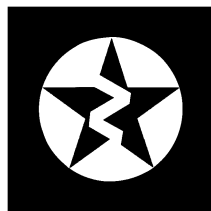

**Úřad dokumentace a vyšetřování
zločinů komunismu**

František
Hanzlík

**VOJENSKÉ
OBRANNÉ ZPRAVODAJSTVÍ
V ZÁPASU O POLITICKOU MOC
1945–1950**

Vydává Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu

Praha 2003

Ediční poznámka

*Citáty v textu knihy a dokumenty, které jsou uvedeny
v příloze a nebyly kopírovány, jsou přepsány
v doslovném znění podle originálů,
včetně gramatických chyb a některých nesrovnalostí
v počtech.*

Úvod

Zápas o politickou moc v Československu v letech 1945–1948 i následné upevňování moci komunistické strany bylo a ještě v současné době je objektem zájmu historiků, pamětníků i široké veřejnosti. Existuje množství publikací zabývajících se tímto obdobím. Patří sem práce vydané v Československu po roce 1948, práce autorů vzniklé v emigraci a posléze i publikace, které vyšly po listopadu roku 1989. V nich se setkáváme se zcela rozdílným celkovým hodnocením historického vývoje tohoto období a se zcela rozdílným hodnocením úlohy jednotlivých osobností v průběhu samotných únorových událostí. Na jedné straně jsou tyto události prezentovány jako „únorové vítězství pracujícího lidu“ a na straně druhé jako komunistický puč, jehož výsledkem byl nástup totalitního režimu.

Autoři publikací vzniklých v exilu se shodují v názoru, že klíčem k uchopení politické moci komunistickou stranou se stalo ovládnutí Ministerstva vnitra a ostatních bezpečnostních složek. Výzkum, který umožnilo zpřístupnění archivů po roce 1989, výše uvedený názor potvrdil. V těchto pracích absentuje z pochopitelných důvodů hlubší analýza mechanismu ovládnutí Ministerstva vnitra komunistickou stranou i posouzení úlohy tajných služeb, podložené výsledky studia archivních pramenů.

Převážnou většinu publikací k této problematice, vydaných u nás po roce 1989, tvoří práce vzniklé bezprostředně po únoru 1948 v zahraničí. Jejími autory jsou vedoucí činitelé demokratických stran, kteří museli po únoru 1948 opustit republiku. K nim můžeme zařadit práce H. Ripky, P. Drtiny, O. Hory, L. Feierabenda, F. Moravce, E. Táboorského J. Jostena, P. Tigrida. Samostatnou kapitolu v historické produkci k tomuto období tvoří rozsáhlé práce historika K. Kaplana i dalších autorů, pracovníků Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd.

V letech 1945–1948 působily v Československu čtyři tajné služby. Dvě vojenské – vojenské obranné zpravodajství (OBZ) a vojenská zpravodajská služba (2. oddělení hlavního štábu MNO) – a dvě civilní – Zemské odbory bezpečnosti II (ZOB II) a Státní bezpečnost (StB). Studium archivních pramenů, především v Archivu Ministerstva vnitra, Vojenském ústředním

archivu, ale i fondů Archivu ÚV KSČ, ukázalo, že tajné služby měly významný podíl na zformování bezpečnostních složek ministerstva vnitra a na jejich ovládnutí komunistickou stranou. Zároveň se všechny bezpečnostní složky podílely také na prohlubování vlivu této strany v ostatních mocenských složkách státu v letech 1945–1948 i na upevňování její moci v následujícím období.

Celkem jednoznačně se podařilo prokázat, že jednotlivé složky Ministerstva vnitra a vojenské obranné zpravodajství používaly v politickém zápase i metody a prostředky, které byly v rozporu s tehdy platným právním řádem. Vojenské obranné zpravodajství v čele s Bedřichem Reicinem se podílelo na diskriminaci důstojníků, příslušníků odboje na Západě, již před únorem roku 1948. Po uchopení moci komunistickou stranou mělo rozhodující podíl na čistkách v důstojnickém sboru a ve své činnosti využívalo v široké míře násilných metod vyšetřování a provokací. Výsledkem jeho působení byly stovky odsouzených ve vykonstruovaných procesech k mnohaletým trestům a dokonce i odsouzení k trestům smrti.

To byl také jeden z důvodů, proč byla většina archivních pramenů, uložených ve Vojenském ústředním archivu (VÚA), v Archivu Ministerstva vnitra (AMV) i v Archivu ÚV KSČ (A ÚV KSČ), do roku 1989 přísně utajována. Některé archivní fondy nebyly přístupné ani badatelům oficiálních vědeckých pracovišť. To se týkalo především fondů vojenského obranného zpravodajství, Státní bezpečnosti, zpravodajských služeb i některých dalších.

Publikace, kterou dostává čtenář do ruky, je pokusem přispět k doplnění a rozšíření poznatků o místu a úloze Vojenského obranného zpravodajství v mocenském zápase v Československu v letech 1945–1951.

Snahou autora bylo na základě studia v současné době přístupných archivních pramenů a literatury ukázat souvislosti vzniku OBZ a postupné systematické rozšiřování jeho vlivu a působnosti i mimo armádu. Pozornost je věnována i úloze OBZ při upevňování moci komunistické strany po únoru 1948 a jeho podílu na nezákonné perzekuci příslušníků armády v tomto období.

1. Londýnská čs. emigrační vláda mimo hru

V průběhu války postupně došlo k rozdělení sfér vlivu mezi rozhodující mocnosti antifašistické koalice. Koncem druhé světové války patřilo území Československa do sféry vlivu SSSR. Tento fakt se odrazil jak na vývoji situace do osvobození republiky v květnu 1945, tak i v následujícím období. Sovětský svaz využíval všech prostředků k ovlivnění vývoje v čs. jednotkách, které byly budovány postupně na jeho území, i k ovlivnění vývoje poválečné situace v Československu.

Je logické, že sovětské velení pečlivě sledovalo budování 1. čs. samostatného polního praporu v SSSR a později dalších vyšších jednotek až po armádní sbor. Jednoznačně podporovalo československé komunisty v Moskvě a jejich praktické kroky v zápase o prosazení jejich koncepce budování čs. vojenských jednotek v SSSR. V našich vojenských jednotkách od samého počátku působili sovětští styční důstojníci, kteří byli bez výjimky důstojníky NKVD. Jejich úkolem bylo mimo jiné získávat přesné informace o názorech, náladách i o politických postojích důstojníků a vojáků. Vedle styčných důstojníků pracovali další důstojníci Rudé armády u čs. vojenských jednotek v SSSR na funkcích specialistů tam, kde nebyli k dispozici čs. důstojníci.

Se styčnými důstojníky úzce spolupracovala řada našich důstojníků, kteří si byli vědomi toho, že spolupracují s NKVD. Mnozí z nich dostali od sovětského velení úkol po skončení války zůstat v řadách čs. branné moci a pokračovat ve spolupráci se sovětskými tajnými službami.

Z archivních i z dalších dokumentů té doby vyplývá, že zápas mezi představiteli čs. odboje na Západě a moskevským vedením KSČ o uchopení politické moci po osvobození rozhodujícím způsobem ovlivňovaly a limitovaly výsledky jednání mezi SSSR, Velkou Británií a USA (především do konce druhé světové války).

Výše uvedené konstatování potvrzují i slova prezidenta E. Beneše, pronesená dne 25. května 1945 při audienci gen. Kutlvašra a gen. Nováka. O svých možnostech působení ve prospěch obnovení republiky v průběhu druhé světové války prohlásil: *„Uvažte, že my v zahraničí jsme byli do určité míry obětí spojenecké politiky. Byl to spor mezi Východem a Západem, mnohdy*

*s námi nedobře zacházeli. Bylo to těžké dilema. Velmi těžce jsem nesl dohodu Anglie a SSSR, neboť nás stavěli před hotová fakta. Napřed bylo vše ujednáno s Anglií. Po konferenci v Teheránu jsem zjistil, že Slovensko patří do ruské sféry a po šesti měsících předali všechny naše země do ruské sféry. Byly to zájmové hry politiky velmocí, v nichž jsme dělali vše, abychom prospěli národu.*¹

Poměr sil mezi KSČ a ostatními politickými silami, podílejícími se na národněosvobozeneckém boji, se koncem války sice měnil ve prospěch KSČ, ale přesto jí neumožňoval okamžité převzetí moci po skončení války. Proto jí šlo o dosažení takových poměrů, které by postupně příznivé podmínky pro uchopení moci vytvářely.

Nové, intenzivnější podoby nabyl zápas o armádu a o ovlivnění poměrů na osvobozeném území v době, kdy se Rudá armáda přibližila k našim hranicím a začalo její bezprostřední osvobození.

Jako velmi důležitý se pro další vývoj ukázal sled událostí v období od vypuknutí Slovenského národního povstání do přijetí vládního programu v Košicích dne 5. dubna 1945. Ve značné míře se promítl i v obsahu uvedeného vládního programu, zvláště v jeho vojenské části.

V této době působila řada faktorů, které ovlivnily stávající zápas o charakter nově budované armády v neprospěch londýnské vlády. Již v tomto období najdeme případy, kdy snahy o prosazování sovětského vlivu u nás překračovaly meze stanovené ve smlouvách mezi ČSR a SSSR z 12. prosince 1943 a z 8. května roku 1944 *o poměru mezi československou správou a sovětským vrchním velitelem po vstupu sovětských vojsk na československé území.*²

Sovětský svaz se snažil prosadit svůj vliv na osvobozeném, ale i na doposud okupovaném území. Využíval k tomu všech dostupných možností. A to cestou rozšiřování partyzánského hnutí pod vedením sovětských důstojníků, uplatňováním vlivu na čs. jednotky budované na území SSSR, ale i prohlubováním vlivu na vývoj situace na Slovensku po vypuknutí povstání (přesun 2. čs. paradesantní brigády a stíhacího leteckého pluku i přímá vojenská pomoc). Součástí tohoto postupu byla i snaha v co největší míře omezit vliv londýnské čs. emigrační vlády na události na

Slovensku. Politické pozadí mělo zřejmě i vyjádření nesouhlasu SSSR s poskytnutím materiální a jiné pomoci Slovenskému národnímu povstání (SNP) ze strany spojenců, jež byla vyžádána prezidentem Benešem.³ Také plán povstání v českých zemích, který vypracovala centrála čs. zpravodajské služby v Londýně a který prezident Beneš schválil v listopadu roku 1944, nebyl realizován právě pro postoj velmocí, a zejména SSSR. Sovětský svaz sdělil čs. emigrační vládě, že nemá k dispozici potřebné kapacity dopravního letectva, jímž by mohl na území okupovaného protektorátu přepravit takové množství vojáků, zbraní a potřebného materiálu, aby mělo povstání naději na úspěch.⁴

Z hlediska možností budování nové čs. armády se tak vytváří koncem války složitá situace. V té době existují různé složky čs. zahraniční armády, které se mohly stát jejím základním kamenem. K nim patřily naše jednotky bojující na Západě, to je 1. čs. obrněná brigáda a letci, jednotky budované na území SSSR, ale také 1. čs. armáda na Slovensku. Ta vznikla z jednotek armády bývalé Slovenské republiky, které se přidaly k povstání, z partyzánských jednotek a z jednotek 1. čs. armádního sboru v SSSR přesunutých v průběhu povstání na Slovensko. Vedle těchto jednotek existovaly také různé partyzánské skupiny. Z toho vyplývá, že vytvoření jednotné armády z tak různorodých složek se jevílo jako velmi složitý problém již v tomto období.

Situace v jednotkách 1. čs. armádního sboru v SSSR i v jednotkách 1. čs. armády na Slovensku se vyvíjela zcela rozdílně od představ čs. londýnské vlády a MNO. Londýn neustále vcelku podrobně informovala československá vojenská mise v SSSR, v jejímž čele stál tehdy již gen. Heliodor Píka. O tom svědčí i obsah depeší odesílaných gen. Píkou do Londýna v tomto období.⁵

Proto se londýnské MNO snažilo ovlivnit formování důstojnického sboru těchto jednotek různými způsoby a prostředky ve svůj prospěch. Jednou z možností byl přesun nadbytečných důstojníků z Velké Británie k 1. čs. armádnímu sboru v SSSR. Tento způsob se však ukázal jako málo účinný vzhledem ke zdlouhavosti celého procesu. Od rozhodnutí MNO o odeslání důstojníků do SSSR po jejich skutečný příjezd k jednotkám sboru uplynulo několik měsíců. Jen vyřízení cestovních dokladů činilo mnohdy značné problémy, protože sovětská strana velmi pečlivě

prověřovala materiály těchto důstojníků. Informace o nich získávala mimo jiné i od čs. komunistů působících v Anglii. Řadě z nich odmítla vydat vstupní víza.⁶ Důvodem bylo i podezření, že touto cestou jsou do SSSR umisťováni spolupracovníci anglické a československé zpravodajské služby. Nelze však vyloučit ani možnost určitého úmyslu ze strany sovětských úřadů ve snaze dosáhnout obsazení důležitých míst u sboru důstojníky působícími již delší dobu v SSSR. Celkem však i přes uvedené problémy odejelo z Velké Británie do SSSR kolem 300 čs. důstojníků.⁷

Na podzim 1944 docházelo navíc v souvislosti s přesunem důstojníků z Anglie do SSSR k celé řadě střetů mezi londýnským MNO a velením 1. čs. armádního sboru. Na základě údajně neúspěšného velení jednotkám některými z nich v bojích na Dukle upozorňoval gen. Svoboda MNO na špatný výběr důstojníků přesunutých z Anglie do SSSR.⁸

Londýnské MNO reagovalo na tuto výtku velmi podrážděně depeší gen. S. Ingra ze dne 3. 11. 1944. „*Vaše poznámka, že výběru důstojníků z Anglie nebyla věnována náležitá pozornost, je věcně nedoložená, nemístná, neoprávněná kritika, kterou Vám vytykám.*“⁹ Příčiny těchto problémů spočívaly zřejmě v tom, že důstojníky přesunuté z Anglie zasazovalo velení sboru ihned, bez potřebného seznámení se situací a s mužstvem do nejtvrdějších bojů. O tom svědčí i depeše gen. H. Píky londýnskému MNO, kde uvádí: „*Já jsem již několikrát varoval zplnomocněnce sovětského vrchního velení před okamžitým zasazováním důstojníků z Anglie na bojová velitelská místa. Téměř všichni důstojníci z Anglie byli v boji již druhý den po příjezdu ke sboru, někteří raněni i zabiti.*“¹⁰

V důsledku výše uvedených skutečností i v důsledku toho, že důstojníci z Anglie vyjadřovali otevřeně svoje názory na uvedené problémy i situaci v SSSR, docházelo ke střetům mezi nimi a důstojníky sboru, kteří působili v SSSR od počátku. Ti mnohé z nich obviňovali z útoků proti SSSR, z narušování vztahů se sovětským velením, z podceňování Rudé armády, z vychvalování anglo-amerických vojsk a podobně. Od ledna 1945 tyto názory a postoje pečlivě sledovaly a vyhodnocovaly orgány obranného zpravodajství (OBZ) sboru a využívaly je jako námitky proti povýšení těchto důstojníků.¹¹ To ještě více komplikovalo vztahy mezi uvedenými skupinami důstojníků.

Vedle těchto problémů vznikaly i další, které komplikovaly vztahy mezi londýnským MNO a velením 1. čs. arm. sboru a promítaly se i ve vztazích mezi londýnskou vládou a moskevským vedením KSČ. Jednalo se především o jmenování a povyšování důstojníků velitelem sboru. Po zahájení karpatsko-dukelské operace žádal gen. Svoboda MNO o udělení pravomoci jmenovat a povyšovat důstojníky vzhledem k nutnosti nahrazení padlých a zraněných. Tento požadavek zdůvodnil dlouhou dobou, která uplynula od podání návrhu na jmenování či povýšení do jeho schválení MNO v Londýně. Upozorňoval, že do té doby již mohli někteří z navrhovaných i padnout v boji. Zároveň gen. Svoboda požadoval jmenování absolventů sovětských důstojnických škol, příslušníků sboru, do důstojnických hodností.

K těmto požadavkům se postavilo MNO odmítavě. V odpovědi gen. Svobodovi uvádí gen. S. Ingr: „*Upozorňuji Vás důtklivě, že právo jmenovat a povyšovat důstojníky je zákonně vyhrazeno ministru národní obrany, respektive vládě a prezidentu republiky, a že Vaše zásahy do těchto pravomocí by byly svévolnou uzurpací a zákonně neplatné.*“¹²

I přes to velitel sboru jmenoval a povýšil do vyšších hodností mnoho příslušníků sboru. Od dubna roku 1944 do 27. října 1944 to bylo celkem 625 nových důstojníků.¹³ Tato jmenování, i když s nelibostí, dodatečně schválilo londýnské MNO. V říjnu 1944 vyjádřilo MNO souhlas také se jmenováním absolventů sovětských vojenských škol do důstojnických hodností.

Podstata sporu mezi MNO a velením sboru spočívala mimo jiné v tom, že převážná většina důstojníků jmenovaných gen. Svobodou nebo i absolventů sovětských vojenských škol neměla maturitu. Tím nesplňovala kritéria stanovená tehdejšími předpisy pro jmenování do důstojnické hodnosti. Řešení tohoto sporu se rovněž stalo součástí zápasu o charakter důstojnického sboru v následujícím období.

Na jedné straně se projevoval akutní nedostatek důstojníků u jednotek sboru, na druhé straně působila zřejmá obava MNO, že jmenováním nových důstojníků z příslušníků sboru a absolventů sovětských vojenských škol dojde ke zvýšení počtu důstojníků sympatizujících s SSSR a KSČ. To by ve svém důsledku znamenalo posun v poměru sil v důstojnickém sboru ve prospěch KSČ.

Vezmeme-li v úvahu také skutečnost, že na příslušníky sboru mělo vliv i sovětské prostředí, ve kterém určitou dobu žili, osvětová služba a působení neveřejné stranické organizace, ale také spolupráce s Rudou armádou v dosavadních společných bojích, je zřejmé, že výše uvedené obavy londýnského MNO měly reálný základ.

Konkrétní fakta ukazují, že i přes veškerou snahu udržet si své pozice vůči 1. čs. armádnímu sboru, ztrácely londýnské MNO i vláda postupně vliv na vývoj poměrů u sboru.

Nová situace nastala vypuknutím SNP. Na Slovensku vznikla 1. čs. armáda, která se stala součástí čs. branné moci v tomto období. Slovenská národní rada (SNR) převzala na osvobozeném území Slovenska veškerou zákonodárnou, výkonnou i soudní moc nezávislou na londýnské emigrační vládě a vyhlásila mobilizaci.

Dne 5. září 1944 zřídila SNR **Povereníctvo pre národnú obranu** v čele s pplk. Mikulášem Ferjenčíkem. Do jeho kompetence zařadila i otázku přijímání důstojníků, poddůstojníků a rotmistrů. Konkrétní kritéria stanovila v **Nariadení SNR o prijímaní dôstojníkov, rotmajstrov a poddôstojníkov do československej armády na Slovensku** z 26. září 1944. Na základě tohoto dokumentu vznikla u Velitelství československé armády na Slovensku přijímací komise, která měla 5 členů. Jmenování členů komise bylo v pravomoci velitele 1. čs. armády na Slovensku. Prvním předsedou přijímací komise se stal pplk. Mirko Vesel. Z archivních materiálů vyplývá, že komise pracovala již před vydáním uvedeného nařízení SNR. Svědčí o tom seznamy přijatých důstojníků s podpisem pplk. M. Vesela a datem 15. září 1944.¹⁴

Rozhodující podmínkou pro přijetí do nové čs. armády bylo zapojení do odboje ještě před vypuknutím SNP. V měsíci září 1944 se hlásily do armády stovky aktivních i záložních důstojníků bývalé armády Slovenské republiky. Práce komise byla velmi složitá. Celou řadu údajů uváděných přijímanými důstojníky nemohla ověřit. Proto do armády nepřijala pouze důstojníky známé svou prokazatelnou spoluprací s fašistickým režimem, případně známé svou angažovaností v Hlinkových gardách a v podobných organizacích. Přesný počet důstojníků, kteří se přihlásili do nové armády, lze jen velmi těžko zjistit. V seznamech důstojníků, kteří se přihlásili v počátečním období, zhruba do konce září, je uve-

deno 1 108 osob.¹⁵ V měsíci říjnu s přechodem 1. čs. armády na Slovensku na partyzánský způsob boje komise činnost ukončila.

Nové problémy přineslo postupné osvobozování území východního Slovenska jednotkami 1. čs. armádního sboru a Rudé armády. Na osvobozeném území vyhlásil velitel sboru mobilizaci. Bylo zřejmé, že drtivou většinu mobilizovaných vojáků a důstojníků budou tvořit příslušníci slovenské národnosti. Z toho důvodu i vzhledem k dalším okolnostem navrhovali představitelé SNR řešit otázku vztahů Čechů a Slováků v obnovované čs. branné moci.

V této době již čs. londýnská emigrační vláda zcela ztrácí vliv nejen na vývoj u sboru, ale i na osvobozeném území. Mobilizaci vyhlásili nezávisle na vládě již SNR i velitel sboru gen. L. Svoboda. V souladu s rozhodnutím MNO a vlády vyhlásil mobilizaci také oficiálně jmenovaný velitel osvobozeného území gen. Antonín Hasal. Jednoznačnou podporu sovětského velení však měl pouze velitel sboru gen. L. Svoboda. Jakoukoliv činnost velitelství osvobozeného území postupně sovětské úřady koncem roku 1944 znemožnily. Na vzniklou situaci reagoval gen. Antonín Hasal zprávou pro náčelníka čs. vojenské mise v SSSR gen. H. Píku, v níž uvádí, že za stávajících poměrů je jeho skupina na Podkarpatské Rusi naprosto zbytečná, a k tomu dodal: „*Ať to otevřeně řeknou a my půjdeme.*“¹⁶

Prezident Edvard Beneš i Jan Masaryk, který byl v té době pověřen vedením MNO, stáli mimo uvedené spory a jejich řešení ponechávali plně na gen. S. Ingrovi, který vykonával funkci hlavního velitele čs. branné moci, a na gen. H. Píkovi, šéfu čs. vojenské mise v SSSR. Tím se jmenovaní stávali pro moskevské vedení KSČ čím dál více nepřijatelní pro případné obsazení vedoucích míst v nové armádě po osvobození. Prezident Beneš byl i v případech evidentního porušování smluv z 12. prosince 1943 a z 8. května 1944 ze strany sovětského velení spíše zastáncem ústupků než obhajoby těch, kteří byli neprávem postiženi. Svědčí o tom i jeho vyjádření k řešení případů důstojníků přesunutých do SSSR z Anglie, kteří otevřeně vyjadřovali své názory na poměry v Sovětském svazu a na problémy v čs. vojenských jednotkách v SSSR. V depeši velvyslanci Z. Fierlingerovi do Moskvy koncem roku 1943 sděluje: „*Byl jsem upozorněn, že prý někteří důstojníci z Anglie vyvolávají v SSSR právem či neprávem nedů-*

*věru. Je-li tomu tak, i kdyby to bylo nedorozumění nebo jistá nespravedlnost k tomu či onomu jednotlivci, je třeba, aby se ministr Němec s generálem Hasalem dohodli a dali ty, kteří politicky nebo jinak jsou pokládáni za důvod k vyvolání nedůvěry, mimo činnou službu nebo aby je umístili tak, aby tomu všemu byl učiněn konec. Jde v celém tomto konfliktu o vážnější věci než o osoby, a i kdybych toho litoval, museli bychom se i k tomu odhodlat.*¹⁷

Již tak složitou situaci z pohledu londýnské vlády dále komplikoval vývoj na Podkarpatské Rusi. V listopadu roku 1944 zesílila v této oblasti kampaň za připojení Podkarpatské Rusi k sovětské Ukrajině. Toto hnutí iniciovala sovětská strana. Aktivně se v této kampani angažovala i celá řada důstojníků 1. čs. armádního sboru, pocházejících z této části bývalé ČSR. V jejich čele stál ppor. Ivan Turjanica. Koncem roku 1944 působila na Podkarpatské Rusi i skupina důstojníků, jejímž členem byl i npor. Bedřich Reicin. V prosinci roku 1944 vydal Ukrajinský národní komitét výzvu, aby všichni Ukrajinci byli propuštěni z 1. čs. armádního sboru a zařazeni do Rudé armády. Londýnská vláda tento požadavek odmítla a ministr národní obrany Jan Masaryk nařídil dále odesílat nováčky ke sboru. Ke komplikacím však docházelo i nadále, neboť mnozí z nováčků skutečně nastoupili do Rudé armády.¹⁸

Závažnost uvedených problémů spočívala i v tom, že podle ústavy ČSR a tehdy platných vojenských řádů znamenalo nastoupení služby v cizích ozbrojených silách bez souhlasu vlády spáchání závažného trestného činu. Tento postup mnohých branců z Podkarpatské Rusi umožňovaly i sovětské vojenské úřady, které i přes několikeré žádosti čs. vlády tento stav nejen trpěly, ale často uvedené brance k již zmíněnému postupu nabádaly. Způsob možného řešení nejen uvedeného problému, ale i celkové situace kolem Podkarpatské Rusi navrhoval ve své depeši do Londýna dne 3. ledna 1945 gen. H. Píka. V ní uvádí: „*Ani demokratický ráz naší ústavy nedovoluje, abychom se stavěli proti vůli národa, který se po první světové válce ze svobodné vůle připojil k ČSR, ale dnes chce jinak. Drasticky řečeno – ruce pryč od Podkarpatské Rusi a bude klid.*“¹⁹ Další vývoj plně potvrdil oprávněnost názoru gen. H. Píky.

Souběžně s problematickou situací na Podkarpatské Rusi musela čs. londýnská emigrační vláda řešit další z jejího pohledu

choulostivý problém. Představitelé SNR iniciovali jednání o řešení otázky vztahů Čechů a Slováků v nově budované armádě. V Moskvě se koncem roku 1944 uskutečnilo jednání o tomto problému za účasti vládního delegáta pro osvobozené území F. Němce, poradce vládního delegáta J. Való, členů SNR – J. Ursíniho, L. Novomestského, pplk. M. Vesela a za účasti K. Gottwalda a gen. H. Píky.²⁰

Návrhy vzešlé z jednání tlumočil prezidentu E. Benešovi a ministru národní obrany J. Masarykovi gen. H. Píka. Ve své depeši do Londýna doporučil umožnit organizování vojenských útvarů se slovenskou služební řečí v rámci československé armády. Tento návrh zdůvodnil zájmem využít znalostí vojenské terminologie slovenskými vojáky a také nepatrnou částí českých důstojníků v těchto jednotkách. Zároveň navrhl vydat směrnice, které by upřesnily praktickou realizaci těchto záměrů. Dále doporučil, aby v jejich obsahu byly respektovány následující požadavky:

- úřední jazyk v těchto jednotkách bude slovenština,
- vojenské útvary ponesou názvy tradic slovenského národa,
- slovenským důstojníkům, rotmistrům a poddůstojníkům bude ponechána vojenská hodnost, pokud se neprovinili proti národní cti,
- zhodnocení jejich činnosti provede SNR,
- návrhy na převzetí a zařazení důstojníků bývalé slovenské armády do nové čs. armády podává SNR,
- k zařazení českých důstojníků do slovenských jednotek je nutný souhlas SNR,
- definitivní řešení těchto otázek bude provedeno po skončení války,
- v zájmu sjednocení bojujících sil a využití schopností a možností partyzánských skupin zůstanou zachovány dosavadní formace, prapory, pluky, brigády a budou zachovány jako základ odpovídající armádní jednotky,
- velitelské funkce partyzánských velitelů budou přiznány na základě posouzení velitelských schopností,
- budou platit všechny předpisy a řády čs. branné moci.²¹

S uvedeným návrhem vyjádřil prezident republiky na vojenské poradě dne 25. ledna souhlas. Stejné stanovisko zaujal i ministr národní obrany. Jejich souhlas zřejmě vycházel z obav o další vývoj událostí v neprospěch londýnské vlády a opíral se o dopo-

ručení gen. H. Píky. Svědčí o tom i obsah depeše odeslané gen. Píkou do Londýna, ve které se uvádí: „*Je to nezbytné kompromisní řešení. Je nebezpečí (a byly již úkazy), že slovenští branci budou odmítat nastoupit do 1. čs. armádního sboru a že SNR, která si osobuje právo vyhlášovat mobilizaci, by sama začala stavět vojenské útvary, nebo druhé ještě větší nebezpečí, že se slovenští vojáci budou houfně hlásit do Rudé armády. Ihned mohou vzniknout politické komplikace.*“ Navíc k problematice partyzánských jednotek ještě dodal: „*Aby nebylo nutno je násilně odzbrojovat jako ve Francii, Řecku a v Belgii, je třeba doplnit tyto jednotky novými branci, čímž se změní jejich charakter.*“²²

Tyto myšlenky výstižně charakterizují názory londýnské vlády na řešení problematiky vztahů Čechů a Slováků v nové armádě a zároveň umožňují lépe pochopit stanovisko prezidenta E. Beneše k těmto otázkám.

S návrhem směrnic souhlasilo i předsednictvo SNR. Dne 5. února 1945 je odeslalo gen. Svobodovi se žádostí, aby je realizoval v podmínkách sboru. Zároveň SNR rozhodla o vytvoření nové prověřovací komise pro důstojníky bývalé slovenské armády u 1. čs. armádního sboru. Předsednictvo SNR si vyhradilo právo na konečné rozhodnutí v otázce přijetí či nepřijetí prověřovaných důstojníků.²³ Dne 21. února 1945 obnovily činnost orgány SNR, jejichž působení znemožnil vývoj válečných událostí. Znovu vzniklo **Povereníctvo pre veci vojenské** v čele s plk. M. Ferjenčíkem.²⁴

Opět je řešena i otázka přijímacích komisí. Nařízení SNR ze dne 6. března 1945 stanovilo vytvoření komisí dvou instancí. Komise I. instance vznikla u velitelství 1. čs. armádního sboru a komise II. instance u předsednictva SNR.²⁵ Dne 16. března 1945 jmenovalo předsednictvo SNR na návrh „povereníctva pre veci vojenské“ členy obou komisí. Členy komise I. instance se stali plk. gšt. J. Nosko, škpt. S. Chylja a kpt. pěch. v zál. P. Brosko. Komisi II. instance tvořili – plk. vet. M. Ferjenčík, plk. děl. M. Vesel a mjr. just. JUDr. A. Rašla.²⁶

Na počátku roku 1945, kdy dochází k osvobození části území východního Slovenska, je navázána spolupráce mezi SNR, která na tomto území převzala moc, a mezi velením 1. čs. armádního sboru. Zároveň na tomto území platilo ustanovení československo-sovětské smlouvy z 8. května 1944 o prozatímní

správě osvobozeného československého území. Slovenská národní rada vedle výkonu moci ovlivňovala svými rozhodnutími i složení důstojnického sboru nově vznikajících jednotek 1. čs. armádního sboru.

V této době se při formování důstojnického sboru vytvořila zvláštní situace. Do armády jsou znova přijímáni důstojníci bývalé slovenské armády, kteří vstoupili po vypuknutí SNP do 1. čs. armády na Slovensku a v důsledku válečných událostí armádu buď dobrovolně, nebo nedobrovolně opustili. Osudy těchto důstojníků byly různé. Část z nich zajali Němci a odsunuli je do koncentračních táborů v Německu. Mnozí pokračovali v boji v partyzánských skupinách. Někteří zůstali v nečinnosti nebo dokonce vstoupili pod příslibem beztrestnosti ze strany tisovského režimu do tzv. Haššíkovy armády. Dne 5. září 1944 jmenoval prezident Slovenské republiky Jozef Tiso novou vládu. Ministrem obrany se stal Štefan Haššík. Pojmem Haššíkova armáda byly označovány jednotky, které se nepřipojily k povstání a zůstaly věrné Tisovu režimu.²⁷ Jak se dále ukázalo, dostala se do armády touto cestou i část důstojníků, která do armády podle stávajících kritérií neměla být přijata. Tato skutečnost negativně ovlivnila vývoj a vztahy ve slovenské části důstojnického sboru bezprostředně po válce.

Vývoj reálné situace na osvobozeném území ovlivnil probíhající zápas mezi londýnskou vládou, prezidentem Benešem a moskevským vedením KSČ. Obě strany si byly vědomy, že ve svých rozhodnutích musí vycházet z posouzení vzniklé situace, která se vyvíjela někdy i v rozporu s jejich zájmy. Obě strany s určitými obavami sledovaly ambice SNR při konstituování nových orgánů státní moci na osvobozeném území včetně armády. Nespornou výhodu mělo moskevské vedení KSČ, v té době již zcela otevřeně podporované Sovětským svazem.

Prakticky to znamenalo, že zejména čs. londýnská emigrační vláda a prezident E. Beneš museli učinit řadu ústupků, které byly v rozporu s jejich zájmy. K nim můžeme zařadit již zmíněné řešení problému vztahů Čechů a Slováků v nově vznikající armádě a de facto vytvoření slovenských národních jednotek, ale také souhlas se jmenováním absolventů sovětských vojenských škol do důstojnických hodností i dodatečné potvrzování jmenování, povyšování a vyznamenávání vojáků 1. čs. armádního sboru

gen. Svobodou. Lze sem zařadit také neúspěch plánů londýnské vlády s velitelstvím osvobozeného území, i plánů na likvidaci armádního sboru po bojích na Dukle. Londýnské MNO předpokládalo, že vzhledem k značným ztrátám u armádního sboru v průběhu bojů na Dukle budou ze zbývajících vojáků a důstojníků vytvořeny nižší jednotky. Naopak gen. L. Svoboda požadoval rozšíření 1. čs. armádního sboru na armádu. Po vzájemné výměně depeší mezi Londýnem a gen. Svobodou v listopadu 1944 uznal gen. Svoboda argumenty MNO proti rozšíření sboru. Na druhé straně MNO nepožadovalo zrušení armádního sboru.²⁸

Jaký byl skutečný poměr sil mezi představiteli politických stran zastoupených v londýnské čs. emigrační vládě a moskevským vedením KSČ, ukázal následující vývoj na osvobozeném území i průběh a výsledky moskevských jednání o vládním programu a složení vlády v Moskvě v březnu roku 1945.

¹ VÚA, VKPR, č. j.: 946, 1945, s. 2.

² Dohoda o poměru mezi československou správou a sovětským vrchním velitelem po vstupu sovětských vojsk na československé území. Beneš, E.: Šest let exilu a druhé světové války, Praha 1946, s. 483–484.

³ VÚA, VKPR, č. j.: 946, 1945, s. 2.

⁴ SÚA A ÚV KSČ, fond 100/24, sv. 174, a. j. 1550.

⁵ VÚA, Čs. VM v SSSR, č. j.: 3934, 3981, 4026/1944 atd.

⁶ Tyto skutečnosti uvádí bývalý šéf čs. zpravodajské služby gen. Moravec ve svých vzpomínkách, viz: Moravec, F.: Špion jsem nevěřil, Rozmluvy 1990, s. 338.

⁷ VÚA, VKPR, č. j. : 675, 1947, s. 9.

⁸ Tamtéž, fond SSSR IV, 1. čs. armádní sbor v SSSR, č. j.: 0668/taj. 1944.

⁹ Tamtéž, č. j.: 3846.

¹⁰ VÚA, Čs VM v SSSR, č. j.: 984 taj. HV, 3. ledna 1945.

¹¹ Tamtéž, fond SSSR IV, 1. čs. armádní sbor v SSSR, č. j.: 1816/taj.-zprav. 45 A.

¹² Tamtéž, č. j.: 3846, z 3. 11. 1944.

¹³ Tamtéž, č. j. : 261-dův. 1944.

¹⁴ Další členové však uvedeni nejsou ani v pozdější době, protože dekrety o přijetí podepisoval pouze předseda. VÚA, 1. čs. armáda na Slovensku, č. j.: 80035, 1944.

¹⁵ VÚA, 1. čs. armáda na Slovensku, 1. odd. č. j.: 10125, 1944.

¹⁶ AMV, fond 302–1–457/1.

¹⁷ Fierlinger, Z.: Ve službách ČSR, díl II, Svoboda, Praha 1948, s. 476.

¹⁸ VÚA, Čs. VM v SSSR, č. j.: 4026/ 1944.

¹⁹ Tamtéž, č. j.: 984/taj. HV, 1944.

- ²⁰ Tamtéž, č. j.: 6825/1, 1945.
- ²¹ Tamtéž.
- ²² Tamtéž.
- ²³ Archiv ÚML KSS, fond SNR, Zápis ze zasedání předsednictva SNR dne 5. února 1945.
- ²⁴ SNA, Nariadenie Predsedníctva SNR zo dňa 21. februára 1945 o zriadení ústredných orgánov. Zbierka nariadení SNR, roč. 1945, s. 1.
- ²⁵ Tamtéž, Zbierka nariadení, vydaná 24. marca 1945, Pravda, s. 10.
- ²⁶ Tamtéž, fond ÚP SNR, kr. 255, s. 5.
- ²⁷ Ďurica, M. S.: Dejiny Slovenska a Slovákov, SPN, 1996, s. 186.
- ²⁸ VÚA, fond SSSR IV, 1. čs. armádní sbor v SSSR, č. j.: 429/taj. z 18. 11. 1944, 430/taj./ 1944.

2. Souvislosti vzniku vojenského obranného zpravodajství (OBZ)

Počátkem roku 1945 došlo k závažným změnám v činnosti zpravodajské služby u 1. čs. armádního sboru v SSSR. Na základě rozkazu jeho velitele gen. L. Svobody ze dne 7. ledna 1945 vzniklo vojenské obranné zpravodajství. Přednostou oddělení OBZ sboru se stal npor. v záloze Bedřich Reicin, jeho zástupcem por. Karel Vaš.¹ Oddělení zřídil velitel sboru na přímou žádost gen. L. Z. Mechlise, který řídil zpravodajskou službu u 4. ukrajinského frontu. Jeho konstituování se stalo důležitou součástí snahy sovětského vedení vytvořit podmínky pro uplatňování vlivu na vývoj v armádě i v ostatních oblastech života v osvozeném Československu.

Organizační strukturu, obsah činnosti a metody práce OBZ od samého počátku ovlivnily důvody a souvislosti vzniku této tajné služby. V této době existovala vojenská zpravodajská služba (2. oddělení hlavního štábu) pod vedením gen. Františka Moravce. Také vojenské obranné zpravodajství existovalo již v armádě předmnichovské republiky, kde tvořilo nedílnou součást vojenské zpravodajské služby. Ta prováděla ofenzivní zpravodajství – rozvědné – a souběžně i zpravodajství defenzivní – obranné – proti působení zahraničních rozvědek a na ochranu utajovaných skutečností. Čs. zpravodajská služba za války vycházela z organizační struktury a systému práce předmnichovské vojenské zpravodajské služby. Organizační struktura zpravodajské služby existovala jak v čs. jednotkách na Západě tak i u 1. čs. armádního sboru v SSSR. Centrála působila v Londýně u ministerstva národní obrany čs. exilové vlády. Pro vznik samostatného vojenského obranného zpravodajství nebyl žádný důvod. V této souvislosti se nabízejí otázky – kdo a proč měl zájem na vzniku OBZ? Proč vzniklo OBZ právě v lednu roku 1945?

Odpověď na tyto otázky je dnes nepochybná. Vytvoření OBZ jako samostatné složky vehementně prosazovalo sovětské velení. Mělo tvořit především protiváhu stávající zpravodajské služby londýnského MNO. Jedním ze závažných důvodů, proč mělo sovětské velení eminentní zájem na vytvoření OBZ u čs. vojen-

ských jednotek v SSSR, byla jeho nedůvěra vůči londýnskému MNO i čs. zpravodajské službě.² Sovětské velení vytvořilo v průběhu války dokonce speciální zpravodajskou skupinu, vyčleněnou pro práci proti ní. O vytvoření vojenského obranného zpravodajství jako samostatné složky u čs. vojenských jednotek v SSSR uvažovalo sovětské velení již od roku 1943. Gen. L. Svoboda obdržel nařízení k jeho zformování u sboru koncem roku 1944. Sovětské velení trvalo také na personálních změnách ve stávajícím vedení zpravodajské služby v rámci 1. čs. armádního sboru. Gen. L. Svoboda předpokládal, že vytvořením OBZ uspokojí zmíněné požadavky. Sovětské velení však striktně trvalo nejen na oddělení ofenzivního a defenzivního zpravodajství, ale i na dalších personálních změnách.

K iniciátorům těchto požadavků patřil i por. JUDr. Karel Vaš, který v té době vykonával funkci zpravodajského důstojníka u 1. čs. brigády. K. Vaš od samého počátku svého působení v Sovětském svazu a později i u čs. vojenských jednotek, jak uvádí ve své výpovědi po válce, spolupracoval velmi úzce se sovětskými zpravodajskými službami. *„Ve vazbě v SSSR, která byla nutná vzhledem k tehdejší politické situaci, jsem ihned od prvních dnů jako komunista se dal k dispozici sov. bezp. orgánům a pomáhal jim odhalovat řadu špiónů, kontrarevolucionářů a protisovětských elementů.“*³ *„Podle pokynů sovětských orgánů, s nimiž jsem spolupracoval v izolaci, jsem po svém příchodu do Buzuluku navázal styk s důstojníky sovětské státní bezpečnosti, kteří byli u československé jednotky jako styční orgánové a s těmi jsem jako bdělý komunista systematicky spolupracoval až do příchodu československého sboru v SSSR do Prahy v roce 1945.“* A dále říká: *„...v bojujícím československém sboru v SSSR jsem se staral o odhalení a odstranění protisovětských elementů infiltrovaných do sboru z Anglie.“*⁴ Z pohledu K. Vaše se jednalo o buržoazní, protilidové a reakční důstojníky.

V souvislosti s nařízením o vytvoření samostatného vojenského obranného zpravodajství došlo na základě žádosti sovětských důstojníků NKVD také ke změně ve funkci náčelníka 2. oddělení štábu sboru. Také tuto změnu inicioval Karel Vaš. K tomu sám uvádí: *„Sovětské důstojníky státní bezpečnosti, kteří byli mnou důkladně informováni o Englově činnosti, na Engla jsem si dával zvláštní pozor, v této situaci kategoricky žádali velitele sboru gen.*

*Svobodu, aby byl Engel odstraněn ze své funkce a aby defenziva byla podle sovětského vzoru úplně oddělena od ofenzivy.*⁵ Na místo odvolaného přednosty 2. oddělení sboru byl ustanoven mjr. F. Sedláček. Gen. Ludvík Svoboda původně předpokládal, že funkci přednosty oddělení OBZ sboru obsadí právě mjr. Sedláčkem. Při jednání na velitelství 4. ukrajinského frontu tuto možnost striktně odmítl gen. Mechlis. L. Svobodovi sdělil, že u celého čs. armádního sboru věří výhradně npor. Reicinovi, a nařídil Svobodovi jeho jmenování do čela OBZ.⁶

Sověští důstojníci NKVD původně doporučovali gen. Svobodovi obsadit funkci přednosty OBZ sboru K. Vašem. Tuto skutečnost také Vašovi sdělili. Jmenování B. Reicina proto překvapilo jak K. Vaše, tak i důstojníky NKVD u sboru, kteří navrhovali jeho jmenování. Z dostupných dokumentů vyplývá, že o jmenování Reicina se rozhodovalo na nejvyšších místech v SSSR po konzultaci s K. Gottwaldem a moskevským vedením KSČ.

Ani doba vzniku OBZ nebyla náhodná. Rozhodnutí o vzniku tajné služby jakéhokoliv typu náleží v každém státě vládě a parlamentu. O vytvoření OBZ bez souhlasu MNO, vlády a prezidenta republiky rozhodl gen. L. Svoboda na rozkaz sovětské strany v době, kdy uvedené instituce zcela ztratily vliv na vývoj situace kolem 1. čs. armádního sboru v SSSR. V té době již vláda a MNO pouze registrovaly a popřípadě dodatečně schvalovaly rozhodnutí velitele sboru.⁷

Formálně se jednalo pouze o rozdělení ofenzivního a defenzivního zpravodajství. Fakticky však vznikla zcela samostatná zpravodajská služba disponující rozsáhlými pravomocemi.

Npor. B. Reicin, jenž stanul v čele OBZ, do této doby působil jako osvětový důstojník. Spolu s mjr. JUDr. Jaroslavem Procházkou řídil činnost organizace KSČ a redigoval časopis **Naše vojsko v SSSR**. B. Reicin i jeho zástupce por. JUDr. Karel Vaš, kteří stáli u zrodu OBZ, absolvovali sovětské zpravodajské školy. Karel Vaš patřil ke špičkovým spolupracovníkům NKVD a od jejího vedení dostal úkol působit po válce v čs. vojenském obranném zpravodajství. Stejným úkolem pověřila sovětská NKVD ještě další důstojníky, kteří pocházeli z Volyně nebo z Podkarpatské Rusi. Ti v průběhu následujícího období průběžně informovali sovětskou zpravodajskou službu o situaci v čs. armádě i v celé společnosti.⁸

Sám Karel Vaš ke své spolupráci se sovětskými zpravodajskými službami po válce uvádí: „*Moje spolupráce se sovětskými zpravodajskými orgány po roce 1945 pokračovala, značně se rozrostla v době mého přidělení na 5. oddělení hlavního štábu. Nepřestala ani po mém odchodu z 5. oddělení hlavního štábu, pokračovala až do konce 1949, kdy po vytvoření objektivní podmínky úplně přestala.*“⁹

Také podle vyjádření MUDr. Františka Engela obdržel B. Reicin úkol vytvořit OBZ již v době bojů o Duklu. Ustanovení Reicina na funkci přednosty OBZ sboru požadovala vojenská rada 4. ukrajinského frontu. Jeho kandidaturu na tuto funkci prosazoval u sovětských styčných důstojníků i mjr. Jaroslav Procházka.¹⁰

Jedním z důvodů jmenování Reicina byly zřejmě i neustále přetrvávající problémy ve vztazích mezi B. Reicinem a mjr. JUDr. Jaroslavem Procházkou. Počátkem roku 1944 působil B. Reicin u formující se 2. paradesantní brigády v Jefremově. S největší pravděpodobností v té době absolvoval sovětskou zpravodajskou školu. Po svém návratu se stal 16. dubna 1944 přednostou oddělení osvětové a mravní výchovy 1. čs. armádního sboru. Mjr. J. Procházka převzal osvětu u 1. čs. brigády. Mnozí příslušníci sboru přijali Reicinovo jmenování s údivem a nevolí. V této době již Reicina znali a měli osobní zkušenosti z jeho arogantního jednání a chorobné ctižádostivosti. Proto osobně ve prospěch J. Procházky u K. Gottwalda intervenovali MUDr. František Engel s B. Vrbenským. Na základě zásahu K. Gottwalda se stal přednostou oddělení osvěty u sboru v červenci 1944 J. Procházka. Střety mezi B. Reicinem a J. Procházkou pokračovaly i nadále a vyvrcholily v září 1944. Na schůzi stranického vedení kritizoval B. Reicin Procházku za nedostatečné řízení politické práce, jež se projevilo v morálním stavu jednotek a v důsledku toho podle něj i ve značných ztrátách v počáteční fázi bojů o Dukelský průsmyk. Jmenováním Reicina do čela OBZ skončily jejich konflikty z období společného působení v osvětě.

Podle Karla Vaše Bedřich Reicin osobně v úzké spolupráci právě s Jaroslavem Procházkou vybíral a prověřoval osoby, které nastupovaly do vznikající struktury OBZ. Bedřich Reicin byl neustále ve styku s Jaroslavem Procházkou, denně spolu strávili a jednali i několik hodin.¹¹

Organizační struktura i metody práce obranného zpravodajství vycházely z předpisů platných v Rudé armádě. Tato nově vzniklá instituce se diametrálně odlišovala jak v organizační struktuře a v metodách práce, tak i v získaných pravomocích od stávající defenzivní složky vojenské zpravodajské služby. Na rozdíl od ní mělo vznikající vojenské obranné zpravodajství jak složku zpravodajskou, tak i výkonnou.

Vojenská zpravodajská služba předmnichovské republiky měla, stejně jako zpravodajské služby jiných armád za úkol získávat, shromažďovat a vyhodnocovat informace důležité pro obranu státu a odhalovat působení nepřátelských rozvědek. Do pravomoci příslušníků zpravodajských služeb nepatřilo zatýkání, zadržování osob, domovní prohlídky a provádění dalších podobných úkonů. Ty byly podle zákona oprávněny provádět pouze stanovené bezpečnostní orgány ministerstva vnitra. Hlavní důvody, které vedly k takovéto právní úpravě postavení zpravodajských služeb, vyplývaly z nutnosti utajení jejich práce, z nutnosti utajení totožnosti zpravodajských důstojníků, ale také ze snahy zabránit možnému zneužití těchto služeb.

OBZ pod vedením B. Reicina od samého počátku existence disponovalo jak pravomocemi zpravodajské služby, tak i pravomocemi bezpečnostních orgánů. Příslušníci bezpečnostních oddílů, které vznikaly v rámci OBZ, měli téměř neomezené pravomoci jak vůči vojenským osobám, tak i vůči civilnímu obyvatelstvu na osvobozeném území. Vedle zpravodajské činnosti fakticky suplovali činnost polního četnictva. Pravomoci bezpečnostních orgánů využívali příslušníci OBZ v době války v operačním pásmu bojujících armád a později i na osvobozeném území do konce roku 1945, kdy trvala branná pohotovost státu. V době branné pohotovosti státu odpovídal za bezpečnostní situaci na území státu ministr národní obrany. Proto i v pohraničních oblastech bezprostředně po osvobození plnila armáda úkoly ochrany veřejného pořádku. Jednotky armády i bezpečnostní složky ministerstva vnitra byly na základě rozkazu ministra národní obrany podřízeny velení OBZ.

Od samého počátku se činnost OBZ zaměřovala na dvě oblasti. Na vnitřní ochranu armády a na obranu vnější. Vnitřní obrana se zaměřovala na vytváření agenturních sítí u jednotek, na sledování, kontrolu a prověřování mužstva, poddůstojníků a dů-

stojníků, na prověřování nově přijímaných příslušníků jednotek a na posuzování návrhů na povýšení, ustanovování do funkcí nebo přemístění. Tuto část oddělení řídil osobně Bedřich Reicin.

Vnější obrana patřila do kompetence zástupce přednosty por. Karla Vaše. Jejím hlavním úkolem bylo především zneškodňování nepřátelských agentů, špiónů a diverzantů. Dalším úkolem byla ochrana prostorů, v nichž byly umístěny jednotky sboru, bezpečnost štábů a zpravodajský dozor nad civilním obyvatelstvem. Karel Vaš řídil také pátrání po kolaborantech a zrádcích a po dalších nepřátelských živlech. K tomu OBZ vytvářelo na osvobozeném území agenturní síť mezi civilním obyvatelstvem. Síť agentů, informátorů a důvěrníků, kterou K. Vaš vytvořil mimo jednotky sboru, sloužila výlučně ve prospěch sovětských důstojníků NKVD.

Do podřízenosti obranného zpravodajství přešlo polní četnictvo, jež se postupně přeměnilo v bezpečnostní oddíly (BO) OBZ. Jejich formování patřilo rovněž do působnosti zástupce přednosty OBZ sboru por. Karla Vaše. Obsazení bezpečnostních oddílů jemu oddanými a spolehlivými příslušníky věnoval mimořádnou pozornost. Postupně se mu podařilo vytvořit a vycvičit bezpečnostní oddíly, jejichž příslušníci byli připraveni splnit bez přemýšlení jakýkoliv rozkaz. Příslušníci bezpečnostních oddílů zatýkali a zadržovali osoby, prováděli domovní prohlídky, eskortovali zatčené a plnili i další úkoly

Obranné zpravodajství vyšetřovalo také veškeré trestné činy spáchané příslušníky sboru a výsledky pak předávalo polnímu prokurátorovi. Oddělení OBZ sboru byla podřízena i trestní rota, ve které si odpykávali své tresty důstojníci a vojáci odsouzení polním soudem. Přednostně příslušníci OBZ stíhali zběhy, zbabělce a ty, kteří se snažili sebezmrzačením vyhnout se nasazení do bojů. Na základě trestních oznámení oddělení OBZ sboru vynášel polní soud 1. čs. armádního sboru přísné tresty. Měsíčně to bylo 80–100 rozsudků nad vojáky a důstojníky, kteří se dopustili různých trestných činů – od zběhnutí, zbabělosti před nepřítelem až po porušení povinností ve strážní službě, neuposlechnutí rozkazu a podobně.¹²

Z analýzy archivních pramenů je zřejmé, že hlavní pozornost věnovali příslušníci OBZ řešení problematiky trestné činnosti vojáků, pátrání po archivech a dokumentech gestapa, abwehru

a okupačních úřadů, ale i odstranění Němců a Maďarů ze sboru. Příslušníci OBZ zpracovávali podklady pro odstranění Němců a Maďarů (čs. občanů) z armádního sboru. Za důvod k vyloučení z čs. jednotek považovali i fakt, že dotyčný voják nebo důstojník je Němec či Maďar. Většina zdůvodnění obsahovala některou z následujících klauzulí: *je vinen, protože je Němec nebo Maďar, mluví pouze německy, česky neumí, do čs. armády se přihlásil, aby se po válce vyhnul odsunu atd. Vojáci a důstojníci vyloučení ze sboru byli předáni do zajateckých táborů Rudé armády a většinou odesláni do SSSR.*¹³

Ve své funkci přednosty OBZ sboru B. Reicin intenzivně organizačně i kádrově budoval jeho aparát. Postupně vznikala oddělení OBZ u jednotlivých brigád armádního sboru. Koncem března 1945 vykonávali funkce přednostů OBZ u jednotlivých brigád: por. Jaroslav Dostál (1. čs. brigáda), npor. Ján Kotoč (2. čs. paradesantní brigáda), por. Ivan Bozúk (3. čs. brigáda), npor. Jan Scheiman (4. čs. brigáda) a por. Josef Valeš (tanková brigáda). U 1. čs. smíšené letecké divize vzniklo oddělení OBZ až v létě roku 1945.¹⁴

B. Reicin se ve své funkci často stýkal s příslušníky štábu sovětské armády nadřízené sboru a dokonce i s důstojníky štábu frontu. U štábu sboru současně pracovala skupina důstojníků sovětského NKVD pod vedením kpt. Bragina. Vedle své činnosti kontrolovala i práci příslušníků OBZ. Od oddělení OBZ sboru přebírala tato skupina po výslechu všechny zadržené osoby. S touto skupinou spolupracoval K. Vaš až do léta 1945.¹⁵

Velmi často se B. Reicin začal dostávat do konfliktu s nižšími sovětskými styčnými důstojníky zařazenými u jednotek sboru. Odmítal jim předávat požadované informace. Spolupracoval pouze s důstojníky NKVD nadřízené sovětské armády a se zpravodajskými orgány 4. ukrajinského frontu.

Většina příslušníků OBZ se do konce války rekrutovala z důstojníků osvětové služby. Ta se stala od počátku její existence doménou KSČ a vykonávala svoji činnost v úzké spolupráci s podobnými institucemi v Rudé armádě. Část vojáků sboru dokonce ztotožňovala osvětovou službu s OBZ. Mnohdy právě proto, že příslušníci obou složek byli většinou členy KSČ.

Od samého počátku existence OBZ u 1. čs. armádního sboru v SSSR projevovali jeho příslušníci „zvláštní“ zájem o důstojníky

slovenské národnosti a o ty, kteří přišli ke sboru z Anglie. Mnozí z nich otevřeně vyjadřovali své nepřítis pozitivní názory na úroveň velení, materiálního vybavení a na vycvičenost vojáků, které velení sboru nasazovalo do bojů, i na další problémy. Výsledkem byla negativní stanoviska oddělení OBZ 1. čs. armádního sboru v SSSR k návrhům na jejich povýšení a jmenování do různých funkcí. Svědčí o tom kromě řady jiných i dokument, v němž jsou uvedeny námitky proti povýšení některých důstojníků pro jejich vychvalování úspěchů anglo-amerických vojsk, pro konflikty se sovětskými důstojníky a u důstojníků slovenské národnosti za jejich předcházející službu v armádě Slovenského státu atd. Závěr zněl: „*Většina výše uvedených osob ve smyslu vládního prohlášení neodpovídá požadavkům kladeným na důstojníka nové čs. demokratické armády.*“¹⁶

V průběhu osvobozovacích bojů a bezprostředně po válce pátrali příslušníci OBZ po dokumentech abwehru, gestapa, německé kriminální policie i dalších institucí, jejichž obsah umožňoval identifikovat kolaboranty a zrádce, objasnit jejich působení za okupace nebo za dobu existence Slovenské republiky.

Bezpečnostní oddíly OBZ zajišťovaly kolaboranty a zrádce zejména z řad příslušníků armády a z dalších ozbrojených složek, ale i z řad představitelů politického a veřejného života. Podíleli se také na jejich vyšetřování. K důležitým úkolům OBZ patřilo i odhalování tajných nacistických podzemních organizací, připravovaných k působení na území republiky po osvobození.

Vojenské obranné zpravodajství od samého počátku představovalo důležitý zdroj informací pro sovětskou stranu i pro vedení KSČ. Bedřich Reicin se osobně angažoval v přípravě komunistů na moskevská jednání o vládním programu a složení nové vlády. Ve svém dopise K. Gottwaldovi ze dne 6. března 1945 požadoval obsadit za každou cenu místo ministra národní obrany gen. L. Svobodou a místo hlavního velitele branné moci gen. B. Bočkem. Kandidaturu L. Svobody zdůvodňoval Reicin mimo jiné i tím, že „*pro Slováky je nejpříjemnější*“. Jeho negativní postoj ke generálům a důstojníkům bývalé předmnichovské armády vyjadřovala slova dopisu – „*ostatní kandidáti jsou buď reakcionáři nebo nic neumějí, ale většinou obojí*“.¹⁷

Výsledkem příprav na moskevská jednání byla i dohoda mezi K. Gottwaldem a gen. L. Svobodou – „*vést společný boj za od-*

*stranění nynějšího reakčního a antisovětského vedení čsl. armády (gen. S. Ingr a jeho klika) a za prosazení vedení demokratického a poctivě prosovětského“.*¹⁸

¹ VÚA, fond SSSR IV, 1. čs. armádní sbor v SSSR, A 4/4/14, Důvěrný rozkaz č. 1, čl. 1 ze dne 7. ledna 1945.

² Blíže viz: Šolc, J.: Ve službách prezidenta, Praha, Vyšehrad 1994, s. 175–194.

³ Žádost JUDr. Karla Vaše o obnovu soudního řízení. Viz: Hanzlík, F., Pospíšil, J., Pospíšil, J.: Sluha dvou pánů, Lípa, Vizovice 1999, s. 69.

⁴ AMV, fond A 2/1–1774. Dopis pplk. JUDr. Karla Vaše ÚV KSČ, Komisi stranické kontroly ze dne 24. března 1951.

⁵ Žádost JUDr. Karla Vaše o obnovu soudního řízení. Viz: Hanzlík, F., Pospíšil, J., Pospíšil, J.: Sluha dvou pánů, Lípa, Vizovice 1999, s. 69.

⁶ Tuto informaci sdělil po válce gen. L. Svoboda gen. Oldřichu Kvapilovi. Rozhovor autora s gen. Kvapilem dne 2. března 2002.

⁷ Blíže viz: Hanzlík, F.: Uplatňování sovětského vlivu na budování čs. branné moci koncem roku 1944 a v roce 1945. In: Sborník Vojenské akademie Brno, mimořádné číslo, roč. 1994.

⁸ VÚA, fond 100/52, sv. 33, a. j. 231.

⁹ AMV, fond A 2/1–1774. Dopis pplk. JUDr. Karla Vaše ÚV KSČ, Komisi stranické kontroly ze dne 24. března 1951.

¹⁰ VÚA, fond 100/52, sv. 32, a. j. 223.

¹¹ Žádost JUDr. Karla Vaše o obnovu soudního řízení. Viz: Hanzlík, F., Pospíšil, J., Pospíšil, J.: Sluha dvou pánů, Lípa, Vizovice 1999, s. 74.

¹² VÚA, fond SSSR IV, 1. čs. arm. sbor v SSSR, inv. č. 692, kart. 66.

¹³ Tamtéž.

¹⁴ Viz: Vojenské dějiny Československa, díl IV, Naše vojsko, Praha 1988, s. 665, 667 a 675.

¹⁵ Žádost JUDr. Karla Vaše o obnovu soudního řízení. Viz: Hanzlík, F., Pospíšil, J., Pospíšil, J.: Sluha dvou pánů, Lípa, Vizovice 1999, s. 74.

¹⁶ VÚA, fond SSSR IV, 1. čs. armádní sbor v SSSR, č. j.: 1816/taj. – zprav. 45 A.

¹⁷ SÚA, A ÚV KSČ, fond 100/24, sv. 172, a. j. 1539.

¹⁸ Tamtéž, a. j. 1532.

3. Vojenská část vládního programu v režii komunistické strany

O dalším vývoji Československa v poválečném období se rozhodovalo na jednáních mezi představiteli čs. odboje na Západě, představiteli moskevského vedení KSČ v čele s K. Gottwaldem a reprezentací slovenského národa zastoupenou členy SNR ve dnech 22.–29. března 1945 v Moskvě. Výsledkem těchto jednání bylo přijetí vládního programu v Košicích dne 5. dubna 1945 a vytvoření první vlády Národní fronty Čechů a Slováků. Košický vládní program (KVP) je dokumentem, jenž ovlivnil celkový vývoj v republice po osvobození a výrazně se také promítl při budování nové čs. armády v letech 1945–1948.

Při jednáních o vládním programu využili komunisté dovedně všech faktorů působících ve prospěch jejich návrhů. Můžeme k nim zařadit růst autority a vlivu KSČ na základě aktivní účasti komunistů v domácím i zahraničním odboji, úlohu SSSR při porážce fašismu a jeho podíl na osvobozování republiky, ale také zkompromitování části představitelů vládnoucích vrstev předmnichovské republiky spoluprací s fašismem. Komunisté také neustále zdůrazňovali údajnou vinu členů londýnské emigrační vlády, příslušníků ostatních politických stran, na mnichovské tragédii.

Základem pro moskevská jednání se stal návrh vypracovaný vedením KSČ. Ten vycházel z výsledků předcházejících jednání s představiteli londýnské vlády na přelomu let 1943–1944 a z analýzy situace vzniklé koncem války.

Ostatní politické strany měly své představy o poválečném vývoji v republice. Reálná situace a okolnosti moskevských jednání však v konečném důsledku neumožnily prosadit je do vládního programu. V dané situaci se ukázaly jako nereálné. Přijatý vládní program znamenal především prosazení zájmů KSČ. Byl dokumentem, který schválili představitelé všech politických stran sdružených v Národní frontě a podílejících se na národněosvobozeneckém boji proti fašismu. Košický vládní program kladně přijala široká veřejnost, která v jeho realizaci spatřovala naděje na pozitivní změny oproti bývalé předmnichovské republice.

Při jednáních o vládním programu měli komunisté určitým způsobem zjednodušenou pozici vzhledem k tomu, že se projevila nejednota a rozdílnost zájmů v názorech představitelů ostatních politických stran na mnohé projednávané otázky.

Problematika týkající se přijetí a realizace KVP je podrobně řešena z různých pohledů v pracích celé řady autorů. Jejich pohledy a názory na tyto otázky se odlišují podle toho, ve které době publikace vznikaly a co bylo jejich cílem.¹

V průběhu moskevských rozhovorů o vládním programu jednali jejich účastníci také otázky týkající se budování čs. branné moci po osvobození. Oproti stávajícím představám vedoucích představitelů čs. zahraničních jednotek na Západě (gen. S. Ingr, gen. F. Moravec, gen. A. Liška a další) prosadili komunisté do vládního programu ustanovení, jejichž realizace by znamenala zcela zásadní změny v armádě. Vojenskou část vládního programu vypracoval na základě výsledků jednání mezi K. Gottwaldem a gen. L. Svobodou mjr. JUDr. Jaroslav Procházka, náčelník oddělení výchovy a osvěty 1. čs. armádního sboru v SSSR. Její obsah vycházel z dokumentu komunistické strany s názvem **Budování armády na osvobozeném území**. Jednalo se o pokyny moskevského vedení KSČ z léta 1944.²

O budování armády pojednává III. kapitola vládního programu a zprostředkovaně i další části: II. – mobilizace, IV. – zahraniční politika, V. – zavedení volebního práva v armádě, VI. – tvoření slovenských národních jednotek a převzetí důstojníků bývalé slovenské armády, dále i část vládního programu pojednávající o potrestání kolaborantů a zrádců. Obsah zmíněné kapitoly vládního programu se nápadně shoduje s obsahem již zmíněného dokumentu moskevského vedení KSČ z léta 1944 s názvem **Budování armády na osvobozeném území**. Srovnáme-li oba dokumenty, zjistíme, že se liší jen velmi málo. Jejich rozdílnost vyplývá ze skutečnosti, že na základě analýzy situace z přelomu let 1944–1945 dopracovalo vedení KSČ návrh programu o některá ustanovení. Jedná se o formování slovenských národních jednotek, budování armády podle vzoru sovětské, pomoc sovětských instruktorů v našem vojenském školství a možnost studia našich důstojníků na vojenských školách a akademiích v SSSR.

O předpokládané orientaci nově budované armády svědčí již

první část III. kapitoly vládního programu, kde se uvádí: „*Aby byla umožněna co nejúžší bojová spolupráce s Rudou armádou, nutná v zájmu vítězství i naší budoucnosti, budou organizace, výzbroj a výcvik nové čs. branné moci stejné jako organizace, výzbroj a výcvik Rudé armády.*“³

Základem nové armády se měl podle vládního programu stát 1. čs. armádní sbor spolu s letci, čs. obrněnou brigádou ve Francii, slovenskými a českými partyzány a povstaleckými vojsky na Slovensku.⁴

Představitelé KSČ prosadili také přijetí ustanovení o skoncování s nepolitičností armády. V KVP se přímo říká, že: „*...pod touto nepolitičností se skrývá podceňování morálního faktoru v boji... a že pod její rouškou bují reakční, antidemokratické a kapitulantské tendence. Naopak je třeba, aby každý československý voják byl uvědomělým bojovníkem za svobodu národa a uvědomělým obráncem jeho svobody a budoucnosti.*“⁵

K odstranění této „nepolitičnosti“ směřovalo i ustanovení vládního programu o navrácení politických práv vojákům a o zřízení instituce osvětových důstojníků. Tato ustanovení byla do KVP pojata na základě zkušeností našich vojenských jednotek v SSSR, kde osvětoví důstojníci pracovali již od vzniku 1. čs. samostatného polního praporu. Na jejich prosazení měli opět mimořádný zájem komunisté, neboť téměř všichni osvětoví důstojníci byli členy KSČ a jejich dosavadní činnost směřovala k výchově vojáků v duchu politiky KSČ a v souladu s oficiální sovětskou propagandou. O obsahu práce osvětových důstojníků svědčí např. fakta o využívání tisku. Jen v březnu roku 1944 obdržela čs. vojenská jednotka 1 300 ks Československých listů (redakce – Z. Nejedlý, V. Kopecký, M. Čulen, J. Šverma a B. Vrbenský), dále 1 000 ks brožur J. V. Stalina O velké vlastenecké válce, 600 ks brožur Katyňský les, 500 ks brožur Ústava SSSR, 1 000 ks krátkého životopisu Stalina atd. Prostřednictvím osvětových důstojníků uplatňovalo moskevské vedení KSČ svůj vliv v našich jednotkách v SSSR. Významnou úlohu v tomto smyslu sehrával náčelník odd. výchovy a osvěty mjr. J. Procházka a pracovník osvěty, později náčelník OBZ kpt. B. Reicin.⁶

Vládní program také jednoznačně stanovil, kdo se může stát důstojníkem nové československé armády. Bylo zdůrazněno, že: „*...velitelská místa v nové čsl. armádě mohou zastávat jen dů-*

stojníci upřímně demokratického, skutečně antifašistického smýšlení. Současně je však nutno, aby byla co nejrychleji provedena opatření k nejrychlejší očistě armády od všech zrádcovských, kolaborantských, antidemokratických a protilidových živlů a bude dbáno, aby takové živly nemohly proniknout na velitelská místa. Zkoumání politické a národní spolehlivosti důstojnického sboru v přechodném období bude prováděno příslušnými vojenskými instancemi za součinnosti lidových orgánů, tj. Národních výborů a Slovenské národní rady, jakož i přímo zvlášť k tomu účelu vládou jmenovanými orgány.“⁷

Klement Gottwald původně navrhoval, aby očistu velitelského sboru prováděly národní výbory, které mohly posoudit chování důstojníků v místě bydliště za války. Další návrh předpokládal, že očistu armády bude provádět pouze vojenské obranné zpravodajství. Odlišný názor projevil v diskusi Bohumil Laušman. Po krátkém jednání došlo ke shodě a pasáž o OBZ byla z vládního programu vypuštěna.

Zcela nově pojal vládní program přípravu důstojnického sboru. Zdůraznil nutnost osvojení si bojových zkušeností Rudé armády, působení profesorů a instruktorů Rudé armády v našem vojenském školství i vysílání našich důstojníků do sovětských vojenských škol, učilišť a akademií. To fakticky znamenalo jednoznačnou orientaci na SSSR. V tomto smyslu nebral vládní program na zřetel existenci našich jednotek na Západě včetně letců, kteří byli vyzbrojeni moderní bojovou technikou a měli dlouhodobé válečné zkušenosti. Přitom také značná část příslušníků pozemních vojsk absolvovala boje na Středním východě, na západní frontě a absolvovala různé školy a kurzy ve spojeneckých armádách. Jejich zkušenosti mohly být využity při budování nové armády. Z tohoto pohledu tedy již KVP zakládal podmínky pro nerovnoprávné postavení příslušníků Západních jednotek při budování nové armády po osvobození.

Další část KVP se zabývala řešením složité situace v důstojnickém sboru a možnostmi řešení nedostatku důstojníků. Bylo stanoveno, že činnost v partyzánských oddílech se po přezkoumání uznává v plném rozsahu za službu v nové čsl. armádě. Důstojnické hodnosti získané v partyzánských oddílech se přiznávají v nové čsl. armádě po přezkoušení, eventuálně po ukončení krátkého kurzu. Speciálně kvalifikovaným příslušníkům branné moci

(lékařům, lékárníkům, inženýrům atd.) budou přiznány důstojnické hodnosti. Jmenování a povyšování důstojníků nebude podmíněno jen formálními pravidly, nýbrž bude podporován mimořádný rychlejší postup (resp. jmenování) nejschopnějších, především těch, kteří se osvědčili na frontě v boji.⁸

Zvláštní pozornost je v dokumentu věnována řešení národnostní otázky v armádě. KVP respektoval v tomto směru celkovou koncepci obnovy Československé republiky na základě bratrského soužití českého a slovenského národa ve společném státě. Vycházel také z konkrétní situace, která se vytvořila v souvislosti s postupným osvobozováním Slovenska a budováním nových jednotek v rámci armádního sboru převážně z branců slovenské národnosti. Ve vládním programu se uvádí, že vláda „...se postará o to, aby v nové čsl. armádě bylo plně respektováno státoprávní postavení Čechů a Slováků podle zásady rovný s rovným a aby se dostalo Slovákům ve všech ústředních institucích přiměřeného zastoupení“.⁹ Postavení případných dalších národností v nové čsl. armádě program neřešil. Uspořádání poměru Čechů a Slováků v armádě jsou věnovány ještě další části KVP. Zakotvil rovnoprávnost češtiny a slovenštiny a stanovil, že v rámci jednotné čsl. branné moci a při zachování plné jednotnosti velení a armádní organizace budou tvořeny slovenské národní jednotky. Podrobněji je toto ustanovení rozpracováno v VI. kapitole.

V průběhu let 1945–1948 docházelo k různé interpretaci tohoto ustanovení KVP, většinou ze strany představitelů slovenských národních orgánů i části důstojníků slovenské, ale i české národnosti. To přinášelo mnohé spory a problémy nejen ve vztazích mezi ministerstvem národní obrany a slovenskými národními orgány, ale i mezi důstojníky a vojáky české a slovenské národnosti.

Ještě po přijetí vládního programu předávaly orgány OBZ v rozporu s ustanovením KVP a smlouvou z 8. 5. 1944 příslušníky armády bývalé Slovenské republiky do zajateckých táborů sovětské armády. Následoval jejich odsun do táborů v SSSR. Proto považujeme za potřebné zmínit se o ustanoveních vládního programu týkajících se této problematiky.

V VI. kapitole KVP je řečeno: „V rámci nově budované jednotné československé branné moci a na základě jednotných služebních řádů budou tvořeny národní slovenské vojenské útvary

(pluky, divize atd.) složené převážně z mužstva, poddůstojnictva a důstojnictva slovenské národnosti a používající velící a služební řeči slovenské. Důstojníci a gážisté bývalé slovenské armády, pokud se neprohřešili proti národní cti Slováků a nebudou podléhat trestnímu stíhání pro svoji činnost za bývalého zrádcovského režimu, budou převzati do čsl. armády ve své dosavadní hodnosti, přičemž bude směřovat dobrozdání a doporučení Slovenské národní rady.“¹⁰

Z uvedeného vyplývá, že vládní program vycházel z konkrétní situace, která se vytvořila koncem druhé světové války. Fakticky v tomto smyslu potvrdil již existující stav, neboť slovenské národní jednotky se formovaly, jak již bylo uvedeno, v průběhu měsíce února a března 1945, a to na základě předcházejících jednání a se souhlasem prezidenta E. Beneše. Rovněž důstojníci a gážisté bývalé slovenské armády již byli přebíráni do čs. armády přijímacími komisemi při 1. čs. armádním sboru a SNR.

S vytvářením tzv. čistě slovenských národních jednotek však vládní program nepočítal. Proto ani služba českých důstojníků a vojáků v těchto jednotkách nebyla v rozporu s ustanovením KVP, jak se to snažili prezentovat někteří představitelé SNR, sboru pověřenců a důstojníků slovenské národnosti na podzim roku 1945. Např. gen. J. Imro odmítl na podzim 1945 převzít velení 4. voj. oblasti (Slovensko), dokud budou na Slovensku zařazeni důstojníci české národnosti.¹¹

Obsah vojenské části KVP vytvářel předpoklady k tomu, aby KSČ postupně získala rozhodující vliv na vývoj situace v armádě. Proto přijetí vládního programu v tomto znění znamenalo úspěch komunistů.

Již koncem války se ukazovalo, že nebude možno bez ztráty funkčnosti armády provést rozsáhlé změny v důstojnickém a rotmistrovském sboru. Určitou překážku uskutečnění tohoto záměru z pohledu KSČ tvořila mimo jiné i skutečnost, že se část vojáků z povolání předmnichovské armády zapojila do odboje proti fašismu doma i v zahraničí. I když se většina důstojníků a rotmistrů z povolání odboje aktivně nezúčastnila, případy kolaborace se mezi nimi vyskytovaly zcela výjimečně. Navíc se bezprostředně po válce projevoval akutní nedostatek důstojníků.

Přijetí části vládního programu, který pojednával o armádě, znamenalo vytvoření podmínek pro uskutečnění podstatných

změn v armádě. Jeho ustanovení ukládala budovat čs. armádu podle vzoru Rudé armády. V praxi to znamenalo přizpůsobit organizační strukturu, ale také zavedení sovětské výzbroje, přeložení polních řádů i využití sovětských zkušeností ve vojenském školství, včetně studia důstojníků předurčených pro nejvyšší funkce v armádě na sovětských vojenských akademiích. Zároveň s tím se vytvářely i podmínky pro další prohlubování vlivu KSČ v armádě (mimo jiné zavedení osvětové služby atd.).

Zájem o získání vlivu na nově budovanou armádu však projevovali i představitelé ostatních politických stran. Oboustranná pozornost věnovaná armádě vyplývala z toho, že armáda se mohla stát za určitých podmínek jedním z důležitých, ne-li rozhodujících faktorů v celkovém zápasu o uchopení politické moci v následujícím období. Proto je již bezprostředně po přijetí vládního programu zahájen zápas o jeho realizaci.

Vládní program obsahoval obecná ustanovení, jakousi základní koncepci budování armády. Konkrétní opatření k jeho realizaci byla přijímána až v následujícím období. A právě zde se odvíjel každodenní zápas o armádu, který se ve značné míře koncentroval v řešení problémů souvisejících s budováním důstojnického sboru.

Promítal se ve dvou rovinách. Předně se jednalo o samotné přijetí různých opatření směřujících k realizaci závěrů KVP ve vládě i v dalších institucích a orgánech, které rozhodovaly o budování armády. Druhou rovinu představoval zápas o realizaci těchto opatření v praxi. Přitom mnohdy samotné přijetí určitých opatření ještě neznamenalo jejich uskutečnění. Část z nich se podařilo realizovat, mnohá pouze částečně a některá vůbec ne. K prvním můžeme zařadit navrácení politických práv vojákům, zavedení osvětové služby, k druhým realizaci očisty důstojnického sboru od kolaborantů a zrádců, aktivování záložních důstojníků a k nesplněným opatřením do února roku 1948 např. zavedení organizace podle vzoru sovětské armády.

Dne 4. dubna 1945 jmenoval prezident republiky v Košicích novou vládu. Všechny politické strany měly ve vládě po třech zástupcích. Šest členů vlády byli odborníci bez politické příslušnosti. Podíváme-li se však blíže na složení vlády, je zřejmé, že nejpočetnější zastoupení měli komunisté. Na základě existujícího organizačního rozdělení na KSČ a KSS, o kterém bylo rozhod-

nuto v únoru r. 1939, obsadila jak KSČ, tak KSS po třech ministerských křeslech. Záměrům komunistů odpovídalo i obsazení některých dalších míst ve vládě. Jednalo se především o předsedu vlády Zdeňka Fierlingera a ministra národní obrany gen. Ludvíka Svobodu. Oba jmenovaní působili po celou dobu války v SSSR a udržovali úzké kontakty jak s vedením KSČ, tak i s čelnými představiteli SSSR.

Z pěti náměstků předsedy vlády byli dva komunisté (Klement Gottwald a Viliam Široký). Klíčový význam, jak se později ukázalo, mělo pro KSČ obsazení funkce ministra vnitra komunistou V. Noskem.

Důležité pozice získané v nové vládě využívali komunisté v následujícím období i při řešení problémů budování armády. Možnosti ostatních politických stran byly z tohoto pohledu značně omezené. O tom svědčí i složení Vojenské rady při předsednictvu vlády, která vznikla na základě rozhodnutí vlády dne 5. dubna 1945. Jejími členy se stali K. Gottwald, V. Široký a V. Nosek. Zapisovatelem se stal mjr. JUDr. J. Procházka. Dalšími členy byli také ministr národní obrany gen. L. Svoboda, státní tajemník v MNO plk. M. Ferjenčík a po ustanovení do funkce i náčelník hlavního štábu (dále N HŠ) gen. B. Boček.¹²

Vojenská rada (dále VR) řešila celý komplex problémů spojených s budováním armády, od ustanovování velitelů na vyšší funkce až po celkovou organizaci branné moci. Vojenská rada byla poradním orgánem vlády. Doporučení, která vypracovala a schválila, vláda a prezident téměř ve všech případech akceptovali.

Již první zasedání vojenské rady naznačilo, jakým směrem se bude orientovat její činnost. K. Gottwald navrhl, aby byla spojena funkce hlavního velitele a ministra národní obrany a aby tuto funkci zastával gen. Svoboda. V této souvislosti vojenská rada přijala na základě návrhu gen. L. Svobody usnesení, aby dosavadní hlavní velitel gen. S. Ingr byl poslán na zdravotní dovolenou. Dále schválila a podala vládě návrh na penzionování gen. F. Moravce, na okamžité odvolání z funkce zástupce čs. armády u nejvyššího velitele spojeneckých vojsk na Západě gen. A. Gaka-Mézla a na odeslání na zdravotní dovolenou gen. B. Neumanna-Mirolava.

I další jednání vojenské rady se nesla v duchu prvního zase-

dání. Dne 12. 4. 1945 projednala vojenská rada organizaci ministerstva národní obrany a program jeho činnosti. Rovněž projednala otázku přijímání českých důstojníků na Slovensku a umístění důstojnických škol.¹³

Dne 16. 4. 1945 doporučila vojenská rada vládě, aby příslušníci vládního vojska byli pečlivě prověřováni jako důstojníci bývalé slovenské armády. Na tomto zasedání VR schválila návrh gen. Svobody na ustanovení mjr. J. Procházky do funkce náčelníka hlavní správy výchovy a osvěty (dále HSVO) a kpt. B. Reicina do funkce náčelníka hlavní správy obranného zpravodajství (dále HS OBZ).¹⁴

Vzhledem k neústupnosti vedení KSČ, které si bylo vědomo podpory Sovětského svazu, se prezidentu E. Benešovi nepodařilo dosáhnout jmenování výše uvedených generálů – vedoucích činitelů čs. odboje na Západě – na odpovídající místa v armádě. Musel naopak vyvinout značné úsilí, aby alespoň zabránil trestnímu stíhání generálů S. Ingra a F. Moravce na základě obvinění, které proti nim vykonstruovalo na podzim 1945 Reicinovo OBZ.

Na uvolněná místa velitele sboru, jeho zástupce a dále na místo N HŠ navrhl gen. Svoboda generály K. Klapálka, J. Satorie a B. Bočka. Obsazení funkce zástupce hlavního velitele nebylo vyřešeno. K. Gottwald navrhoval obsadit tuto funkci důstojníkem slovenské národnosti. Plk. M. Ferjenčík navrhl ponechat otázku otevřenou, až se najde vhodný kandidát.¹⁵

Realizací uvedených návrhů došlo k vyřazení hlavních představitelů západního odboje z možnosti spolurozhodování o dalším budování armády ještě před ukončením druhé světové války. Dnes je možno odpovědět i na otázku, kdo a proč měl zájem na takovýchto změnách. Hlavními aktéry a navrhovateli změn byli K. Gottwald a gen. Svoboda. Svoji úlohu zřejmě při tom sehrály ostré spory mezi gen. Svobodou a gen. S. Ingrem a moskevským vedením KSČ a londýnskou vládou v zápase o charakter a použití našich jednotek v SSSR v průběhu války. Domníváme se, že se určitým způsobem již tehdy projevil zprostředkovaně vliv představitelů SSSR. Jejich zájem na obsazení funkce ministra národní obrany gen. Svobodou i nepřilíš pozitivní poměr k představitelům západního vojenského odboje byl zcela evidentní.

O tom, jak si představovali vedoucí činitelé SSSR uplatňování svého vlivu na budování naší armády po válce, svědčí i epizoda

z jednání gen. F. Moravce s představitelem sovětské zpravodajské služby F. A. Čičajevem z konce léta 1944, o níž hovoří ve svých vzpomínkách. Čičajev tehdy uvedl: „*Nezapomeňte, že to budeme my, kdo rozhodne, kdo bude ministrem národní obrany, šéfem generálního štábu a přednostou zpravodajského oddělení v poválečném Československu.*“¹⁶

Při prosazování svých zájmů používalo sovětské velení v Československu koncem války i v následujícím období různých, mnohdy nevybíravých metod. Od skrytého uplatňování vlivu prostřednictvím komunistů až po otevřené zasahování do kompetencí náležejících prezidentovi, vládě a ministerstvu národní obrany. Příkladem je i nóta sovětského velvyslance Zorina čs. vládě začátkem června 1945. Jednalo se o protest proti ustavení skupiny příslušníků nekomunistického odboje – účastníků pražského povstání (gen. K. Kutlvašra, gen. J. Fišera, pplk. F. Bürgera a škpt. J. Nechanského) na určitá místa v armádě. V nótě se přímo říká: „...*mám čest oznámiti Vám, že uvedené osoby, které měly účast na plánech na záchranu německých vojsk rozdrčených Rudou armádou na východištích k nástupu na Prahu nemohou požívat důvěry velitelství Rudé armády a rovněž i důvěry čs. vlády a nemohou stát v čele vojenské správy v Praze.*“¹⁷

V řadě případů ovlivnilo rozhodnutí vojenské rady při předsednictvu vlády a v konečném důsledku i rozhodnutí vlády o jmenování generálů a důstojníků do vysokých funkcí a o jejich povýšení konstatování K. Gottwalda – **takové řešení je pro SSSR nepřijatelné.** V průběhu roku 1945 prezident E. Beneš, mnohdy pod tlakem představitelů SSSR (někdy pouze deklarovaným představiteli KSČ), akceptoval všechny návrhy Vojenské rady při předsednictvu vlády na obsazení rozhodujících míst v armádě. Většinu podkladů a „kompromitujících materiálů“ na generály a důstojníky, kteří byli odstraněni z významných funkcí v armádě ještě do konce války, připravovalo vojenské obranné zpravodavství. Klement Gottwald dostával potřebné informace přímo od přednosty HS OBZ MNO Bedřicha Reicina.

Výsledky prvních jednání vojenské rady lze považovat za určitý počátek praktické diskriminace důstojníků západního odboje, která vyvrcholila otevřeně po únoru roku 1948. K útokům proti důstojníkům ze Západu bylo ze strany K. Gottwalda využito také složité situace u 1. čs. obrněné brigády, kde docházelo

ze strany některých důstojníků k verbálním útokům proti orientaci naší zahraniční politiky na SSSR, proti vládnímu programu, vládě i prezidentu republiky. Představitelé KSČ navrhovali urychleně zavést v jednotkách brigády osvětovou službu, vyměnit část důstojníků za příslušníky tankové brigády z SSSR. Na jednání VR dne 8. června 1945 vystoupil K. Gottwald proti povýšení 22 důstojníků z Anglie a proti ustanovení 4 důstojníků do funkcí velitelů divizí. Vojenská rada návrhy K. Gottwalda schválila a na její návrh nebyli uvedení důstojníci jmenováni do funkcí a povýšení. I v následujícím období sehrávali v tomto smyslu hlavní úlohu především K. Gottwald a V. Nosek.¹⁸ Také gen. Svoboda ve většině případů akceptoval návrhy přednesené představiteli KSČ. V letech 1945–48 byl gen. L. Svoboda jedním z těch, kdo jednoznačně podporovali zahraničněpolitickou orientaci na SSSR a budování naší armády podle vzoru armády sovětské.

Z uvedených skutečností je zřejmé, že postupně dochází k obsazování významných funkcí přímo členy KSČ nebo se stranou sympatizujícími důstojníky. Pouze ve výjimečných případech docházelo k obsazování významných funkcí důstojníky západního odboje. Vezmeme-li v úvahu praktický význam takových institucí jako HS OBZ a HSOV a jejich obsazení převážně komunisty, zůstávaly možnosti uplatňování vlivu dalších politických stran na vývoj v armádě mírně řečeno velmi omezené.

Bezprostředně po skončení války hrozilo nebezpečí vzniku ozbrojeného konfliktu s Polskem. Nasvědčovala tomu i dílčí ozbrojená střetnutí v oblasti Těšínska. Proto prezident Beneš na vojenské poradě s nejvyššími armádními funkcionáři počátkem července 1945 vytyčil jako jeden z hlavních úkolů zabezpečení hranic s Polskem. Požadoval urychlené doplnění těžké výzbroje z SSSR a urychlené budování armády podle sovětského modelu (organizační strukturu, přeložení sovětských bojových řádů, urychlené zahájení činnosti sovětských vojenských poradců atd.).¹⁹

Této situace dovedně využívalo vedení KSČ k prohlubování svého vlivu v armádě. To byla, obrazně řečeno, mimo jiné „splátka“ za osvobození republiky Rudou armádou a za pomoc, které se nám ze strany SSSR dostalo při řešení sporu s Polskem v poválečném období.

- ¹ Laštovička, B.: V Londýně za války, SNPL, Praha 1961. Kol. autorů: Odboj a revoluce 1938–1945, Naše vojsko, Praha 1965. Janeček, O.: Se zbraní v ruce, Naše vojsko, Praha 1957. Navrátil, J., Domaňský, J.: Boj KSČ o lidovou armádu v etapě rozvíjení a přerůstání národnědemokratické revoluce v revoluci socialistickou 1945–1948, Naše vojsko, Praha 1962. Drška, P.: Československá armáda v národní a demokratické revoluci 1945–1949, Naše vojsko, Praha 1979. Kol. autorů: Přehled dějin vojenské politiky KSČ, HPS, Praha 1979, Vondrášek, V.: Boj KSČ za prosazení Košického vládního programu při výstavbě československé armády (studie), Bratislava, VPA KG, 1979. Komunistická strana Československa a Československá lidová armáda, HPS ČSLA, 1981. Kol. autorů: Vojenské dějiny Československa, Naše vojsko, Praha 1989. Grospič, J., Chovanec, J., Vysokaj, J.: Košický vládní program – program budování lidovědemokratického Československa, SPN, Praha 1977. Lipták, J.: Vítěznou cestou k Únoru, Horizont, Praha 1977. Odlišné názory na problematiku Košického vládního programu najdeme v publikacích vydaných po listopadu roku 1989. K nim je možno zařadit: Mencl, V. a kol.: Křižovatky 20. století, Naše vojsko, Praha 1990. Tigrid, P.: Kapesní průvodce inteligentní ženy po vlastním osudu, Odeon, Praha 1990, Tigrid, P.: Politická emigrace v atomovém věku, Prostor, Praha 1990. Křen, J.: Bílá místa v našich dějinách, Knihovna LN, Praha 1990. Hejl, V.: Zpráva o organizovaném násilí, Univerzum, Praha 1990. Moravec, F.: Špión jemuž nevěřili, Rozmluvy, Praha 1990. Fischl, V.: Hovory s Janem Masarykem, Mladá fronta, Praha 1991 atd.
- ² KSČ o ozbrojených silách, Naše vojsko, Praha 1976, s. 145–148.
- ³ Program první domácí vlády republiky, vlády Národní fronty Čechů a Slováků, Ministerstvo informací, Praha 1945, s. 11.
- ⁴ Tamtéž.
- ⁵ Tamtéž, s. 12.
- ⁶ Blíže se o činnosti osvěty u čs. vojenských jednotek v SSSR zmiňuje O. Janeček. Janeček, O.: Se zbraní v ruce, Naše vojsko, Praha 1957, s.127–132.
- ⁷ Program první domácí vlády republiky, vlády Národní fronty Čechů a Slováků, Ministerstvo informací, Praha 1945, s. 12.
- ⁸ Tamtéž, s.13.
- ⁹ Tamtéž.
- ¹⁰ Tamtéž, s. 17.
- ¹¹ SNA, fond ÚP SNR, kr. 264, s. 12, také VÚA, VR, č. j.: 10/taj./P – 1945.
- ¹² VÚA, VR, č. j.: 1/taj./45.
- ¹³ Tamtéž, VR, č. j.: 3/taj./45.
- ¹⁴ Tamtéž, č. j.: 4/taj./45.
- ¹⁵ Tamtéž č. j.: 1/taj./45.
- ¹⁶ Moravec, F.: Špión jemuž nevěřili, Rozmluvy 1990, s. 341.
- ¹⁷ VÚA, MNO, Stát. taj., č. j. 101 152, 1945.
- ¹⁸ Tamtéž, MNO, I. odbor, č. j.: 343/dův. 1945.
- ¹⁹ Tamtéž, MNO, Stát. taj., č. j. 100 057, 1945.

4. OBZ v rozporu s Košickým vládním programem

V době jmenování nové vlády a přijetí vládního programu počátkem dubna 1945 osvobozovaly jednotky 1. čs. armádního sboru a Sovětské armády území Slovenska od německých okupantů. Dne 4. dubna 1945 po tvrdých bojích osvobodily jednotky sboru Liptovský Mikuláš a pokračovaly v postupu údolím řeky Váhu. Na základě mobilizační vyhlášky se na osvobozeném území hlásili do armády důstojníci a vojáci, včetně bývalých příslušníků armády Slovenské republiky. Ti se do armády hlásili i v předcházejícím období. Na základě stanovených kritérií rozhodla přijímací komise 1. čs. armádního sboru o zařazení většiny z nich do jednotek sboru. Komise nepřijala pouze ty, u nichž zjistila, že se v období existence Slovenské republiky prokazatelně provinili.

Osudy tisíců důstojníků a vojáků slovenské národnosti ovlivnily výsledky jednání Vojenské rady při předsednictvu vlády ze dne 12. dubna 1945. V jeho průběhu projednávala vojenská rada i otázku přijímání důstojníků, rotmistrů a vojáků, kteří nastupovali do armády na osvobozeném území na základě mobilizační vyhlášky. Plk. Mikuláš Ferjenčík navrhl, aby ti, kdo nebudou přijati do armády jako kolaboranti a zrádci, byli odesláni ke sboru a následně do koncentračních táborů.¹

Směrnice MNO k realizaci zmíněného usnesení obsahovala však i ustanovení považující příslušníky bývalé armády Slovenské republiky a Domobrany, na rozdíl od českého vládního vojska, za vojáky nepřátelské armády. Proto je příslušníci OBZ většinou bez jakéhokoli prověřování odesílali do zajateckých táborů Rudé armády v Polsku. Později následoval jejich odsun do táborů na území SSSR. Tento osud postihl tisíce bývalých vojáků a důstojníků slovenské armády, aniž by se jakýmkoliv způsobem provinili.

Po svém nástupu do funkce přednosty OBZ sboru po Bedřichu Reicinovi nařídil npor. JUDr. Karel Vaš všem podřízeným orgánům OBZ okamžitě odesílat příslušníky bývalé slovenské armády, Hlinkových gard, Domobrany a Rodobrany bez jakého-

koliv prověřování do zajateckých táborů Rudé armády. Toto rozhodnutí zdůvodňoval později takto: „*Rychlým postupem Sovětské armády byl celý defenzivní aparát postaven před těžké úkoly. Šlo nejen o zneškodňování německých sabotérů, diverzantů a špiónů, ale i zatýkání a zajištění zrádců a jiných nepř. elementů z řad civilního obyvatelstva, jako velitelů t. zv. Hlinkových gard atd. Všichni zatčení byli dáni k dispozici sovětským orgánům k dalšímu opatření, k potrestání a odsunu.*“²

Obsah Košického vládního programu v té době zveřejnil denní tisk i rozhlas. Část VI. obsahuje již zmíněnou klauzuli: „*Důstojníci a gážísté bývalé slovenské armády, pokud se neprohřešili proti národní cti Slováka a nebudou podléhati trestnímu stíhání pro svoji činnost za bývalého zrádcovského režimu, budou převzati do čsl. armády ve své dosavadní hodnosti, při čemž bude směrodatné dobrozdání a doporučení Slovenské Národní Rady.*“³ Proto se nastupující důstojníci a vojáci svou příslušností k bývalé slovenské armádě nijak netajili. To byl také jeden z důvodů, proč jejich odsun do zajateckých táborů Rudé armády nabyl koncem dubna a v květnu 1945 masového charakteru. Skutečné důvody tohoto postupu však odhaluje K. Vaš v dokumentu, jenž vypracoval až v roce 1955. V něm uvádí: „*Na Slovensku na sovětský rozkaz byli zajištěni i vedoucí Hlinkových gard v jednotlivých místech, dokonce všichni příslušníci slovenské armády, kteří zůstali v posádkách atd.*“⁴

Ve stejném dokumentu hovoří i o zatýkání civilních osob. Po svém zatčení v únoru 1951 obvinil ve výpovědi gen. B. Reicin K. Vaše z bezhlavého zatýkání civilních osob a kolaborantů koncem války na Slovensku. K tomu K. Vaš v uvedeném dokumentu sděluje: „*...veškerá činnost oddělení se vykonávala na základě sovětských rozkazů, rozkazů štábu frontu a 38. armády. Je zajímavé a charakteristické, že Reicin líčí „zatýkání civilních osob a kolaborantů“ jako zločin. Vždyť tento „zločin“ jsem prováděl na základě sovětských rozkazů, které pro mne byly svaté. Nehledě na tuto skutečnost, Reicin přece věděl, že toto zatýkání civ. osob a kolaborantů se děje na základě pokynů z vysokých sovětských míst, vždyť tyto pokyny osobně Reicin dostával i na štábu frontu a 38. armády, jímž byl 1. čs. armádní sbor podřízen. A dále pak, že vlastně paralelně s oddělením OBZ sboru pracovaly operativní skupiny kontrarozvědky 38. armády, která vlastně dělala tentýž*

„zločin“ – zatýkala civilní osoby a kolaboranty, a která od oddělení OBZ sboru přebírala naše zatčené k dalšímu opatření.“⁵

Odesílání důstojníků a vojáků bývalé slovenské armády do zajateckých táborů Rudé armády obranným zpravodajstvím bez jakéhokoliv prověřování znamenalo porušení ustanovení Košického vládního programu. Bylo v rozporu i s Dohodou o poměru mezi československou správou a sovětským vrchním velitelem po vstupu sovětských vojsk na československé území ze dne 8. května 1944. Totéž platilo i o zatýkání civilních osob a jejich odsunu do SSSR.

Vojenské kanceláři prezidenta republiky, Politickému kabinetu MNO, Úřadu státního tajemníka v MNO, ministři národní obrany a později i parlamentu přicházely stížnosti nejen vojenských osob na nezákonné jednání příslušníků OBZ již od jara roku 1945. Úřad státního tajemníka v MNO obdržel dne 12. července roku 1945 dopis šedesáti Slováků – civilních občanů internovaných v té době v Praze. Požadovali v něm své předání civilním bezpečnostním orgánům. Většinu z nich zajistili příslušníci OBZ na východním Slovensku na základě udání spoluobčanů. Oznámili jim, že budou vydáni orgánům SNR. Přesto následoval jejich přesun z tábora Velká u Popradu do Martina a následně do Prahy. V internaci bez jakéhokoliv vyšetřování a obvinění strávili více než 5 měsíců.⁶

V červnu 1945 řešil státní tajemník v MNO gen. M. Ferjenčík stížnost kpt. Zelinky na jednání příslušníků OBZ při prověřování slovenských důstojníků a vojáků, hlásících se ke sboru. Skupině 416 vojáků a důstojníků sdělila v Martině příjmací komise, že nemohou být přijati do armády bez předcházejícího prověření orgány OBZ. Po příchodu na oddělení OBZ sboru v Žilině jim jeho příslušníci bez dalšího prověřování odebrali peníze, cennosti, osobní věci a uniformy. V doprovodu eskorty je odeslali do Vrútek a následně do Dolného Kubína. Vzhledem k omezené kapacitě sovětských zajateckých táborů na území Slovenska a v důsledku naprostého nedostatku potravin je jejich velitelé odmítli přijmout. To je fakticky zachránilo před sovětským internačním táborem a následným odsunem do SSSR. Po návratu do Martina byli všichni zařazeni do jednotek 1. čs. armádního sboru v SSSR.⁷

Stejně štěstí však neměla skupina šesti důstojníků v čele s kpt.

Jančigou a další důstojníci, jež počátkem května 1945 odeslala přijímací komise 1. čs. armádního sboru v SSSR k prověření na oddělení OBZ sboru do Vsetína. Bez jakéhokoliv prověřování a vyšetřování byli přesunuti přes Žilinu, Brodno a Krasno do zajateckého tábora Rudé armády v Osvětimi.⁸

K obsahu stížností se vyjadřoval šéf Hlavní správy OBZ MNO, tehdy již mjr. B. Reicin. Ve své odpovědi uvedl, že se mezi zajištěnými osobami nacházelo mnoho příslušníků Domobrany včetně důstojníků, to znamená osob, které byly považovány podle směrnic MNO za nepřátelské vojáky. Uvedl, že jim byly vyměněny bezvadné uniformy a obuv za roztrhané od příslušníků bojujících jednotek. Peníze a cennosti zajatců odevzdalo OBZ do pokladny intendance ve prospěch armády.⁹

Odsuny čs. občanů (vojenských i civilních osob) do SSSR pokračovaly i po skončení války. Podle hlášení přednosta oddělení OBZ 4. letecké divize škpt. P. Brosky bylo ještě v létě 1945 přesunuto z internačního tábora Rudé armády v Osvětimi do SSSR asi 5 000 důstojníků a vojáků bývalé slovenské armády.¹⁰

Výsledky studia archivních pramenů mimo jiné ukazují, že vývoj politické situace na Slovensku, formování slovenské části důstojnického sboru armády, vývoj v jednotlivých politických stranách i další problémy stály v uvedeném období v centru zájmu pražské centrály OBZ. Ta se nejen podílela na získávání a vyhodnocování informací, ale také do vývoje situace ve všech oblastech života společnosti aktivně zasahovala. Vojenské obranné zpravodajství v čele s B. Reicinem se snažilo ovlivnit situaci na Slovensku působením příslušníků OBZ 4. vojenské oblasti a nezávisle na nich také působením složek, které pro tyto účely speciálně vytvářela Hlavní správa OBZ MNO v Praze.

Také k zatýkání civilních osob vojenským obranným zpravodajstvím docházelo v rozporu s tehdy platnými zákony v celém období let 1945–1948. Představitelé demokratických politických stran upozorňovali na tyto skutečnosti ve vládě, v parlamentu i ve sdělovacích prostředcích, aniž by dosáhli nápravy a dodržování zákonů ze strany příslušníků OBZ. Čelní představitelé OBZ tuto praxi považovali za zcela normální. I k tomuto problému se vyjádřil ve své výpovědi K. Vaš: „...každý, kdo v té době poněkud znal poměry, ví, že orgánové OBZ v té době zcela normálně stíhali, zatýkali a vyšetřovali civilní osoby. A Reicin tuto skuteč-

*nost znal ovšem též, ba on znal i více, věděl, že se tak děje v soulase s odpovědnými orgány ministerstva vnitra a ÚV KSČ. Ba více, Reicin přece dobře věděl, že o záležitostech civilní bezpečnosti a OBZ rozhoduje v nejvyšší instanci stranický orgán, v jehož čele stál vedoucí bezpečnostního odboru sekretariátu ÚV KSČ Karel Šváb a jehož členy byli za civ. bezpečnost Veselý, Hršel, Pokorný a tito všichni nejenom, že věděli o tom, ale tento stav schválili, považovali za normální věc, že orgánové OBZ paralelně s orgány MV zneškodňují nepřátelské živly – civilní osoby.*¹¹

O tom, že sovětské zpravodajské orgány na našem území zatýkají čs. občany, stejně jako o zatýkání civilních osob a jejich předávání sovětským zpravodajským orgánům věděli odpovědní straniční a vládní činitelé. Věděl o tom předseda čs. vlády Zdeněk Fierlinger, jeho náměstek a později předseda vlády Klement Gottwald, ale i prezident Edvard Beneš, ministr vnitra Nosek a generální tajemník ÚV KSČ Rudolf Slánský.

Na základě nařízení MNO „*pročesávaly skupiny OBZ osvobozená území a vyčišťovaly je od nepřátelských band*“. Ve spolupráci se sovětskými bezpečnostními orgány zatýkali příslušníci OBZ kolaboranty a zrádce, pracovníky a agenty gestapa, abwehru, uprchlé sovětské občany a podle K.Vaše **různou bělogvardějskou verbež**. Spolupráci se sovětskými bezpečnostními složkami věnoval K. Vaš mimořádnou pozornost. K tomu uvádí: „...*na-
bádal a nařizoval jsem všem podřízeným orgánům OBZ, aby
vždy spolupracovaly se sovětskými orgány, aby jim předávaly
zatčené osoby, o které by měli zájem sov. orgánové, a poskytl
jim informace podle potřeby o všem a bez výjimky.*“¹²

Zásahy příslušníků OBZ, armády a ostatních bezpečnostních složek vedly také k masovému odchodu Němců z osvobozených území a z pohraničí mimo republiku. Stav této vyčišťovací akce hodnotil gen. L. Svoboda na vojenské poradě u prezidenta republiky dne 6. června 1945: „*MNO přikázalo nejprve likvidovat jazykové ostrůvky jihlavský a svitavský. Zde se zřizují jakési koncentrační tábory, podle možností četnější a menší, aby Němci mohli být používáni na běžné práce. Jakmile velitelé oblastí dosáhnou svými vojsky hranic, budou tlačit Němce přes hranice. Požádal jsem sovětské velitele, aby nám v tom nečinili potíže. Takovýmto způsobem ale již nyní přechází hranice několik tisíc*

osob denně s nejnmutnějšími zavazadly, někde i s použitím ruských vozidel.“¹³

K. Vaš, v té době náčelník oddělení vnější obrany HS OBZ, řídil akce proti německému podzemnímu hnutí v českých zemích. Hlavní úsilí směřovalo především proti skupinám wehrvolfu. Do konce roku 1945 se podařilo tvrdými zásahy operačních skupin OBZ hnutí wehrvolf v českých zemích téměř zlikvidovat. Podle K. Vaše při jejich likvidaci pak s ozbrojenými bandity naložili příslušníci OBZ tak, jak si toho situace vyžadovala. „Bandy byly skutečně likvidovány, ovšem v bojích, v přestřelkách, zbraněmi. Nepamatuji se, že by snad na některého banditu bylo podáno trestní oznámení a že by se proti nim bojovalo paragrafy. Tehdejší situace v roce 1945 vyžadovala nutně takového drastického zá-
kroku proti banditům, válka sice pro bojující armády skončila, ale pro bandy wehrvolfů a orgány OBZ nikoliv.“¹⁴ K zatýkání civil-
ních osob docházelo také z toho důvodu, že mnohdy patřily k různým podzemním skupinám nebo k wehrvolfu.

Při plnění úkolů docházelo ze strany příslušníků OBZ především roce 1945 k nezákonnostem, zejména vůči Němcům a Maďarům, ale i vůči ostatnímu obyvatelstvu. Vyskytly se případy od vynucování přiznání zadržovaných osob bitím, nezákonné zadržování osob bez konkrétních důkazů o jejich provinění až po výjimečné případy nevyšetřeného usmrcení osob. Svědčí o tom i obsah *Zprávy ministra národní obrany a ministra vnitra o poměrech v pohraničí v roce 1945*. Tento dokument vypracovala vyšetřovací komise ustavená na základě usnesení Ústavodárného národního shromáždění. To bylo iniciováno stížnostmi občanů a interpelacemi poslanců. Výsledky vyšetřování předložili parlamentu ve společném projevu ministři obrany a vnitra v létě roku 1947. Dokument obsahoval i tajnou část, která nebyla při projevu čtena. Tato část obsahovala konkrétní případy prokázaného, mírně řečeno „nezákonného“ postupu příslušníků armády, OBZ a rudých gard proti Němcům, Maďarům i ostatním občanům od 5. května 1945 do konce roku.

Jedním z mála odsouzených příslušníků OBZ za nezákonné jednání byl ppor. OBZ Smetana, který sám bez soudu zastřelil v pohraničí asi 80 osob.¹⁵

Stížnosti na nezákonný postup příslušníků OBZ adresované různým institucím i politickým činitelům řešil vždy v konečném

důsledku náčelník HS OBZ B. Reicin. V převážné většině případů vyzněl výsledek šetření v neprospěch stěžovatelů nebo bylo s politováním oznámeno, že se jednalo o omyl. Viníci nezákonného postupu nebyli většinou bráni k odpovědnosti.

Obavy z důsledků nezákonného působení příslušníků OBZ projevil i prezident E. Beneš. Vyplývá to i ze závěrů jeho porady s nejvyššími funkcionáři armády dne 19. července 1945, kde je mimo jiné jak k osvětové službě tak i k OBZ uvedeno:

– nemohou být nezávislými složkami, musí být podřízeny jako jedna ze složek hlavního štábu, je nutno zabránit překračování působnosti a právního řádu ze strany příslušníků OBZ, revidovat původní personální složení OBZ z doby, kdy byli k dispozici pouze příslušníci čs. vojenské jednotky v SSSR.¹⁶

Oprávněnost kritiky OBZ musel uznat i ministr obrany gen. L. Svoboda. Ve svém expoé k armádě v branném výboru PNS dne 12. 12. 1945 uvedl, že v prvních týdnech činnosti OBZ se vyskytly kompetenční přehmaty a dále řekl: „*Stalo-li se v první době, že zejména v pohraničí do těchto orgánů vnikly živly neodpovědné a neukázněné, byly již odstraněny a předány k potrestání polním soudům.*“¹⁷

Také K. Vaš ve svém dopise ÚV KSČ z března 1947, ve kterém hodnotí činnost OBZ po válce, uvádí: „*Jsem objektivní a musím přiznat, že někteří pracovníci A úseku, hlavně v prvních měsících po květnu 1945 se dopustili některých nepřijemných přehmatů (bití, týrání, zneužití úř. moci atd.).*“¹⁸ Většina z nich však vzhledem k „nedostatku“ důkazů ve skutečnosti potrestána nebyla.

Ukončením branné pohotovosti státu ke dni 30. prosince 1945 skončily i mimořádné pravomoci armády a tím i obranného zpravodajství. Jeho příslušníci však přesto pokračovali v zatýkání civilních osob a v jejich předávání sovětským orgánům. Hlavní pozornost věnovalo vedení OBZ od počátku roku skupině ruských emigrantů po roce 1917.

Vzhledem k přetrvávajícím obavám z důsledků činnosti obranného zpravodajství a na základě informací, které měl k dispozici, požádal prezident republiky E. Beneš v rozhovoru dne 7. února 1946 B. Reicina o širší informaci k působení obranného zpravodajství. Bedřich Reicin tak učinil obsáhlým dopisem prezidentovi republiky. Značnou pozornost v něm věnoval otázce

ruské emigrace v Československu. Požadoval nekompromisní vyřešení tohoto problému. Podle něj se vzhledem k získání potřebné důvěry ze strany SSSR jednalo o nejsnáze řešitelný a z politického hlediska nejodůvodnitelnější problém.

V dopise zároveň žádal prezidenta republiky o schválení postupu obranného zpravodajství vůči sovětské emigraci, který předpokládal: „*Každého seabeměně se provinivšího podle okolností buď vydávat orgánům SSSR přímo, nebo vyhostit jako obtížného cizince.*“ Dále Reicin požadoval „*vytlačit antisovětskou emigraci z našeho státu úplně, pokud jde o optanty z území Zakarpatské Ukrajiny bedlivě sledovat, zda nejsou zneužívání nepřátelskými živly a v takových případech rázně zakročovat proti viníkům, zejména v armádě*“. Současně navrhoval B. Reicin řešit i otázku národnostních menšin v armádě: „*V případě, že u nás národnostní menšiny zůstanou, nepodrobit tyto branné povinnosti a vytvořit pro ně příslušné pracovní formace (zejména pro Němce a Maďary a do úplného rozřešení sporných otázek mezi ČSR a Polskem i pro Poláky).*“¹⁹

Vojenské obranné zpravodajství ve spolupráci s odborem pro politické zpravodajství ministerstva vnitra pokračovalo ještě v průběhu roku 1946 a 1947 v pátrání po emigrantech ze SSSR buď na základě požadavků sovětských zpravodajských služeb, nebo i z vlastní iniciativy. V červenci roku 1946 nařídilo ministerstvo vnitra hlavnímu velitelství SNB, zemským a okresním velitelstvím SNB do 1. srpna 1946 zpracovat přesné seznamy emigrantů ze Sovětského svazu od 28. října 1918.²⁰ Na základě těchto seznamů zatkly orgány OBZ většinu zbývajících emigrantů a bez jakékoliv evidence je předaly sovětským orgánům. Výjimku tvořily osoby, které se účastnily protifašistického odboje, popřípadě ti, které Němci internovali v průběhu války v koncentračních táborech. Zatčení a odvezení emigrantů do táborů v SSSR probíhalo v naprosté tajnosti.

V průběhu roku 1946 se množily žádosti rodinných příslušníků odvezených osob ministerstvu vnitra a ministerstvu národní obrany. V nich požadovali objasnění osudů zmizelých. Orgány ministerstva vnitra i ministerstva obrany ve všech případech odpovídaly, že o důvodech zmizení uvedených osob jim není nic známo. Svoje tvrzení dokládaly skutečností, že v případě zatčení jejími orgány by existovaly protokoly o zatčení i o průběhu vy-

šetřování. Většina ruských emigrantů z období po VŘSR, v roce 1945 již občanů ČSR, skončila po válce v sovětských táborech bez jakékoliv naděje na návrat. Této skupiny osob se netýkala ani iniciativa československé vlády z první poloviny roku 1946, směřující k propuštění čs. občanů, kteří se nedobrovolně nacházeli v té době v pracovních nebo zajateckých táborech v SSSR.

Vzhledem ke stovkám žádostí rodin čs. občanů internovaných v SSSR, adresovaných ministerstvu národní obrany, ministerstvu zahraničních věcí, prezidentu republiky i dalším institucím, vyvinula čs. vláda iniciativu k propuštění těchto osob ze sovětské internace. Od počátku roku 1946 jednalo ministerstvo zahraničních věcí v tomto smyslu se sovětskou ambasádou v Praze a četné intervence podniklo i naše velvyslanectví v čele s velvyslancem Jiřím Horákem v Moskvě.

Naše občany nacházející se na území SSSR dělily sovětské orgány na tři kategorie.

- 1/ váleční zajatci anebo osoby sovětskými úřady za takové pokládáné,
- 2/ civilní osoby – českoslovenští občané slovenské a české národnosti, zatčení na československém území orgány Rudé armády anebo NKVD,
- 3/ příslušníci československé vojenské jednotky v SSSR, toho času ve vojenských lazaretech.

K osobám označeným v bodu 1 patřili podle sovětské strany převážně příslušníci bývalé slovenské armády zasazené v době války na území SSSR nebo satelitů Německa. Patřily k nim i osoby použité Němci na opevňovací práce v Maďarsku. Ty pokládala sovětská strana za příslušníky řádné německé pracovní služby. V případě zajetí skončili tito vojáci v táborech ve vnitrozemí SSSR, většinou v oblasti Stalino na Donbasu. Nótou č. 117 již z 27. srpna 1945 sdělovala sovětská ambasáda v Praze čs. ministerstvu zahraničních věcí, že bývalí vojíní a poddůstojníci slovenské armády jakož i jiní váleční zajatci české, slovenské a rusínské národnosti budou v počtu 30 000 mužů propuštěni.²¹ Ve skutečnosti byl propuštěn určitý počet zajatců pouze ze zajateckých táborů mimo území Sovětského svazu.

Ministerstvo zahraničních věcí intervenovalo u ústředních sovětských úřadů v Moskvě také ve prospěch osob uvedených

v bodu 2. Důvodem byla mimo jiné i skutečnost, že vedle převážně občanů slovenské národnosti, příslušníků Hlinkových gard, se v sovětské internaci nacházelo i značné množství osob politicky indiferentních a dokonce i těch, kteří se zúčastnili SNP nebo prokázali domácímu odboji platné služby. V této souvislosti sdělila sovětská strana, že ke dni 30. ledna 1946 se v sovětských internačních táborech nachází 750 čs. občanů české a slovenské národnosti, z nichž bude 237 osob v nejbližší době odsunuto do ČSR a zbývajících 513 osob bude souzeno sovětskými soudy za činnost namířenou proti SSSR.²²

Slovenské úřady prováděly v průběhu roku 1946 nové soupisy občanů, kteří byli v kritické době zatčeni na Slovensku a odsunuti do SSSR. Na základě těchto seznamů intervenovalo v jejich prospěch čs. ministerstvo zahraničních věcí. Zjistit skutečný počet a jména občanů odvezených do SSSR však nebylo možné. K jejich zatčení došlo většinou zcela záměrně v naprosté tajnosti a o jejich internaci nebyla vedena žádná evidence. Žádný dokument, který se zabývá propuštěním našich občanů internovaných v SSSR v letech 1945–1948, nehovoří o ruských emigrantech po roce 1917, o občanech ČSR ani o důstojnících a vojácích bývalé slovenské armády zajatých v průběhu osvobozování Československa Rudou armádou. Totéž se týká občanů předaných sovětské straně orgány vojenského obranného zpravodajství. Proto nelze ani přibližně určit jejich počet.

Vedle již zmíněných hromadných intervencí našeho ministerstva zahraničních věcí ve prospěch internovaných řešily naše orgány případy jednotlivců nebo i malých skupin osob. Důstojníci a vojáci bývalé slovenské armády, propuštění z táborů v SSSR, informovali rodiny těch, kteří se s nimi nacházeli ve stejném internačním táboře. Následovala žádost ministru obrany, prezidentu republiky a ministerstvu zahraničních věcí o jejich propuštění s údaji, kde se nacházejí. Naše orgány zaslaly oficiální žádost sovětské straně. Zpravidla po několika měsících sdělilo sovětské ministerstvo zahraničních věcí, že žádosti nelze vyhovět neboť zmíněný zajatecký tábor se již nenachází na uvedeném místě, protože byl mezitím odsunut neznámo kam.

Pokud se čs. vládě a ministerstvu zahraničních věcí podařilo dosáhnout propuštění určité části internovaných cestou intervence ve prospěch celých skupin, uvedených v bodech 1 a 2,

potom drtivá většina intervencí ve prospěch jednotlivých osob nebo malých skupin zůstala zcela bez úspěchu.

Ze sovětského zajetí se postupně vraceli internovaní, o které neměly zájem sovětské tajné služby. Ještě dlouhou dobu po válce, mnohdy až v průběhu padesátých let se vraceli ti, které sovětské soudy odsoudily za domnělou či skutečnou činnost proti SSSR za války. Z těch, kteří emigrovali do ČSR po VŘSR a byli zásluhou NKVD či vojenského obranného zpravodajství odvezeni do SSSR, se nevrátil téměř nikdo.

¹ VÚA, VR, č. j. 3/taj./1945.

² Žádost JUDr. Karla Vaše o obnovu soudního řízení. Viz: Hanzlík, F., Pospíšil, J., Pospíšil, J.: Sluha dvou pánů, Líba, Vizovice 1999, s. 76.

³ Program prvé domácí vlády republiky, vlády Národní fronty Čechů a Slováků, Ministerstvo informací, Praha 1945, s. 17.

⁴ Žádost JUDr. Karla Vaše o obnovu soudního řízení. Viz: Hanzlík, F., Pospíšil, J., Pospíšil, J.: Sluha dvou pánů, Líba, Vizovice 1999, s. 203.

⁵ Tamtéž.

⁶ VÚA, Stát. taj. v MNO, č. j. 101 177, 1945.

⁷ Tamtéž, č. j. 100 045/ 1945.

⁸ Tamtéž, č. j. 100 544, 1945.

⁹ Tamtéž, č. j. 100 049, 1945.

¹⁰ Tamtéž, č. j. 100 156, 1945.

¹¹ Žádost JUDr. Karla Vaše o obnovu soudního řízení. Viz: Hanzlík, F., Pospíšil, J., Pospíšil, J.: Sluha dvou pánů, Líba, Vizovice 1999, s. 205.

¹² Tamtéž, s. 84.

¹³ VÚA, VKPR, č. j. 1007, 1945.

¹⁴ Žádost JUDr. Karla Vaše o obnovu soudního řízení. Viz: Hanzlík, F., Pospíšil, J., Pospíšil, J.: Sluha dvou pánů, Líba, Vizovice 1999, s. 208.

¹⁵ Blíže viz: Staněk, T.: Perzekuce 1945, Praha 1996.

¹⁶ VÚA, Stát. taj. v MNO, č. j. 100 057, 1945.

¹⁷ Tamtéž, PK MNO, č. j. 2332, 1945.

¹⁸ Dopis JUDr. Karla Vaše ÚV KSČ dne 20. března 1947. Viz: Hanzlík, F., Pospíšil, J., Pospíšil, J.: Sluha dvou pánů, Líba, Vizovice 1999, s. 49.

¹⁹ VÚA, VKPR, č. j. 41, 1946.

²⁰ AMV, fond 310–25–5, VII-1946.

²¹ VÚA, PK MNO, č. j. 60 429/II-1/1946.

²² Tamtéž.

5. Ministerstvo vnitra v rukou komunistů

K důležitým úkolům každého státu patří zajištění vnitřní bezpečnosti. Po šesti letech německé okupace území naší republiky vystupovalo splnění tohoto úkolu před vládou zvláště naléhavě, a to ještě před ukončením války. Na program dne se dostalo řešení problému zajištění funkce ministerstva vnitra a obnovení jeho bezpečnostních složek.

Jednotlivé kapitoly vládního programu obsahovaly určitý zámysl řešení hlavních problémů, kterými bylo nutno se zabývat ještě v době do osvobození republiky a bezprostředně v následujícím období. Na rozdíl od podrobného rozpracování úkolů souvisejících například s budováním čs. armády (kapitola III.) se vládní program nezabývá otázkou obnovení bezpečnostních složek. Pouze kapitola V. obsahuje ustanovení: „*Všechny správní a násilnické orgány a instituce, vytvořené bývalými režimy okupantů a zrádců, se zrušují.*“¹ Z tohoto pohledu se nabízelo několik možných variant řešení uvedeného problému. Jednou z možností bylo obnovení starého bezpečnostního aparátu (policie, četnictva a dalších složek), který fungoval v období první republiky, nebo konstituování zcela nových bezpečnostních složek, případně kombinace obou způsobů.

Absence příslušných ustanovení vládního programu byla dána různými okolnostmi. KSČ zřejmě neměla v době přípravy programu k dispozici odborníky schopné tuto část vládního programu připravit v takové formě, aby se nestala jádrem sporů při moskevských jednáních. Jako další možná alternativa se nabízí úvaha, že vedení KSČ kalkulovalo s tím, že se mu podaří obsadit křeslo ministra vnitra členem strany a vzhledem k významnému zastoupení komunistů ve vládě se podaří v následujícím období v tomto resortu získat významné pozice. Za určité potvrzení výše uvedených názorů je možno považovat i fakt, že v původním návrhu K. Gottwalda na personální složení vlády ze dne 23. února 1945 figuruje na místě ministra vnitra Rudolf Slánský. Samotné vedení KSČ při moskevských jednáních navrhlo nakonec na funkci ministra vnitra Václava Noska. Ani obsazení funkce ministra vnitra se tak nestalo jádrem sporů. Václav Nosek působil v průběhu druhé světové války v emigraci v Londýně

a mnozí členové vedení nekomunistických politických stran, které se účastnily moskevských jednání, i prezident Beneš ho považovali za osobu zcela přijatelnou na obsazení resortu vnitra.

Problematika konstituování bezpečnostních složek ministerstva vnitra se nestala při moskevských jednáních příčinou sporných jednání zřejmě také proto, že delegace nekomunistických politických stran předpokládaly obnovení těchto složek v předválečné podobě při současné realizaci závěrů vládního programu o jejich očistě od kolaborantů a zrádců.

V souvislosti s projednáváním programu činnosti ministerstva vnitra se organizací bezpečnostního aparátu zabývalo jednání předsednictva vlády v Košicích dne 12. dubna 1945 a posléze jednání 4. schůze vlády dne 17. dubna. Předsednictvo vlády se skládalo z předsedy vlády Z. Fierlingera a pěti náměstků (K. Gottwald, V. Široký, J. David, dr. J. Šrámek a J. Ursíny). Politické složení předsednictva vlády umožňovalo komunistické straně ve většině případů při projednávání různých otázek prosadit její záměry. Vedle členů KSČ K. Gottwalda a V. Širokého našli komunisté jednoznačnou podporu v osobě ministerského předsedy Z. Fierlingera a mnohdy i v osobě J. Davida, člena národně socialistické strany. J. Šrámek za stranu lidovou a J. Ursíny, představitel Demokratické strany Slovenska, nemohli i přes vyjádření svého nesouhlasu rozhodnutí předsednictva předkládané vládě podstatným způsobem ovlivnit.

Na návrh ministra vnitra, který schválilo předsednictvo vlády, přijala vláda **Hlavní zásady výstavby nového bezpečnostního aparátu.**² Uvedený dokument obsahoval rozhodnutí vlády o zrušení starých bezpečnostních sborů a jejich nahrazení novou strukturou bezpečnostní služby.

Na místo starého bezpečnostního aparátu měly vzniknout zcela nové složky:

- * **uniformovaný sbor Národní bezpečnostní služby, pořádková a kriminální služba**
- * **uniformovaný pohotovostní sbor, pluky Národní bezpečnosti**
- * **neuniformovaný sbor Národní bezpečnostní služby, státní bezpečnost včetně vnitřního a zahraničního politického zpravodajství**
- * **zvláštní bezpečnostní služba, ochrana prezidenta, členů vlády, úřadů atd.**

Usnesení vlády zároveň předpokládalo, že při výstavbě nových bezpečnostních složek budou přednostně využíváni příslušníci 1. čs. armádního sboru v SSSR a účastníci domácího odboje.³

Dne 15. května 1945 oficiálně převzal V. Nosek resort vnitra. Navíc se stal předsedou vládní personální komise, která projednávala obsazení důležitých míst v jednotlivých ministerstvech.

Přesto, že vláda schválila uvedený dokument, nebylo možno v praxi plně zabezpečit jeho realizaci. V polovině dubna roku 1945 byla ještě značná část českých zemí v rukou německých okupantů. Na základě výzev odbojových organizací, národních výborů, politických stran i jiných institucí vznikaly většinou živelně na osvobozeném území různé ozbrojené skupiny. Také jejich struktura, poslání i názvy se podstatně lišily. Od revolučních gard, rudých gard, národní stráže, stráže národní bezpečnosti až po národní milice, obranné stráže a další. Mnohé z nich se svým působením vymykaly původním představám o vytváření přechodných bezpečnostních orgánů národních výborů.

Jejich hlavním úkolem měla být podle možností ochrana majetku, osob, zabránění ničení výrobních i jiných zařízení ustupujícími jednotkami německé armády nebo záškodnickými skupinami, zadržování kolaborantů a zrádců, zajišťování archivních materiálů okupačních úřadů a podobně. Obsah řady archivních pramenů svědčí o tom, že víceméně živelné působení těchto ozbrojených skupin přinášelo vedle pozitivního působení také vážné problémy. Jejich činnost mnohdy nebyla nikým řízena a koordinována. Docházelo k případům exekucí majetku, k rabování, k loupežím, k domovním prohlídkám, ale i k případům vykonání poprav bez vyšetřování a odsouzení i v době po osvobození. V mnohých případech byla motivem jednání samozvaných vykonavatelů „spravedlnosti“ snaha zbavit se nepohodlných svědků.⁴ Mnohdy se obětí samozvaných vykonavatelů spravedlnosti stali občané, kteří se závažným způsobem neprovinili. Vedle různých živelně vznikajících a nikým neřízených ozbrojených skupin byly vytvářeny další, které podléhaly národním výborům a plnily úkoly podle jejich potřeb. Zároveň docházelo také k obnovování struktury bezpečnostních složek z období předmnichovské republiky z části příslušníků české protektorátní policie i z bývalých příslušníků, kteří museli policejní složky po 15. březnu 1939 opustit.

Ve snaze zabránit živelnosti a nežádoucím tendencím ve výkonu bezpečnostní služby vydalo ministerstvo vnitra dne 26. května roku 1945 výnos o podřízení všech dočasných ozbrojených skupin **Komisi pro vnitřní národní bezpečnost** (dále KVNB). Zmíněná komise vznikla po květnovém povstání z vojenskopolitické komise České národní rady. Dne 22. května ministerstvo vnitra potvrdilo vytvoření této komise a stanovilo, že v ní dále budou zastoupeny Zemské národní výbory (ZNV), Ústřední rada odborů (ÚRO), revoluční gardy, partyzáni a zástupci ministerstva vnitra (MV). K hlavním úkolům KVNB patřila organizace vnitřní národní bezpečnosti, budování Sboru národní bezpečnosti (SNB) i provádění a řízení čistoty bezpečnostních a státních orgánů.⁵ Opatření stanovená výnosem se vzhledem ke složité vnitropolitické situaci, která vznikla bezprostředně po válce, nedařilo realizovat. Proto v červnu 1945 vydalo ministerstvo národní obrany po dohodě s ministerstvem vnitra nařízení o rozpuštění všech dočasných ozbrojených skupin mimo armádu, složky Národní bezpečnosti a starých bezpečnostních orgánů.⁶ Ani zmíněné nařízení o rozpuštění ozbrojených skupin se nepodařilo v krátké době realizovat. Na ministerstvo vnitra i na ministerstvo národní obrany docházelo ze strany občanů, úřadů a bezpečnostních složek mnoho stížností na jednání různých ozbrojených skupin, ale i příslušníků armády. Ještě v průběhu měsíce srpna, září a října 1945 docházelo převážně v pohraničí ke zcizování majetku, osobních věcí a k případům fyzického násilí páchaného na obyvatelstvu. Ministerstvo vnitra reagovalo na tuto situaci výnosem ze dne 25. září 1945 **Nepřístojnosti při zajišťování osob**, v němž uvedlo konkrétní případy okrádání zajišťovaných o cenné předměty, vykrádání bytů zajištěných atd. Výnos adresovalo všem stupňům národních výborů a okresním správním komisím (OSK) s nařízením okamžitého sjednání nápravy.⁷

Ještě počátkem listopadu ministerstvo vnitra již poněkolkáté upozorňovalo podřízené bezpečnostní složky na nutnost splnění výnosu z 3. srpna o likvidaci různých ozbrojených skupin.⁸

Vzhledem k tomu, že stále trval stav branné pohotovosti státu, spadalo řešení těchto problémů do kompetence ministra národní obrany. Gen. L. Svoboda dne 25. září 1945 nařídil orgánům OBZ a asistenčním oddílům provádění přísných razíí nejméně třikrát týdně v oblastech, kde k nepřístojnostem docházelo. Všechny

bezpečnostní složky podřídil velení OBZ. Orgány OBZ prováděly přísné kontroly totožnosti a osoby, které se dopouštěly nezákonností, popřípadě neoprávněně nosily vojenské uniformy, byly zadrženy a po vyšetření předány k potrestání polním soudům. Při plnění tohoto úkolu se však někdy i příslušníci OBZ dopouštěli sami nezákonného jednání.⁹

Souběžně s řešením uvedených problémů připravovalo ministerstvo vnitra realizaci rozhodnutí vlády o vytvoření nových bezpečnostních sborů.

Dne 30. června 1945 vydalo podrobný výnos o organizaci Sboru národní bezpečnosti. Vedle organizační struktury obsahoval výnos také ustanovení o přidělení četnictva, uniformované státní policie i obecné výkonné policie k SNB. Výnos se odvolával na připravovaný dekret prezidenta republiky o vnitřní národní bezpečnosti, který však nakonec nebyl vydán. Část II. odst. 2 výnosu potvrzovala záměr přednostního využití příslušníků partyzánských jednotek a osob, které se vrátily z koncentračních táborů, při formování SNB.¹⁰

Obsah výnosu ministerstva vnitra o organizaci Sboru národní bezpečnosti znamenal prosazení záměru na zrušení starých bezpečnostních složek. Jeho praktická realizace znamenala pokračování zápasu o získání rozhodujícího vlivu v bezpečnostních složkách mezi hlavními politickými silami ve společnosti. Stejně jako v případě armády nebylo možno vytvořit zcela nový SNB bez využití mnohých příslušníků bezpečnostního aparátu předmnichovské republiky.

Jako zcela nové útvary SNB však byly formovány vojensky organizované pluky národní bezpečnosti. Již 18. května roku 1945 vydala KVNB rozkaz mjr. děl. Oldřichu Kryštofovi ke zformování 1. pluku NB.¹¹ Doplnění pohotovostních pluků probíhalo na základě doporučení KVNB ze dne 23. května převážně z řad příslušníků revolučních gard, partyzánů, důstojníků 1. čs. armádního sboru v SSSR a příslušníků zpravodajské brigády. Příslušníky zpravodajské brigády, převážně důstojníky v záloze, zařazovalo velení SNB také na jednotlivé velitelské stupně až do konce roku 1945.

Podle nařízení náčelníka HŠ gen. B. Bočka ze dne 13. května 1945 byla pražská revoluční skupina (zpravodajská brigáda) v síle dvou praporů jako vojenská jednotka přímo podřízena MNO.

Velitelem této jednotky byl por. dr. Rastislav Vahala. V létě roku 1945 bylo převeleno ke službě v SNB k pohotovostnímu pluku 1. NB 24 důstojníků a 3 rotmistři, k zemskému velitelství SNB v Čechách bylo převeleno 13 důstojníků a 2 rotmistři, ze Zpravodajské brigády to bylo 7 důstojníků.¹²

Teprve 29. června 1945 vydal ministr vnitra výnos **Organizace ministerstva vnitra**, který obsahoval organizační strukturu ministerstva vnitra.¹³ Důležitou bezpečnostní složkou se stala zpravodajská služba ministerstva vnitra. **Odbor pro politické zpravodajství „Z“** vznikl na základě výnosu MV z 25. 5. 1945.¹⁴ Přednostou odboru se stal zkušený zpravodajský důstojník plk. Josef Bártík. Všechny ostatní významné funkce tohoto odboru obsadili členové KSČ. Zástupcem přednosty odboru se stal dr. Zdeněk Toman a přednostou nejdůležitějšího oddělení – obranného zpravodajství blízký spolupracovník šéfa OBZ B. Reicina kpt. Bedřich Pokorný. Odbor „Z“ a zejména jeho oddělení obranného zpravodajství i agenturní a pátrací měly značný podíl na realizaci personálních změn v ministerstvu vnitra ve prospěch KSČ.

Odbor pro politické zpravodajství měl celkem 10 oddělení, z nichž k nejvýznamnějším patřila oddělení obranného zpravodajství a oddělení agenturní a pátrací. V červenci 1945 čítal odbor pro politické zpravodajství 73 osob.¹⁵

Od roku 1945 pracoval na ÚV KSČ **poradní zpravodajský sbor**, jehož členy byli K. Šváb, B. Reicin, J. Veselý, B. Pokorný, Š. Plaček a Markus.¹⁶ Poradní zpravodajský sbor řešil otázky související s činností zpravodajských služeb. Jeho hlavní úsilí směřovalo k obsazení vedoucích pozic ve zpravodajských službách členy KSČ nebo osobami oddanými komunistické straně. V rámci ministerstva vnitra plnili tuto úlohu B. Pokorný, J. Veselý a Š. Plaček, v armádě B. Reicin.

Již v létě roku 1945 se plně projevilý důsledky toho, že se KSČ podařilo na ministerstvu vnitra obsadit důležité pozice. Formálně o obsazení klíčových míst v nově formovaném bezpečnostním aparátu rozhodoval buď přímo ministr vnitra V. Nosek, nebo na základě jeho návrhu po projednání v personální komisi vlády vláda, popřípadě prezident republiky. Prakticky proces obsazování uvedených míst v ministerstvu vnitra a bezpečnostních složkách probíhal zcela jinak. Obsazení klíčových míst na ministerstvu a v bezpečnostním aparátu projednával nejdříve V. Nosek

s vedením KSČ. Na ministerstvu vnitra pracovala základní organizace KSČ, kterou přímo řídil sekretariát ÚV KSČ. Její usnesení byla pro V. Noska závazná. V létě roku 1945 se na ministerstvu vnitra konaly tři schůze ZO KSČ. První schůze se zúčastnili K. Šváb, J. Veselý, B. Pokorný, Z. Toman, O. Glanz, G. Spurný a E. Polák.¹⁷ Záznam o schůzi, který není datován, obsahuje také přesný přehled požadavků osob (členů KSČ) pro potřeby doplnění ministerstva po jednotlivých odborech. Dne 25. srpna 1945 na další schůzi opět základní organizace projednávala situaci na ministerstvu vnitra. Bylo konstatováno, že je neuspokojivá, protože na ministerstvu pracovalo v srpnu „pouze“ 30 komunistů. V přijatém usnesení účastníci schůze vytyčili úkol v nejbližší době doplnit ministerstvo minimálně o dalších 50 členů KSČ. Nejvíce členů KSČ zatím pracovalo v sekretariátu ministra vnitra v úseku, který řídil národní výbory, a v odboru pro politické zpravodajství „Z“.¹⁸

Na zmíněné schůzi projednávali její účastníci také problém obsazení místa vedoucího zpravodajského odboru plk. Josefem Bártíkem. Proběhla rozporuplná diskuse, v níž bylo konstatováno, že je sice zpravodajským odborníkem, ale že komunisté nemají přístup ke všem informacím, pouze k „přefiltrovaným“. Urychlené provedení změn na ministerstvu vnitra v duchu výše uvedených záměrů znova důrazně urgoval K. Šváb na schůzi komunistů ministerstva dne 27. srpna 1945.¹⁹ Proto také komunisté na ministerstvu vnitra vyvinuli na podzim 1945 úsilí k odstranění gen. J. Bártíka z funkce přednosty odboru pro politické zpravodajství. Svého cíle dosáhli v lednu 1946, kdy na základě připravené provokace musel J. Bártík svoji funkci opustit.²⁰

V. Nosek předložil jmenovitý přehled po jednotlivých odborech MV s označením osob, které musí ministerstvo vnitra co nejdříve opustit. Zároveň dokumenty tohoto jednání obsahují přehled míst po jednotlivých odborech MV, na která bude nutno najít vhodné osoby, buď členy KSČ, nebo osoby pro tuto stranu přijatelné. Na závěr schůze přijali přítomné usnesení, kdo musí ministerstvo okamžitě bezpodmínečně opustit. Realizací tohoto úkolu pověřila základní organizace V. Noska. Zápisy z jednání nesou označení **Důvěrné – dvakrát**.²¹

Průběh doplňování bezpečnostních složek novými příslušníky

je výstižně charakterizován v publikaci Vojenské dějiny Československa, kde se uvádí: „V tomto období se na posílení Bezpečnosti významně podílely organizace KSČ a orgány, které do ní vysílaly své osvědčené politické pracovníky, partyzány, politické vězně a ilegální pracovníky. Ve všech oblastech republiky byl zahájen rozsáhlý nábor nových mladých příslušníků Bezpečnosti, kteří byli okamžitě zařazováni k výkonu služby.“²²

Dne 21. srpna 1945 rozhodlo ministerstvo vnitra o zrušení KVNB. Zároveň rozhodlo o vytvoření zemských odborů bezpečnosti II (ZOB II), které se staly součástí zemských národních výborů. Teprve přijetím uvedeného opatření se fakticky bezpečnostní složky dostaly do již dříve proklamovaného dvojího podřízení, a to jak ministerstvu, tak i národním výborům. I když v literatuře i v některých dokumentech je uváděno datum rozhodnutí o zřízení ZOB 21. srpna 1945, je pravděpodobné, že jejich formování probíhalo již dříve. Například dokument ZOB Zemského národního výboru v Praze **Návrh organizace vnitřní národní bezpečnosti v Čechách** je datován dnem 14. srpna 1945.²³ Důvodem zrušení KVNB byla pravděpodobně skutečnost, že v ní představitelé KSČ vzhledem k zastoupení různých složek (ZNV, ÚRO, revoluční gardy, partyzáni, zástupci MV a další) neměli rozhodující vliv a konstituování ministerstva vnitra postoupilo do té míry, že bylo samo schopno uplatňovat kompetence KVNB.

Podle výnosu MV z 21. srpna 1945 měly být v rámci ZOB vytvořeny následující složky: zemské velitelství SNB, zemská úřadovna StB, zemská kriminální úřadovna, zemské oddělení bezpečnosti II – zpravodajská složka i další oddělení. Složení jednotlivých ZOB u ZNV v Praze, v Brně i v Ostravě se lišilo. Výše uvedené základní složky však byly postupně vytvořeny u všech ZOB. Např. v Brně nesl v průběhu roku 1945 ZOB označení **Odbor ZNV II. – bezpečnostní** s následujícími odděleními: **II/5** – veřejná bezpečnost, **II/6** – věci policejní a spolkové, **II/6 a)** – oddělení evakuační, **II/7** – věci vojenské, **II/8** – ochrana práce a **II/9** – věci ústavní, volby, sčítání lidu. Ke změně jeho složení došlo až k 22. 4. 1946. Jeho strukturu tvořila oddělení: **II/11** – státní bezpečnost, **II/12** – věci policejní a spolkové, **II/13** – oddělení evakuační a **II/14** – věci vojenské.²⁴

Struktura i kompetence jednotlivých ZOB se však v průběhu

následujícího období měnily v důsledku reorganizací ZNV (např. po volbách v roce 1946 atd.).

Z hlediska zápasu o získání podílu na politické moci v následujícím období sehrávaly důležitou úlohu především složky StB. a ZOB II. V létě a na podzim roku 1945 dochází k urychlenému přednostnímu formování především složky ZOB II. Struktura ZOB II obsahovala oddělení:

- *politického zpravodajství (PZ),*
- *obranného zpravodajství (OZ),*
- *hospodářského zpravodajství (HZ),*
- *pomocné oddělení a referáty.*

Prakticky všichni příslušníci ZOB II byli členy KSČ nebo s touto stranou sympatizovali. Z hlediska KSČ byla zpravodajská služba představovaná příslušníky ZOB II vedle pohotovostních pluků NB považována za nejspolehlivější složku předúnorového bezpečnostního aparátu.²⁵ Příslušníci ZOB II se rekrutovali především z bývalých příslušníků 1. čs. armádního sboru, ze zpravodajské brigády i z jiných účastníků odboje.

Důležitou úlohu při formování ZOB II sehrálo OBZ. Především při vytváření organizační struktury a při prověřování jeho příslušníků. ZOB II byly formálně ve dvojí podřízenosti – národním výborům a ministerstvu vnitra. Prakticky však podléhaly pouze odboru pro politické zpravodajství „Z“ MV. Obsah činnosti ZOB II byl téměř totožný s činností OBZ (mimo armádu). Postupně příslušníci ZOB II plnili převážnou část úkolů ve prospěch OBZ, i když formálně byli podřízeni odboru „Z“ ministerstva vnitra.

Poněkud odlišná situace se vytvořila při formování struktury StB. Vzhledem k nedostatku potřebného počtu kvalifikovaných osob, nejasnostem ohledně kompetencí StB a úsilí, jež věnovalo MV formování ZOB II a pohotovostních pluků NB, nebyla výstavba StB v centru jeho pozornosti. Z těchto důvodů se již do konce roku 1945 nepodařilo vytvořit plně akceschopnou organizační strukturu StB. Svědčí o tom i již zmíněný fakt, že zemská ústředna StB vydala výnos o organizaci StB až 22. 11. 1945.²⁶ Výstavbě StB věnovalo MV pozornost až od počátku roku 1946, tedy v době, kdy již byly zformovány pohotovostní pluky NB, ZOB II a fungovala struktura SNB od Hlavního velitelství SNB, přes zemská, okresní velitelství až po stanice SNB v obcích.

Dne 8. října 1945 vydal Odbor pro politické zpravodajství MV výnos adresovaný všem ZNV, ONV, OSK, HV SNB a ZV SNB s názvem **Kompetence národních výborů v záležitostech SNB a politického zpravodajství**. V něm na jedné straně upozorňovalo MV národní výbory všech stupňů na právo dávat úkoly, které spadají podle předpisů do jejich kompetence, bezpečnostnímu aparátu. Na druhé straně obsahoval výnos důrazné upozornění, že NV nemají právo zasahovat do věcí personálních. O záležitostech státněbezpečnostních mohl být uvědoměn jen předseda NV a bezpečnostní referent, a to pouze tehdy, týkal-li se případ přímo NV. V případě řešení protistátní činnosti, sledování ilegálních skupin atd. mohly být uvědoměny pouze zpravodajské orgány. Jakékoliv informace z této oblasti byly považovány za tajné.²⁷

Odbor pro politické zpravodajství vydával výnosy podepsané většinou přednostou 1. oddělení – obranného kpt. B. Pokorným, kterými ukládal úkoly i striktní nařízení všem institucím podřízeným ministerstvu vnitra (národními výbory všech stupňů počínaje přes všechny složky SNB až po oddělení StB a bezpečnostní referenty).

K nim patří i výnos ze 7. listopadu 1945 **Účast sboru národní bezpečnosti při zajišťování osob pro politické delikty** a výnos **Obrana bezpečnosti země (OBZ) – spolupráce**. První z nich obsahoval kritiku složek SNB a bezpečnostních referentů za liknavý postup při zatýkání kolaborantů a zrádců. Na závěr výnosu se říká: „*Jednání proti tomuto výnosu bude stíháno jako vyložený akt sabotáže... a dále ...proti viníkům bude postupováno s největší tvrdostí a bezohledností.*“²⁸

Obsahem druhého výnosu bylo řešení kompetenčních sporů mezi OBZ, SNB, StB a orgány politického zpravodajství „Z“. Zdůrazňoval nutnost úzké spolupráce uvedených složek a obsahoval i nařízení, že všechny orgány SNB, StB a politického zpravodajství musí uvědomit OBZ o každém případě spadajícím do oboru státní bezpečnosti a politického zpravodajství. Podobných výnosů vydal odbor pro politické zpravodajství MV v průběhu podzimu 1945 ještě celou řadu.

Odbor pro politické zpravodajství postupně cestou ZOB II rozšiřoval svoji působnost do všech oblastí života společnosti. Vydával výnosy a nařízení pro všechny bezpečnostní složky mi-

nisterstva vnitra včetně SNB i přesto, že v organizační struktuře ministerstva vnitra existoval odbor VI. – veřejná bezpečnost, jehož součástí bylo také HV SNB.

Zemské odbory bezpečnosti od podzimu roku 1945 vytvářely agenturní síť stejně jako OBZ. Výnosem MV odboru „Z“ ze dne 29. října 1945 bylo všem zpravodajským orgánům nařízeno neprodleně vytvořit síť informátorů a důvěrníků určené ke zpravodajskému střežení zestátněných podniků.²⁹

Zpravodajské složky ministerstva vnitra, reprezentované odborem „Z“ pro politické zpravodajství a příslušníky ZOB II, zaujímaly od počátku své existence výsadní postavení. Příslušníci ostatních složek MV byli na základě jejich požadavků povinni plnit úkoly v jejich prospěch a neprodleně oznamovat jakékoliv případy státněbezpečnostní povahy, s nimiž se ve službě i mimo ni setkali. To se týkalo i pátrání po písemnostech a archivech německých a okupačních úřadů. Nařízení pátrat po uvedených písemnostech vydalo MV celému aparátu NV, ostatním úřadům a bezpečnostním složkám. Při nalezení jakýchkoliv písemností musel být proveden jejich soupis, zapečetění a předání zpravodajským orgánům k analýze. Zároveň musel být jejich nález hlášen přímo na MV odboru pro politické zpravodajství.³⁰

Touto cestou se dostávalo do rukou odboru „Z“ i OBZ množství informací, které později využily tyto tajné služby různým způsobem v zápase uchopení politické moci. Příslušníci SNB zatýkali na základě požadavků zpravodajských orgánů podezřelé osoby a prováděli domovní prohlídky. Za případné omyly a zatčení nevinných osob byli však bráni k zodpovědnosti příslušníci SNB. To vyvolávalo mnohé konfliktní situace, z nichž některé muselo řešit i ministerstvo vnitra.

Do konce roku 1945 byla vytvořena organizační struktura bezpečnostních složek ministerstva vnitra. Vznikl tak bezpečnostní sbor, který se výrazně odlišoval od bezpečnostního aparátu předmnichovské republiky, a to jak z hlediska struktury, tak i z hlediska personálního složení i početních stavů. Ke dni 29. září 1938 sloužilo u bezpečnostních složek ministerstva vnitra 20 032 osob. V listopadu 1945 čítaly bezpečnostní složky již 32 027 osob.³¹

Zápas o charakter a složení nového bezpečnostního aparátu mezi hlavními politickými silami v Československu vyzněl v roce 1945 ve prospěch komunistické strany. Po obsazení klíčových

pozic na ministerstvu vnitra se jí podařilo obsadit významné pozice také ve všech podřízených složkách. Doménou KSČ se stal odbor pro politické zpravodajství „Z“, zpravodajská služba (ZOB II) a pohotovostní pluk 1. NB. Významné pozice získali komunisté také na ZV SNB i na nižších stupních. Pouze složka kriminální služby se nestala objektem politického zápasu o její ovládnutí. Hlavní důvod vycházel zřejmě ze skutečnosti, že řešila případy obecné kriminality a navíc nebylo možno nahradit zkušené kriminalisty bez závažných důsledků pro akceschopnost této služby.

Pozice ostatních nekomunistických stran v bezpečnostních složkách byly zanedbatelné. Na ministerstvu vnitra zůstali na významných místech pouze ve výjimečných případech jednotlivci, členové nekomunistických stran, které jako zkušené a potřebné odborníky nemohl dosud ministr vnitra vyměnit. Ti se stali zdrojem informací o poměrech v ministerstvu vnitra i v podřízených složkách pro vedení především strany národně socialistické.³²

Do vzniku Prozatímního národního shromáždění (PNS) 28. října 1945 fakticky neexistovala parlamentní kontrola výkonné moci a tím ani kontrola výkonu bezpečnostní služby v osvobozené republice. Již na prvních zasedáních PNS se na pořad jednání dostal problém situace a stavu v ministerstvu vnitra a v bezpečnostních složkách. Dne 21. listopadu 1945 přednesl v parlamentu k tomuto problému, na základě informací získaných svými příznivci na MV, projev poslanec ČSNS Ota Hora.³³ Projev sice vyvolal v parlamentu i na veřejnosti značný ohlas, ale jeho praktické důsledky nebyly žádné. Navíc i podle vyjádření O. Hory bylo zřejmé, že s obsahem jeho projevu byli dopředu seznámeni vedoucí činitelé KSČ. Tato epizoda byla příznačná pro řešení problémů v ministerstvu vnitra a v bezpečnostních složkách i v následujícím období.

K 31. 12. 1945 byl na základě nařízení vlády ukončen stav branné pohotovosti státu, ale život společnosti se zatím nevrátil do zcela normálních kolejí. Vedle řešení problémů souvisejících s odstraňováním následků války ve všech oblastech života společnosti pokračoval mezi hlavními politickými silami zápas o prohloubení jejich vlivu v mocenské sféře. V tomto procesu sehrávaly stále důležitější úlohu bezpečnostní složky ministerstva vnitra a OBZ.

Oproti komunistům měly ostatní strany velmi omezenou možnost jakýmkoliv způsobem ovlivnit personální složení ministerstva i bezpečnostních složek. Pouze ve výjimečných případech zastávali některé z významnějších míst na ministerstvu vnitra členové jiných politických stran než KSČ. Většina dosavadních vysokých úředníků ministerstva se rekrutovala z těch, kteří zastávali tyto funkce v období první republiky, kdy ani nesměli být členy politických stran. Ti byli za použití různých metod V. Noskem postupně odvoláváni a nahrazováni komunisty, případně úředníky loajálními s KSČ. Ani poměr sil v předsednictvu vlády a ve vládě samotné neumožňoval zabránit postupnému ovládnutí ministerstva vnitra a bezpečnostních složek komunistickou stranou. I když si mnozí vedoucí činitelé ČSNS a strany lidové uvědomovali nebezpečí plynoucí z postupného ovládnutí ministerstva vnitra a SNB komunisty, nebyli schopni za stávající situace danému vývoji čelit, a to z několika důvodů:

V této době neexistovala žádná legislativní norma, která by stanovovala rámec činnosti a kompetence bezpečnostních složek – avizovaný dekret prezidenta republiky nakonec nebyl vydán.

Od května do srpna roku 1945 byla činnost bezpečnostních složek řízena na základě výnosů ministerstva vnitra, respektive ministra V. Noska podle jeho uvážení v rozporu s vládním nařízením z května 1945. Jejich právoplatnost byla potvrzena zpětně až vládním nařízením č. 44 ze dne 7. srpna 1945.

Komunisté na MV využívali v této době služeb OBZ k získání kompromitujících informací na osoby zastávající významné funkce na MV, NV a v dalších institucích, které byly MV podřízeny. S OBZ úzce spolupracovalo 1. oddělení odboru „Z“ ministerstva vnitra – obranné, pod vedením kpt. B. Pokorného.

Na významná místa v ministerstvu vnitra a v dalších bezpečnostních složkách byli zařazováni většinou komunisté, ale i nestraníci s KSČ sympatizující – aktivní účastníci odboje, bývalí vězňové nacistických koncentračních táborů a důstojníci čs. zahraničních jednotek převážně z řad 1. čs. armádního sboru v SSSR, proti nimž většinou nebylo námitek (kromě skutečnosti, že byli členy KSČ).

Podle platných předpisů nebylo možno zjišťovat členství příslušníků bezpečnostních složek k politickým stranám. Proto bylo pro představitele nekomunistických stran velmi obtížné, ne-li

nemožné, prokázat, že téměř všechny klíčové pozice jsou obsazovány členy KSČ.

V této době ještě neexistoval parlament, na jehož půdě by bylo možno určité problémy řešit a seznámit s nimi i širokou veřejnost.

¹ Program prvé domácí vlády republiky, vlády Národní fronty Čechů a Slováků, Sběrka dokumentů, Ministerstvo informací, Praha 1945, s. 15.

² Cesta k lidové bezpečnosti, Sborník dokumentů, Naše vojsko, Praha 1975, s. 27–29.

³ Tamtéž.

⁴ O mnoha případech najdeme fakta v archivních pramenech VÚA, PK MNO, č. j. 12 311, 12 289, AMV, fondy 304–226–1, 310–24–3, VII-1945, 310–24–5, IX, také publikace Staněk, T.: Perzekuce 1945, Praha 1996.

⁵ Viz: Rudé právo ze dne 24. května 1945.

⁶ AMV, fond 304–32–3, Výnos MNO, 2979, III/3 odd. 1945.

⁷ Tamtéž, fond 310–24–5, IX 1945, Výnos MV č. Z/I-13789/45–9, ze dne 25. září 1945.

⁸ Tamtéž, fond 310–24–7, IX-1945.

⁹ Tamtéž, fond 304–226–1.

¹⁰ Cesta k lidové bezpečnosti, Sborník dokumentů, Naše vojsko, Praha, 1975, Výnos MV č. j. 3700–26/6–45–V/4 z 30. 6. 1945.

¹¹ Viz: Hora, O.: Svědectví o puči, díl I., Melantrich 1991, s. 142–144.

¹² AMV, fond 304–226–2.

¹³ Tamtéž, fond 304–47–1.

¹⁴ Tamtéž, fond A 14, inv. č. 163, č. j. Z–98/1945 ze dne 25. 5. 1945.

¹⁵ Tamtéž, fond 304–47–1.

¹⁶ VÚA, fond 100/52, sv. 37, a. j. 286.

¹⁷ SÚA, A ÚV KSČ, fond 100/1, sv. 42, a. j. 307.

¹⁸ Tamtéž.

¹⁹ Tamtéž.

²⁰ AMV, fond 304–47–1.

²¹ SÚA, A ÚV KSČ, fond 100/1, sv. 42, a. j. 307.

²² Vojenské dějiny Československa, díl V., Naše vojsko, Praha 1989, s. 81.

²³ AMV, fond 304–47–1.

²⁴ MZA Brno, fond B 280, ZNV, prezidium s. 5.

²⁵ SÚA, A ÚV KSČ, fond 100/1, sv. 42, a. j. 307.

²⁶ AMV, fond 302–538–3, Výnos zemské ústředny StB č. 105–45 dův. o zřízení a organizaci složky StB v Čechách.

²⁷ Tamtéž, fond 310–24–6.

²⁸ Tamtéž, fond 310–24–7.

²⁹ Tamtéž, fond 310–24–6, X-1945, Výnos MV č. Z/1–30289/1945–0.

³⁰ Tamtéž, fond 310–24–5.

- ³¹ Vývoj Sboru národní bezpečnosti a vojsk ministerstva vnitra v letech 1948–1960, FMNO, Praha 1978 – příloha IV.
- ³² Tyto skutečnosti uvádějí ve svých pracích autoři Drtina, P.: Československo můj osud, svazek II., kniha 1, Melantrich, Praha 1992, s. 114 a 138, Hora, O.: Svědectví o puči, díl I., Melantrich 1991, s. 138.
- ³³ Podrobný obsah jeho vystoupení v parlamentu viz: Hora, O.: Svědectví o puči, díl I., Melantrich 1991, s. 161–169.

6. První očista, součást zápasu o armádu

Po osvobození byli do armády znova přijímáni, a to podle kritérií, jež stanovila vláda republiky, všichni generálové, důstojníci a rotmistři z povolání, včetně příslušníků čs. zahraničních jednotek. Jedním z rozhodujících kritérií pro přijetí byla jejich účast v odboji. Tento proces byl později nazván první očista.

I přes určité změny ve výkladu historie armády po roce 1989 přežívají dosud mýty, které se rodily již bezprostředně po válce a byly dále cílevědomě rozšiřovány po únoru 1948. K jejich šíření přispěla do značné míry i masová perzekuce důstojníků-odbojářů po únorových událostech roku 1948. K nim je možno zařadit i mýtus o tom, že většina generálů a vysokých důstojníků předmnichovské armády musela odejít z čs. armády již v roce 1945 proto, že se nezúčastnila odboje, že se zkompromitovala spoluprací s okupanty, že měla podíl na mnichovské tragédii, případně že patřila k takzvaným „reakčním“ živlům.

Přežívání těchto a podobných zkreslení bylo možné nejen proto, že se stala nedílnou součástí oficiálního výkladu historie, ale také proto, že veřejnost neměla možnost seznámit se s obsahem archivních dokumentů, které tyto skutečnosti ukazují v jiném světle.

Ještě v současné době jsou výjimečně prezentovány názory odporující historickým skutečnostem. Jedná se například o konstatování, že většina aktivních důstojníků předmnichovské armády po 15. březnu roku 1939 odešla do zahraničí, případně že se aktivně zúčastnila odboje na domácí půdě.

Ve Vojenském ústředním archivu v Praze je uložena řada dokumentů, obsahujících zajímavá fakta. K této kategorii dokumentů můžeme mimo jiné zařadit také materiály s názvem **Perzekuce generálů a vyšších důstojníků za války¹, Seznamy padlých, vězněných, umučených a popravených důstojníků.² Údaje o důstojnickém a rotmistrovském sboru z 15. května 1947** vypracované 2. odd. hlavního štábu MNO³ a také výsledky práce komise pro přijímání důstojníků a rotmistrů z roku 1945 a z let 1946–1948.

Veškerá stávající historická produkce se shoduje v tom, že v letech 1945–1948 probíhal ostrý zápas mezi hlavními politic-

kými silami o získání podílu na politické moci, případně o vytvoření podmínek k jejímu uchopení. Zápas o armádu se stal nedílnou součástí tohoto procesu.

I pro oblast budování armády v tomto období je výstižné hodnocení situace z pohledu národně socialistické strany z léta roku 1945, v němž se říká: „*Obraz vnitřní politiky v ohledu stranickém jest obraz řítícího se vozu – komunistické strany – který tři ostatní strany se snaží přibrzdit, aby nepřešel čáru stanovenou vládním programem, tváříce se, jako by ho pomáhali tlačit.*“⁴

Vojenská rada při předsednictvu vlády na svém jednání dne 15. května 1945 schválila **Zásady pro převzetí důstojníků a rotmistrů z povolání do československé branné moci.**⁵ Tento návrh akceptovala také vláda republiky. Kromě řady opatření směřujících k očištění důstojnického a rotmistrovského sboru od těch, kteří se provinili, obsahoval tento dokument i klauzuli, že do nové armády nemohou být přijati důstojníci a rotmistři, kteří se v období okupace aktivně nezapojili do odboje. Uvedenou klauzuli, kterou nový vládní program neobsahoval, navrhli ve vládě komunisté. Již v této době bylo však zřejmé, že většina důstojníků předmnichovské armády se do odboje z různých důvodů aktivně nezapojila.

Při podrobnějším porovnání tohoto dokumentu s Košickým vládním programem zjistíme, že podobný požadavek ve vládním programu obsažen není. Jeho prosazení vycházelo z plánů vedení KSČ k narušení kontinuity nového důstojnického sboru s armádou předmnichovskou.

Vedení KSČ předpokládalo, že aktivní důstojníky předmnichovské armády nahradí záložní důstojníci zahraniční armády a partyzáni. O tom svědčí i usnesení 59. schůze vlády z 24. května 1945, které ukládalo ministru národní obrany přijmout za důstojníky z povolání důstojníky v záloze až do počtu systemizovaných míst.⁶ Již v létě 1945 se však ukázala nereálnost splnění tohoto úmyslu.

Akutní nedostatek důstojníků z povolání rozhodoval o tom, proč v případě přijímání důstojníků do nové armády nemohlo být bez ztráty její funkčnosti důsledně realizováno ustanovení o nepřijetí těch, co se nezúčastnili odboje. KSČ však postup přijímacích komisí (i když značnou část jejich členů tvořili komunisté) označovala jako sabotáž buržoazie. Požadavek aktivní účasti

v odboji, zdánlivě správný a v důsledku působení aktivní propagandy KSČ také veřejností podporovaný, ve skutečnosti znamenal postižení důstojníků a rotmistrů, kteří se podle stávajících zákonů ani podle Košického vládního programu neprovinili. Prakticky však dával komunistům možnost uplatňovat permanentní tlak na důstojníky bývalé předmnichovské armády, hlásící se po osvobození znova do armády. Stačilo jednoduše obvinít ty, kteří vyjadřovali pochybnosti o vládním programu, o našem spolenectví s SSSR nebo vystupovali proti působení KSČ v armádě, že se nezúčastnili odboje, a požadovat v souladu se zákonem jejich odstranění z armády.

Každý důstojník a rotmistr musel podat ve stanovené lhůtě žádost o přijetí do armády. K posouzení těchto žádostí byly vytvořeny přijímací a odvolací komise. Podle vyjádření gen. L. Svobody rozhodoval o složení přijímacích komisí šéf obranného zpravodajství Bedřich Reicin. Členy komise MNO se po schválení vojenskou radou dne 15. května 1945 stali: gen. Z. Novák, pplk. gšt. J. Kovařík, pplk. gšt. R. Smetánka, mjr. B. Reicin a mjr. JUDr. O. Winterstein.⁷

Další komise se zřizovaly u jednotlivých druhů vojsk podle pokynů komise MNO z 2. června 1945. Tyto pokyny stanovily složení přijímacích komisí. Předsedou měl být plukovník nebo podplukovník vězněný za války v koncentračním táboře, členy pak jeden důstojník bývalý vězeň koncentračního tábora, jeden z domácího odboje, jeden důstojník zahraničního vojska a jeden z obranného zpravodajství.⁸ Pro důstojníky slovenské národnosti se zřizovaly komise ze slovenských důstojníků a komise podléhaly SNR. Odvolací komise byla jedna společná pro celou armádu. Jejimi členy se stali: gen. M. Ferjenčík, gen. F. Slunéčko, plk. gšt. P. Kumpošt, pplk. J. Procházka a pplk. JUDr. A. Rašla.⁹ Komise se ve své činnosti řídily **Jednacím řádem pro přijímání vojenských gázistů z povolání u MNO.**¹⁰

Výsledky práce přijímacích komisí rozhodovaly o složení důstojnického sboru nové armády ve druhé polovině roku 1945. V pouťorové domácí historiografii jsou většinou udávány celkové výsledky práce komisí a jejich činnost je hodnocena více méně negativně. A to od hodnocení mírného až po konstatování, že členy komise byli pouze reakční důstojníci, případně že reakce očistu sabotovala.¹¹ Tato hodnocení zřejmě vycházejí z faktu, že

komise do armády přijaly značnou část důstojníků bývalé předmnichovské armády. Praktické naplnění požadavku nepřijmout důstojníky, kteří se nezúčastnili odboje, bylo za dané situace nereálné, a to nejméně ze dvou důvodů. Především proto, že v nepřehledné situaci po válce nebylo možno ze strany přijímacích komisí ověřit údaje uvedené v přihláškách. Komise je ověřovaly cestou orgánů obranného zpravodajství pouze v případech odvolání, a to ne vždy.¹²

Za druhé proto, že vzhledem k naprostému nedostatku důstojníků z povolání by důsledné respektování výše uvedeného požadavku ohrozilo samotné fungování armády. O tom svědčí i údaje o stavu armády k 10. červenci roku 1945. K tomuto dni sloužilo v armádě celkem 15 836 důstojníků, z toho 6 882 aktivních a 8 954 záložních.¹³ K dosažení alespoň předválečného stavu 12 454 aktivních důstojníků jich chybělo 5 562.

Členové komisí – příslušníci OBZ – rozhodovali v mnohých případech o přijetí či nepřijetí důstojníků a rotmistrů do armády proto, že disponovali informacemi, které získali z archivních pramenů i z výsledků německých vojenských osob, kolaborantů a zrádců. Vojenské obranné zpravodajství také šetřilo sporné případy a rovněž případy různých udání a námitek proti přijímaným generálům, důstojníkům a rotmistřům. V průběhu očisty armády, bezprostředně po osvobození, dostávalo OBZ takové množství podepsaných i anonymních udání, že nebylo schopno v krátkém čase prověřit jejich pravdivost a oprávněnost. V expozé pro branný výbor Prozatímního národního shromáždění dne 12. prosince 1945 uvedl gen. L. Svoboda, že OBZ řešilo bezprostředně po osvobození 10 217 udání týkajících se důstojníků.

Výsledky práce přijímacích komisí v druhé polovině roku 1945 potvrdily, že prokazatelně se odboje zúčastnilo pouze 10–20 procent aktivních důstojníků předmnichovské armády nižších hodností.¹⁴

Důvody relativně nízkého zapojení aktivních důstojníků do odbojové činnosti byly různé. K nim je možno zařadit evidentní snahu nacistů co nejvíce eliminovat možnost zapojení aktivních důstojníků do případného podzemního hnutí, a to nejrozumnějšími metodami a způsoby. V březnu roku 1939 povolil Hitler vytvoření vládního vojska. Specialistům a především letcům nabídl

Němci možnost vstupu do armády. V průběhu rozpouštění armády vytvářeli podmínky pro zařazení důstojníků na výhodná místa v civilních zaměstnáních. Do rozpouštění armády postupovali nacisté vůči důstojnickému sboru velmi opatrně. Do určité doby mohli důstojníci nosit osobní zbraně, důstojníci nižších hodností německé armády byli dokonce povinni zdravit čs. důstojníky vyšších hodností a opačně.

Po rozpouštění armády dochází vedle zmíněných tendencí k zotřování perzekuce vůči těm důstojníkům, kteří se do odboje buď zapojili, nebo patřili ke kategorii důstojníků, kteří se vzhledem ke svým schopnostem organizátory odboje mohli stát (především důstojníci zpravodajské služby, generálové a důstojníci generálního štábu).

Tyto skutečnosti se promítly ve stupni zapojení jednotlivých kategorií důstojnického sboru do odboje, ale také v jejich perzekuci za strany okupantů. V čs. armádě sloužilo k 15. březnu 1939 celkem 12 454 důstojníků z povolání. Podle výše uvedených dokumentů, které obsahují údaje o důstojnickém sboru, odešlo za okupace do zahraničí 485 aktivních důstojníků. Po 15. březnu 1939 vstoupilo 495 důstojníků do tzv. vládního vojska, 578 jich převzala armáda Slovenské republiky. Celkem 142 důstojníky německé národnosti převzal wehrmacht. Zbytek 11 239 důstojníků demobilizovalo a bylo převedeno do civilního zaměstnání nebo odešlo do výslužby.¹⁵ Všechny nabídky nacistů ke službě v německé armádě letci i ostatní specialisté odmítli.

Na všech frontách druhé světové války padlo 145 aktivních důstojníků a dalších 435 zahynulo v koncentračních táborech nebo je nacisté popravili. Vedle nich bylo vězněno v koncentračních táborech dalších 856 důstojníků, kteří se vrátili po válce do vlasti.¹⁶

Při porovnání výše uvedených údajů s počty padlých důstojníků, které jsou uváděny v různých publikacích o druhé světové válce, vzniká dojem o jejich nevěrohodnosti. Je známo, že pouze ve Velké Británii padlo přes 500 našich letců a v průběhu bojů našich jednotek v SSSR stovky dalších důstojníků. V převážné většině se však jednalo o důstojníky v záloze, popřípadě dělesloužící poddůstojníky – výkonné letce, kteří k 15. březnu 1939 nebyli aktivními důstojníky armády.

Údaje o důstojnickém sboru vycházejí z výsledků práce při-

jímacích komisí v roce 1945 a také z let 1946–1947, které pracovaly na základě zákona 72/1946 Sb. V tomto dokumentu jsou využity také materiály nacistických archivů o perzekuci generálů a důstojníků v průběhu okupace. Je možno je proto považovat za věrohodné.

Odboje se aktivně zúčastnilo kolem 10 procent nižších důstojníků. Generálů a vyšších důstojníků se odboje zúčastnilo mnohem vyšší procento. Z celkového počtu 119 generálů z roku 1938 jich v průběhu okupace nacisté 18 popravili, tři zemřeli v koncentračních táborech a dva padli v květnovém povstání. Koncentračními tábory prošlo dalších 13 generálů a v podzemním hnutí pracovalo (kromě perzekvovaných a popravených) 12 osob. Šest generálů se zúčastnilo odboje v zahraničí.¹⁷ Z uvedených údajů je vidět, že se odboje prokazatelně zúčastnilo více než 40 procent generálů předmnichovské armády. U důstojníků generálního štábu tomu bylo obdobně. Odboje se jich zúčastnilo také kolem 40 procent.

Zajímavou skutečností je, že se tyto údaje, i když byly k dispozici již v červnu 1945, neobjevily v denním ani vojenském tisku. Téměř denně se však v tomto tisku můžeme setkat s titulky jako **Nový důstojnický sbor bez zrádců a zbabělců, Další kolaboranti a nepřátelé lidu zajištění, Další kolaboranti zajištění** popřípadě s titulky **Armáda bude lidovou a demokratickou, Chceme lidové důstojníky v lidové armádě** atd.

V těchto článcích zejména Rudé právo opakovaně zveřejňovalo jména generálů a vysokých důstojníků, kteří se zkompromitovali spoluprací s Němci. Vedle sebe najdeme jména generálů a důstojníků četnictva, vládního vojska a předmnichovské armády penzionovaných již před válkou i těch, kteří před okupací aktivně sloužili v armádě. Také v dokumentech přijímacích komisí je uveden seznam 44 významných osob zajištěných pro kolaboraci. Je mezi nimi uvedeno i 11 generálů. (J. Syrový, S. Vojtechovský, L. Prchala, V. Klecanda, K. Husárek, Kuneš, J. Emminger, F. Marvan, J. Červinka, F. Kukačka a K. Procházka.¹⁸

Souběžně se zveřejňováním uvedených informací rozpoutali komunisté ve vládě, v armádě i ve stranickém tisku kampaň proti generálům a vysokým důstojníkům, kteří měli „údajně“ značný podíl na mnichovské tragédii. Tuto kampaň výrazně podporoval svými vystoupeními také ministr obrany gen. L. Svoboda. Na-

příklad při projevu na shromáždění důstojníků a rotmistrů Velké Prahy v Lucerně dne 31. května 1945 kategoricky prohlásil, že do nové armády nemohou být přijati důstojníci, kteří se nezúčastnili odboje, „**protože tím nesplnili přímou služební povinnost**“.¹⁹ Proto se projevoval značný tlak veřejnosti, mnohdy dovedně podněcovaný KSČ, aby generálové a důstojníci, kteří zastávali významné funkce v období Mnichova nebo byli jakkoliv spojeni s mnichovskou kapitulací, odešli z armády.

Proti těmto názorům vystupoval především prezident E. Beneš. Již bezprostředně po osvobození i v následujícím období se snažil dosáhnout toho, aby přijetí mnichovského diktátu nebylo spojováno s armádou. V tomto smyslu se vyjádřil při audienci gen. Z. Nováka a K. Kutlvašra dne 22. května 1945. Podobně vyzněly i závěry z vojenské porady u prezidenta ze dne 25. ledna 1946 k výkladu hodnocení příčin Mnichova. Ke snahám svrhnout vinu za Mnichov na armádu prezident E. Beneš uvádí: „*Jestliže snad v této době se udály pokusy ze strany politiků svrhnout vinu na armádu, tyto výtky se ve světle realistického výkladu a v pochopení skutečné situace úplně rozplývají. Bylo to usnesení všech stran a politiků, reprezentujících zdravý smysl národa, které nás v oněch dnech postavilo před osudové rozhodnutí. Vojákům nezbývalo než ukázněně uposlechnout vedení státu a národa.*“²⁰

Vznik mýtu o zkompromitování se většiny generálů a vysokých důstojníků a o jejich neúčasti na odboji podpořily také výsledky práce přijímacích komisí v roce 1945. Z celkového počtu 279 přihlášených plukovníků komise 141 do nové armády nepřijaly. Z 93 generálů muselo 49 armádu opustit.²¹ Uvedené údaje by bez dalšího upřesnění mohly vést k závěru, že většina generálů a plukovníků musela armádu opustit z důvodů kolaborace nebo neúčasti na odboji, jak se to snažili prezentovat autoři v pouňorové historické produkci.

Skutečné důvody jejich nepřijetí jsou však jiné. Ze 49 generálů nebylo přijato 36 z důvodů „přestárlosti“ a pouze 8 pro neúčast v odboji. Jen 4 nebyli přijati pro kolaboraci či účast na válečném podnikání. Ze 141 plukovníků nebylo 104 přijato pro „přestárlost“, 31 pro neúčast v odboji a pouze 6 pro kolaboraci nebo zastávání významných míst v průmyslu za okupace.²² Z uvedených údajů vyplývá, že 73 procent nepřijatých generálů a plukovníků opustilo armádu z důvodů „přestárlosti“. O věkové hranici

pro přijetí do armády rozhodli účastníci vojenské porady u prezidenta republiky dne 6. 6. 1945. Pro velitele brigády činila 57 let, velitele divize 59 a velitele sboru 61 let.²³

Z armády tak musela v roce 1945 odejít řada zkušených, vzdělaných a odborně připravených osobností. Dlužno podotknout, že odešli v duchu ustanovení tehdy platných předpisů, avšak za situace, kdy v armádě i v důsledku šestileté okupace existoval akutní nedostatek důstojníků z povolání na všech stupních, včetně ministerstva národní obrany a hlavního štábu. Určitou úlohu sehrály také osobní ambice vysokých důstojníků a generálů, členů přijímacích komisí. Stanovení výše uvedených věkových hranic nevycházelo z reálné situace a z potřeb armády, ale mělo politické pozadí. Podle názorů, se kterými se můžeme setkat v archivních materiálech, v denním tisku té doby i v některých publikacích, museli mnozí generálové a vysocí důstojníci armádu opustit proto, že bylo údajně „politicky“ neúnosné, aby zastávali stejné nebo dokonce vyšší funkce než v předmnichovské armádě. Toto stanovisko prezentovali především komunisté, ale i ministr národní obrany gen. Ludvík Svoboda.

Náčelník HS OBZ Bedřich Reicin ještě ve funkci přednosty oddělení OBZ 1. čs. armádního sboru v SSSR projevoval nepříliš pozitivní poměr k důstojníkům a vojákům slovenské národnosti, kteří nastupovali do jednotek sboru. Tyto jeho postoje přetrvávaly i po osvobození. Svědčí o tom i vzpomínky tehdy pplk. Antona Rašly, který vykonával do října 1945 funkci přednosty 2. oddělení HŠ MNO. Časté spory s B. Reicinem a jeho hrubé chování vůči pplk. Rašlovi přispělo rozhodující měrou k jeho rozhodnutí opustit tuto funkci.²⁴

HS OBZ nezasahovala přímo do kompetence komisí pro přijímání důstojníků slovenské národnosti. B. Reicin však osobně podával námítky ministru národní obrany a vládě proti povýšení mnohých důstojníků slovenské národnosti a jejich jmenování na různé funkce. K tomu využíval kompromitujících materiálů získaných z různých archivních pramenů a z výsledků kolaborantů a zrádců. K hlavním zdrojům těchto informací je možno zařadit archivní materiály Hlavního říšského bezpečnostního úřadu v Berlíně (RSHA), které obsahovaly výsledkové protokoly důstojníků a vojáků zajatých německou armádou v průběhu Slovenského národního povstání. OBZ je získalo od sovětské strany

v létě 1945. Tuto skutečnost ve svých pamětech uvádí i A. Rašla. Mylně se však domníval, že šlo o archivní prameny pocházející ze Štěchovického archivu.²⁵

Vojenské obranné zpravodajství využívalo těchto materiálů v celém období let 1945–1948. Výše uvedené materiály však nevyužilo při pátrání po osudech generálů a důstojníků slovenské národnosti zajatých a odvečených Němci v průběhu SNP. Jednalo se například o generály R. Viesta, J. Goliana, Š. Jurecha, A. Malára a další osobnosti. Nabízí se i vysvětlení, že objasnění jejich osudů mohlo ohrozit osoby, na kterých mělo OBZ zvláštní zájem a které pracovaly ve prospěch KSČ.²⁶

V některých případech OBZ dokonce kompromitující materiály záměrně „vyrábělo“ při výsleších kolaborantů a zrádců s příslibem snížení jejich případného trestu. OBZ disponovalo také přesnými seznamy důstojníků a rotmistrů slovenské národnosti, kteří působili v době války v řadách armády Slovenské republiky na východní frontě. Tyto seznamy doplňovalo o nové informace získané z různých zdrojů.

Bezprostředně po válce existoval v armádě akutní nedostatek důstojníků a rotmistrů z povolání. Nepříznivý poměr počtů mezi důstojníky a rotmistry české a slovenské národnosti z období předmnichovské republiky v neprospěch Slováků se ještě dále zhoršil.

Ministerstvo národní obrany, SNR, ministr národní obrany gen. L. Svoboda i státní tajemník v MNO gen. M. Ferjenčík hledali schůdnou cestu k řešení tohoto problému. V průběhu léta 1945 došlo k vážnému zhoršení vztahů mezi důstojníky a rotmistry slovenské národnosti v armádě. Gen. Ferjenčík reagoval na tento stav vypracováním několikastránkové zprávy s názvem **Poměry mezi důstojníky slovenské národnosti**, kterou adresoval předsednictvu SNR a ministrům J. Ďurišovi, J. Ursínimu, V. Šírokému, J. Šoltésovi, J. Lichnerovi, V. Clementisovi, I. Pietorovi a V. Šrobárovi.²⁷

Za vážné problémy označil rozšiřující se udavačství a poskytování úmyslně nesprávných informací o důstojnících vlivným osobnostem politického a veřejného života.²⁸ Výsledkem bylo podezření nebo vyšetřování důstojníků a v důsledku toho nemožnost jejich zařazení na jakékoliv funkce. Poukazoval také na bezmocnost v případech falešných obvinění. Ve své zprávě se zmi-

ňuje mimo jiné o tom, že podíl na tomto stavu mají i ruské zpravodajské orgány. Obsah archivních fondů Archivu Ministerstva vnitra ČR a Vojenského ústředního archivu v Praze, které byly zpřístupněny po listopadu 1989, tento názor potvrzuje. Zároveň jejich obsah dokazuje, že v tomto smyslu úzce spolupracovaly sovětské zpravodajské služby s OBZ.

Jednou z možností zvýšení počtů důstojníků a rotmistrů slovenské národnosti bylo získat větší počet uchazečů do vojenských škol různých typů. Také v tomto případě OBZ provádělo prověřování uchazečů. Značná část uchazečů slovenské národnosti nebyla po prověření z různých důvodů doporučena k přijetí. Většinou se jednalo o členství v Hlinkově mládeži, o bývalou příslušnost v Haššíkově armádě, v Domobraně, v Rodobraně atd. Například jeden ze seznamů uchazečů slovenské národnosti, kteří nebyli OBZ v listopadu 1945 doporučení k přijetí do Vojenské akademie v Hranicích, obsahuje 28 jmen.²⁹ Přísné prověřování uchazečů ze strany OBZ a s tím související průtahy vedly k ještě většímu nezájmu slovenských uchazečů o vstup do armády, a to jak cestou aktivování záložních důstojníků a parťazánů, tak i cestou studia na vojenské akademii.

Z cílem odstranit určité osoby z významných funkcí v armádě nebo znemožnit jejich jmenování dokonce OBZ některé kompromitující materiály vytvářelo. Jedním z konkrétních případů je i obsah dokumentu s názvem **Přehled obvinění proti gen. S. Ingrovi vznesených vojenskými i civilními účastníky domácího a zahraničního odboje**. Dokument podepsal Bedřich Reicin a HS OBZ jej předložila k projednání MNO i Vojenské radě při předsednictvu vlády koncem října 1945. Jednalo se o rozsáhlý materiál, obsahující 16 hlavních bodů obvinění, doplněných „potřebnými“ důkazy a svědectvími. Přímou v dokumentu byla charakterizována činnost gen. S. Ingra v průběhu války jako „...zneužití moci úřední, opatření prospěchu nepříteli a poškození zájmu spojenců a republiky“.³⁰

Z připomínek gen. Ingra pro členy meziministerské komise z února 1947, kde se vyjadřuje k jednotlivým bodům obvinění, a také z dalších dokumentů vyplývá, že se jednalo převážně o vykonstruovaná obvinění s cílem zdiskreditovat jeho osobu.³¹

Úsilí o diskreditaci gen. Sergeje Ingra a gen. Františka Moravce bylo součástí cílené kampaně proti vedoucím činitelům

odboje na Západě. OBZ v ní hrálo důležitou úlohu při získávání kompromitujících informací. Bedřich Reicin osobně předával Klementu Gottwaldovi a vedení komunistické strany informace ze všech oblastí života společnosti. Využívali je členové Vojenské rady při předsednictvu vlády a členové vlády-komunisté při projednávání obsazení významných míst v armádě a při projednávání návrhů na povýšení generálů a vysokých důstojníků.

Kampaň proti generálům Ingrovi a Moravcovi iniciovalo vedení KSČ. Svědčí o tom i obsah dokumentu, uloženého v archivu ÚV KSČ, který není datován. Ze širších souvislostí však vyplývá, že pochází z léta nebo z podzimu 1945. Obsahuje návrhy na řešení některých problémů v armádě. Mezi jinými je uvedeno:

- *nekoketovat s Anglií, do škol vyslat pouze spolehlivé lidi,*
- *udělat pořádek v letectvu, odstranit lidi podle seznamu,*
- *docílit likvidaci podezřelých institucí USA a Velké Británie v ČSR,*
- *vzhledem k nedůvěře Rusů usilovat o dosažení dohody ve strategických otázkách, ve zpravodajství, materiálním zabezpečení atd.,*
- *aktivizovat vládní komisi k případu Ingr a Moravec, výsledky zveřejnit.*

Dále dokument obsahuje návrhy na dosažení personálních změn, a to – odstranit z funkcí generály H. Píku, K. Janouška, P. Kumpošta, A. Lišku, Čermáka, Šípka a vedoucího Politického kabinetu MNO dr. Cahu. Jmenované měli nahradit – gen. Š. Drgač, plk. F. Janda, gen. J. Procházka, gen. Tallavania, plk. A. Sameš a plk. O. Winterstein. Předpoklad, že dokument pochází z uvedeného období, potvrzuje i skutečnost, že počátkem listopadu 1945 odchází z funkce prozatímního hlavního velitele SNB plk. A. Sameš a je jmenován velitelem ženijního vojska.³²

Tímto způsobem postupovali představitelé KSČ zejména proti důstojníkům a generálům předmnichovské armády, kteří se stali pro stranu nepohodlnými a zastávali v armádě důležité funkce. Svědčí o tom nejen archivní materiály z jednání branných bezpečnostních výborů Prozatímního a Ústavodárného shromáždění, ale také obsah dobového tisku i další dokumenty, uložené ve VÚA v Praze. Přitom důstojníci bývalé předmnichovské armády tvořili v tomto období kolem 60 až 70 procent z celkového počtu důstojníků.

Praktické důsledky uvedeného působení komunistů měly různé podoby. Někteří důstojníci vstoupili do KSČ, případně tuto stranu podporovali ve snaze vyhnout se existenční nejistotě. Drtivá většina z nich však zůstala pasivní a mimo politické dění. Tento stav více méně vyhovoval KSČ, která za pomoci obranného zpravodajství, cestou osvětových důstojníků a stranických důvěrníků, prakticky bez většího odporu politických protivníků pokračovala v prohlubování svého vlivu v armádě.

Vliv OBZ v armádě postupně narůstal vzhledem k tomu, že do jeho kompetence přešlo i posuzování národní a státní spolehlivosti generálů, důstojníků a rotmistrů, podílelo se na očistě důstojnického a rotmistrovského sboru. OBZ vedlo osobní spisy důstojníků, rotmistrů i vojáků. Příslušný stupeň OBZ se vyjadřoval ke všem povýšením a jmenováním důstojníků do vyšších funkcí. Až na výjimečné případy konečné rozhodnutí vycházelo ze stanoviska OBZ. A to i za situace, kdy rozhodnutí náleželo vládě nebo prezidentu republiky. Do konce války působili příslušníci OBZ v převážné míře v rámci armády a plnili úkoly související s její činností. Postupně však působení OBZ směřovalo stále více i mimo armádu.

Vedle očisty důstojnického a rotmistrovského sboru armády probíhal zápas i o realizaci dalších ustanovení vojenské části KVP. Jednalo se o zavedení morálně politické výchovy a osvěty a navrácení politických práv vojákům. Již 5. června schválila VR **Směrnice pro morálně politickou výchovu, osvětu a informaci.**³³ Dne 4. července byly pak směrnice zveřejněny v rozkaze MNO s označením SM-72. Směrnice obsahovaly hlavní úkoly morálně politické výchovy, jež vycházely z Košického vládního programu. Stanovily obecně také organizační strukturu osvětového aparátu – od Hlavní správy výchovy a osvěty MNO (dále HSVO) až po osvětového důstojníka praporu. U nižších jednotek se určovali osvětoví poddůstojníci. Organizační strukturu HSVO obsahuje Sborník důvěrných výnosů MNO č. 12 ze dne 13. června 1945.

Zavedení morálně politické výchovy a osvěty, jak ji prezentovaly uvedené směrnice, odpovídalo potřebám armády. Ve výsledcích působení morálně politické výchovy a osvěty na příslušníky armády se promítalo složení a připravenost osvětového aparátu, jenž tuto výchovu prováděl. K pochopení úlohy osvětového aparátu je třeba uvést některá fakta. Osvětový aparát pracoval

fakticky již od vzniku čs. vojenských jednotek v SSSR. Převážnou většinu jeho příslušníků tvořili v průběhu války i po roce 1945 komunisté. K tomu např. Vojenské dějiny Československa uvádějí: „*Díky velké pozornosti, kterou komunistická strana věnovala osvětovému aparátu v čs. vojsku v SSSR, byl tento aparát v podstatě v rukou komunistů. V českých zemích představovali 90 procent, na Slovensku 100 procent celkového počtu osvětových důstojníků.*“³⁴

Od samého počátku své existence plnil osvětový aparát kromě služebních povinností také důležité úkoly ve prospěch KSČ. Ovlivňoval vojáky a důstojníky v duchu politické linie KSČ a zároveň plnil vůči vedení komunistické strany i úlohu informační. Prostřednictvím osvětových důstojníků získávala KSČ informace o situaci v jednotkách, o náladách, názorech a postojích vojáků i důstojníků i další informace. Zároveň osvětoví důstojníci řídili činnost komunistů v jednotkách. Osvětoví důstojníci také úzce spolupracovali s příslušníky vojenského obranného zpravodajství. Jejich úzká spolupráce vycházela v mnohém také z faktu, že značná část důstojníků OBZ se rekrutovala právě z řad osvětových důstojníků. Uvedenou činnost realizovali osvětoví důstojníci jak v jednotkách 1. čs. armádního sboru, tak i po válce v nové armádě. Do určité míry se však jednalo o činnost odporující tehdy platným zákonům a služebním řádům. Proto i pozdější soustavná kritika této činnosti ze strany vedoucích představitelů nekomunistických politických stran byla oprávněná.

Z výše uvedených důvodů se působení osvětového aparátu stalo objektem trvalých střetů mezi KSČ a ostatními politickými stranami na všech možných úrovních (vláda, parlament, MNO, denní tisk atd.). Vedení KSČ si uvědomovalo význam osvětového aparátu pro prosazování svých zájmů v armádě. Proto, využívajíc svého postavení a vlivu nejdříve na velení sboru a později i ve vládě a ostatních institucích, věnovalo složení a přípravě osvětových důstojníků prvořadou pozornost.

Ve zprávě o činnosti HŠVO z června roku 1945 se uvádí, že měla v této době 87 důstojníků (48 domácí odboj, 35 ze SSSR, 4 Západ). Celkem měl osvětový aparát 244 důstojníků (152 domácí odboj, 77 z SSSR, 15 Západ). Do léta 1945 proběhly tři kurzy pro přípravu osvětových důstojníků – v Martině 36 absolventů,

v Brně 30 absolventů a u MNO 60 absolventů.³⁵ Další kurzy následovaly v rozsahu šesti týdnů až do začátku roku 1946, kdy se přešlo na desetiměsíční kurzy. V sedmi kurzech se připravovalo kolem 400 důstojníků.³⁶

Osvětový aparát, v jehož čele stál od počátku komunista J. Procházka, se tak stal důležitým nástrojem k prosazování zájmů KSČ v armádě již v roce 1945.

Značný – i když rozporuplný – vliv na budování důstojnického sboru a vývoj v celé armádě mělo navrácení politických práv vojákům. Dokument nazvaný **Zásadní pravidla o politických právech vojáků** projednala VR dne 23. srpna 1945.³⁷ O den později jej schválila i vláda a dne 10. září byl zveřejněn ve Věcném věstníku MNO č. 23.

Vojákům se po dlouhé době vracelo aktivní i pasivní volební právo a mohli se stát členy politických stran i ostatních zájmových, kulturních a společenských organizací. Skutečnost, že se vojáci mohli stát členy politických stran, i když rozvíjení stranické práce v armádě nebylo dovoleno a v armádě nesměly pracovat stranické organizace, přinesla mnohé složité problémy.

Podle tehdy platných předpisů nesměla být v armádě zjišťována příslušnost vojáků a důstojníků k politickým stranám. Také proto se představitelé nekomunistických politických stran bez jakéhokoli úspěchu snažili změnit poměry v obranném zpravodajství a v osvětové službě. Komunistické straně se tak již od samého počátku podařilo bezpečně ovládnout dvě klíčové instituce v armádě, a to obranné zpravodajství a osvětu. Jakákoliv interpelace představitelů demokratických politických stran v parlamentu na ministra národní obrany, že osvětu a OBZ ovládají komunisté, skončila jeho konstatováním, že tento problém nelze řešit, neboť mu stávající zákony zakazují zjišťovat členství v politických stranách.

Archivní materiály i denní tisk té doby podávají mnohé důkazy o tom, že se členství vojáků a jejich aktivní působení v politických stranách negativně odrazilo ve vztazích mezi nimi a mnohdy i při řešení služebních problémů. Projevovaly se také rozdílné názory na otázky budování armády, důstojnického sboru, na výchovu a výcvik, na zahraniční orientaci státu a podobně. Tyto názory a postoje vycházely z rozdílných programů jednotlivých politických stran, ke kterým vojáci patřili. Přitom se programy a hlavně

skutečné cíle politických stran bez výjimky v mnohém odlišovaly od oficiální státní politiky. Proto členství – nebo i veřejně projevované sympatie důstojníků k určitým politickým stranám – přinášelo každodenní problémy. Představovalo také jeden z faktorů, znemožňujících tolik potřebné sjednocení důstojnického sboru. I když počty důstojníků, kteří se stali členy politických stran, nelze zjistit, setkáváme se v pracích poučnorové historiografie nejčastěji s následujícím dělením důstojnického sboru:

První skupinu tvořili důstojníci, buď členové KSČ, nebo stranu podporující. Sem zařadili především důstojníky našich jednotek v SSSR, část důstojníků domácího odboje, většinu důstojníků partyzánských jednotek a vězně z koncentračních táborů. Do této skupiny podle uvedené literatury patřili také někteří důstojníci ze Západu, komunisté, interbrigadisté a ti, jež zkušenosti získané v průběhu války přivedly na pozice KSČ. Tato část důstojníků uznávala KVP a nutnost jeho realizace. Patřilo k ní asi 30–35 procent celkového počtu důstojníků.

Druhou skupinu, nejpočetnější, čítající kolem 60 procent, tvořili důstojníci bývalé předmnichovské armády. U nich se projevovaly velmi silné tendence k prosazování tzv. nepolitčnosti armády, k odborničení, odmítali a přehlíželi morálně politickou výchovu a osvětu. Z hlediska sociálního složení patřili převážně k nižším a středním vrstvám. Pozitivní vztah k předmnichovské armádě a tehdejšímu zřízení vyplýval z toho, že armáda jim dala možnost vzdělání, určité společenské postavení a hmotné zajištění. Z hlediska zastávaných politických názorů a postojů patřili ke kolísavým žvlům.

Třetí skupinu tvořili důstojníci, kteří se jednoznačně neztotožnili s KVP, neskrývali svůj antisovětsismus a odpor k novému zřízení. Většinou se jednalo o důstojníky ze Západu, fyzicky i služebně starší důstojníky, převážně legionáře. Výjimečně sem patřili i někteří důstojníci z SSSR. Celkově tato skupina čítala 10–15 procent důstojníků.³⁸

Uvedené dělení důstojníků podle politických postojů a názorů zhruba potvrzoval i obsah řady archivních materiálů z let 1945–1948.³⁹ Budování důstojnického sboru a celé armády ovlivnila v tomto období i skutečnost, že neexistoval demokraticky zvolený parlament a tím ani kontrola armády touto institucí. I tento moment umožnil, že se jednotlivé politické strany snažily pro-

sadit své často úzké stranické zájmy, mnohdy v rozporu s potřebami budování jednotného a kvalitního důstojnického sboru.

¹ VÚA, VKPR, č. j. 1056/1945.

² Tamtéž, MNO, Dokumenty přijímacích komisí 24/9, 1945.

³ Tamtéž, MNO HŠ, 1/2 odd. č. j. 6197/1947.

⁴ Tři roky, Přehledy a dokumenty k československé politice v letech 1945–1948, díl I. Melantrich, Praha 1991, s. 8.

⁵ VÚA, VR, č. j. 5/taj./ P-1945.

⁶ Tamtéž, PK MNO, č. j.: 2133.

⁷ Tamtéž, VR, č. j.: 5/taj./45.

⁸ Tamtéž, Dokumenty přijímacích komisí, 29/10, č. j.: 2024.

⁹ Tamtéž, VR, č. j.: 5/taj./45.

¹⁰ Tamtéž, Dokumenty přijímacích komisí, č. j.: 31272.

¹¹ Konstatování o sabotáži očisty najdeme např. v již cit. díle Domaňský, Navrátil, Boj KSČ o lidovou armádu, s. 79–81, dále Navrátil, J.: K otázce boje o politický charakter čs. armády v předúnorovém období, Historie a vojenství, č. 3, roč. 1958, s. 425. Podstatně mírnější hodnocení očisty najdeme např. v článku T. Hochsteigera a J. Navrátila K otázkám demokratizace velitelského sboru čs. armády v letech 1945–1948, Historie a vojenství č. 3, roč. 1962, s. 364. Negativně je očista hodnocena také v Přehledu dějin vojenské politiky KSČ, HPS, Praha 1979, s. 265.

¹² VÚA, Dokumenty přijímacích komisí, 36/13.

¹³ Tamtéž, VKPR, č. j. 1041 – hlášení o počtech osob k 10. červenci 1945.

¹⁴ Tamtéž, Dokumenty přijímacích komisí 36/13, 1946.

¹⁵ Švondr, M.: Důstojnický sbor československé armády v letech 1945–1948 (diplomová práce), VPA KG, Bratislava 1972.

¹⁶ VÚA, MNO HŠ, 1/2 odd. č. j. 6197/1947.

¹⁷ Tamtéž, VKPR, č. j. 1056/1945.

¹⁸ Tamtéž.

¹⁹ Svoboda, L.: Výbor z projevů a článků I. 1942–1945. Praha, Svoboda 1970, s. 70.

²⁰ VÚA, VKPR, č. j. 209/1946.

²¹ Tamtéž, Dokumenty přijímacích komisí, 26/9, 1945.

²² Tamtéž.

²³ Tamtéž, VKPR, č. j. 1007, 1945.

²⁴ Proces s J.Tisom, Svedectvá, Tatrapress, 1990, s. 25–26.

²⁵ A. Rašla uvádí, že OBZ využívalo informací získaných z archivních pramenů Štěchovického archivu, který vrátili Američané v létě 1945. Ve skutečnosti byl archiv K. H. Franka ze Štěchovic odvezen Američany až v únoru roku 1946. Podrobnosti k případu Štěchovice obsahuje fond 100/52, sv. 34, a. j. 245, uložený ve VÚA Praha.

²⁶ Blíže viz Hanzlík, F.: V prepadlisku vojny: Osudy povstaleckých generálů, Historická revue, roč. 6, č. 1, 1995, s. 14–15.

- ²⁷ VÚA Praha, MNO, Stát. taj., č. j. 101 146, 1945.
- ²⁸ Tamtéž, Praha, PK MNO, č. j. 2332, 1945.
- ²⁹ Tamtéž, Praha, MNO, Stát. taj., č. j. 100 176, 1945.
- ³⁰ Tamtéž, PK MNO, č. j. 2171, 1945.
- ³¹ Tamtéž, VKPR, č. j. 675, 1947.
- ³² SÚA, A ÚV KSČ, fond 100/24, sv. 56, a. j. 903.
- ³³ VÚA, VR, č. j.: 6/taj. P-1945.
- ³⁴ Vojské dějiny Československa, díl V, Naše vojsko, Praha 1989, s. 47. Stejně údaje jsou uváděny i v dalších publikacích k uvedené problematice.
- ³⁵ VÚA, VKPR, č. j.: 1037.
- ³⁶ Přesné počty absolventů jsou uvedeny ve Sbornících důvěrných výnosů MNO, č. 13–17, v č. 20, roč. 1945 a v č. 7, roč. 1946.
- ³⁷ VÚA, VR, č. j.: 9/taj. P-1945.
- ³⁸ S tímto rozdělením důstojnického sboru se setkáváme v již c. d. autorů Navrátila a Domaňského, Boj KSČ o lidovou armádu, s. 82–83, Navrátila, K otázce boje o politický charakter čs. armády, s. 430–431, Hochsteigera, Místo a úloha Košického vládního programu, s. 161 atd.
- ³⁹ Zpráva o vlastní armádě, vypracovaná v září 1945. VÚA, Stát. taj. MNO, č. j.: 100 125, Souhrnná zpráva o armádě, VÚA, Stát. taj. MNO, č. j.: 71/46, dále také materiály VÚA, PK MNO, č. j.: 19447/48 taj. a VÚA, VKPR, č. j.: 5693.

7. Vojenské obranné zpravodajství ve druhé polovině roku 1945

Počátkem dubna roku 1945 odešel B. Reicin k ministerstvu národní obrany v Košicích, kde se podílel na formování Hlavní správy obranného zpravodajství (HS OBZ). Jeho místo v čele oddělení OBZ 1. čs. armádního sboru v SSSR zaujal npor. JUDr. Karel Vaš. Rozšiřování aparátu OBZ vyžadovalo zařazení nových důstojníků na funkce u HS OBZ, ale i na nižších stupních. Postupně přicházeli do obranného zpravodajství aktivní i záložní důstojníci domácího odboje, ale i důstojníci, kteří působili v armádě předmnichovské republiky ve zpravodajské službě. Jednalo se především o kvalitní odborníky, kteří pracovali na úseku defenzívy.

Příznivě se pro komunistickou stranu vyvíjela situace i ve zpravodajské službě v armádě. Vojenské obranné zpravodajství ovládli komunisté ve vzájemné spolupráci se sovětskými tajnými službami ještě před koncem války. Také přednostou 2. oddělení hlavního štábu (zpravodajského) se stal v Košicích člen komunistické strany pplk. JUDr. Anton Rašla.¹ Sám nepatřil mezi zpravodajské odborníky. Ve svém oddělení spoléhal na odborné kvality důstojníků zpravodajské služby předmnichovské republiky, kteří se vrátili z Anglie. Jedním z nich byl i plk. Karel Paleček, zkušený zpravodajský důstojník, jenž působil za války v Angli ve funkci velitele zvláštní skupiny. V dubnu 1945 se stal zástupcem A. Rašly. Udržovali spolu velmi dobré kontakty a K. Paleček fakticky řídil chod 2. oddělení hlavního štábu. Právě pro dobré styky se zpravodajskými důstojníky, kteří se vrátili z Anglie, se A. Rašla dostával stále více do konfliktů s B. Reicinem. Proto také A. Rašla požádal v říjnu 1945 státního tajemníka v MNO gen. MVDr. M. Ferjenčíka o převedení k justiční službě. Přemístěním Rašly k justiční službě se zabývalo i armádní vedení stranické práce v čele J. Procházkou, B. Reicinem a H. Kovalem. Jeho odchod k justiční službě bez připomínek doporučilo.² Přednostou 2. oddělení hlavního štábu byl následně jmenován plk. gšt. Karel Hanus. Na tuto funkci jej osobně vybral B. Reicin.³

Koncem války se postupně měnila priorita úkolů, které vojen-

ské obranné zpravodajství od svého vzniku v lednu 1945 plnilo. Na základě rozhodnutí vlády byl 1. čs. armádní sbor v SSSR dne 15. května reorganizován v 1. čs. armádu. Dne 25. května 1945 schválila vláda první mírovou organizaci čs. armády, jež respektovala požadavky prezidenta E. Beneše – vrchního velitele čs. ozbrojených sil. Následně hlavní úkoly budování nové armády projednávali čelní funkcionáři Hlavního štábu MNO se skupinou představitelů Generálního štábu Rudé armády v čele s gen. Molotkovem.⁴

Jednání se týkala organizace čs. branné moci, výzbroje armády a výcviku velitelů. Základ nové organizace tvořily čtyři vojenské oblasti se sídly v Praze, v Táboře, v Brně a v Bratislavě. Každá vojenská oblast měla dva armádní sbory složené ze dvou pěších divizí a z dalších přímo podřízených svazků a útvarů. Letecké divize a další samostatné svazky a útvary podléhaly přímo hlavnímu štábu MNO.⁵

Od léta 1945 zahájili svoji činnost v čs. branné moci určení sovětských vojenství poradci. U 1. vojenské oblasti (Praha) plk. Lisovský, u 2. vojenské oblasti (Tábor) pplk. Primisský, u 3. vojenské oblasti (Brno) pplk. Kaigorov a u 4. vojenské oblasti (Bratislava) pplk. Ostapčuk. Jmenovaní poradci, s nimiž úzce spolupracovali příslušníci OBZ na daných stupních, veleli zároveň všem sovětským poradcům přiděleným k podřízeným svazkům a útvarům.⁶

Nově vytvořená Hlavní správa OBZ pod vedením B. Reicina věnovala prvořadou pozornost přípravě organizační struktury OBZ na nižších stupních a vypracování podrobných nařízení a směrnic pro jejich činnost.

Bezprostředně po skončení války se jedním z rozhodujících úkolů OBZ stal boj s nacistickým podzemím a zajištění pohraničních oblastí. V rámci plnění tohoto úkolu pokračovalo OBZ intenzivně v pátrání po archivech gestapa, abwehru i ostatních institucí bývalé okupační správy. Zvláštní pozornost věnovali příslušníci OBZ materiálům těch institucí okupační správy, které se podílely rozhodující měrou na represích proti obyvatelstvu v průběhu války. Příslušníci OBZ zajišťovali kolaboranty a zrádce, zejména z řad příslušníků armády, vládního vojska a bývalé protektorátní policie, ale i z řad významných představitelů politického a veřejného života. Podíleli se také na jejich vyšetřování.

Ještě v době po osvobození plnili vybraní příslušníci OBZ některé úkoly i ve prospěch Rudé armády. Svědčí o tom mimo jiné i případ por. Šindeláře, důstojníka OBZ, který byl i se svým řidičem zavražděn 7. července u Šluknova. Oba zavraždění plnili úkoly ve prospěch NKVD a byli oblečeni v sovětských uniformách. Podle zprávy OBZ „*případ okamžitě převzala NKVD a zabránila komukoliv, aby do případu vnikl*“.⁷

Postupně, souběžně s vytvářením velitelství vojenských oblastí a s budováním nové organizační struktury vznikaly na základě nařízení Hlavní správy také orgány OBZ na příslušných stupních. O způsobu vytváření organizační struktury OBZ a o personálním obsazení funkcí rozhodoval osobně Bedřich Reicin. Vedle budování struktury OBZ zaměřil své úsilí především na očistu velitelského sboru armády, kde OBZ sehrávalo rovněž důležitou úlohu. Reicin sám pracoval v přijímací komisi MNO a měl podíl na tom, že armádu museli opustit mnozí generálové předmnichovské republiky. Již v této době se stalo OBZ téměř nekontrolovatelnou organizací. Také Bedřich Reicin disponoval rozsáhlými pravomocemi, jež dokázal ve velmi krátké době využít k nebývalému posílení osobní moci a vlivu na všechny oblasti života armády. Beze zbytku využil podmínky, které mu to umožňovaly, a sám se na jejich vytváření také aktivně podílel.

Vojenské obranné zpravodajství představovalo v té době jedinou akceschopnou tajnou bezpečnostní složku. Podobné instituce ministerstva vnitra se v době, kdy mělo OBZ za sebou půl roku úspěšné činnosti na frontě a v době míru, začaly teprve formovat. Působení OBZ ani jiných bezpečnostních složek nebylo upraveno žádnou zákonnou normou.

Tento stav vyhovoval především komunistické straně vzhledem k tomu, že v čele ministerstva vnitra stál člen KSČ Václav Nosek a v čele OBZ rovněž komunista Bedřich Reicin. Tito dva čelní představitelé komunistické strany fakticky rozhodovali o struktuře, personálním obsazení a obsahu činnosti bezpečnostních složek. Navíc o mnohých otázkách rozhodovalo přímo vedení KSČ. Nosek i Reicin patřili k disciplinovaným členům vedení KSČ a ve svých funkcích důsledně plnili úkoly, jež obdrželi od ÚV KSČ.

Organizační strukturu HS OBZ, podřízených stupňů i kompetence připravil Bedřich Reicin podle názoru K. Vaše již v prů-

běhu svého působení v Košicích na MNO. Sám osobně vybíral důstojníky na jednotlivé funkce v celé hierarchii OBZ.⁸ Tyto skutečnosti potvrzuje i gen. L. Svoboda ve svém dopise K. Gottwaldovi ze dne 2. 12. 1952. V něm podrobně hovoří o úloze Reicina v armádě. Podle něj provádělo OBZ pod vedením B. Reicina výběr velitelů, profesorů, instruktorů a frekventantů vojenských škol. Po ustavení Armádního poradního sboru (APS) se Reicin účastnil až na výjimky všech jeho jednání. Vždy se vyjadřoval k návrhům na jmenování důstojníků do významných funkcí a k návrhům na povýšení. Téměř vždy APS akceptoval jeho názory. B. Reicin měl k dispozici přesné informace ze všech porad u prezidenta republiky, i když se jich sám nezúčastnil. Osobně vybíral i pobočníka pro ministra národní obrany. Ve svém vystupování dával najevo svoji nadřazenost, často i ministru národní obrany. Gen. Svoboda k tomu ve svém dopise mimo jiné uvádí: „*Podřizoval jsem se tomuto diktátorovi, který mě vždy ironicky podceňoval a jasně dával najevo, že ne já, ale on je pánem, protože je strana v armádě. Taktéž si dovedl podřizovat v mnohých věcech i Procházku, aniž tento si toho byl vědom.*“⁹

Základ struktury tvořila oddělení OBZ, jež vznikla do konce války v útvech 1. čs. armádního sboru. Dne 3. července vydala Hlavní správa OBZ nařízení, ve kterém stanovila organizační strukturu OBZ u sborů, divizí, brigád, pluků a praporů. Zároveň se HS OBZ aktivně podílela na budování oblastních správ OBZ u jednotlivých vojenských oblastí (dále VO) a to u VO 1 v Praze, VO 2 v Táboře, u VO 3 v Brně a u VO 4 v Bratislavě.¹⁰

Vedle uvedené struktury vznikala postupně ještě další samostatná oddělení u velitelství letectva, vojenských škol a dalších součástí armády. Struktura OBZ až do stupně brigády zahrnovala také bezpečnostní oddíly v síle jedné čety, které tvořily výkonnou složku OBZ. Jejich příslušníci zajišťovali a zatýkali osoby, prováděli domovní prohlídky a kontroly dokladů, eskortovali zadržené a plnili i jiné úkoly.

Působnost a kompetence OBZ vymezoval dokument vydaný HS OBZ dne 16. června 1945 – **Směrnice pro práci orgánů OBZ v souvislosti s činností namířenou proti nepřátelskému zpravodajství.**¹¹ K prvořadým úkolům OBZ patřilo vybudování sítí agentů a informátorů s důrazem na dobrovolné agenty. Použití agentů za materiální výhody se předpokládalo jen v nejkrajnějším

případě. HS OBZ nařídila podřízeným stupňům přezkoumání všech agentů, informátorů a spolupracovníků z hlediska politické spolehlivosti, intelligence, zachovávání mlčenlivosti a z hlediska schopnosti plnění úkolů. Evidenci všech agentů a informátorů vedly oblastní správy a HS OBZ. Směrnice obsahují nařízení k vytváření agenturních sítí v řadách vlastních jednotek, a to:

1) z mužstva, z důstojníků a rotmistrů v nižších jednotkách a dále ve vyšších jednotkách hlavně v prostorech štábu, mezi štábními pracovníky, mezi pracovníky operačních oddělení, spojaři, radisty, šifranty, v polní poště a hlavně v okolí velitele,

2) mezi civilním obyvatelstvem v prostoru dislokace vojenských jednotek.

Důraz je položen i na získávání agentů-provokatérů. Ve směrnicích se přímo uvádí: „*Pomocí takového agenta vyprovokujte a usvědčujte nepřátelské zpravodajské agenty anebo osoby, které jsou pro nás nepohodlné nebo škodlivé.*“ V uvedených směrnicích i v dalších dokumentech OBZ je za hlavní prioritu považováno maximální utajení práce důstojníků OBZ i agentů a informátorů.¹²

Další nařízení HS OBZ, z 21. června 1945, ukládá všem příslušníkům OBZ dva hlavní úkoly:

a) aktuální – důkladné prověření všech osob – důstojníků, rotmistrů a mužstva, které nastoupily do činné služby,

b) stálé – systematické pátrání mezi příslušníky jednotek, nepůsobí-li rozvratně nebo ve prospěch cizí moci.¹³

Vedle výše uvedených agenturních sítí vytvářelo OBZ i ostatní bezpečnostní složky podle nařízení ministerstva vnitra z 10. srpna 1945 také síť důvěrníků, informátorů a agentů v německých podzemních a teroristických organizacích. K realizaci tohoto úkolu byli vybíráni nejschopnější příslušníci bezpečnostních složek, které nadřízené složky nepověřovaly plněním žádných jiných úkolů.¹⁴

V boji proti nacistickému podzemí využívaly bezpečnostní složky také agenturní síť vybudované z fašistů, Němců a Maďarů. Na základě výnosu MV ze dne 12. listopadu 1945 byly zpravodajské orgány povinny oznámit takovéto případy ministerstvu vnitra s udáním důvodů. Odbor „Z“ ministerstva vnitra vedl ústřední evidence těchto osob s označením: **prov. – pro zvláštní účely.**¹⁵

OBZ vedlo i evidenci osob cizí národnosti, osob politicky nespolehlivých, osob podezřelých ze špionáže, sympatizujících s nepřátelskými státy i občanů, kteří jezdili do zahraničí nebo udržovali se zahraničním korespondenci.¹⁶ Na základě nařízení HS OBZ podávaly podřízené stupně třikrát měsíčně, vždy 1., 10. a 20., zvlášť běžné zprávy a zvlášť výsledky činnosti agenturních sítí.

Z obsahu dokumentů a směrnic, které vydávala HS OBZ, je zřejmé, že mnohá ustanovení byla v rozporu s tehdy platným právním řádem. S obdobným přístupem HS OBZ, zvláště B. Reicina, při zpracování mnohých dokumentů pro činnost OBZ se můžeme setkat v celém období let 1945–1948.

Od léta roku 1945 si OBZ postupně vynucovalo jednostrannou spolupráci s ostatními bezpečnostními složkami, včetně finanční stráže. K tomu vydala HS OBZ řadu dokumentů a směrnic. Dne 13. srpna 1945 vydala HS OBZ materiál s názvem **Styk orgánů OBZ s orgány ministerstva vnitra – směrnice**, jenž obsahuje podrobný systém určování styčných důstojníků OBZ pro jednotlivé stupně struktury SNB, politického zpravodajství i dalších institucí. Styční důstojníci koordinovali činnost OBZ s institucemi, u kterých působili, ale také vyžadovali plnění úkolů jednostranně ve prospěch OBZ (např. zatýkání a zadržování osob označených obranným zpravodajstvím, provádění domovních prohlídek atd.). Zároveň získávali informace o činnosti uvedených institucí, o které mělo OBZ zájem.¹⁷

S postupným rozšiřováním organizační struktury a kompetencí OBZ docházelo stále více ke vzniku konfliktních situací mezi OBZ a ostatními bezpečnostními složkami. Působnost a kompetence OBZ nevycházely ze směrnic nebo nařízení MNO, ale z výnosů a nařízení HS OBZ, které podepisoval její náčelník, tehdy pplk. Bedřich Reicin. Z toho vyplývá, že o pravomocích a rozsahu působení OBZ fakticky rozhodovala HS OBZ, respektive její šéf B. Reicin, bez ohledu na to, že mnohdy výrazně zasahovaly do působnosti jiných bezpečnostních složek.

V létě roku 1945 vznikly spory mezi OBZ a 2. oddělením hlavního štábu (zpravodajským). Projevily se i přesto, že v čele 2. odd. HŠ stál tehdy pplk. JUDr. Anton Rašla, který byl stejně jako B. Reicin členem KSČ. Averze B. Reicina vůči 2. oddělení hlavního štábu vycházela v mnohém ze skutečnosti, že ve zpra-

vodajské službě pracovala část zkušených zpravodajských důstojníků, bývalých blízkých spolupracovníků gen. Františka Moravce. Tuto skupinu důstojníků považoval šéf OBZ B. Reicin za „reakcionáře“, buržoazní živly a z tohoto důvodu také za nespolehlivé.¹⁸ Proto HS OBZ vyvíjela značné úsilí k jejich odstranění z armády, ale také k výraznému omezení působnosti 2. odd. hlavního štábu při zpravodajské činnosti v zahraničí.

Na základě striktního požadavku B. Reicina vydalo ministerstvo národní obrany a ministerstvo vnitra počátkem září 1945 výnos **Rozdělení zpravodajské činnosti mezi 2. oddělením hlavního štábu a OBZ**. Výnos adresovalo MV všem bezpečnostním složkám, včetně bezpečnostních referentů národních výborů.¹⁹ Ve výnosu se v bodě A) uvádí: 2. oddělení hlavního štábu koná výlučně zpravodajskou službu výzvědnou (rozuměj v zahraničí). Uvedený výnos fakticky znemožňoval téměř jakoukoliv činnost důstojníků 2. odd. HŠ na našem území. Kompetence HS OBZ zahrnovaly také zpravodajskou ochranu hranic.

Následoval výnos ministerstva vnitra ze dne 3. září 1945. Obsahoval nařízení, aby jakékoliv závažné informace z hlediska politického a obranného zpravodajství, které bezpečnostní složky ministerstva vnitra získají, byly ihned předávány jediné OBZ. V krátké době následovaly další výnosy MV znovu zdůrazňující nutnost spolupráce všech bezpečnostních složek s OBZ s upozorněním, že jakékoliv informace získané o německé zpravodajské službě abwehru mohou být předány také pouze příslušníkům OBZ.²⁰

Vliv OBZ tak neustále narůstal a byl nejen úměrný pokračujícím změnám ve prospěch KSČ, ale tyto změny i výrazně podporoval. Od léta roku 1945 zpracovávala HS OBZ na základě hlášení podřízených složek a vyhodnocení ostatních informací jednou měsíčně **Souhrnné zprávy o armádě**. Jejich obsah ukazuje, že OBZ mělo podrobné informace o dění v armádě, o postojích a názorech důstojníků a rotmistrů, ale také o generálech a důstojnících zařazených na důležitých místech v armádě. Zároveň je zřejmé, že ne všechny informace a údaje, jež měli příslušníci OBZ k dispozici, zahrnuli do výše uvedených zpráv. Veškeré informace, předkládané prostřednictvím OBZ ministru obrany, prezidentu republiky, vládě, popřípadě parlamentu i dalším institucím, osobně třídil a kontroloval B. Reicin. Svědčí o tom

i jeho vlastnoruční podpisy na těchto dokumentech. Z obsahu předkládaných dokumentů je zřejmé, že mnohé z nich byly tendenční, sledující politické zájmy KSČ.²¹

Vojenské obranné zpravodajství se už v druhé polovině roku 1945 stalo jedním z hlavních nástrojů při prosazování zájmů KSČ, a to nejen v armádě. Úloha vojenského obranného zpravodajství v tomto období a svým způsobem výjimečné postavení bylo dáno několika faktory.

Personální složení OBZ výrazně ovlivnila skutečnost, že tato tajná služba vznikla u 1. čs. armádního sboru na přímou žádost představitelů SSSR. Jeho příslušníci se rekrutovali především z řad důstojníků osvětové služby, kteří většinou byli buď členy KSČ, nebo s touto stranou sympatizovali. Většina vedoucích činitelů OBZ patřila k absolventům sovětských zpravodajských škol a i po osvobození úzce spolupracovali se zpravodajskou službou Rudé armády. V době, kdy vznikala na základě nové organizační struktury armády i nová struktura OBZ, se projevil akutní nedostatek důstojníků k obsazení nových funkcí. Do funkcí byli proto jmenováni i důstojníci předmnichovské armády, mnohdy bývalí příslušníci zpravodajské služby, kteří se zúčastnili domácího, případně zahraničního odboje nebo byli v průběhu války perzekvováni. K nim je možno zařadit například kpt. Bedřicha Wiesnera, škpt. Karla Zelinku, mjr. Jana Kořínka, škpt. Václava Šilhana, škpt. Richarda Mysíka, mjr. gšt. Ludvíka Kreisla, škpt. gšt. Zdeňka Andrejse, škpt. gšt. Jana Reindla a další.

Později se ukázalo, že byli mezi nimi i důstojníci s temnou protektorátní minulostí. Například Josef Mirovský vykonával v letech 1945–1946 funkci přednosta skupiny na HS OBZ a od roku 1946 přednosta 5. odd. OBZ 1. VO. Za války byl spolumajitelem arizované továrny. Prošetřování jeho působení za války bylo zastaveno z rozhodnutí Reicina. Za Heydrichiády byly za podezřelých okolností propuštěni z koncentračního tábora Bohumil Nyč a Richard Mysík. Oba pracovali v letech 1945–1947 ve vedoucích funkcích u OBZ.²²

Náčelník HS OBZ pplk. B. Reicin i další čelní funkcionáři OBZ zastávali zároveň významné funkce v KSČ. Z těchto důvodů patřilo OBZ z pohledu vedení KSČ k nejspolehlivějším složkám nově formovaných bezpečnostních struktur. Také klíčové pozice v nově budovaných bezpečnostních složkách minis-

terstva vnitra postupně zaujímali na základě návrhů a rozhodnutí V. Noska důstojníci a rotmistři armády v aktivní službě i v záloze. Většina z nich patřila buď ke členům KSČ, nebo s touto stranou sympatizovala. OBZ se podílelo na jejich výběru a prověření. Vzhledem k tomu, že OBZ vedlo osobní spisy důstojníků a rotmistřů, mělo podrobné informace o všech, kteří přešli do služeb ministerstva vnitra. Mnohdy s nimi udržovalo nadále široké kontakty a využívalo je k budování agenturních sítí OBZ v SNB, StB a dokonce i v ZOB II.

Při řešení otázek personálního obsazení významných míst v bezpečnostních složkách ministerstva vnitra úzce spolupracovali ministr vnitra V. Nosek se zástupcem přednosty a později přednostou oddělení obranného zpravodajství odboru „Z“ kpt. B. Pokorným a s náčelníkem HS OBZ pplk. B. Reicinem.

Vedení KSČ mělo tak oproti ostatním politickým stranám k dispozici informace, které plně využívalo již bezprostředně po osvobození k prosazení svých politických cílů ve všech oblastech života, zápasem o získání podílu v mocenských složkách státu počínaje a prosazením svých záměrů v hospodářské sféře konče.

Vojenské obranné zpravodajství tak sloužilo nejen jako významný zdroj důležitých informací, ale také jako činitel bránící tomu, aby se určité informace, kompromitující buď představitele KSČ, anebo celou stranu, nedostaly do rukou jejich politických protivníků.

Vzhledem k výše uvedeným skutečnostem sehrávalo vojenské obranné zpravodajství stále větší úlohu v zápase o uchopení politické moci v následujícím období. Zároveň dochází také k dalšímu upevňování a rozšiřování osobní moci šéfa OBZ B. Reicina. I v následujícím období sehrálo OBZ významnou úlohu na cestě komunistické strany k uchopení politické moci. OBZ se podílelo na budování ostatních tajných služeb. OBZ úzce spolupracovalo ze sovětskými zpravodajskými službami. Mezi nimi docházelo k výměně důležitých informací a archivních dokumentů. V poválečném období využívaly mnohdy všechny subjekty účastníci se zápasu o politickou moc informace z období okupace k prosazení svých zájmů, případně ke kompromitování osob z tábora svých politických protivníků. Právě archivní dokumenty a z nich získané informace se staly základem „zvláštního“ postavení vojen-

ského obranného zpravodajství. V létě roku 1945 předala sovětská strana OBZ archivní dokumenty Hlavního říšského bezpečnostního úřadu (RSHA) v Berlíně, které obsahovaly mimo jiné výslechové protokoly gestapa z období protektorátu. Archiv obsahoval protokoly z výslechů důstojníků čs. armády, důstojníků slovenské armády zajatých Němci v průběhu SNP, ale také protokoly výslechů významných osob politického života. Obsahu těchto dokumentů využívalo vojenské obranné zpravodajství v celém období let 1945–1948. Jednak pro potřeby očisty veřejného života od kolaborantů a zrádců, ale také ke kompromitování určitých osob za účelem jejich odstranění z významných funkcí v armádě, ve státní správě i v hospodářské sféře. Stejným způsobem využívalo OBZ i informace získané ze spisového materiálu německé okupační správy a českých protektorátních úřadů. O využití nalezených materiálů rozhodovali důstojníci OBZ a bezpečnostní referenti národních výborů. Téměř všichni bezpečnostní referenti byli členy komunistické strany.²³

V průběhu léta a podzimu roku 1945 došlo postupně k vytvoření struktury OBZ v armádě, ale i k podstatnému rozšíření jeho působnosti mimo armádu. O praktických výsledcích působení příslušníků OBZ ke konci války, ale i po osvobození, vypovídají mnohé archivní prameny, uložené jak ve VÚA Praha, tak i v archivu ministerstva vnitra, SÚA i v dalších archivech. V první polovině roku 1945 se činnost OBZ zaměřovala především na armádu. Vedle beze sporu pozitivního působení příslušníků OBZ vznikaly také první vážné problémy a konflikty. Jejich řešení ze strany nejvyšších představitelů armády ukazovalo, že z OBZ se postupně stává téměř nedotknutelná instituce s rozsáhlými pravomocemi.

Příslušníci OBZ velmi úzce spolupracovali s osvětovými důstojníky, s nimiž je sblížovala hlavně společná stranická příslušnost, tj. členství v KSČ. Většinou byli osvětoví důstojníci také přímými informátory důstojníků OBZ. U většiny útvarů společně vytvářeli systém důvěrníků KSČ až po stupeň rota. Podle vyjádření gen. J. Procházky (v roce 1945 stál v čele hlavní správy výchovy a osvěty) z roku 1958 „*pokud to bylo možné, byl systém stranických důvěrníků spjat s orgány výchovy a osvěty, s osvětovými důstojníky. Celý systém důvěrníků a jejich práce měly zůstat utajeny.*“²⁴

Směrnice pro činnost OBZ přesně vymezovaly vztahy mezi osvětou a obranným zpravodajstvím. Týkaly se zejména společného sledování obsahu tisku. Zveřejňování článků v denním tisku vojenskými osobami bylo podle směrnic možné jen po předchozí cenzuře osvěty a OBZ. Příslušníci OBZ pečlivě sledovali, analyzovali a vyhodnocovali informace o vystoupeních činitelů politických stran na veřejnosti, informace zveřejňované v denním tisku, vystoupení poslanců v parlamentu i při jiných příležitostech. V tomto směru úzce spolupracovali s osvětovou službou, která rovněž sledovala informace o armádě v denním tisku. Důstojníci OBZ byli také povinni dávat osvětovým důstojníkům podklady pro jejich osvětovou činnost.²⁵

KSČ od roku 1945 vytvářela také systém branných a bezpečnostních komisí až po ÚV KSČ. Aktivními členy těchto komisí se stali také důstojníci OBZ podle místa dislokace. Např. členem branné komise ÚV KSČ byl sám náčelník HS OBZ B. Reicin, členem branné komise ÚV KSS na Slovensku byl náčelník oblastní správy OBZ 4. vojenské oblasti pplk. Pavol Marcelly, členem branné komise KSČ v Brně byl náčelník oblastní správy OBZ 3. vojenské oblasti mjr. Zdeněk Andreis.

Podobný systém branných komisí, popřípadě důvěrníků v armádě, vytvářely také ostatní povolené politické strany, především strana národně socialistická. Výsledky jejich činnosti však nemohly splnit očekávání vedení těchto politických stran, jednak vzhledem k minimálnímu počtu jejich členů na významných místech v armádě, ale i proto, že osvětová služba i OBZ byly plně v rukou komunistů. Branné komise národně socialistické strany již od samého počátku pracovaly pod kontrolou OBZ a pomocí agenturních sítí získávalo vojenské obranné zpravodajství přesné informace o jejich činnosti již od podzimu roku 1945.

Od zahájení činnosti Prozatímního národního shromáždění se OBZ dařilo získávat přesné informace o následujících vystoupeních a interpelacích nekomunistických poslanců v parlamentu. V mnohých případech získalo dokonce přesné fotokopie budoucích vystoupení poslanců ČSNS v branném výboru, která se týkala problematiky armády.²⁶

Již bezprostředně po vzniku Prozatímního národního shromáždění a vytvoření jeho branného výboru vystupovali poslanci nekomunistických politických stran, zejména Československé stra-

ny lidové, Československé strany národně socialistické a Demokratické strany Slovenska a na konkrétních příkladech ukazovali, jakým způsobem je OBZ využíváno ve prospěch KSČ. Zároveň neustále upozorňovali na možnost jeho zneužití proti demokraticky smýšlejícím důstojníkům a vojákům. K nejaktivnějším v tomto smyslu patřili prof. V. Krajina, dr. G. Loubal, kpt. A. Bartoš a pplk. M. Polák.²⁷

Pro OBZ typické neustálé rozšiřování působnosti mimo armádu se projevovalo v budování agenturních sítí v politických stranách, státních orgánech a institucích, v redakcích sdělovacích prostředků a dokonce i v SNB, ve Státní bezpečnosti a ZOB II. Obsah a rozsah své činnosti včetně metod práce pod hrozbou tvrdých sankcí přísně utajovalo.

¹ Proces s dr. J. Tisom, Tatrapress, Bratislava 1990, s. 19.

² Tamtéž, s. 26.

³ VÚA, fond 100/52, sv. 36, a. j. 256.

⁴ SÚA, A ÚV KSČ, fond 100/24, sv. 56, a. j. 903.

⁵ Blíže k organizaci čs. branné moci po válce viz: Vojenské dějiny Československa, díl V, s. 30–46.

⁶ VÚA, MNO, I. odbor, č. j. 34 taj. 1945.

⁷ AMV, fond 304–226–3.

⁸ SÚA, A ÚV KSČ, fond 100/24, sv. 56, a. j. 903.

⁹ Tamtéž.

¹⁰ AMV, fond 304–226–3.

¹¹ Tamtéž, fond 302–540–3.

¹² Tamtéž.

¹³ Tamtéž, fond 302–540–1.

¹⁴ Tamtéž, fond 310–24–4, VIII, 1945.

¹⁵ Tamtéž, fond 310–24–7.

¹⁶ Tamtéž, fond 302–540–3.

¹⁷ Tamtéž, fond 302–538–5.

¹⁸ Viz: Proces s dr. J. Tisom, Svedectvá, Tatrapress, Bratislava 1990, s. 25–26.

¹⁹ AMV, fond 310–24–5 XI, 1945.

²⁰ Tamtéž, fond 310–24–10.

²¹ VÚA, Stát. taj. MNO, č. j. 100 125, 1945.

²² Tamtéž fond 100/52, sv. 32, a. j. 220 a sv. 33, a. j. 237.

²³ AMV, fond 310–24–3/ VII-1945.

²⁴ Procházka, J.: Komunistická strana a armáda, Lidová armáda, roč. 1958, s. 289.

²⁵ AMV, fond 302–539–9, Obranné zpravodajství, část I., čl. 120.

²⁶ SÚA, fond 100/1, sv. 56, a. j. 416, fond 100/24, sv. 56, a. j. 903.

²⁷ Viz: VÚA, PK MNO, č. j. 2332, 1945, VÚA, MNO, Stát. taj. č. j. 003, 1946.

8. Změny v organizační struktuře a působení OBZ od začátku roku 1946

Koncem roku 1945 vstoupila poválečná obnova všech oblastí života v osvobozené republice do nové fáze. Dne 28. října začal pracovat parlament v podobě Prozatímního národního shromáždění. PNS nevzniklo na základě svobodných a demokratických voleb. Přestože bylo konstituováno na základě pravidel dohodnutých vedoucími činiteli politických stran, představovala jeho existence značný posun oproti dosavadnímu uplatňování dekretálních pravomocí prezidenta Edvarda Beneše. Vznikla instituce, jež měla určité kontrolní pravomoci vůči jednotlivým složkám výkonné moci. Řešení problematiky armády a bezpečnostních složek ministerstva vnitra náleželo brannému a bezpečnostnímu výboru PNS. Vznik a působení branného výboru PNS do určité míry ovlivnily i činnost vojenského obranného zpravodajství.

Do konce roku 1945 formálně vyplývalo výsadní postavení OBZ ze skutečnosti, že trvala branná pohotovost státu. Orgánům vojenského obranného zpravodajství podřízovalo MNO i asistenční jednotky armády, které se podílely na udržování pořádku v pohraničních oblastech. V této době příslušníci OBZ disponovali pravomocemi jako ostatní bezpečnostní složky, včetně pravomoci zatýkat a zadržovat podezřelé osoby, provádět domovní prohlídky atd. Vyhláškou z 11. prosince ukončila vláda brannou pohotovost státu ke dni 31. 12. 1945. To zároveň znamenalo změnu právního postavení příslušníků čs. branné moci, včetně OBZ.

Vojenské obranné zpravodajství nevyvodilo z této skutečnosti pro svoji vlastní činnost žádné závěry. Příslušníci OBZ si i nadále osobovali právo využívat pravomocí stanovených zákonem pouze pro příslušníky bezpečnostních orgánů ministerstva vnitra (zatýkání osob, jejich zadržování, uvalování vazby atd.). Z tohoto důvodu zůstaly zachovány na všech stupních organizační struktury OBZ i po 1. lednu 1946 bezpečnostní oddíly (BO) v síle jedné čtyry. Vedení OBZ pokračovalo ve snaze tento stav legalizovat.

Vedle dokumentu s názvem **Zatímní směrnice pro zatýkání**

a zadržování osob prováděné orgány vojenského zpravodajství, pro uvalování vazby, zabavování věcí a prohlédávání domu a osoby, který předložil náčelník HS OBZ pplk. B. Reicin k posouzení jednotlivým odborům MNO v říjnu 1945, vypracovala HS OBZ i návrh zákona **O zřízení zvláštních orgánů vojenského zpravodajství čs. branné moci** včetně důvodové zprávy.¹

Z obsahu směrnic vyplývaly rozsáhlé pravomoci OBZ i vůči civilním osobám. Nebezpečím z prodlení se podle nich dal zdůvodnit jakýkoliv zásah příslušníků OBZ vůči občanům. O charakteru této směrnice nejlépe svědčí vyjádření legislativního odboru MNO z října 1945, v němž se uvádí: „*Osobování si pravomocí bezpečnostních orgánů způsobem, ve směrnicích uvedených, je nezákonné, za určitých předpokladů i trestné, neboť jest zásahem do občanských práv zaručených ústavou.*“²

Požadavek zachování pravomocí bezpečnostních orgánů pro příslušníky OBZ obsahovala i důvodová zpráva k návrhu zákona. Poukazovala na to, že v minulosti, i když měli důstojníci zpravodajské služby usvědčující důkazy, nemohli zasáhnout a museli požádat bezpečnostní složky o zatčení, provedení osobní a domovní prohlídky. Rozhodnutí o zákroku záviselo pouze na bezpečnostních orgánech ministerstva vnitra. Podle názoru HS OBZ měli zpravodajští důstojníci vyšší hodnost a odbornější školení včetně zkušeností, aby mohli rozhodnout o zajištění pachatele. Tímto způsobem měla být překonána i nezdравá rivalita mezi zpravodajskými službami a bezpečnostními orgány.³ Návrh zákona o postavení příslušníků vojenských zpravodajských služeb v § 3 uváděl: „*Pravomoc těchto orgánů rovná se pravomoci veřejných bezpečnostních orgánů podle platných zákonů o četnictvu, policii, jakož i podle platných zákonů a právních předpisů, které budou vydány pro SNB.*“⁴

V **Nástinu základní organizace**, který tvořil součást důvodové zprávy, jsou orgány OBZ rozděleny na složku řídicí (HS OBZ, podřízené správy až do divize, včetně důstojníků OBZ pluků a praporů) a na složku výkonnou – bezpečnostní oddíly složené z důstojníků, rotmistrů a poddůstojníků.⁵ Uvedené dělení OBZ vyplývalo ze snahy maximálně utajit činnost řídicích složek a totožnost jejich důstojníků.

Bezpečnostní oddíly v tomto pojetí měly fakticky plnit úkoly vymezené v působnosti jednotlivých složek SNB, tj. zatýkání

osob, provádění domovních prohlídek a podobně. Přestože zákon nakonec nebyl parlamentem přijat, postupovali příslušníci OBZ ve své činnosti v duchu výše uvedených směrnic. Právě proto docházelo od samého počátku existence parlamentu na jeho půdě k tvrdým střetům mezi poslanci KSČ a ostatních politických stran.

Stížnosti jednotlivých osob na nezákonné praktiky příslušníků OBZ ministrowi národní obrany, poslancům parlamentu, ale i dalším institucím v následujícím období svědčí o tom, že tyto praktiky přetrvávaly i nadále.

OBZ do konce roku 1945 pracovalo v organizační struktuře stanovené směrnicemi ze dne 16. června 1945, které HS OBZ průběžně doplňovala dalšími nařízeními. Praktické působení OBZ čím dál více směřovalo i mimo armádu. Dne 11. listopadu 1945 se konala porada náčelníka HS OBZ s náčelníky oblastních správ. V jejím průběhu vedení OBZ podrobně zhodnotilo dosavadní výsledky činnosti OBZ. Na základě analýzy situace v armádě a ve společnosti rozhodla HS OBZ o celkové reorganizaci vojenského obranného zpravodajství.⁶

Podstatné změny se týkaly celé struktury OBZ. Nově se HS OBZ v únoru 1946 skládala ze čtyř oddělení, pomocného úřadu, fotolaboratoře, spisovny, evidence a hospodářské skupiny. Relativně samostatnou součástí HS OBZ tvořila zpravodajská škola. Funkci náčelníka HS OBZ zastával pplk. B. Reicin, jeho zástupcem byl pplk. gšt. Josef Černík. V čele zpravodajské školy stál pplk. pčh. Jan Kořínek. Celkově měla HS OBZ 97 osob. Z toho 58 důstojníků, 13 rotmistrů, 5 poddůstojníků, 12 vojáků a 9 občanských zaměstnanců. K nejbližším spolupracovníkům B. Reicina patřil šéf 2. oddělení HS OBZ škpt. Karel Vaš.⁷

Další důležité změny se týkaly především oblastních správ OBZ. Od 1. ledna 1946 platila nová organizační struktura oblastních správ OBZ (dále OS OBZ). Skládala se z pěti oddělení, z nichž každé mělo několik samostatných referátů.⁸

Organizační struktura OBZ, platná od 1. ledna 1946

náčelník oblastní správy OBZ
 zástupce právník hospodář

1. oddělení (všeobecné)	2. oddělení (pátrací)	3. oddělení (ochrana, obrana)	4. oddělení (organizace, výcvik, osobní věci)	5. oddělení (průmysl)
voj. oblast 1. – 4. PŘEDNOSTA referáty č. 1 A 1 B 1 C 1 D	voj. oblast 1. – 4. PŘEDNOSTA referáty č. 2 A 2 B 2 C 2 D 2 E	voj. oblast 1. – 4. PŘEDNOSTA referáty č. 3 A 3 B 3 C	voj. oblast 1. – 4. PŘEDNOSTA referáty č. 4 A 4 B 4 C 4 D	voj. oblast 1. – 4. PŘEDNOSTA referáty č. 5 A 5 B 5 C 5 D

Přednosta oddělení a referenti mohou být pověřeni vedením několika referátů.

Zpracováno podle AMV, fond 302 – 540 – 3

MNO – HS OBZ

č. j. 837/Taj.

4. Hl. št. 5. odd.

Organizační činnost OBZ oblastí – struktura od 1. ledna 1946

Referát: 1 A – všeobecný 1 B – politické zpravodajství 1 C – parašutisté a partyzáni 1 D – podzemní hnutí – podezřelé osoby 3 A – ochrana armády (utajení, předpisy) 3 B – ochrana armády – agenturní síť 3 C – ochrana štábu 5 A – ochrana průmyslu 5 B – ochrana dopravy 5 C – ochrana vynálezů a vědecké práce 5 D – ochrana a obrana armády v týlu	2 A – Německo, Rakousko 2 B – Maďarsko, Polsko, jihovýchod 2 C – Anglie, Amerika, západní státy 2 D – zpravodajská ochrana hranic 2 E – sledování osob (propuštění důst.) 4 A – organizace a mobilizace 4 B – osobní záležitosti (evidence agentů, důvěrníků, osobní spisy důst. OBZ) 4 C – výcvik, předpisy, překlady, školení zpravodajských orgánů 4 D – pomocný referát, fotochemické dílny atd.
---	--

Zpracováno podle AMV, fond 302 – 540 – 1

Vedle nové organizační struktury vypracovala HS OBZ také podrobné úkoly pro jednotlivá oddělení a referáty. Z jejich ob-

sahu je zřejmé, že působnost OBZ čím dál více směřovala mimo armádu a zasahovala do kompetencí ostatních tajných služeb. Struktura i úkoly jednotlivých oddělení a referátů OBZ se nápadně shodovaly s organizační strukturou a působností Odboru pro politické zpravodajství ministerstva vnitra, 2. oddělení hlavního štábu MNO (zpravodajského) i se strukturou a úkoly zpravodajské služby ministerstva vnitra. Docházelo tak k duplicitě činností nejen v rámci ministerstva národní obrany, ale i mezi OBZ a tajnými službami ministerstva vnitra. To mělo na jedné straně určité výhody – možnost porovnání výsledků, výměna informací, kontrola podřízených složek, kontrola výsledků předávaných řídicím složkám z agenturních sítí. Na druhé straně vedl tento stav ke škodlivé rivalitě a dokonce i k vážným konfliktům mezi nimi. Vedoucí postavení mezi tajnými službami získávalo postupně především zásluhou B. Reicina vojenské obranné zpravodajství.

Referáty s označením 1 A navazovaly a udržovaly úzké styky se státními a jinými význačnými úřady. Zakládaly v nich agenturní sítě za účelem získávání zpráv týkajících se obrany armády. Úkoly stanovené pro referát 1 B (politické zpravodajství) znamenaly další podstatné rozšíření působnosti OBZ mimo armádu. Vedle plnění jiných úkolů zahrnovaly sledování činnosti politických stran, národních výborů a vedoucích osobností politického a veřejného života, jejich vztah k armádě, styky se zahraničím, jejich poměr k vládnímu programu, jejich výroky a podobně. K základním povinnostem příslušníků referátů 1 B patřilo sledování sdružení, spolků, skupin a osob, které podle vedení OBZ šířením protidemokratických ideologií podlamovaly veřejnou morálku a kázeň. Dále sledovali nálady a reakce civilního obyvatelstva na různé zásahy a změny rázu sociálního, hospodářského, politického a zahraničněpolitického s ohledem na potřeby armády a brannosti státu. Za jeden z důležitých úkolů považovalo vedení OBZ sledování a analýzu místního periodického i neperiodického tisku.⁹

Na základě informací získaných při realizaci výše uvedených úkolů vedly OS OBZ evidenci osob, jež podle hodnocení OBZ měly smýšlení protidemokratické, s ohledem na potřeby armády a brannosti státu. Každá osoba vedená v evidenci OBZ byla zároveň soustavně sledována. Vojenské osoby a bývalí vojáci vo-

jenským obranným zpravodajstvím, ostatní Státní bezpečností. Referáty 1 B fakticky plnily podobné úkoly jako odbor pro politické zpravodajství „Z“ ministerstva vnitra, oddělení pro politické zpravodajství ZOB II a zemské a oblastní úřadovny StB, které se počátkem roku 1946 začaly vytvářet.

Působnost referátu 1 B se prolínala s působením referátů 1 C (parašutisté a partyzáni) a 1 D (podzemní hnutí a podezřelé osoby). Oba referáty se prakticky zabývaly výslechy kolaborantů a zrádců, studiem a analýzou archivů gestapa a ostatních německých i protektorátních institucí. Referáty 1 C vedly evidenci všech svazů a spolků sdružujících partyzány. Úkolem referátů 1 D bylo postupně odhalit a usvědčit na základě dokumentů (výslechy příslušníků gestapa atd.) osoby, které spolupracovaly s gestapem a SD. Do kompetence těchto referátů patřilo také provádění očisty Sdružení politických vězňů. Všechny referáty vedly kartotéky podezřelých osob.¹⁰

Vytvoření 2. oddělení (pátracího) se čtyřmi referáty podle oblasti působení znamenalo vznik složky, jež svým působením z velké části plnila podobné úkoly jako 2. oddělení hlavního štábu MNO. Oddělení doplňovaly ještě referáty 2 D (zpravodajská ochrana hranic) a později vytvořené 2 E (sledování osob). V čele tohoto oddělení na HS OBZ stál tehdy kpt. JUDr. Karel Vaš. Zpočátku byla činnost tohoto oddělení na HS a OS OBZ orientována na plnění dvou základních úkolů. Jednalo se v první řadě o systematické působení proti diplomatickým orgánům západních států, především proti institucím USA, Anglie a Francie. Druhý úkol spočíval v získávání zpráv o Američanech v Bavorsku a o odhalování agentů německých zpravodajských služeb taktéž v Bavorsku. Většinu akcí v zahraničí prováděli příslušníci OBZ pod přímým řízením K. Vaše, na vyžádání a v úzké spolupráci se sovětskými zpravodajskými službami. Ke splnění uvedených úkolů si OBZ budovalo své vlastní agenturní síť doma i v zahraničí. Zčásti zcela nové, zčásti převzaté z období před Mnichovem. K úkolům referátů 2 D (zpravodajská ochrana hranic) patřilo budování agenturních sítí v pohraničních oblastech a také odhalování cizích agenturních sítí na našem území.

Koncem ledna 1946 již stáli v čele zpravodajských složek komunisté – u ministerstva vnitra kpt. Bedřich Pokorný, u OBZ pplk. Bedřich Reicin a u 2. oddělení hlavního štábu MNO plk.

gšt. Karel Hanus. Karel Hanus vstoupil do komunistické strany v roce 1945. Po svém jmenování úzce spolupracoval s B. Reicinem. Fakticky bez jakýchkoliv námitek plnil požadavky B. Reicina vůči 2. oddělení, a to včetně těch, jež znamenaly omezení jeho pravomocí.

I když většina příslušníků zpravodajských služeb nebyla členy komunistické strany, výsledky jejich práce a získané poznatky využívali jejich představení ve prospěch ÚV KSČ. Ve všech zpravodajských složkách existovala přísná vojenská kázeň a ochrana utajovaných skutečností. Za porušení utajení nebo únik informací následovaly tvrdé postihy. V letech 1945–1948 nebyl žádný příslušník zpravodajských služeb ani SNB ochoten veřejně (například v branném výboru parlamentu) vypovídat o poměrech panujících v těchto složkách.

OBZ dokonce využívalo členství svých příslušníků v jiných politických stranách k získávání důležitých informací a k vytváření agenturních sítí v nich. Bedřich Reicin nařídil, aby důstojníci OBZ nedávali najevo své členství v KSČ. Stejný postup požadoval i od generálů, kteří se stali členy komunistické strany. Vedení KSČ dokonce pouze registrovalo členství některých generálů ve stranických sekretariátech. Ti se nemuseli účastnit práce v základních organizacích a nemuseli plnit povinnosti jako řadoví členové. K těmto generálům patřili například Novák, Drnec, Kouřil atd. V roce 1947 rozpoutala národně socialistická strana kampaň proti OBZ. V té době nařídil B. Reicin některým důstojníkům vstoupit do tzv. reakčních stran. Gen. Zadina dostal úkol vstoupit do strany lidové, gen. Klen do strany národně socialistické.¹¹

Bedřich Reicin odpovídal vedení komunistické strany za kádrovou politiku v armádě. Potřebné informace poskytoval především Josefu Frankovi, Karlu Švábovi, Osvaldu Závodskému, Janu Vodičkovi a Synkové.¹² Mimořádnou pozornost věnoval generálům a důstojníkům, kteří zastávali významné funkce v armádě. Vedl jejich podrobnou kartotéku, ke které neměl nikdo přístup. Kartotéka obsahovala také mnohé kompromitující materiály, získané z různých zdrojů. K nim je možno zařadit dokumenty protektorátních úřadů, archivy gestapa, abwehru, ale i materiály předané sovětskými zpravodajskými službami. Zdrojem informací o osobách vedených v kartotéce byla také podepsaná i anonymní udání, jež OBZ prošetřovalo v souvislosti s při-

jímáním generálů a důstojníků v roce 1945 a podle zákona č. 72/46 Sb. K získávání informací o důstojnících, kteří působili za války v Anglii, využívalo OBZ archivních pramenů, které po válce dopravili do vlasti příslušníci bývalého londýnského MNO. Část archivů přebíralo OBZ okamžitě po vyložení, další materiály využívalo v následujícím období. Na základě osobního nařízení B. Reicina vydal dne 15. února 1946 Vojenský historický archiv pro potřeby OBZ 107 krabic archivních materiálů z Anglie.¹³ OBZ provádělo v následujícím období jejich pečlivou analýzu a získané informace využívalo proti důstojníkům, kteří za války působili v Anglii.

Důležité informace o funkcionářích hlavního štábu získávalo OBZ odposlechem telefonických hovorů v celé budově HŠ. Odposlechy realizovalo OBZ za přísného utajení již od roku 1945 na rozkaz Reicina. V budově existovala zvláštní místnost s odposlouchávacím zařízením, jež obsluhovali výhradně přísně prověřeni příslušníci HS OBZ. Nikdo jiný neměl do místnosti přístup. O odposlechu věděl pouze velitel spojovací rotы MNO mjr. Maláček, který již od roku 1945 spolupracoval s B. Reicinem bez vědomí ministra národní obrany, náčelníka hlavního štábu a bez vědomí operační správy. Odposlouchávací zařízení používali dále i příslušníci Hlavní informační správy po únoru 1948.¹⁴

Na počátku roku 1946 zahájili B. Reicin a K. Vaš akci k převzetí i odposlouchávacího zařízení, které patřilo do pravomoci ministerstva pošt. Cestou ministrů obrany a vnitra iniciovali jednání vlády o těchto otázkách. Dne 10. ledna 1946 na své 10. schůzi povolila vláda odposlech telefonních linek osob důvodně podezřelých z protistátní činnosti zpravodajskými službami.¹⁵ Největší zájem o využívání odposlechu projevovalo soustavně vojenské obranné zpravodajství. Ještě v průběhu ledna 1946 urgoval ministr národní obrany gen. L. Svoboda u ministra pošt splnění usnesení vlády o umožnění odposlechu vojenskému obrannému zpravodajství.¹⁶ V březnu 1946 adresoval náčelník HS OBZ pplk. B. Reicin předsedovi vlády stížnost na ministerstvo pošt odůvodněnou tím, že pracovníci pošt údajně z příkazu náměstka předsedy vlády Msgre. Šrámka znemožnili odposlechy v průběhu návštěvy J. B. Tita v Československu.¹⁷

Spory mezi OBZ a ministerstvem pošt pokračovaly i nadále. V červenci 1946 B. Reicin znova požadoval důsledné splnění

usnesení vlády z ledna 1946. Rozsáhlé zdůvodnění potřeby předání odposlechových zařízení obrannému zpravodajství vypracoval škpt. JUDr. Karel Vaš. Mimo jiné argumentoval skutečností, že odposlouchávací zařízení vybudovala německá zpravodajská služba abwehr spolu s gestapem v průběhu druhé světové války a majetek po německé armádě patří ministerstvu národní obrany a je tudíž neoprávněně užíván ministerstvem pošt.¹⁸ Dalším důvodem bylo podle Vaše i zjištění OBZ, že ministerstvo pošt od dubna 1946 odposlouchávalo služební hovory vojenské, hovory vojenských důvěrných stanic, hovory zpravodajských důstojníků a dokonce hovory předsedy vlády a diplomatických osobností.¹⁹

Vojenské obranné zpravodajství v jeho snahách podpořil také odbor MV pro politické zpravodajství a StB. Ve svém výnosu vyjádřil názor, že ministerstvo pošt provádí odposlechy organizované přímo ministrem pošt Hálou a z toho důvodu brání zpravodajským orgánům vstupovat do odposlechových síní. Nezbytnost provádění odposlechů zdůvodňovaly zpravodajské služby i argumentem, že i v době předmnichovské republiky na základě příkazu T. G. Masaryka odposlouchávaly tajné služby asi sto linek osob, na kterých měl zájem, a s výsledky odposlechů se denně seznamoval.²⁰

Na podzim roku 1946 se zřejmě podařilo obrannému zpravodajství prosadit své požadavky ohledně odposlechu osob, o něž se zajímalo. Svědčí o tom i obsah záznamů ze sledování důstojníků, kteří se stali oběťmi perzekuce bezprostředně po únoru 1948. Mnohé informace o jejich výrocích a názorech z průběhu roku 1947 získalo OBZ s největší pravděpodobností odposlechem jejich telefonních linek.²¹ Mezi sledované a odposlouchávané osoby patřili ještě před únorem 1948 i generálové H. Píka, B. Boček, A. Liška a další.²²

Vedení OBZ mělo k dispozici podrobné informace o všech důstojnících a rotmistrech v celé armádě. Důstojníci OBZ na jednotlivých stupních velení vedli osobní spisy všech vojáků (prezenční služby, rotmistřů, důstojníků a generálů) a všech občanských zaměstnanců vojenské správy. Osobní spisy neustále doplňovali o informace získané agenturní činností, případně osvětovými důstojníky. Ti většinou pracovali jako informátoři důstojníků OBZ.²³

Hlavní pozornost věnovalo vedení OBZ americké ambasádě

a představiteli americké armády v Československu plk. Ch. Katkovi. Odposlouchávací skupina oddělení vnější ochrany HS OBZ prováděla již od roku 1945 na rozkaz K. Vaše odposlechy telefonních hovorů osob, které byly v podezření, že udržují styky s diplomatickými orgány západních států. Skupina prováděla také odposlechy radiových depeší velvyslanectví západních států v Praze a snažila se je s pomocí nejlepších odborníků dešifrovat. Příslušníci skupiny plnili také Vašův rozkaz napojit se na telefonní linku vedoucí z velvyslanectví USA do Bavorska a odposlouchávat hovory.²⁴ Karel Vaš se snažil za každou cenu usvědčit ze špionáže amerického vojenského atašé plk. Ch. Katka a dosáhnout jeho vyhoštění z Československa. V této souvislosti se snažil Vaš získat do služeb OBZ amerického kpt. Havase, jehož znal ještě z předválečné doby. I když se mu to nepodařilo, získal od něj důležité zprávy o americké armádě v Bavorsku, které předal sovětské zpravodajské službě. Rovněž bez úspěchu se K. Vaš snažil plk. Ch. Katkovi podstrčit jako milenkou bývalou příslušnici 1. čs. armádního sboru Grosmanovou, aby od něj získávala informace o jeho činnosti.²⁵

Mimořádný zájem projevila sovětská zpravodajská služba o informace o americké armádě v Bavorsku a v Rakousku. Od konce roku 1945 pracovalo na HS OBZ oddělení západních států, v jehož čele stál pplk. Pavlíček. Skupina soustřeďovala veškeré dostupné zprávy o Američanech. Všechna oddělení OBZ oblastí (v Praze, v Táboře, v Brně a v Bratislavě) měla za úkol maximálně zesílit činnost při získávání zpráv o americké armádě v Rakousku a v Bavorsku. Uvedená oddělení vysílala do určených oblastí své agenty. Koncem roku 1945 kontroloval K. Vaš na OS OBZ v Táboře plnění těchto úkolů a zároveň provedl podrobnou instruktáž. Plk. Kreislovi, náčelníku OBZ velitelství 2. vojenské oblasti, předal značnou částku německých marek pro agenturní práci v Bavorsku. HS OBZ vysílala do zahraničí také své vlastní agenty. Jedním z nich byl tehdy i rotmistr bezpečnostního oddílu Palkovič, který měl za úkol zjistit podrobnosti o americké armádě a speciálně o zvláštní policejní jednotce v Constabulary.²⁶

Od roku 1945 pracoval K. Vaš jako agent sovětské zpravodajské služby v Československu. Do roku 1947 dostával úkoly od sovětského konzula Tichonova a poté od M. M. Chazanova,

který pracoval ve funkci rady sovětského velvyslanectví v Praze. Podle vyjádření K. Vaše se oba zabývali pouze výzvědnou činností.²⁷

Pro sovětské orgány pátrali příslušníci OBZ po protisovětských bělogvardějských elementech v Bavorsku a v Rakousku. Zprávy o nich podávali sovětské zpravodajské službě. Podíleli se dokonce na neúspěšném pokusu o únos významného ukrajinského emigranta z Bavorska. Na žádost polské strany připravilo a realizovalo OBZ únos diplomata polského velvyslanectví v Praze, který měl údajně emigrovat na Západ. Byl dopraven do Polska a předán orgánům polského ministerstva státní bezpečnosti. Podobným způsobem příslušníci OBZ na rozkaz K. Vaše unesli a předali polské bezpečnosti sekretářku vůdce polské zemědělské strany Mikolaczyka, jenž emigroval na Západ. Tyto případy nebyly nijak výjimečné. V druhé polovině roku 1946 a v roce 1947 předávalo OBZ polským a sovětským bezpečnostním orgánům všechny členy banderovských skupin zadržené na našem území bez jakékoliv evidence. Sám K. Vaš k tomu uvádí: „*Předávání se dělo krátkou cestou na předem stanovených místech na hranicích, do Polska u Těšína nebo na Oravsku, také u Dukly, do SSSR na hranicích čs.-sovětských západně od Užhorodu, bez zvláštních byrokratických formalit. Nebyl jsem v té době vzhledem k tehdejším podmínkám zvyklý na takové formality. Šlo o bojové akce, a ne o byrokratické úřadování. Ani sověštití ani polští orgánové si na byrokratické formality nepotrpěli.*“²⁸

Při plnění úkolů ve prospěch sovětské zpravodajské služby vysílalo OBZ své agenty i mimo Rakousko a mimo okupační zóny v Německu. Na počátku roku 1946 vyslal K. Vaš do Anglie vědeckého pracovníka, který měl pro sovětskou zpravodajskou službu pracovat jako asistent v anglickém ústavu pro atomové bádání. Po určité době se přechodně vrátil do Prahy. K. Vašovi předal získané informace, převzal nové instrukce a vrátil se do Anglie. Vaš předal veškeré materiály Tichonovovi. Od této chvíle byl nadále agent řízen pouze sovětskou zpravodajskou službou, i poté co se s ústavem přestěhoval do USA.²⁹ Z výše uvedeného vyplývá, že 2. odd. OS OBZ plnilo různé úkoly podle rozkazů HS OBZ, jmenovitě K. Vaše, který stál v letech 1945–1946 v čele oddělení vnější obrany HS OBZ.

V průběhu roku 1946 vznikly v rámci OS OBZ ještě referáty 2 E (sledování osob). Tyto referáty sledovaly všechny důstojníky, kteří byli z jakýchkoliv důvodů propuštěni z činné služby. V převážné míře se jednalo o důstojníky propuštěné z armády na základě zákona 72/46 Sb. V případě odchodu důstojníka do zálohy z jakýchkoliv důvodů obdržely referáty 2 E na OS OBZ, kam propuštěný podle místa trvalého pobytu patřil, podklady pro jeho soustavné sledování. Na plnění těchto úkolů se od roku 1946 podílely i složky ZOB II a StB.

Konkrétním působením vůči armádě a uvnitř armády se zabývala oddělení 3 (obrana a ochrana armády) a 4 (organizace, výcvik, osobní věci) se svými referáty. Zvláštní pozornost věnovala HS OBZ referátům 3 B a 4 B. Referáty 3 B vedly osobní spisy všech gážistů (vojáků z povolání) a průběžně je doplňovaly výsledky agenturní činnosti, výsledky vyšetřování i údaje získanými z jiných zdrojů. Referáty 3 B také vyžadovaly charakteristiky vojenských a civilních osob od ostatních institucí (ZOB II, StB, SNB, NV atd.), prováděly dozor nad vojenskými spolky a organizacemi a vedly přehled o kázni (tresty, mimořádné události atd.). Jejich povinností bylo dávat vyjádření, námítky a náměty v případě povýšení, vyznamenání či zařazování důstojníků na služební funkce.

K rozhodujícím úkolům referátů 3 B patřilo vybudování a řízení agenturních sítí v celé armádě. Na základě získaných informací měly vést boj proti reakčním tendencím a náladám i působení rozvratných ideologií v armádě. Referáty 3 B vytvářely na základě výsledků své činnosti podrobné kartotéky všech nespolehlivých osob včetně těch, které byly z jakýchkoliv důvodů vyšetřovány. Oblastní správa vedla evidenci všech agentů pracujících v okruhu její působnosti. OS OBZ byly povinny třikrát měsíčně (1., 10. a 20.) hlásit výsledky agenturní činnosti na HS OBZ a ve stejných termínech podávat zvláštní agenturní hlášení týkající se důstojníků a rotmistrů.³⁰

Úkoly referátů 3 B se postupně v průběhu roku měnily, byly dále upřesňovány a rozšiřovány. Většinou se jednalo o ústní instrukce nadřízených složek OBZ, a to proto, že mnohé z úkolů odporovaly tehdy platným zákonům. Svědčí o tom i obsah jednoho z mála písemných dokumentů, vydaných oblastní správou OBZ 3. vojenské oblasti s názvem **Úkoly orgánů po linii 3 B** –

politické zpravodajství.³¹ Za hlavní úkol označoval dokument provádění neustálého zpravodajského dozoru nad všemi vojenskými osobami v armádě, hlavně nad důstojníky vyšších hodností. Důstojníky rozděloval do čtyř skupin:

- 1) *důstojníci nepřevzatí do armády, zkompromitovaní v průběhu války;*
- 2) *důstojníci, kteří budou přijati podle § 13 zákona 72/46 Sb.;*
- 3) *příslušníci zahraničních armád, především západních, zvláště ti, kteří mají za manželky Angličanky, Američanky i Němky a mají záporný postoj k vládnímu programu;*
- 4) *důstojníci z povolání ze Západu, kteří udržují přátelské styky s osobami z Anglie, Ameriky atd.*

Při odchodu důstojníků z činné služby z jakýchkoliv důvodů se v dokumentu nařizovalo sledovat jejich korespondenci, jejich styky s civilními i aktivními vojenskými osobami, tvoření jakýchkoliv kroužků nepřevzatých důstojníků, jejich styky se zahraničím a jejich způsob života.

Zvláštní pozornost byla věnována důstojníkům vedeným pod body 3 a 4. Při jejich sledování bylo nařízeno zařídit vhodným způsobem kontrolu korespondence s cizinou, případné cesty do zahraničí, sledování osob, s nimiž se stýkají, zjistit příbuzenské poměry v zahraničí, kluby, které navštěvují, styky jejich manželek, jejich smýšlení, výroky a způsob života.

Zmíněný materiál OS OBZ 3. vojenské oblasti vyvolal ostrou reakci HS OBZ MNO. Pětistránkový dokument HS OBZ označila za zbytečné plýtvání písemnostmi s důrazným upozorněním: „*Vydávání podobných úkolů je nutno řešit jediné ústní instrukcí.*“³² Výše uvedené úkoly plnily určené složky OBZ již v průběhu roku 1946. Se značně zvýšenou intenzitou se jejich plněním zabývaly také v průběhu roku 1947. Jednotlivé stupně OBZ zpracovávaly seznamy gázistů, kteří měli příbuzné v zahraničí, především na Západě.

Po zpracování seznamů a jejich odeslání na HS OBZ následovalo pravidelné hlášení jakýchkoliv změn na HS OBZ, vždy k 15. 6. a 15. 12. daného roku. Podobným způsobem vznikaly u OBZ seznamy žen-Angličanek, které se provdaly za čs. státní příslušníky a byly repatriovány do ČSR. Seznam HS OBZ obsahoval jména 302 žen s uvedením přesné adresy.³³ Stejně tak byly zpracovány seznamy žen českého původu, které uzavřely

sňatek s příslušníky cizích armád. Navíc 5. odd. HŠ adresovalo žádost ministerstvu vnitra, aby podniklo akci ke zjištění stavu a doplnění všech seznamů.³⁴

Další podrobné seznamy obsahovaly jména a zařazení důstojníků a rotmistrů, kteří měli za manželky cizinky.³⁵ Souběžně s evidencí OS OBZ vedla centrální kartotéku uvedených kategorií osob i 3. skupina HS OBZ.

O sledování různých kategorií důstojníků, ať v činné službě, nebo i z jakýchkoliv důvodů propuštěných do civilu, svědčí mnohé dokumenty zpracované jednotlivými složkami OBZ v celém období let 1945–1948. Údaje získané sledováním obsahují např. **Souhrnné zprávy o armádě**, dokumenty o případech odhalení příprav k odchodům důstojníků do zahraničí (především letců), ale také zprávy agentů a dokumenty, ve kterých bylo bezprostředně po únoru 1948 zdůvodňováno odstranění řady generálů a důstojníků z armády.³⁶

Podobné úkoly, jaké plnily referáty 3 B vůči důstojníkům, rotmistrům i civilním zaměstnancům vojenské správy, plnily referáty 4 B vůči důstojníkům OBZ. Zvláštní pozornost věnovaly referáty 4 B všem osobám jakýmkoliv způsobem zapojeným do agenturních sítí.

Všechny nižší složky organizační struktury OBZ se podílely na plnění výše uvedených úkolů dílčím způsobem nebo je vyšší složky pověřovaly plněním konkrétních úkolů podle situace v místě dislokace útvarů a jednotek, ke kterým náležely. HS OBZ následně rozpracovala úkoly pro OBZ do nejmenších detailů v rozsáhlých směrnících. Směrnice měly 136 stran a více než 200 samostatných článků.³⁷ Za hlavní zdroje zpráv považovalo vedení OBZ informátory, důvěrníky a agenty. Následoval tisk, rozhlas, ale i zběhové, uprchlíci a podloutníci. Zvláštní pozornost věnovalo OBZ orgánům státní správy se zaměřením především na ministerstvo financí, ministerstvo vnitra, ministerstvo zemědělství a ministerstvo průmyslu.

Prvořadou pozornost věnovaly všechny složky OBZ tisku a rozhlasu s cílem jednak informace průběžně získávat, ale také zamezit úniku utajovaných a choulostivých informací. K tomu prováděly určení příslušníci denně podrobnou analýzu veškerého periodického a neperiodického tisku. Výsledky průběžně hlásily na HS OBZ. Souběžně s OBZ prováděla analýzu tisku i Hlavní

správa výchovy a osvěty. Osvětová služba vedla výstřižkovou službu. Veškeré články, ve kterých se objevily informace o armádě, shromažďovala, analyzovala a vyhodnocovala. V případě negativních zpráv o armádě většinou cestou OBZ informovala ministra obrany a žádala nápravu. K zamezení případnému zveřejnění utajovaných informací vytvářelo OBZ síť spolupracovníků v redakcích novin. Vojenské osoby nesměly zveřejňovat jakékoli články bez předchozí cenzury OBZ a osvětové služby. Ne vždy se OBZ dařilo naplňovat úkoly stanovené ve směrnících ohledně tisku. Zejména ve Svobodném slově, v časopisech Čas a Partyzán, ale výjimečně i ve vojenském tisku vycházely články dokonce i s kritikou poměrů v OBZ. Jednotlivé případy byly většinou projednávány ve vládě, v braném výboru parlamentu, případně v Národní frontě nebo v Nejvyšší radě obrany státu. Například v červenci 1947 muselo Svobodné slovo vydat tiskovou opravu článku, v němž kritizovalo rozpočet MNO.³⁸ Vystoupení poslanců národně socialistické strany na veřejnosti, v nichž oprávněně kritizovali poměry v armádě, v OBZ a v osvětové službě, označil B. Reicin za vyvolávání nedůvěry v armádu. Zároveň žádal ministra národní obrany o řešení těchto problémů ve vládě a v Národní frontě.³⁹ Na podzim 1946 dokonce zakázal ministr informací Václav Kopecký přečíst v rozhlase text projevu státního tajemníka v MNO Jána Lichnera.⁴⁰

OBZ záměrně vytvářelo a posilovalo obavy příslušníků armády z trestů za údajné vyzrazení státního a služebního tajemství. Důstojníky, rotmistry a vojáky „podezřelé“ z toho, že podávají informace vedení nekomunistických politických stran, předvolávali preventivně k výslechům. Mnohdy se jednalo o doplnění informací z jejich činnosti za okupace nebo údajů zjištěných bezpečnostními složkami z archivních materiálů. V této souvislosti jim vyslyšající kladli i otázky, ze kterých bylo zřejmé, že tyto složky sledují jejich činnost. Tento postup praktikovalo OBZ i bezpečnostní složky MV v celém následujícím období.

Soustavně kritizovali poslanci nekomunistických stran v parlamentu i skutečnost, že HS OBZ a oblastní správy OBZ u jednotlivých vojenských oblastí včetně jim podřízených složek tvoří relativně samostatnou kategorii důstojníků, která není podřízena velitelům daných stupňů a náčelníkovi HŠ MNO. Proto vydal náčelník hlavního štábu gen. B. Boček výnos, kterým jednotlivé

složky OBZ zařadil jako 5. oddělení štábů do jednotlivých velitelských stupňů.⁴¹ HS OBZ se stala pátým oddělením HŠ, oblastní správy OBZ se staly pátými odděleními štábů jednotlivých vojenských oblastí atd. Oficiálně se přestalo používat zkratky OBZ a nový název zněl Orgány vojenského zpravodajství. Jednalo se více méně o formální opatření. Na organizační strukturu, působnosti a praktické činnosti OBZ se ani v následujícím období nic nezměnilo.

Formální změnu v postavení jednotlivých složek vojenského obranného zpravodajství využívalo jeho vedení k odmítnutí celé řady stížností, jež obdržel v následujícím období ministr národní obrany buď cestou interpelací z parlamentu, nebo i písemně z různých institucí přímo na ministerstvo. V odpovědi na několik interpelací ohledně činnosti OBZ, které následovaly po jeho expoé ke stavu armády koncem roku 1946, odpověděl ministr národní obrany gen. Ludvík Svoboda v písemném vyjádření z 27. 3. 1947. V něm konstatuje, že MNO přísně zakázalo orgánům vojenského zpravodajství překračovat pravomoci a dále prohlásil: „*Musím tedy zdůraznit, že složka OBZ již v armádě od 1. dubna 1946 neexistuje.*“⁴²

O skutečném obsahu a rozsahu působení OBZ v armádě od počátku roku 1946 svědčí mimo jiné i porovnání dokumentů, které složky OBZ zpracovávaly v roce 1945 a v průběhu roku následujícího. Nejmarkantněji se to projevovalo na obsahu a rozsahu souhrnných zpráv o armádě. HS OBZ (později 5. oddělení HŠ) je zpracovávala zhruba jednou měsíčně a podepisoval je osobně B. Reicin. V průběhu roku 1945 a na počátku roku 1946 se jednalo o několikastránkové materiály. Obsahovaly pouze určité pravidelně se opakující informace (situace v důstojnickém sboru, vztah důstojníků k vládnímu programu, poměr mezi důstojníky kteří působili na různých frontách druhé světové války, a důstojníky předmnichovské armády, kteří neodešli do zahraničí atd.).

V druhé polovině roku 1946 se obsah i rozsah těchto zpráv značně rozšířil. Zahrnovaly podrobné informace ze všech oblastí života armády. Paradoxem je, že vedení OBZ v čele s Reicinem prostřednictvím komunistů, poslanců parlamentu a členů vlády neustále tvrdošijně odmítalo jakoukoliv kritiku poslanců demokratických politických stran směřující k zabránění používání evi-

dentně nezákonných praktik touto tajnou službou. Na druhé straně obsah **Souhrnných zpráv o armádě** přinášel jednoznačné důkazy o soustavném porušování zákonů i vojenských řádů a předpisů obranným zpravodajstvím.

Získané informace využívaly jednotlivé stupně OBZ ke zdůvodnění svých vyjádření k řešení různých problémů v armádě. Vedení OBZ se postupně podařilo v armádě prosadit praxi, kdy řešení jakéhokoliv problému před přijetím definitivního rozhodnutí podléhalo posouzení orgány OBZ na daném stupni. To se týkalo všech rozhodnutí, od bezvýznamných, jako zavedení nových výstrojních součástek, až po rozhodnutí o obsazení důležitých funkcí v armádě. V některých případech dokonce OBZ prosadilo řešení, které bylo v rozporu se stanovisky prezidenta republiky a ministra národní obrany.

Například v létě roku 1946 nabídla britská vláda naturalizaci (možnost udělení státního občanství a přestěhování do Velké Británie) těm čs. letcům, kteří sloužili v RAF déle než čtyři a půl roku a měli za manželky Angličanky. S realizací nabídky vyjádřil souhlas prezident E. Beneš i ministr národní obrany gen. L. Svoboda. Do 22. srpna 1946 se přihlásili 104 letci. Naturalizace se však neuskutečnila vzhledem ke kategorickému nesouhlasu pplk. B. Reicina – přednosta 5. oddělení HŠ.⁴³

Při jednáních v parlamentu i ve vládě se poslanci a ministři nekomunistických stran ocitali vůči svým politickým protivníkům v nerovné pozici. Komunisté ve vládě i v parlamentu většinou předem znali obsah vystoupení svých kolegů směrem k armádě. OBZ mělo podrobné informace z jednání branné komise ČSNS a znalo i obsah vystoupení poslanců nekomunistických stran již od podzimu 1945.

Podrobné informace o národně socialistické straně předával B. Reicinovi pplk. Richard Mysík. Ten v letech 1945–1947 vykonával funkci náčelníka 5. oddělení posádkového velitelství v Praze. Od roku 1947 působil ve funkci přednosta pátrací skupiny 5. oddělení hlavního štábu.⁴⁴

Bedřich Reicin okamžitě předával získané informace Rudolfu Slánskému, který stál v čele branného výboru parlamentu po volbách v roce 1946. Tímto způsobem získali komunisté přesné informace o všech jednáních branné komise národně socialistické strany od roku 1945 až do 27. ledna 1948, informace o ob-

sahu vystoupení poslanců G. Loubala a kpt. A. Bartoše v branném výboru ještě před jejich přednesením atd.⁴⁵

Dokumenty předané R. Slánskému obsahují i fotokopie hlavních zásad branné politiky Čs. strany národně socialistické, memorandum branné komise této strany, ale například i Svobodné slovo ze dne 5. března 1947, jež zveřejnilo seznam ústředního výkonného výboru národně socialistické strany s označením sedmi spolupracovníků KSČ s jejich podrobnými charakteristikami. Součástí informací o vedení národně socialistické strany jsou i přesné zprávy o stavu zaměstnanců ústředního sekretariátu Čs. strany národně socialistické v Praze k 1. lednu, k 2. dubnu a k 1. říjnu 1947. Karel Šváb obdržel v dubnu a v říjnu 1947 informaci obsahující přesné schéma organizační struktury NSS, včetně personálního obsazení, výše placených stranických příspěvků a výše platů jednotlivých funkcionářů.⁴⁶ Průběžně dostával B. Reicin informace o konkrétních výrocích funkcionářů o armádě a o KSČ i o vnitřních rozporech, jež v národně socialistické straně vznikly. OBZ pečlivě sledovalo i národně socialistický tisk. Koncem roku 1946 žádal Reicin Slánského, aby na schůzi branného výboru ÚNS protestoval proti obsahu článků Svobodného slova, ve kterých se objevila kritika armády a OBZ. Žádost obsahuje i fotokopie článků Svobodného slova z 24. září, z 10. a 18. října a z 20. prosince 1946.⁴⁷

Poslanci komunistické strany měli k dispozici potřebné informace, jež jim umožňovaly na kritiku a interpelace jejich kolegů z demokratických stran odpovědět konkrétními protiargumenty. Mnohdy přímo obvinili poslance nekomunistických politických stran z obhajoby reakčních a protidemokratických živlů v armádě. Z jejich vystoupení jednoznačně vyplývalo, že informace, které používali, připravovalo buď OBZ, nebo osvětová služba. Kromě jiných údajů obsahovaly i řadu informací z osobních spisů nebo z archivních pramenů, ke kterým měli přístup pouze příslušníci OBZ, ZOB II a StB.

Důvodem neúspěchů většiny interpelací na ministra národní obrany byla i skutečnost, že odpovědi na tyto interpelace v parlamentu a na dotazy poslanců v branném výboru připravovaly ty složky, jichž se kritika týkala, tj. HS OBZ a HSVO. V případě, kdy odpovědi připravovaly jiné složky, vyjadřovali se k jejich obsahu vedoucí činitelé OBZ (většinou osobně pplk. B. Reicin)

z důvodů ochrany utajovaných skutečností. Mnohdy OBZ právě z důvodů „ochrany utajovaných skutečností“ odpovědi určitým způsobem upravovalo.

Sám ministr národní obrany gen. L. Svoboda plně důvěřoval jak B. Reicinovi, tak i J. Procházce, kteří stáli v čele OBZ a HSVO a patřili k jeho nejbližším spolupracovníkům z doby působení v SSSR. Právě s oběma jmenovanými se gen. Svoboda radil před přijetím důležitých rozhodnutí týkajících se celé armády.

Ostré střety ohledně působení OBZ a osvětové služby v armádě vznikaly také ve vládě. Komunisté v nich jednoznačně podporovali obranné zpravodajství a osvětovou službu. Při řešení jakýchkoliv sporů stál gen. Ludvík Svoboda v převážné většině případů na straně komunistických ministrů. Využíval přitom argumentů, jež mu předkládali B. Reicin a J. Procházka. K častým sporům docházelo při schvalování návrhů na povýšení a jmenování generálů a důstojníků do vysokých armádních funkcí.

Jeden z největších střetů ve vládě se odehrál na její schůzi dne 4. února 1947. Vláda projednávala mimo jiné povýšení plk. Jaroslava Procházky, plk. Otto Wintersteina a plk. MUDr. Josefa Švařila do hodnosti generálů a pplk. Bedřicha Reicina, pplk. Bohumíra Lomského a pplk. Pavola Marcellého do hodnosti plukovníků. Všichni jmenovaní patřili k osobám, na jejichž povýšení mělo eminentní zájem vedení KSČ a povýšení doporučovalo i 5. oddělení HŠ (OBZ).

Ministr spravedlnosti Prokop Drtina ve svém dopise náčelníkovi hlavního štábu gen. Bočkovi vyjádřil kategorický nesouhlas s povýšením výše jmenovaných. Argumentoval tím, že všichni navrhovaní byli bez absolvování potřebných škol, bez velitelských zkušeností a bez dostatečné praxe několikrát povýšení. Pplk. Reicin za tři roky z podporučíka na podplukovníka, plk. Winterstein, který v Československu důstojníkem nebyl, z poručíka v roce 1942 na plukovníka, plk. Škvařilovi byla propůjčena hodnost kapitána zdravotnictva až dne 1. června 1944 a plk. Procházka se stal štábním kapitánem v záloze v říjnu 1942. Povýšení všech se nakonec podařilo komunistům prosadit. Ministři jejich strany odmítali v případě nepovýšení jmenovaných schválit povýšení všech ostatních důstojníků. Na jednotlivých návrzích se v závěru konstatuje, že „*kdyby bylo od povýšení upuštěno, nemohli by být povýšeni i jiní*“.⁴⁸

Tímto způsobem komunistická strana odměňovala generály a důstojníky, kteří se podíleli na prosazování jejích záměrů v armádě. Vůči ostatním důstojníkům používala jiné taktiky. Na základě zákona č. 72/46 Sb. probíhal znova proces jejich přijímání do armády. Jednou z rozhodujících podmínek pro přijetí do armády byla znovu účast v odboji za druhé světové války. Již očista v roce 1945 jednoznačně ukázala, že většina důstojníků z povolání se odboje aktivně nezúčastnila. Navíc přijal parlament dne 2. dubna zákon č. 60/47 Sb., jímž se prodlužovala doba stanovená k realizaci zákona č. 72/46 Sb. až do konce roku 1947.

Této situace dokázali komunisté dovedně využít. Umožňovala jim uplatňovat permanentní tlak na důstojníky bývalé předmnichovské armády a udržovat je v existenční nejistotě. Komunisté vystupovali cíleně především proti důstojníkům a generálům zastávajícím důležité funkce. Svědčí o tom obsah zápisů z jednání branných a bezpečnostních výborů Ústavodárného národního shromáždění, ale také obsah dobového tisku a obsah dalších dokumentů uložených ve Vojenském ústředním archivu. V širokém měřítku iniciovalo vedení KSČ takovýto postup svých poslanců, členů vlády a těch, kdo pracovali ve stranickém tisku v období předvolební kampaně v roce 1946, ve druhé polovině roku 1947 a v průběhu vnitropolitické krize na počátku roku 1948.

Zajímavým způsobem řešily směrnice vztah OBZ vůči SNB a finanční stráži (FS). V článku 130 stanovují povinnost orgánů OBZ získat a v krátkodobých kurzech vyškolit vybrané členy SNB a FS pro potřeby OBZ. Následně se v článku 131 uvádí: *„Získávání členů SNB a FS cizími zpravodajskými orgány jest čeliti vlastní důvěrnickou sítí politického i vojenského obranného zpravodajství a kontrolou členů SNB a FS pomocí této sítě.“*⁴⁹ Stejně agenturní sítě vytvářelo OBZ dokonce i v řadách StB. Agenturní sítě využívalo OBZ nejen k získávání důležitých informací, ale stále více i k šíření dezinformací a k plnění dalších úkolů. Za naléhavé zprávy, jež bylo nutno ihned hlásit na centrálu OBZ do Prahy, považovala HS OBZ takové, jejichž obsah se mohl stát předmětem parlamentní interpelace. K této kategorii patřily také zprávy, které podle směrnic *„...jest nutno potlačiti v denním tisku“*.⁵⁰

Důležitý prvek systému práce OBZ představovala evidence na všech stupních existující struktury. Ústřední evidence vedená na

HS OBZ obsahovala rozsáhlé záznamy o všech osobách, jež se jakýmkoliv způsobem střetly se zájmy OBZ nebo jejichž jména se vyskytla v jakýchkoliv spisech OBZ. Karty s údaji o zájmových osobách, doplněné popřípadě jmény dalších osob, byly seřazeny podle abecedy. Na nižších stupních vedla stejné kartotéky oddělení obrany armády. Navíc oddělení OBZ divizí a oddělení OBZ jim na roveň postavená vedla svoji evidenci, doplněnou o fotografie a otisky prstů.⁵¹ Veškeré informace o vojenských i civilních osobách, jimiž vojenské obranné zpravodajství disponovalo, využívalo v rozporu s tehdy platnými zákony také vedení Komunistické strany Československa při realizaci svých záměrů na obsazení významných míst v armádě pro ni „spolehlivými osobami“.

Zvláštní postavení v organizační struktuře OBZ zaujímal oddělení 5 – ochrana průmyslu a jejich referáty. Zatímco se působení všech ostatních oddělení orientovalo v převážné míře na armádu (mimo 2 A, B a C), činnost 5. oddělení směřovala převážně mimo armádu.

¹ AMV, fond 302–540–7.

² VÚA, PK MNO, č. j. 2230, 1945.

³ AMV, fond 302–540–7.

⁴ Tamtéž.

⁵ Tamtéž.

⁶ Tamtéž, fond 302–540–3.

⁷ Tamtéž, fond 302–540–2.

⁸ Tamtéž, fond 302–540–3.

⁹ Tamtéž.

¹⁰ Tamtéž.

¹¹ VÚA, fond 100/52, sv. 32, a. j. 224.

¹² Tamtéž.

¹³ Tamtéž, sv. 36, a. j. 258.

¹⁴ Tamtéž, sv. 32, a. j. 217.

¹⁵ AMV, fond 302–539–6.

¹⁶ Tamtéž.

¹⁷ Tamtéž.

¹⁸ Tamtéž.

¹⁹ Tamtéž.

²⁰ Tamtéž.

²¹ Tamtéž, fondy 302–289–1,2,3 a 302–290–1.

- ²² Tamtéž, fond 302–291–1, Přehled sledovaných generálů. VÚA, fond 100/52, sv. 36, a. j. 256.
- ²³ Důstojníci osvětové služby měli nařízeno úzce spolupracovat s důstojníky OBZ. Jejich vzájemnou spolupráci upravovaly Směrnice pro Obranné zpravodajství z roku 1946. AMV, fond 302–539–9.
- ²⁴ Žádost JUDr. Karla Vaše o obnovu soudního řízení. Viz: Hanzlík, F., Pospíšil, J., Pospíšil, J.: Sluha dvou pánů, Lípa, Vizovice 1999, s. 357.
- ²⁵ Tamtéž, s. 355.
- ²⁶ Tamtéž, s. 361.
- ²⁷ Tamtéž, s. 96.
- ²⁸ Tamtéž, s. 94.
- ²⁹ Tamtéž, s. 95.
- ³⁰ AMV, fond 302–540–3.
- ³¹ Tamtéž.
- ³² Tamtéž.
- ³³ Tamtéž, fondy 302–293–1, 2.
- ³⁴ Tamtéž.
- ³⁵ Tamtéž, fond 302–293–6.
- ³⁶ Tamtéž, fond 302–290–1, VÚA, Stát. taj. MNO, č. j. 71, 1946.
- ³⁷ AMV, fond 302–539–9.
- ³⁸ VÚA, MNO, PK, č. j. 12 265, 1947.
- ³⁹ Tamtéž.
- ⁴⁰ SÚA, A ÚV KSČ, fond 100/24, sv. 42, a. j. 844.
- ⁴¹ VÚA, PK MNO, č. j. 11088, 1946.
- ⁴² Tamtéž, č. j. 12 551, 1947.
- ⁴³ Tamtéž, VKPR, č. j. 1268 a 1288, 1946.
- ⁴⁴ Tamtéž, fond 100/52, sv. 36, a. j. 262.
- ⁴⁵ SÚA, A ÚV KSČ, fond 100/1, sv. 56, a. j. 416.
- ⁴⁶ Tamtéž, sv. 23, a. j. 151.
- ⁴⁷ Tamtéž, sv. 56, a. j. 416.
- ⁴⁸ VÚA, PK MNO, č. j. 10188, 1947.
- ⁴⁹ AMV, fond 302–539–9.
- ⁵⁰ Tamtéž.
- ⁵¹ Tamtéž.

9. Výsadní postavení OBZ – Státní bezpečnost a finanční stráž

Na počátku roku 1946 si OBZ vydobylo výsadní postavení v rámci armády i v rámci bezpečnostních složek ministerstva vnitra. Hlavní podíl na této skutečnosti měl bezesporu Bedřich Reicin. Pod jeho vedením se za půl roku po válce zformovala i přes určité problémy dobře fungující organizace. OBZ se stalo složkou, od které vedení KSČ získávalo informace nutné k realizaci svých hlavních záměrů v boji o politickou moc v letech 1945–1948. Přesto, že vzhledem k nedostatku potřebných odborníků pro službu v OBZ počet členů KSČ v této složce na počátku roku 1946 podstatně poklesl, podařilo se Reicinovi plně využít výsledků práce OBZ ve prospěch KSČ. Na různé funkce v celé hierarchii OBZ přicházelo stále více důstojníků předmnichovské armády, především domácího odboje a také bývalých příslušníků 2. oddělení HŠ. Je známo, že sám Bedřich Reicin považoval důstojníky předmnichovské armády a především zahraniční vojáky ze Západu za reakční protidemokratické elementy a tímto svým názorem se nijak netajil. Ve svém dopise na ÚV KSČ o poměrech v OBZ po roce 1945 považoval K. Vaš tuto skutečnost za největší chybu, které se OBZ dopustilo. K tomu dokonce uvádí: „Úsek B (vnitřní obrany, pozn. aut.) se dopustil v roce 1945 veliké taktické chyby v tom, že kvalifikoval všechny důstojníky zahraniční armády ze západu en bloc jako reakční a jako západňáky. Je beze sporu, že mezi nimi je veliká část reakčních, ale podstatnou část tvoří skupina více méně indiferentních, která zaujala vůči vnitřnímu režimu u nás ne-li lhostejné, tedy kladné stanovisko. Část těchto důstojníků je také ovšem komunistů a sociálních demokratů. Když tito viděli, že OBZ na ně nahlíží jako na cizí a nepřátelské elementy, ztratili svou chuť a životní elán. Místo toho, aby byli námi získáváni, odešli do tábora reakcionářů.“¹ Později však K. Vaš tvrdě kritizoval Reicina za to, že „postupně odstraňoval nebo nechal odcházet z OBZ zahraniční vojáky z SSSR a postupně se obklopoval důstojníky ze staré buržoazní předválečné armády, zejména odborníky z 2. oddělení předválečného generálního štábu“.²

Podle svědectví důstojníků, kteří s Reicinem buď spolupracovali, nebo s ním přišli do kontaktu při plnění služebních povinností byl jeho způsob výběru nejbližších spolupracovníků založen na určitých pravidlech. Osobně rozhodoval o obsazení všech funkcí v OBZ. Ve funkci přednosta HS OBZ se podílel také na rozhodování o obsazení významných funkcí v celé armádě. Armádní poradní sbor většinou respektoval připomínky, případně námitky OBZ při schvalování návrhů na obsazení důležitých míst v armádě. Reicin při obsazování funkcí v OBZ i při rozhodování o obsazení jiných významných funkcí v armádě vybíral sobě oddané lidi bez ohledu na stranickou příslušnost a bez ohledu na to, zda se jednalo o důstojníky bývalé předmnichovské armády. Od nejbližších spolupracovníků vyžadoval naprostou oddanost a loajalitu. Vyžadoval také tvrdou vojenskou kázeň a dodržování zásad utajení. Odměnou pro ty, kdo ctili uvedené zásady, bylo rychlé povyšování v hodnostech i ve funkcích.³

V případě, že podřízení B. Reicina i K. Vaše nepracovali podle jejich představ, jim bylo v mnohých případech vyhrožováno, a to i NKVD. Především K. Vaš používal slovního obratu: „*Může to s vámi špatně dopadnout.*“⁴ B. Reicin byl znám svou chorobnou podezřívavostí. Vypracoval systém kontroly podřízených pracovníků i agenturních sítí. Vzhledem k tomu, že směrnice pro činnost OBZ umožňovaly využití agentů-provokatérů, pracovali všichni pracovníci OBZ neustále v určité nejistotě. Hrozba buď fyzické likvidace, nebo případného odvezení do sovětských gulagů byla příliš reálná. To byl také jeden z důvodů, proč se vedení OBZ úspěšně dařilo utajovat před zraky veřejnosti činnost, jejíž obsah byl v rozporu s ústavou a s tehdy platnými zákony. Uniky informací z OBZ téměř neexistovaly. Za mimořádné události u útvarů armády a za porušení povinností následovaly přísné tresty příslušníkům OBZ.

K vybudování výsadního postavení OBZ přispíval také ministr národní obrany gen. L. Svoboda. Gen. Svoboda B. Reicinovi plně důvěřoval a rovněž akceptoval jeho návrhy ve všech oblastech života armády. Prezident E. Beneš měl k dispozici informace o problematice působení obranného zpravodajství a Bedřicha Reicina. Opakovaně několikrát žádal ministra národní obrany gen. L. Svobodu o sloučení 2. a 5. oddělení Hlavního štábu MNO a o odstranění B. Reicina z funkce přednosta HS OBZ.

Stejnou žádost adresoval i náčelníkovi HŠ MNO gen. B. Bočkovi. Zároveň prezident republiky vyčítal B. Reicinovi, že pronásleduje vojenské diplomaty ze Západu.⁵

Gen. Svoboda se jednoznačně postavil za OBZ a Bedřicha Reicina. Na jednání u prezidenta Beneše prohlásil: „*Zaplať Pán Bůh za Reicina, to je můj nejlepší důstojník pro tuto službu nepostradatelný.*“⁶ V letech 1945–1948 bylo v parlamentu předloženo bezpočet interpelací ohledně působení OBZ v armádě. Poslanci národně socialistické a lidové strany přinášeli konkrétní fakta o zneužívání OBZ komunistickou stranou. Ani v jednom případě se však nepodařilo dosáhnout nápravy. Odpovědi na interpelace poslanců na ministra národní obrany připravovalo OBZ. Vzhledem k tomu, že OBZ získávalo cestou svých agenturních sítí informace o vystoupení poslanců v branném a bezpečnostním výboru parlamentu, měli poslanci KSČ ve většině případů připraveny kvalifikované odpovědi. Poslancům národně socialistické strany se nepodařilo svá tvrzení podpořit konkrétními svědectvími důstojníků, neboť ti se obávali perzekuce ze strany OBZ.⁷

Bedřich Reicin úzce spolupracoval s ministrem vnitra Václavem Noskem. Oba působili v nejužším vedení Komunistické strany Československa a ovlivňovali personální obsazení důležitých míst na ministerstvu vnitra, ministerstvu národní obrany i ve státní správě. Reicin úzce spolupracoval také s Karlem Švábem, jenž vykonával funkci vedoucího bezpečnostního odboru ÚV KSČ. Švábovi předával Reicin zprávy o všech civilních a vojenských osobách. Byl s ním v osobním styku, případně využíval kurýra k předávání důležitých zpráv. Dne 15. ledna 1946 musel opustit funkci přednosty odboru pro StB a politické zpravodajství „Z“ ministerstva vnitra gen. Josef Bártík.⁸ Nahradil jej kpt. Bedřich Pokorný, který v následujícím období úzce spolupracoval s Bedřichem Reicinem a v rámci odboru pro politické zpravodajství důsledně realizoval jeho požadavky.

V tomto období dochází také k formování struktury Státní bezpečnosti. Státní bezpečnost měla představovat určitou výkonovou složku vzhledem ke zpravodajským službám. Působnost Státní bezpečnosti zpočátku vymezovaly dokumenty ministerstva vnitra a zemských úřadoven StB ve velmi obecné poloze. Na dotaz OS OBZ 1. vojenské oblasti z ledna 1946 ohledně vyme-

zení působnosti StB odpovědělo ministerstvo vnitra takto: „*Úkolem služby státně-bezpečnostní jest v širším slova smyslu vyšetřovati a stíhati trestné činy, namířené proti státu, jeho celistvosti, vojenské obraně a lidově demokratické jeho formě. Proti osobní bezpečnosti ústavních činitelů, proti politickým, sociálním a hospodářským zájmům národa.*“⁹ Stejně nebo podobné úkoly plnilo také OBZ a odbor pro politické zpravodajství MV prostřednictvím ZOB II.

Struktura StB se skládala ze zemských úřadoven StB (Z StB) v sídlech zemských národních výborů, dále z oblastních úřadoven (O StB) a poboček oblastních úřadoven (Po StB). V průběhu roku 1946 došlo v organizaci StB k dalším změnám. Výnos Zemské úřadovny StB v Čechách z 21. 11. 1945 byl zrušen a nahrazen novým ze dne 1. 3. 1946 o organizaci StB v Čechách.¹⁰ K dalším změnám došlo na podzim roku 1946 a v průběhu roku 1947. Každá další změna znamenala fakticky rozšíření organizační struktury a působnosti StB. Zkušenosti z působení StB v průběhu roku 1946 se promítly v obsahu dokumentu MV z 23. října 1946 pod názvem **Prozatímní organizační řád StB**.¹¹

Ten dával StB rozsáhlé pravomoci (mimo armádu), včetně provádění preventivních opatření, tj. budování agenturních sítí a získávání zpráv o protistátní činnosti jak v oblasti politické, tak i v hospodářské sféře.

Článek X. organizačního řádu přesně vymezoval poměr mezi StB, zpravodajskými službami a SNB. K tomu uvádí: „*StB je povinna sdělovati zpravodajské službě všechny poznatky zpravodajského charakteru (a to tak, že O StB vyrozumí přímo oblastní úřadovnu ZOB II a Z StB. ZOB II, pokud jde o zprávy získané vlastními orgány).*“ A dále: „*Je-li v zájmu zpravodajské činnosti nutno provést služební úkon náležející do výlučné kompetence StB, požádá zpravodajský orgán o jeho provedení. StB jest povinna ihned této žádosti vyhovět. Pokud jde o výkon státně-bezpečnostní služby, mají stanice SNB povinnost vyhovovati přímému dožádání úřadoven StB, řídit se jejich pokyny a poskytnout jim pomoc.*“¹²

Na počátku roku 1946 se vedení OBZ podařilo dosáhnout stavu, kdy všechny bezpečnostní složky měly povinnost při získání jakýchkoliv informací z oblasti politického a obranného zpravodajství neprodleně informovat OBZ. V praxi to fakticky

znamenal, že příslušníci OBZ rozhodovali o tom, která bezpečnostní složka bude řešit případy, o nichž je informovala kriminální služba, StB, SNB atd. Na neustálé stížnosti B. Reicina, že bezpečnostní složky ministerstva vnitra včetně ZOB II nesdělují okamžitě OBZ informace důležité pro obranu státu, které při výkonu služby získají, reagovalo ministerstvo vnitra výnosy nařizujícími těmto složkám prohloubit spolupráci s OBZ. Dne 2. února 1946 adresovalo ministerstvo vnitra všem zemským národním výborům, hlavnímu velitelství SNB, okresním národním výborům, ředitelstvím NB, všem oddělením a pobočkám StB nařízení, ve kterém žádá, aby spolupráce všech s OBZ byla více prohloubena a utužena. Odvolávalo se na dřívější výnosy z 10. srpna, z 8. září, z 20. září a ze 7. listopadu 1945. Za neplnění nařízení výnosu hrozilo ministerstvo vnitra tvrdými sankcemi.

Vzhledem k neustálým stížnostem OBZ na jednotlivé bezpečnostní složky ministerstva vnitra se mezi nimi a obranným zpravodajstvím projevovala určitá nevraživost. Přesto jim nezbylo nic jiného než plnit stanovené úkoly ve prospěch OBZ. V případě, že se příslušníci OBZ dopustili evidentního pochybení, následovala naopak stížnost orgánů ministerstva vnitra na jejich počínání ministerstvu národní obrany. V březnu roku 1947 řešil gen. B. Boček, náčelník hlavního štábu MNO, stížnost na neoprávněné zásahy příslušníků OBZ vůči civilním osobám. Stížnost obsahuje pět konkrétních případů, kdy příslušníci OBZ v rozporu se svými pravomocemi zatkli civilní osoby a provedli u nich domovní prohlídky. Přitom dávali rozkazy i příslušníkům StB. Gen. Boček nařídil B. Reicinovi realizovat opatření, aby se podobné případy neopakovaly.¹³ Pravomoci překračovali příslušníci OBZ i nadále. Problémy se zatýkáním civilních osob se vyskytly v jiné podobě i v následujícím období. V případě, že provinění bylo jasné, zatkli provinivší se příslušníci OBZ. Ve sporných případech potom žádali o realizaci zatčení příslušníky StB. Pokud si eventuálně neodůvodněně zatčení stěžovali, následky nesla StB. Proto rozpory mezi OBZ a StB přetrvávaly i nadále.

Předmětem zájmu OBZ se stala také finanční stráž. V období předmnichovské republiky finanční stráž úzce a úspěšně spolupracovala z vojenskou zpravodajskou službou, s její ofenzivní i defenzivní složkou. Po osvobození republiky byla spolupráce finanční stráže s vojenskými zpravodajskými službami (2. odd.

HŠ a OBZ) obnovena. Od léta 1945 se obranné zpravodajství snažilo získat vůči finanční strážci výsadní postavení a omezit jeho stávající spolupráci s příslušníky 2. oddělení HŠ. Dne 20. října 1945 vydala HS OBZ **Zatímní směrnice pro součinnost finanční stráže ve zpravodajství v míru.**¹⁴ Obsah směrnic vypracovala HS OBZ a jejich realizace v každodenním životě fakticky znamenala podřízení finanční stráže obrannému zpravodajství. První verze směrnic znamenala přímé podřízení FS obrannému zpravodajství a znění mnohých článků bylo v rozporu se zákony. Například v hlavě II, odstavci 13 bylo uvedeno: „Zpravodajskou činnost provádějí všichni schopní členové FS v době své služby i mimo ni, vždy a při každé příležitosti. V době zvýšeného nebezpečí (na základě zvláštního rozkazu HS OBZ) je vojenské zpravodajství nadřazeno službě vlastní.“¹⁵ Tato verze směrnic obsahovala i povinnost funkcionářů FS, v jejichž kompetenci bylo obsazování míst ve FS, respektovat požadavky OBZ.

V oficiálně vydaných směrnicích je uvedený odstavec 13 již formulován jinak: „Finanční stráž vykonává zpravodajství při své pravidelné službě, která tím nesmí trpět újmou.“¹⁶ Existenci a obsah směrnice HS OBZ přísně utajovala. Bylo vydáno pouze minimum přísně evidovaných výtisků. V jejich úvodu je zdůrazněno: „O těchto zatímních směrnicích nesmí se dovědět a nesmí je dostat do rukou osoba nepovolaná, protože by uvedení jejího obsahu v širší známost mohlo těžce poškodit zájmy státu.“¹⁷ Příslušníkům finanční stráže směrnice důrazně ukládaly, že se nesmí nikdy a nikomu zmiňovat o součinnosti finanční stráže ve zpravodajství nebo o zpravodajských úkolech, při jejichž provádění spolupracují. Za nedodržení těchto předpisů jim hrozily přísné tresty podle zákona na ochranu republiky.

Součinnost finanční stráže v oblasti zpravodajství usměrňovalo ministerstvo financí ve spolupráci s HS OBZ a s ministerstvem vnitra. V čele všech uvedených institucí stáli členové KSČ – J. Dolanský, B. Reicin a V. Nosek. Zemská finanční ředitelství řídila zpravodajskou činnost podřízených inspektorátů finanční stráže v dohodě s příslušnými vojenskými oblastními správami OBZ. Pro zemské finanční ředitelství v Praze byl vyslán styčný důstojník OBZ pro 1. a 2. vojenskou oblast. K zemskému finančnímu ředitelství vyslala styčného důstojníka OS OBZ 3. vojenská oblast a k finančnímu ředitelství v Bratislavě 4. vojenská oblast.

Fakticky tak zpravodajskou činnost jednotlivých stupňů finanční stráže řídili styční důstojníci OBZ.

Přednostové finančních inspektorátů ve spolupráci s důstojníky OBZ vybírali z podřízených pohraničních oddělení finanční stráže zaměstnance, kteří byli pro svoji spolehlivost a osobní vlastnosti nejlépe způsobilí plnit stanovené úkoly. Aby nedošlo k vyzrazení spolupráce finanční stráže s OBZ, museli důstojníci OBZ žádající splnění konkrétních úkolů zasílat písemné žádosti zásadně přednostovi příslušného inspektorátu finanční stráže na smluvené soukromé adresy doporučeně a ve dvou obálcích. Osobní styk důstojníků OBZ s příslušníky FS určenými ke spolupráci s OBZ byl povolen pouze v naléhavých případech. Zpravodajský výcvik určených příslušníků FS zajišťovaly oblastní správy OBZ v různých odborných kurzech u zemských finančních ředitelství.

Příslušníci FS pověřeni zpravodajskými úkoly ve prospěch OBZ předávali pravidelně hlášení nadřízeným stupňům. Zpravodajská hlášení se soustřeďovala na zemských finančních ředitelstvích, kde je přebírali styční důstojníci OBZ. V případě, že se získané informace týkaly i jiných úřadů, musela vést zemská finanční ředitelství přesné záznamy o jejich předání a kopii odevzdat OBZ. Také ve finanční stráži vytvářelo OBZ agenturní síť. Jejich pomocí FS kontrolovalo a zároveň získávalo informace o její spolupráci s dalšími bezpečnostními složkami. B. Reicin se snažil dosáhnout toho, aby FS spolupracovala pouze s OBZ.

V této souvislosti pokračovaly kompetenční spory mezi HS OBZ a 2. oddělením HŠ i na počátku roku 1946. Do té doby spolupracovali příslušníci zpravodajské služby při plnění úkolů v blízkém zahraničí s příslušníky finanční stráže. Proto dne 19. února 1946 adresoval pplk. B. Reicin důraznou žádost přednostovi 2. oddělení HŠ MNO, aby zakázal spolupráci zpravodajských orgánů v příhraniční oblasti s finanční stráží. Na zmíněnou žádost reagoval obratem přednost 2. oddělení HŠ MNO nařízením ze dne 23. února 1946 s názvem **Přísný zákaz zpravodajské spolupráce důstojníků 2. oddělení HŠ s finanční stráží**. Adresoval je všem velitelstvím vojenských oblastí a všem oblastním správám finanční stráže.¹⁸

Samotné směrnice doznaly v průběhu let 1946–1947 několika změn, většinou ve smyslu dalšího posílení pravomocí důstojníků

OBZ vůči FS. Obsahovaly výčet povinností FS směrem k OBZ, včetně možného vytipování dalších spolupracovníků.

V době, kdy došlo k rozmístění pohotovostních pluků SNB na hranicích, se začaly množit neshody mezi hlavním velitelstvím SNB a HS OBZ. V rámci pohotovostních pluků pracovali také zpravodajští důstojníci. Po příchodu do určených prostorů na hranicích měli za úkol navázat úzkou spoluprací s příslušníky finanční stráže, kteří velmi dobře znali místní poměry. Ti odmítli nejen zpravodajským důstojníkům SNB poskytovat jakékoliv informace s odkazem na povinnosti vyplývající pro ně ze směrnic a z nařízení, které jim zakazovalo poskytovat jakékoliv informace mimo OBZ.

Tímto stavem se podrobně zabýval hlavní velitel SNB pplk. Oldřich Kryštof. Vynaložil značné úsilí, aniž dosáhl jakékoliv změny. Proto zpracoval v červnu 1947 i písemný dokument, v němž podrobil kritice výše uvedené směrnice. Mimo jiné žádal zrušit nařízení o zákazu poskytování jakýchkoliv informací finanční stráží mimo OBZ. Navrhoval řešit situaci v meziministerské komisi zástupců ministerstva národní obrany, ministerstva financí a ministerstva vnitra.¹⁹ I když v následujícím období došlo ke zlepšení spolupráce mezi finanční stráží a pluky SNB v pohraničních oblastech, na výsadním postavení OBZ vůči FS se nic nezměnilo.

V průběhu únorových událostí roku 1948 zůstala finanční stráž jako jedna s ozbrojených složek mimo politické dění. Představitelé národně socialistické strany považovali finanční stráž za jednu s ozbrojených složek připravených na vystoupení proti převzetí moci komunistickou stranou. Tehdejší poslanec této strany O. Hora ve svých pamětech **Svědectví o puči** vyslovil přesvědčení, že finanční stráž stála na straně demokratických sil a byla ochotna bojovat proti komunistickému puči i se zbraní v ruce. V úvodu jedné kapitoly svých pamětí **Finanční stráž čeká na povel!** cituje z dopisu příslušníka finanční stráže: „*V únorových dnech chodili příslušníci finanční stráže smutní, zamyšlení a v prvních dnech puče čekali téměř všichni – až na malé výjimky – na povolení jíti do toho na ostro.*“²⁰ Dále argumentuje tím, že se ve dnech 19. a 20. února 1948 jednal se skupinou příslušníků finanční stráže v Karlově studánce, kde se jich asi 600 účastnilo lyžařských závodů. Na přímý dotaz, jak se zachová finanční stráž

v případě, dá-li prezident republiky rozkaz bránit republiku proti ozbrojenému komunistickému puči, odpověděli jednoznačně. Finanční stráž je připravena bránit svobodu a demokracii, jakmile bude dán povel. Ten však nakonec jak známo nepřišel a ani přijít nemohl.

O skutečné situaci ve finanční stráži, která čítala asi 9 000 mužů vyzbrojených puškami a pistolemi svědčily další epizody zmíněné v pamětech poslance O. Hory. Mnozí příslušníci finanční stráže si stěžovali, že jejich nejvyšší nadřízení museli podepsat přihlášky do KSČ. Ti, co nepodepsali, byli nahrazeni členy KSČ, kteří nikdy službu ve finanční stráži nekonali. Následovalo doporučení a nátlak i na ostatní příslušníky finanční stráže, aby vstoupili do KSČ. Zprvu podepsali pouze jednotlivci. Posléze podepsali téměř všichni. Mezi staršími příslušníky byla většina bývalých legionářů a poddůstojníků předmnichovské armády. Přihlášky do KSČ podepsali většinou z obav o vlastní existenci. Lapidárně to vyjádřil jeden z nich: *„Tak vidíte hoši, když jsem byl v Rusku v legiích a lákali mne k bolševikům, z čehož bych tehdy měl prospěch, tak jsem tak neučinil. A dnes abych zachránil ubohou penzičku, tak jsem nucen abych podepsal přihlášku do KSČ.“*²¹

Komunistické straně se nakonec podařilo finanční stráž udržet mimo politické dění stejně jako armádu, kterou v té době ještě zcela neovládla. Domníváme se, že plané naděje představitelů demokratických stran na využití finanční stráže a nakonec i armády vycházely z nedostatku objektivních a reálných informací o situaci v těchto ozbrojených složkách.

K vytvoření takového stavu přispěla i skutečnost, že se OBZ podařilo postupně vybudovat výsadní postavení v armádě i vůči ostatním bezpečnostním složkám ministerstva vnitra. Svědčí o tom jeho úloha například při realizaci zpravodajské ochrany průmyslu, faktické podřízení finanční stráže OBZ, ale i omezení činnosti 2. oddělení hlavního štábu a získání vedoucího postavení vůči StB. Rychlý růst vlivu OBZ a osobní moci B. Reicina vyvolával pochybnosti a různé úvahy i u důstojníků, kteří jej znali již z jeho působení u našich jednotek v SSSR. Jedním z nich byl i plk. MUDr. Josef Škvařil. K působení OBZ po roce 1945 uvádí: *„Stále více vtírá se člověku myšlenka, že za Reicinem musel stát činitel mnohem mocnější a vlivnější ve straně, pod jehož vedením*

*mohla být rychle budována tato rozsáhlá organizace tak, že od roku 1945 rychle zasáhla do všech odvětví politického a hospodářského života naší osvobozené vlasti“.*²²

Faktická nekontrolovatelnost OBZ a ničím neomezený růst osobní moci B. Reicina vedly i k jejímu zneužívání k osobnímu obohacování samotného Reicina i jeho přátel a známých v armádě i na ministerstvu vnitra. K osobnímu obohacování i ve prospěch OBZ využíval Reicin i trofejní zásoby uložené v intendančním skladě v Praze. Navíc se OBZ i zpravodajská služba ministerstva vnitra podílely na nelegálním financování komunistické strany. Svědectví o tom podává bývalý pracovník 2. oddělení HŠ Adolf Püchler, který pracoval za války ve Francii a později v Londýně. Používal krycích jmen Medák, Fery Novak nebo Andrej Schojerman.²³ Po válce pracoval ve prospěch OBZ a StB.

Dne 15. dubna 1946 obdržel A. Püchler od dr. Z. Tomana z ministerstva vnitra úkol získat v Anglii libry. Toman přitom uvedl, že se jedná o choulostivý úkol. Po naléhání Püchlera mu dr. Toman sdělil, že se jedná o peníze pro potřeby KSČ, a slíbil 15 procent provize. Jednalo se o částku asi 5 000 liber. Ta měla být získána v Anglii prodejem broušeného skla a perel, které byly používány na výrobu prstenů v Jablonci. Püchler informoval o celé akci B. Reicina. Jeho odpověď zněla: „*Nyní jsi u dr. Tomana na ministerstvu vnitra a to je jeho věc*“.²⁴

Od dr. Tomana obdržel z trezoru 450 000 a od neznámého mjr. SNB dalších 50 000 Kčs. Těmito penězi bylo zapláceno zboží, které přivezl následující den osobní tajemník gen. Bočka Berger. Zboží bylo dopraveno kurýrní cestou ve třech pytlích do Anglie. Püchler dostal 14 dní dovolenou na prodej zboží. Získal asi 3500 liber. Koncem května 1946 přiletěl do Anglie dr. Toman a převzal libry. Pět set liber ponechal Püchlerovi a požadoval nákup prvotřídních látek pro ministra Noska, čokolády, kakaa a čaje. Depeší přišel požadavek z hlavního štábu MNO na nákup 500 000 cigaret. Také OBZ požadovalo nakoupit 100 000 cigaret a další zboží. Veškeré zboží bylo z Anglie odesíláno kurýrní cestou a přes čs. vojenskou misi. Koncem června sdělil Berger Püchlerovi, že má objednány perly za 1 000 000 korun. Také perly byly přepraveny kurýrní cestou do Anglie a prodány za 8 000 liber (libra – asi 350 Kčs). Souběžně s tím Püchler sledoval v Londýně tři týdny gen. H. Píku.

V první polovině září roku 1946 se akce s perlami, tentokrát za 800 000 Kčs, opakovala, včetně nákupu zboží pro prominenty. Tentokrát převzala peníze manželka dr. Tomana. Püchler podle čísel bankovek zjistil, že za ně nakupovala různé zboží. Transakce s perlami se opakovaly ještě koncem roku 1946 za 10 500 liber, v lednu a v březnu 1947 bylo nakoupeno a prodáno perel za 700 000 a za 1 000 000 Kč.²⁵

V létě roku 1947 obdržel Püchler od dr. Tomana úkol připravit únos F. Ďurčanského do Československa. Vzhledem k tomu, že čs. zpravodajská služba v té době neznala místo pobytu Ďurčanského, měl Püchler s využitím svých kontaktů v Anglii a v Itálii zjistit, kde se nachází, a poté připravit podmínky k jeho únosu. Proto Püchler navštívil v srpnu 1947 Anglii a Itálii. V té době již anglické úřady měly informace o činnosti Püchlera. Od zatčení jej zachránila skutečnost, že měl mnoho známých v anglické zpravodajské službě z období války. Anglické orgány však požádaly čs. velvyslanectví, aby okamžitě opustil území Velké Británie. Od této doby byl A. Püchler pro Anglii nežádoucí osobou. Ani únos Ďurčanského se nakonec neuskutečnil.

Od počátku října 1947 organizoval dr. Toman další transakce, tentokrát s markami v americkém okupačním pásmu v Německu. Přes ministerstvo zahraničních věcí byly nakupovány marky. V Německu za ně agenti StB a OBZ získali zlato a dolary. Za část prostředků nakoupili domy a další nemovitosti v americkém okupačním pásmu. Ostatní dolary a zlato putovaly do Československa přes gen. Dasticha. Prodej zlata a dolarů na černém trhu dostal za úkol A. Püchler. V průběhu roku 1947 nakoupili agenti StB a OBZ v Německu pro dr. Tomana kolem 30 kg zlata (1 gram – 234 Kč) a 10 000 dolarů a následně je prodali v Československu. Podle vyjádření dr. Tomana se jednalo o prostředky určené pro ÚV KSČ. Dne 14. ledna 1948 však navštívil A. Püchlera Vilém Kahan a informoval jej o tom, že dr. Toman část peněz uložil v Anglii na své soukromé konto. Důvěryhodný svědek viděl, jak jmenovaný ukládá osobně v anglické bance větší obnos peněz.²⁶ O veškeré činnosti A. Püchlera ve prospěch OBZ a ve prospěch dr. Tomana věděl i K. Vaš, kterého Püchler podrobně informoval v listopadu 1947.

Nakonec byli dr. Zdeněk Toman i A. Püchler zatčeni Státní bezpečností a uvězněni. Tomanovi se podařilo za podezřelých

okolností uniknout ze zajištění v Bartolomějské ulici a uprchnout do Německa. Podle vyjádření některých důstojníků obeznámených s případem byl Z. Toman důležitým důvěrníkem B. Reicina a pravděpodobně proto se mu podařilo dostat se z policejní vazby a přes hranice. Toman opatroval Reicinovi finance, perské koberce, starožitnosti i další věci. B. Reicin měl údajně také soukromá konta ve Švýcarsku a v Izraeli.²⁷ Důstojníka OBZ A. Püchlera držela StB v úplné izolaci. Po zavraždění A. Šrama se na vyšetřování podílelo OBZ i StB. Přednosta vyšetřovací skupiny 5. odd. HŠ plk. B. Nyč s příslušníkem StB por. Boudou narazili při vyšetřování jednoho z domělých vrahů Šrama i na spojitosti s dr. Tomanem. Proto se Nyč pídil také po zatčeném kpt. A. Püchlerovi. Bouda jej varoval, aby se o věc nestaral, vzhledem k tomu, že se jedná o vysoce politickou a ožehavou záležitost. Nakonec Nyč nesměl A. Püchlera vyslechnout.²⁸ Podle názoru K. Vaše chtěli A. Püchlera umlčet, neboť toho hodně věděl.²⁹ Po útěku Z. Tomana navrhoval důstojník OBZ Vilém Kahan jeho fyzickou likvidaci v Německu ve Frankfurtu nebo v Mnichově. Kategoricky proti se postavil Osvald Závodský, tehdejší šéf StB.³⁰ Podivné okolnosti průběhu případu mohou vést ke vzniku základní otázky. Uprchl skutečně Z. Toman s pomocí B. Reicina nebo byl jeho odchod připraven obranným zpravodajstvím a následně organizoval v zahraničí špionáž ve prospěch Československa?

Také uvedený případ nelegálního získávání finančních prostředků a následné řešení celého případu ukazuje, že nejen OBZ, ale i ostatní tajné služby působily v letech 1945–1948 s vědomím výlučného postavení a nepostižitelnosti za porušování platných zákonů.

¹ Hanzlík, F., Pospíšil, J., Pospíšil, J.: Sluha dvou pánů, Lída Vizovice, 1999, s. 50.

² Tamtéž, s. 85.

³ Např. jeden z nejbližších spolupracovníků B. Reicina Josef Musil byl v letech 1945–1948 povýšen ze štábního kapitána na generála a stal se po Reicinovi přednostou 5. odd. HŠ.

⁴ VÚA, fond 100/52, sv. 33 a. j. 231.

⁵ SÚA, A ÚV KSČ, fond 100/24, sv. 56, a. j. 903.

- ⁶ Tamtéž.
- ⁷ Viz Ripka, H.: Únorová tragédie, Atlantis, Brno 1995, s. 145.
- ⁸ AMV, fond 304–47–1.
- ⁹ Tamtéž, fond 302–538–3.
- ¹⁰ Tamtéž.
- ¹¹ Tamtéž, fond 302–538–6.
- ¹² Tamtéž.
- ¹³ Tamtéž, fond 302–541–15.
- ¹⁴ Tamtéž, fond 302–538–1.
- ¹⁵ Tamtéž.
- ¹⁶ Tamtéž.
- ¹⁷ Tamtéž.
- ¹⁸ Tamtéž.
- ¹⁹ Tamtéž.
- ²⁰ Hora, O.: Svědectví o puči, díl II., Melantrich, Praha 1991, s. 126.
- ²¹ Tamtéž.
- ²² VÚA, fond 100/52, sv. 34, a. j. 245.
- ²³ Tamtéž, sv. 34, a. j. 240.
- ²⁴ Tamtéž.
- ²⁵ Tamtéž.
- ²⁶ Tamtéž.
- ²⁷ Tamtéž, sv. 32, a. j. 217.
- ²⁸ Tamtéž, sv. 37, a. j. 280.
- ²⁹ Tamtéž, sv. 37, a. j. 286.
- ³⁰ Tamtéž, sv. 33, a. j. 231.

10. Zpravodajská ochrana průmyslu

Okamžitě po osvobození věnovalo vojenské obranné zpravodajství pozornost všem podnikům válečného průmyslu a také těm, kde předpokládalo využití nových vynálezů. V informaci o situaci v OBZ pro vojenskou poradu u prezidenta republiky v červnu 1945 označil B. Reicin za prvořadý úkol oblasti obrany vojenského průmyslu shromažďování plánů a modelů posledních německých válečných vynálezů. Za další důležité úkoly považoval vytvoření obranné zpravodajské sítě ve všech válečných závodech a zřízení oddělení obrany válečného průmyslu ve spolupráci s ministerstvem průmyslu.¹

Již od léta 1945 OBZ postupně provádělo prověrky zaměstnanců závodů důležitých pro obranu státu. Materiály zpracované příslušníky OBZ ve spolupráci se ZOB II obsahovaly seznamy nevyhovujících osob i podrobné charakteristiky podezřelých. V případech prokázaných provinění podle dekretů prezidenta republiky došlo k zajištění provinilců a k jejich předání lidovým soudům. Například ve vojenských technických dílnách Kbely bylo koncem června 1945 zajištěno a předáno lidovým soudům deset osob.²

Zpravodajskou ochranou průmyslu se však od podzimu 1945 zabýval i odbor pro politické zpravodajství „Z“ ministerstva vnitra. Zpravodajská ochrana průmyslu se tak stala další oblastí práce bezpečnostních složek, kde docházelo k duplicitě činnosti. V konečném důsledku to vedlo až ke vzniku závažných konfliktních situací, jež museli řešit ministři vnitra a obrany.

Dne 29. října 1945 vydal odbor „Z“ ministerstva výnos **Ze-státněné podniky – zpravodajské střežení**. Adresoval jej všem podřízeným bezpečnostním složkám. Hlavním úkolem výnosu bylo „zajistit vybudování sítě informátorů a důvěrníků k dokonalému střežení“.³ Pomocí vybudovaných zpravodajských sítí měly bezpečnostní orgány ministerstva vnitra sledovat především:

- a) *všechny vedoucí a podřízené síly, jenž se stavěly otevřeně proti znárodnění,*
- b) *všechny příslušníky bývalých fašistických organizací, kteří nebyli zajištěni, poněvadž nebyli ve vedení a nemohli být stíháni podle retribučních dekretů,*

- c) příbuzné bývalých majitelů podniků v podnicích zaměstnané,
- d) v podniku pracující Němce a Maďary,
- e) všechny akce, které by v důsledcích byly s to způsobiti jakoukoliv škodu (odcizování surovin a výrobků, snižování pracovní morálky, pasivní rezistence, příprava sabotáží atd.).

Získané poznatky hlásily podřízené složky přímo odboru „Z“ ministerstva vnitra. Souběžně připravovala HS OBZ dohodu o zpravodajské ochraně důležitých podniků se zástupci Ústřední rady odborů, Svazu průmyslu a s ministerstvem průmyslu. Zástupci uvedených institucí podepsali dne 13. prosince 1945 společnou dohodu s názvem **Dohoda o způsobu provádění zpravodajské služby orgány MNO v podnicích důležitých pro obranu státu.**⁴ Dokument obsahoval sedm bodů, jež vymezovaly postavení a pravomoci příslušníků OBZ pověřených plněním úkolů zpravodajské ochrany podniků uvedených v seznamu, který vypracovala HS OBZ. Důstojníci OBZ nepodléhali ředitelům podniků, byli podřízeni přímo HS OBZ. V případě zasahování do pravomoci ředitelů podniků mohli tito vznášet připomínky pouze oddělení OBZ, respektive referátu, jemuž byl konkrétní důstojník podřízen.

V nové organizační struktuře OBZ od 1. ledna 1946 měly výše uvedené pravomoci příslušníci referátů 5 A, 5 B a 5 C. Referáty 5 A se zabývaly ochranou průmyslu, referáty 5 B ochranou dopravy a referáty 5 C se zabývaly ochranou vynálezů a vědecké práce.

Příslušníci jednotlivých referátů přezkušovali politickou a národní spolehlivost odborných a technických vedoucích průmyslových podniků a orgánů. Referáty OBZ vedly evidenci technických a obchodních vedoucích osob průmyslových podniků a organizací podle působnosti. HS OBZ vedla centrální evidenci a prováděla přezkoušení státní a národní spolehlivosti vedoucích činitelů ústředních institucí (ministerstvo průmyslu atd.). Do kompetence OBZ také patřila kontrola obsazování všech vedoucích funkcí v průmyslových podnicích a organizacích. Do pravomoci OBZ spadala také kontrola obchodního styku uvnitř státu i se zahraničím. Všechny referáty pátých oddělení OS OBZ vedly kartotéky politicky a národně nespolehlivých osob.⁵

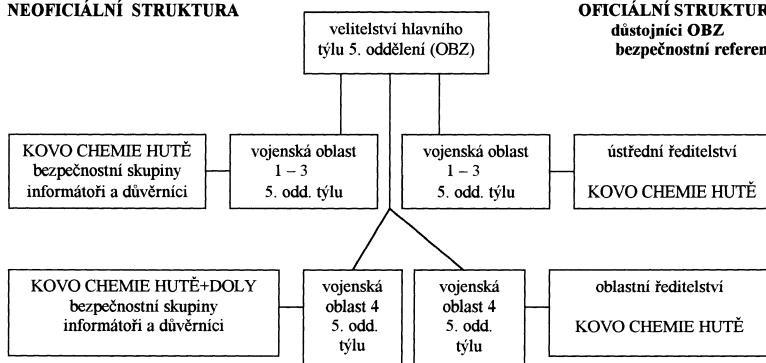
HS OBZ věnovala problematice ochrany průmyslu zvláštní pozornost. V průběhu roku 1946 vydala další nařízení směřující

ke konkretizaci úkolů uvedených v organizační struktuře OS OBZ. V rámci zpravodajské ochrany průmyslu (dále ZOP) postupně vybudovalo OBZ v průmyslových podnicích oficiální bezpečnostní službu s rozsáhlými pravomocemi, ale také **neoficiální** strukturu zpravodajské služby – sítě agentů, důvěníků a informátorů. Podrobná struktura oficiální i neoficiální bezpečnostní služby v průmyslu je uvedena v dokumentu OBZ s názvem **Zpravodajská ochrana průmyslu**.⁶

Struktura bezpečnostní služby v podnicích důležitých pro obranu státu

NEOFICIÁLNÍ STRUKTURA

OFICIÁLNÍ STRUKTURA důstojníci OBZ bezpečnostní referenti

Podle uvedeného dokumentu vytvářelo vojenské obranné zpravodajství u určených odvětví průmyslu i jednotlivých průmyslových podniků strukturu vnitřní i vnější ochrany. Orgány vnitřní a vnější ochrany (dále OVVO) tvořili příslušníci OBZ, důstojníci z povolání i v záloze. Pro práci v OVVO získávalo OBZ také vedoucí pracovníky různých stupňů – důstojníky v záloze, které postupně instruovalo a připravovalo na plnění jejich funkcí pomocí kádrových důstojníků OBZ. Příslušníci orgánů vnitřní ochrany pracovali jako zaměstnanci podniku (převážně úředníci) a podnikem byli taktéž většinou placeni.⁷ Vedle uvedené struktury pracovali u zmíněných institucí a podniků také bezpečnostní referenti. O zařazení příslušníků OBZ v podnicích věděli pouze ředitelé podniků a bezpečnostní referenti. Fungo-

vání této struktury OBZ v podnicích se dařilo před veřejností a zaměstnanci podniků vcelku úspěšně tajit. A to i proto, že při vyjádření jakýchkoli informací se osoby, jimž byly známy, vystavovaly přísným sankcím podle zákona na ochranu republiky. Příslušníci OVVO podléhali příslušným referátům OBZ na vyšších stupních. Ty je také úkolovaly a jim podávali příslušníci OVVO pravidelná anebo mimořádná hlášení.

Od samého počátku přinášelo působení příslušníků OVVO značné problémy. Mezi nimi a řediteli podniků vznikaly časté rozpory vzhledem k tomu, že příslušníci OVVO mohli zasahovat do pravomocí vedoucích pracovníků podniků, aniž měli jakoukoliv odpovědnost za případné důsledky. To se týkalo jak personálního obsazení vedoucích míst až po úroveň mistrů ve výrobě, tak i řešení ostatních problémů v oblastech, kde neměli příslušníci OVVO potřebné odborné znalosti. Příslušníci OVVO prakticky ovlivňovali personální obsazení všech vedoucích funkcí ve významnějších podnicích. Ředitelé mnoha podniků poukazovali na výše uvedené skutečnosti, ale také na problémy s utajením, financováním a na to, že není možno plnohodnotně souběžně vykonávat funkce úředníků a v OVVO.⁸

Orgány vnitřní a vnější ochrany pracovaly od ústředních ředitelství kovoprůmyslu, chemie a hutí přes jejich oblastní ředitelství až po národní podniky a konkrétní závody. Řízení OVVO spadalo do kompetence OS OBZ jednotlivých vojenských oblastí. I přes výše uvedené komplikace oficiální struktura OVVO fungovala až do února roku 1948 a orgány OBZ na všech stupních ji cílevědomě rozšiřovaly a využívaly také k prohlubování vlivu KSČ v průmyslových podnicích.

Vedle oficiální činnosti bezpečnostní služby v průmyslu postupně vytvářely orgány OBZ také strukturu **neoficiální** zpravodajské služby. Ta kopírovala oficiální strukturu OVVO s tím rozdílem, že i na ústředních institucích vznikaly bezpečnostní skupiny s důvěrníky a informátory. U jednotlivých podniků a závodů pracovali bezpečnostní referenti a taktéž důvěrníci a informátoři. Ze schématu, které je přiloženo k dokumentu **Zpravodajská ochrana průmyslu**, je zřejmé, že OBZ vytvořilo důmyslný systém předávání rozkazů, styků mezi jednotlivými složkami OVVO, hlášení, opisů hlášení atd. Tento systém umožňoval získávání potřebných informací, ale především efektivní kontrolu

celého systému z centra i na úrovni OS OBZ. Zprávy a informace získané oficiální cestou porovnávali k tomu určení příslušníci OBZ s informacemi získanými od důvěrníků a informátorů. Veškeré informace se scházely v pátých odděleních oblastních správ OBZ jednotlivých vojenských oblastí a zároveň na pátém oddělení OBZ hlavního týlu MNO a HS OBZ.

V nové organizační struktuře, především u OS OBZ, došlo od 1. ledna roku 1946 k značnému zvýšení tabulkových počtů osob. Proto dokument obsahoval i ustanovení, že dočasně mohou jednotliví důstojníci OBZ vykonávat i několik funkcí současně.⁹ HS OBZ činila průběžně opatření k odstranění akutního nedostatku příslušníků OBZ k obsazení funkcí v armádní struktuře i v postupně budovaných OVVO průmyslových podniků. K tomu využívala několik možností.

První z nich bylo využití absolventů zpravodajské školy HS OBZ. Tato škola připravovala důstojníky v šestiměsíčních kurzech k vykonávání funkcí v rámci OBZ.¹⁰ K přípravě důstojníků, kteří již v OBZ určitou dobu pracovali, a především těch, kteří neměli potřebné zkušenosti, organizovala HS OBZ informační kurzy v rozsahu zhruba jednoho týdne.¹¹

Další možnost skýtala příprava aspirantů ve dvouměsíčních kurzech. Podmínkou pro zařazení do uvedeného kurzu byl podpis nejméně tříletého závazku práce pro OBZ. Oficiálně prezentovala HS OBZ výcvik aspirantů v obranném zpravodajství jako nezbytnou potřebu pro plnění úkolů v případě mobilizace. Ve skutečnosti však využívala absolventů z řad aspirantů k doplnění stávajících počtů OBZ a po jejich odchodu do civilu k plnění úkolů OVVO.

Od počátku roku 1946 probíhaly dvouměsíční kurzy, každý za účasti asi padesáti frekventantů. Do února 1947 mělo podle rozkazu OBZ proběhnout šest kurzů, tj. asi 300 absolventů.¹² Domníváme se, že skutečné počty absolventů kurzů OBZ budou podstatně vyšší. Svědčí o tom i dokument HS OBZ, ve kterém jsou uvedeny počty frekventantů kurzů od 2. září do 27. září 1946 a od 1. října do 26. října 1946. V prvním případě ukončilo kurz 62 absolventů a ve druhém 68 absolventů. Kurzy netrvaly dva měsíce, ale pouze jeden měsíc.¹³

Kurzy kamuflovalo OBZ jako přípravu k určitým vojenským odbornostem (topografický atd.). Učitelé vystupovali zásadně

v civilu bez udání jmen a hodností. Také frekventanti plnili praktické úkoly v kurzu v civilním obleku.¹⁴ Mnozí z nich se podíleli po příchodu z vojenské prezenční služby na vytváření agenturních sítí v různých organizacích a institucích, v politických stranách atd. Příprava aspirantů patřila v období let 1946–1947 k rozhodujícím zdrojům doplňování OBZ, především k úkolům mimo armádu.

Již v průběhu roku 1946 a zejména v roce 1947 docházelo ke kompetenčním sporům mezi OBZ, StB a ZOB II při plnění úkolů zpravodajské ochrany průmyslu. V červnu 1947 podával B. Reicin zprávu politickému kabinetu MNO ohledně zřizování důvěrníků OBZ v průmyslových závodech. Jednalo se fakticky o odpověď na stížnost. Ve svém vyjádření v bodu 2 uvedl: „*Vojenské zpravodajství si získává spolupracovníky všude tam, kde to zájem obrany státu vyžaduje, kde je nebezpečí škodlivé činnosti ve smyslu §§ zákona o ochraně republiky. Toto se plně týká i závodů pracujících pro výzbroj armády a majících význam pro obranu státu vůbec.*“¹⁵

K odpovědi je přiložena fotokopie dokumentu ministerstva průmyslu ze dne 10. září 1945, v němž vyjadřuje souhlas se zřízením vnější a vnitřní ochrany z důstojníků OBZ z povolání i v záloze.

V srpnu 1947 přijalo Ústavodárné národní shromáždění zákon č. 149 o národní bezpečnosti. Podle § 33 tohoto zákona příslušela StB mimo jiných také povinnost vyšetřovat a stíhat průmyslové a hospodářské vyzvědačství, záškodnictví a jiné pletichy proti zájmům státu. Zvýšenou pozornost věnovala StB znárodněnému průmyslu. Ve snaze plnit výše uvedené úkoly naráželi příslušníci StB na řadu překážek. Množily se konflikty mezi nimi a důstojníky OVVO z řad příslušníků OBZ. Výsledkem bylo upozornění, jež zaslal ministr vnitra ministerstvu národní obrany dne 4. listopadu 1947. V něm konstatuje, že většina znárodněných podniků je pojata do seznamu podniků důležitých pro obranu státu a podléhá podle ustanovení zákona č. 131/1936 Sb. kontrole ministerstva národní obrany. Proto měly orgány OVVO prioritu před StB. V praxi to znamenalo, že důstojníci OVVO rozhodovali o tom, kdo bude do podniku vpuštěn a kdo nikoliv. V řadě případů ani z důvodů vyšetřování konkrétních případů nepovolili důstojníci OVVO příslušníkům StB vstup do podniků.

Stížnost na důstojníky OVVO ve Vítkovických železárnách, v Chemických závodech v Ostravě a v Třineckých železárnách předložila ministerstvu vnitra expozitura StB v Ostravě. Mimo jiné kritizovala i skutečnost, že důstojníci OVVO jako zaměstnanci podniků pobírají několikanásobně vyšší plat než je příjem důstojníků OBZ a StB z povolání.¹⁶ Podobné případy se vyskytovaly až do května 1948, kdy OBZ předávalo zpravodajskou ochranu průmyslových podniků (kromě zbrojních) do kompetence StB.

I přes uvedené problémy se vojenskému obrannému zpravodajství podařilo v rámci zpravodajské ochrany průmyslu vytvořit rozsáhlé agenturní síť a zpracovat podrobné kartotéky politicky a národně nespolehlivých osob. Do února roku 1948 se vojenskému obrannému zpravodajství podařilo vytvořit rozsáhlý systém, jenž umožňoval výrazně ovlivňovat vývoj v jednotlivých podnicích znárodněného průmyslu. O rozsahu této činnosti OBZ svědčí i dokumenty z května roku 1948, kdy vojenské obranné zpravodajství předávalo protokolárně jednotlivé průmyslové podniky do kompetence StB. Rozhodnutí o předání agendy OVVO orgánům ministerstva vnitra padlo na poradě ministrů obrany a vnitra dne 26. dubna 1948. Následující den k tomu vydalo 5. oddělení HŠ MNO podrobné pokyny.

Písemné předávací protokoly obsahovaly také počty důvěrníků a informátorů, které si příslušníci OBZ a StB předávali osobně, a záznamy o podezřelých osobách.¹⁷

K předávaným podnikům patřily mimo jiné Avie Čakovice, ČKD Praha, Zbrojovka Brno, Meopta Praha, Stalinovy závody Záluží u Mostu, Tesla Strašnice, Tesla Pardubice, Tesla Kolín, Synthesia Praha, Synthesia Semtín. Nejvíce důvěrníků pracovalo na podnikových ředitelstvích. Například ve Stalinových závodech 8, v Synthesii Praha 8, v Semtíně 4, v Tesle Pardubice 4 atd. Podrobné seznamy podezřelých osob obsahovaly důvody jejich zařazení do seznamů a byly mnohdy doplněny opisy jejich korespondence a dalšími materiály. Nejčastější důvod zařazení do seznamu zněl – špatný postoj k lidově demokratické republice a k lidově demokratickému zřízení.¹⁸

Specifický problém představovala zpravodajská ochrana Jáchymovských uranových dolů. O Jáchymovské doly projevovaly eminentní zájem sovětské zpravodajské služby. V Jáchymově

pracovali již od osvobození sovětští odborníci a SSSR měl velký zájem na těžbě uranové rudy. Generální ředitel dolů Rada žádal ministerstvo národní obrany o zajištění ochrany. Splněním tohoto úkolu pověřil Bedřich Reicin Karla Vaše. Ten na základě jednání s generálním ředitelem přípravy ke splnění úkolu osobně organizoval a řídil práce. Pokyny k tomu dostával navíc od sovětského konzula Tichonova, kterému také osobně předával veškeré materiály o této činnosti. V Jáchymově vznikl zvláštní referát ochrany uranových dolů. Do jeho čela postavil K. Vaš bývalého spolužáka z gymnázia v Užhorodě a dobrého známého mjr. Eduarda Kociána. Spolu prováděli výběr příslušníků závodní stráže, vypracovali způsob ochrany dolů, technická opatření kolem dolů atd. Příslušníky závodní stráže vybírali zásadně ze známých a přísně K. Vašem osobně prověřených demobilizovaných bývalých příslušníků 1. čs. armádního sboru v SSSR. Zajistili také jejich výcvik a obstarali zbraně pro strážní oddíl. K. Vašovi i E. Kociánovi vyplácel ředitel dolů odměnu za plnění úkolů ochrany dolů ve výši 5 000 korun. Vyplácení odměny se stalo příčinou sporu mezi B. Reicinem a K. Vašem. Reicin když zjistil, že je odměna Vašovi vyplácena, rozhodl vyplatit jednorázovou odměnu ve výši 10 000 pro Kociána i Vaše s tím, že více odměny nebudou dostávat. Podle vyjádření K. Vaše zřejmě ředitelství dolů dále poukazovalo zmíněné obnosy, které B. Reicin jmenovaným nevyplácel.¹⁹

Cestou zpravodajské ochrany podniků ovlivňovalo vojenské obranné zpravodajství personální obsazení důležitých pozic podle svých potřeb a podle pokynů vedení KSČ. Na základě informací získaných pomocí oficiální i neoficiální struktury vnější a vnitřní ochrany podniků měla centrála OBZ k dispozici podrobné informace o situaci v podnicích, jež zpravodajské ochraně podléhaly. Vezmeme-li v úvahu, že v říjnu 1945 došlo ke znárodnění klíčových podniků naší poválečné ekonomiky a téměř všechny podléhaly zpravodajské ochraně OBZ, mělo vedení KSČ neustále k dispozici informace o reálné situaci v nich. Zároveň tyto možnosti vytvářely také příznivé podmínky pro ovlivňování pracujících těchto podniků v duchu politiky KSČ. V plném rozsahu využilo vedení KSČ výše uvedených možností především v době únorových událostí roku 1948.

-
- ¹ VÚA, VKPR, č. j. 1012, 1945.
² Tamtéž, Stát. taj. MNO, č. j. 1417-III/taj. zprav. 1945.
³ AMV, fond 310–246, X–1945.
⁴ Tamtéž, fond 302–579–9.
⁵ Tamtéž, fond 302–540–3.
⁶ Tamtéž, fond 302–579–1.
⁷ Tamtéž, fond 302–539–5.
⁸ Tamtéž, fond 302–579–1.
⁹ Tamtéž, fond 302–540–3.
¹⁰ Tamtéž, fond 302–540–1.
¹¹ Tamtéž, fond 302–542–6.
¹² Tamtéž.
¹³ Tamtéž.
¹⁴ Tamtéž.
¹⁵ VÚA, PK MNO, č. j. 11 088, 1947.
¹⁶ AMV, fond 302–579–1.
¹⁷ Tamtéž.
¹⁸ Tamtéž.
¹⁹ Hanzlík, F., Pospíšil, J., Pospíšil, J.: Sluha dvou pánů, Lípa Vizovice, 1999, s. 92.

11. Zdroje důležitých informací pro vedení KSČ

Základem pro realizaci záměrů komunistické strany v průběhu roku 1947 i v období únorových událostí se stal informační monopol, který se jí podařilo vytvořit v průběhu let 1945–1946. Spočíval především v možnosti získávat informace pro jiné politické strany a subjekty nedostupné, jejich vyhodnocení a praktické využití v každodenní politické praxi. Jednalo se například o informace analyzující stávající politickou situaci, poměr politických sil, veřejné mínění, informace o činnosti ostatních politických stran, informace z hospodářské sféry, informace o vývoji vnějších podmínek. Informační monopol přinášel také údaje použitelné ke kompromitování osob, politických stran, různých dalších organizací a umožňující mnohdy i politické vydírání a vynucování spolupráce.

Informace se soustřeďovaly na ÚV KSČ, v jeho jednotlivých odborech a odděleních. Tam byly podrobně analyzovány, tříděny a vyhodnocovány. Tvořily základ pro vypracování politické linie komunistické strany při řešení problémů v různých oblastech. Zároveň všichni činitelé komunistické strany měli k dispozici podrobné údaje a informace pro svoji činnost ve vládě, v parlamentu i ve funkcích ve státní správě i jinde.

Pozice, které komunistická strana získala v mocenských složkách státu i v hospodářské sféře, jí umožňovaly neustále zdokonalovat systém získávání informací, založený na vytvoření dvou relativně samostatných linií. První z nich vznikla v organizační struktuře komunistické strany. Jednalo se o hierarchii různých oddělení, komisí, referátů a referentů, jejichž úkolem bylo nejen informace získávat, ale zároveň realizovat politickou linii KSČ v okruhu své působnosti.

Druhou linií získávání důležitých informací a zároveň realizace politiky KSČ tvořily instituce, ve kterých získali komunisté rozhodující vliv. K nim můžeme zařadit především bezpečnostní složky, ale například také ministerstvo informací v čele s Václavem Kopeckým. V průběhu roku 1946 a na počátku roku 1947 dochází postupně k navazování úzké spolupráce a k prolínání

obou linií. Komunisté pracující na jakýchkoliv funkcích mimo komunistickou stranu byli pověřováni plněním úkolů a získáváním informací v rozsahu, jenž je možno jednoznačně považovat za soustavné porušování tehdy platných zákonů. Typickým příkladem bylo získávání údajů a informací pro doplňování kartoték důstojníků armády a SNB.

KSČ se dařilo v letech 1945–1947 v širokém měřítku obsadit významnými stranickými funkcionáři důležité funkce ve státní správě, v bezpečnosti, v armádě, ale i v hospodářské sféře. V důsledku této skutečnosti bylo velmi složité, ne-li nemožné posoudit, které informace vedení KSČ získává zcela legálně a které v rozporu s platnými právními normami a předpisy. Například K. Gottwald jako předseda vlády legálně dostával informace od zpravodajských služeb, šéf odboru pro politické zpravodajství kpt. Bedřich Pokorný od svých podřízených složek, stejně tak pplk. B. Reicin, šéf vojenského obranného zpravodajství. Důležité informace měli k dispozici také hlavní velitel SNB pplk. O. Kryštof a zemští velitelé v Praze a v Brně plk. K. Veselý-Štainer a škpt. Stanislav Sedlák a další. Většina jmenovaných zároveň zastávala významné funkce ve vedení KSČ. Neomezený přístup jmenovaných, ale i přístup dalších osob z řad členů KSČ k získání důležitých informací ve svém důsledku vedl ke vzniku jejich výsadního postavení jak ve služební, tak i ve stranické hierarchii. Diametrálně rozdílné možnosti při získávání rozhodujících informací mezi komunistickou stranou a ostatními politickými stranami Národní fronty vystupují do popředí při bližším pohledu na strukturu a funkci systému, vytvořeného KSČ.

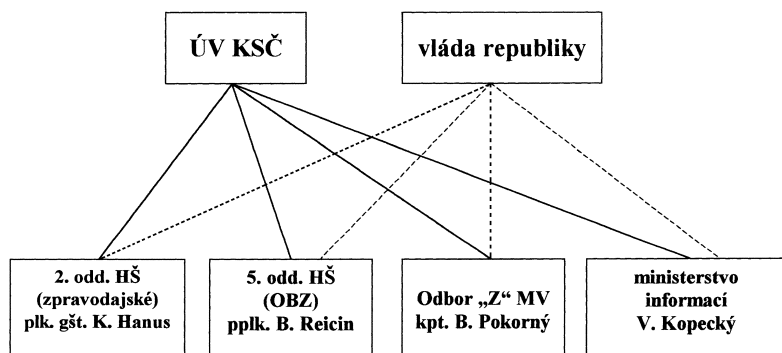
I když každé schematické vyjádření skrývá určité nebezpečí zjednodušeného pohledu, je možno na jeho základě ukázat fungování a strukturu výše uvedeného systému. Jeho hlavním článkem byl ÚV KSČ se svou organizační strukturou. Jak ukazuje schéma na str. 142, hlavním zdrojem rozhodujících informací pro vedení KSČ byly zpravodajské služby a ministerstvo informací.

Zpravodajské služby a ministerstvo informací měly být vzhledem ke svému postavení v mocenské struktuře státu v první řadě zdrojem informací pro členy vlády a další ústavní činitele.

Ve skutečnosti však o obsahu informací, které dostávala k dispozici vláda a ústavní činitelé včetně prezidenta republiky (mimo členů KSČ), rozhodovali šéfové těchto složek, členové KSČ. Jak

ukazuje obsah dokumentů, předkládaných odborem pro politické zpravodajství MV nebo 5. oddělením HŠ, jednalo se o informace pečlivě **vytříděné** nebo naopak doplněné s ohledem na zájmy KSČ. Uvedené konstatování potvrzuje i obsah mnohých dokumentů, které vznikly bezprostředně po únoru 1948 a v nichž se autoři zamýšleli nad úlohou zpravodajských služeb. Jedním z nich je i pasáž **Příprava totalitního státu** z publikace **Prameny k dějinám třetího odboje**, kde se říká: „Je snad zbytečné uvádět, že výsledky práce těchto zpravodajských služeb nedostávala vláda ani prezident, nýbrž pouze příslušní komunističtí ministři, komunistický generální sekretariát a částečně komunistický tisk, takže se nekomunističtí ministři dovídali o výsledcích státního bezpečnostního aparátu z komunistických novin.“¹

ZDROJE DŮLEŽITÝCH INFORMACÍ PRO VEDENÍ KSČ

Výsadní postavení pátého oddělení HŠ MNO a jeho přednosty B. Reicina ukazuje další schéma (str. 143). Páté oddělení hlavního štábu disponovalo rozsáhlými informacemi. Tyto informace získávalo buď z vlastních zdrojů, nebo od jiných složek. Ty měly povinnost na základě nařízení MNO a MV určené informace OBZ okamžitě předávat ke zpracování a k vyhodnocení.

K naléhavým zprávám, které musely podřízené složky okamžitě neprodleně hlásit, patřily takové, jejichž obsah mohl dát podnět k interpelacím poslanců v parlamentu.

informace získané
jinými složkami

finanční stráž

2. odd. HŠ MNO

zemské odbory
bezpečnosti II.

Státní bezpečnost

SNB

národní výbory

5. oddělení HŠ MNO
(OBZ) pplk. B. Reicin

agenturní síť

a) centrálně řízené
b) podřízených stupňů

stýční důstojníci
v určených
institucích

důstojníci ochrany
průmyslových
podniků
důležitých pro
obranu

sledování, analýza
a hodnocení

informace získané
vlastními prostředky
doma i v zahraničí

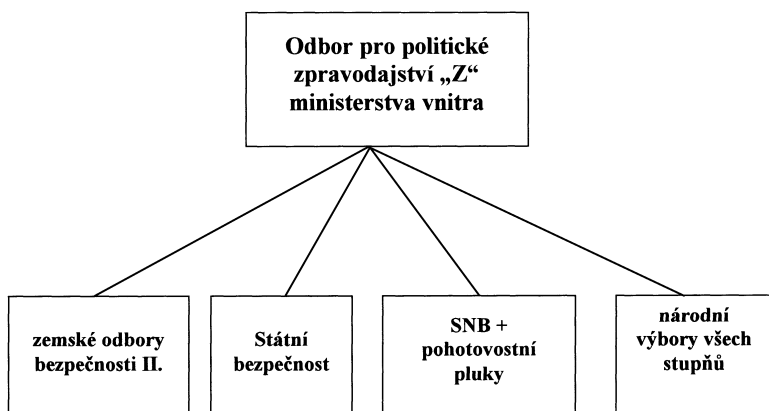
- v armádě
- v průmyslových podnicích
- ve státních orgánech
- a institucích
- v politických stranách NF
- v bezpečnosti (SNB, StB)
- v zájmových organizacích
- v podzemním hnutí

- tisku, rozhlasu, veřejné
projevy členů vlády,
poslanců parlamentu,
činitelů politických stran,
zájmových organizací

Další složkou, která získávala pro vedení KSČ důležité informace, byl odbor pro politické zpravodajství „Z“ ministerstva vnitra. Od 2. prosince 1946 se změnilo jeho označení na VII. odbor MV. I když tomuto odboru podléhaly na základě organizační struktury pouze ZOB II a StB, fakticky vydával jeho přednost nařízení a úkoly pro SNB, národní výbory všech stupňů a bezpečnostním referentům. Význam národních výborů jako zdrojů důležitých informací spočíval mimo jiné i v tom, že jednotlivé stupně národních výborů převzaly množství archivních pramenů a dokumentace pocházející z doby okupace.

Důležitým zdrojem informací pro odbor „Z“ byly i jednotlivé stupně organizační struktury SNB. Prvořadou povinností příslušníků SNB bylo hlásit zpravodajským orgánům jakoukoliv událost, jež by mohla spadat do jejich kompetence. V průběhu roku 1947 po reorganizaci vyžadovalo StB hlášení téměř o všem a samo rozhodovalo, které případy bude řešit v rámci svých kompetencí a které předá k řešení SNB. V pohraničních oblastech získávaly důležité informace pluky SNB (původně pohotovostní). U těchto útvarů pracovaly samostatné zpravodajské orgány.

Všechny výše uvedené instituce plnily určené úkoly ve prospěch odboru pro politické zpravodajství. Fakticky byly tomuto odboru podřízeny a současně vzájemně koordinovaly svoji činnost, jak ukazuje následující schéma.

K prohloubení koordinace všech bezpečnostních složek sloužily konference bezpečnostních referentů a vedoucích orgánů výkonných složek. Výnos MV ze dne 22. ledna 1947 stanovil, že se zmíněné konference budou konat v místě sídla oblastního velitele SNB pravidelně v prvním týdnu každého měsíce. Povinnost zúčastnit se konferencí platila pro bezpečnostní referenty všech ONV oblastí, oblastní velitele SNB, StB, pro přednostu oblastní kriminální ústředny a pro velitele pohraničního praporu SNB. Podle potřeby se zúčastňovali také okresní velitelé SNB, vedoucí okresních kriminálních úřadoven a vedoucí poboček StB.²

Odbor pro politické zpravodajství „Z“ byl fakticky zpravodajskou centrálou ministerstva vnitra. Skládal se z oddělení, která prováděla shromažďování, analýzu a hodnocení informací získaných centrálně řízenými agenturními sítěmi. Prováděl i hodnocení informací z jiných zdrojů. Měl následující organizační strukturu:³

Organizační struktura Odboru pro politické zpravodajství „Z“ ministerstva vnitra v roce 1945

přednosta	zástupce
Oddělení:	
1. obranné	6. studijní
2. hospodářské	7. agenturní, pátrací
3. technické a výzkumné	8. kontrolní služba radioelektrická
4. pasové	9. evidenční
5. finanční	10. styčné

Odbor pro politické zpravodajství patřil ke klíčovým složkám ministerstva vnitra. Na základě získaných informací zpracovával **zpravodajské přehledy**, které obsahovaly určité informace o vnitropolitické a mezinárodní situaci. Přehledy distribuovalo MV ostatním ministerstvům a důležitým úřadům. Spolu s OBZ se odbor pro politické zpravodajství MV stal rozhodujícím zdrojem informací pro vedení KSČ. Obě bezpečnostní složky se staly v průběhu roku 1946 nejen zdrojem významných informací, ale také nástrojem komunistické strany při vytváření příznivých podmínek pro předpokládané uchopení politické moci. Odbor pro politické zpravodajství i OBZ fakticky řídila komunistická strana. Jejich příslušníci plnili konkrétní úkoly podle požadavků vedení KSČ. Vytvářeli agenturní síť v nekomunistických politických stranách, doplňovali kartotéky příslušníků armády, SNB a určených zájmových organizací. Získávali také kompromitující informace o osobách, které vedení KSČ potřebovalo odstranit z významných funkcí v mocenských složkách a v ostatních institucích.

K dalším zdrojům důležitých informací pro KSČ můžeme zařadit ministerstvo informací. V čele tohoto ministerstva stál známý činitel KSČ Václav Kopecký. Ministerstvo zajišťovalo monopol komunistické strany v hromadných sdělovacích prostředcích, především v tisku a v rozhlase.

Oddělení pro vědeckou politiku zemské kulturní rady ČSNS v Brně předložilo vedení strany již v listopadu 1946 rozbor, v němž upozorňovalo na nebezpečí ovládnutí ministerstva informací komunistickou stranou. Podle názoru autorů rozboru neměla produkce tří nekomunistických politických stran šanci proti obrovskému tiskovému koncernu KSČ, do něhož zahrnuli:

- 1. listy přímo náležející KSČ;**
- 2. instituce ovládané komunisty:**
 - a) ministerstvo informací,
 - b) rozhlas,
 - c) mamutí nakladatelství Orbis a Svoboda kromě několika set menších nakladatelství a tiskáren;
- 3. listy kontrolované komunisty:**
 - a) koncern nakladatelství Práce s listy Práce, Květen, ÚRO,
 - b) koncern deníku Mladá fronta s listy Generace, My 46 atd.
 - c) ostatní „nadstranický tisk“, který je ovlivňovaný komunis-

tickými redaktory nebo závodními radami, jako Svobodné Československo.⁴

Uvedený stav umožňoval komunistům rozšiřovat informace podle jejich potřeb a na druhé straně zabránit šíření objektivních informací této straně nepohodlných. Fakticky veškeré informace, které zveřejňoval rozhlas, procházely cenzurou. V některých případech nemohli na základě rozhodnutí ministra informací V. Kopeckého vystoupit v rozhlase činitelé nekomunistických politických stran, zastávající významné funkce ve státním aparátu. Jedním z typických příkladů byl případ projevu státního tajemníka MNO Jána Lichnera k situaci v armádě. Jeho vysílání v rozhlase dne 13. listopadu 1946 osobně zakázal ministr V. Kopecký a odeslal jeho text k posouzení dr. Petru Zenklovi. Jednalo se o jednostránkový text, v němž se státní tajemník vyjadřoval k poměru Čechů a Slováků v armádě, k platům důstojníků i k dalším otázkám a který neobsahoval žádné informace, jež by nebylo možno zveřejnit.⁵

Ministerstvo informací podrobně monitorovalo denní i periodický tisk a snažilo se zabránit zveřejňování informací „důvěrného a tajného charakteru“, které mohly údajně ohrozit politickou stabilitu, bezpečnost a hospodářské zájmy státu. Podrobné monitorování tisku včetně projevů činitelů politického a veřejného života provádělo také vojenské obranné zpravodajství, Státní bezpečnost a osvětová služba v armádě. Tyto instituce svoji činnost úzce koordinovaly a pravidelně jednou měsíčně vyhodnocovaly prováděné analýzy.

Ministerstvo informací pod vedením V. Kopeckého vytvořilo v průběhu let 1945–1946 rozsáhlou, přísně utajovanou a výkonnou síť agentů, informátorů a důvěníků. Analýzou a vyhodnocováním informací získaných agenturními sítěmi i monitorováním tisku se zabýval I. odbor ministerstva informací (vnitřní informace). Ten se spolu s odborem pro politické zpravodajství MV a vojenským obranným zpravodajstvím pravidelně podílel na zpracování **Důvěrných zpráv**. Podle stanoveného rozdělovníku dostávali materiál prezident republiky, předseda vlády, ministři vnitra, informací, zahraničních věcí a obrany.⁶ Souběžně předkládaly výše uvedené složky K. Gottwaldovi vybrané informace v **Deníku zpráv pro předsedu vlády Gottwalda**, které byly označovány jako **PŘÍSNĚ TAJNÉ**. O možnostech zpravodajských

služeb svědčí i podrobná zpráva o tajné schůzi K. Gottwalda, Z. Fierlingera, A. Zápotockého a V. Noska z listopadu 1947. Zpráva obsahuje i posouzení VII. odboru MV (politické zpravodajství), v němž je vyjádřen podiv nad tím, jak se mohl agent dostat k informacím, které uváděl.⁷

Informace, jimiž disponovalo vedení komunistické strany, umožňovaly vypracovat a soustavně aktualizovat politickou linii strany v oblastech, které rozhodovaly o dalším vývoji politické situace v republice. Představitelé komunistické strany se na rozdíl od činitelů ostatních politických stran v Národní frontě mohli při prosazování zájmů strany ve vládě, v parlamentu a v ostatních složkách státní moci opírat o potřebné množství a kvalitu informací. Mnohé spory ve vládě a v parlamentu se komunistům podařilo vyřešit v jejich prospěch právě z toho důvodu, že měli k dispozici informace a argumenty pro činitele ostatních stran nedostupné.

Handicap nedostatku potřebných informací předem značně znevýhodňoval nekomunistické politické strany v zápase o prosazení jejich politických zájmů demokratickými prostředky. Výše uvedené skutečnosti do značné míry umožňují pochopit i mnohé chyby a diskutabilní rozhodnutí vedoucích činitelů nekomunistických politických stran v období vyvrcholení zápasu o uchopení politické moci.

Za účelem získávání a shromažďování důležitých informací vytvářela KSČ i specifické orgány ve vnitrostranické hierarchii. Sem patřil systém kádrových, branných, bezpečnostních i jiných komisí, o jejichž složení a působnosti jsou uvedena základní fakta v předcházející části. O jejich činnosti lze konstatovat, že se neustále rozšiřovala a zintenzivňovala v průběhu prohlubující se krize ve společnosti během roku 1947.

Kromě mocenských složek státu soustředila komunistická strana svoje úsilí na získávání informací o činnosti ostatních politických stran Národní fronty. Z tohoto důvodu vznikla na ÚV KSČ **Komise pro evidenci demokratických sil v ostatních politických stranách**. Na nižších stupních organizační struktury působili tajemníci pro práci v ostatních politických stranách.⁸

V parlamentu, ve vládě i v ostatních institucích, kde společně pracovali komunisté se členy ostatních politických stran, směřovalo úsilí předem určených členů KSČ k získávání důvěrných

informací o těchto stranách. K jejich úkolům patřilo i vytipování členů jiných politických stran, u nichž byl předpoklad získání ke spolupráci s komunistickou stranou. Souběžně s výše uvedenou činností vytvářela komunistická strana síť důvěrníků a informátorů ve všech ostatních politických stranách, ale také v institucích státní správy i v hospodářské sféře.⁹ Jedním z důležitých úkolů infiltrace komunistů do ostatních stran NF byla i realizace opatření proti vytváření stejných sítí jiných stran v KSČ a zabránění úniku důvěrných informací mimo KSČ.

Z dostupných archivních pramenů je zřejmé, že hlavní pozornost a úsilí věnovalo vedení KSČ především sociálnědemokratické straně a straně národně socialistické. Fondy archivu ÚV KSČ obsahují materiály o činnosti komise pro evidenci demokratických sil, v nichž je možno nalézt až překvapivě přesné zprávy o národně socialistické straně již od konce roku 1945. Například ve zprávách o národně socialistické straně z ledna 1947 je uvedena analýza vnitřních rozporů v této straně, jsou uvedeny konkrétní výroky činitelů strany o KSČ, pronesené na interních jednáních. Další zpráva uvádí podrobnou finanční situaci strany a ve výtisku Svobodného slova z 5. března 1947, kde byla zveřejněna jména členů ÚVV ČSNS, jsou označena jména sedmi spolupracovníků KSČ. Podrobná zpráva o stavu zaměstnanců ústředního sekretariátu ČSNS z 2. dubna 1947, podepsaná K. Švábem, uvádí přesná schémata struktury strany po jednotlivých krajích, včetně výše placených členských příspěvků. Zpráva z října 1947 obsahuje vedle jiných informací také přesnou organizační strukturu, personální obsazení ústředního sekretariátu ČSNS i s uvedením výše platů jednotlivých pracovníků.¹⁰

Přestože sociálnědemokratická strana byla považována za nejbližšího spolupracovníka KSČ v Národní frontě, věnovala komunistická strana činnosti zaměřené vůči ní mnohdy ještě větší pozornost než straně národně socialistické. Zprávy informátorů o sociálnědemokratické straně obsahují podobné informace jako v případě strany národně socialistické. Také materiál z léta 1947 a ze září 1947 obsahuje seznam členů předsednictva ústředního výkonného výboru ČSSD i krajských výkonných výborů s charakteristikami a s hodnocením smýšlení jednotlivých osob. Zajímavé jsou i instrukce pro informátory pracující v ČSSD, ve kterých se požaduje v přípravě sjezdu zajistit ovlivňování pravých a neroz-

hodných členů, zajistit spojky k levým delegátům a označit dva až tři důvěryhodné a spolehlivé lidi, kteří by se mohli stát organizátory levých skupin v krajích a v okresech, shromažďovat adresy i ostatních funkcionářů stran NF s charakteristikou. Důraz byl položen na důvěrnost a opatrnost práce komunistů uvnitř ČSSD.

Následuje přesná zpráva ze sjezdu ČSSD s označením **Přísně důvěrné – po přečtení zničit**. Za rozhodující úkol komunistů pracujících v SD považovalo vedení KSČ dosáhnout vydání prohlášení ve prospěch Fierlingera okresními, krajskými výbory a organizacemi. Zároveň s tím měla být iniciována jednání okresních a krajských konferencí s cílem svolat mimořádný sjezd ČSSD. O záměrech působení komunistické strany uvnitř sociální demokracie svědčí konstatování na závěr zprávy, kde se říká: „*Zápas uvnitř sociálnědemokratické strany byl nyní přenesen před veřejnost. Výsledek tohoto zápasu bude ovlivňovat další politický vývoj v ČSR. Je záležitostí celé naší strany, aby do tohoto zápasu co nejaktivněji zasáhla.*“¹¹ Působení komunistické strany vůči sociálnědemokratické straně i straně národně socialistické se výrazným způsobem zintenzivnilo ke konci roku 1947. V této souvislosti je zajímavou skutečností, že archivní prameny neobsahují informace o činnosti komunistů vůči straně lidové, popřípadě o působení informátorů a důvěrníků komunistické strany v jejich řadách.

Nebylo výjimkou, že v určité instituci, organizaci nebo politické straně pracovali vedle sebe členové zpravodajských sítí OBZ, StB, ZOB II, ministerstva informací i KSČ. V mnoha případech byly tímto způsobem zpravodajské sítě záměrně vytvářeny. To dávalo značné možnosti vzájemné kontroly agentů, důvěrníků a informátorů z centra, aniž o tom sami věděli. Porovnávat získané informace bylo možno až na úrovni šéfů institucí, jež zpravodajské sítě vytvářely. K nim patřili především přednosta 5. oddělení HŠ B. Reicin, přednosta odboru pro politické zpravodajství B. Pokorný, ministr informací V. Kopecký a vedoucí evidenčního odboru ÚV KSČ K. Šváb.

Zpravodajské sítě využívaly bezpečnostní složky k plnění různých úkolů. Bezprostředně po osvobození se jednalo o získávání informací umožňujících efektivní boj proti nacistickému podzemí. V průběhu roku 1946 a v roce 1947 dochází ke změně orientace jejich činnosti. Proto i značná část činnosti zpravodaj-

ských sítí směřovala k získávání informací umožňujících ovlivňovat politický vývoj ve státě. Svědčil o tom průběh retribuce, průběh předvolební kampaně v roce 1946 i průběh dalších událostí.

Do kompetence všech bezpečnostních složek náležela také ochrana utajovaných skutečností v rámci MNO, MV, ale i v hospodářské sféře. I při plnění úkolů v této oblasti sehrávaly důležitou úlohu agenturní sítě. Stanovení rozsahu utajovaných skutečností patřilo do pravomoci vojenského obranného zpravodajství, ZOB II a StB. Spektrum utajovaných skutečností bylo velmi široké. Za tajné byly považovány především jakékoliv informace o činnosti zpravodajských služeb, ale i dalších složek ministerstva vnitra a celé armády. To se týkalo i případů zneužití pravomocí příslušníků uvedených složek i případů jakéhokoli porušení zákonů z jejich strany. Vedle skutečné potřeby ochrany utajovaných skutečností umožňoval tento stav výrazným způsobem omezit i zveřejňování informací, které by dávaly reálnou představu o vývoji hospodářství, ale i o situaci v ostatních oblastech života společnosti. Tendence k maximálnímu utajování jakýchkoli informací o činnosti OBZ, armády, MV a všech jeho podřízených složek tvrdě prosazoval především B. Reicin. Jeho názory na nutnost utajování i bezvýznamných údajů je možno označit až za absurdní. Další vývoj i po únoru 1948 však ukázal, že právě extrémní utajování veškeré činnosti OBZ i záměrné a systematické vyvolávání strachu z možných následků vyzaření „utajovaných“ skutečností umožňovalo v širokém měřítku používání nezákonných metod v činnosti této organizace. Zároveň je zřejmé, že se jednalo o praktické využívání zkušeností sovětských tajných služeb. Například v rozsáhlém dokumentu OBZ **Ob-
ranné zpravodajství část I.**, který pojednává o celkovém působení této složky, je věnována problematice utajení mimořádná pozornost. Článek 90 obsahuje úkol navázat spojení s redakcemi denního i odborného tisku, zamezit zveřejňování utajovaných informací, přičemž o tom, co je utajovaná informace, rozhodvalo OBZ. V článku 91 se dokonce zakazuje vojenským osobám odpovídat na inzeráty z tisku nebo zveřejňování článků v tisku bez předchozí cenzury osvěty a OBZ. Totéž se týkalo i rozhlasových projevů. Dokument předpokládal také odstranění označení druhu vojska z výložek, zákaz fotografování fakticky čehokoliv, zrušení viditelného označení skladů a podobně.¹²

Pod rouškou nutnosti zabránění úniku utajovaných skutečností bylo úsilí bezpečnostních složek ovládaných komunistickou stranou zaměřeno i na zjišťování totožnosti osob, které byly informatory nekomunistických politických stran. V období zostření vnitropolitické situace v druhé polovině roku 1947 byly zpravodajské sítě využívány také k šíření různých informací, dezinformací, ale i k plnění jiných úkolů.

Nejrozsáhlejšími zpravodajskými sítěmi disponovalo vojenské obranné zpravodajství. Vedle armády byly vytvářeny především ve státních orgánech a institucích, v průmyslových podnicích, v zájmových organizacích, v politických stranách, ve finanční stráží, v podzemním hnutí, ale i v SNB a StB. Zpravodajské sítě vytvářelo OBZ dokonce i uvnitř komunistické strany. SNB a do určité míry ani StB nepovažovaly vedení komunistické strany ještě v první polovině roku 1947 pro ně za naprosto spolehlivou složku. Především na základě informací získaných vojenským obranným zpravodajstvím byli v průběhu reorganizace v roce 1947, ale i v následujícím období odstraňováni z významnějších funkcí „nespolehliví“ příslušníci SNB, StB a ZOB II. V převážné míře se jednalo o členy nebo přívržence ČSNS a ČSSD.

Význam působení výše uvedených zpravodajských sítí pro KSČ není možno přeceňovat, ale ani podceňovat. I přes mnohé nedostatky a problémy v jejich činnosti měly pro vedení KSČ mimořádný význam vzhledem k možnosti získání informací, které byly pro jejich politické protivníky nedostupné.

Ostatní politické strany se dostávaly z hlediska možností získávání důležitých informací, nutných k přijetí odpovídajících rozhodnutí při řešení každodenních politických problémů oproti KSČ do nerovnoprávného postavení.

Toto nerovnoprávné postavení nekomunistických politických stran bylo dáno a dále prohlubováno působením několika faktorů. Vedení KSČ mělo k dispozici veškeré informace (včetně těch, které tvořily předmět služebního a státního tajemství) získané bezpečnostními složkami, národními výbory, ministerstvem informací i dalšími institucemi, v jejichž čele stáli členové této strany. Ostatní politické strany byly odkázány pouze na oficiální zdroje informací (tisk, rozhlas), popřípadě na informace svých členů působících ve vládě, v parlamentu i v některých dalších institucích. Pouze ve výjimečných případech získávaly informace

od svých členů anebo příznivců působících v bezpečnostních složkách. Jejich praktické využití však bylo velmi problematické. V případě odhalení jejich totožnosti jim hrozila nejen ztráta zaměstnání, ale také trestní stíhání a v mnohých případech dlouholeté tresty za vyzrazení státního nebo služebního tajemství. Například pravdivé informace o zneužívání ministerstva vnitra a bezpečnostních složek komunistickou stranou, které se tímto způsobem podařilo získat vedení demokratických stran, nemohly být v plné míře využity. Snaha řešit mnohé problémy cestou interpelací v parlamentu a na jednáních vlády byla ve většině případů bezvýsledná právě z toho důvodu, že drtivá většina těch, kteří demokratickým stranám informace poskytli, odmítla osobní svědectví z důvodů obavy ze ztráty zaměstnání a z obavy o bezpečnost vlastní i svých rodin¹³

Pomocí rozsáhlých sítí agentů, informátorů a důvěrníků, které bezpečnostní složky vytvářely v mnohých institucích, včetně již zmíněných sítí v StB a SNB, se dařilo zdroje informací nekomunistických stran neustále omezovat.

V polovině roku 1947 se nekomunistické politické strany staly i přes přijetí zákona o SNB vůči zjevnému a zcela zřejmému zneužívání ministerstva vnitra a bezpečnostních složek komunistickou stranou téměř bezbranné. Veškerá snaha o zjednání nápravy ve vládě i v parlamentu se minula účinkem. Svědčí o tom i reakce ministra vnitra V. Noska na projev poslance Oty Hory při jednání ÚNS v souvislosti s přijetím zákona o SNB. I přes jeho ujištění, že ustanovení zákona č. 149/1947 Sb. budou prováděna nestranně a spravedlivě, následovaly praktické kroky ministerstva vnitra a podřízených složek SNB, které svědčily o opaku. Konkrétní údaje byly zveřejněny v článku poslance O. Hory ve Svobodném slově dne 24. července 1947.

V průběhu konečné fáze jednání o přijetí zákona č. 147/1947 Sb. v ÚNS došlo k dalšímu podstatnému zhoršení vnitropolitické situace a k prohloubení rozporů v NF. Jednou z příčin byl i nevybíravý nátlak Sovětského svazu na vládu republiky v souvislosti s jednáním o účasti ČSR na projektu Marshallova plánu. Vláda byla nucena přehodnotit svoje předcházející rozhodnutí a účast na jednáních v Paříži odmítnout. Tento moment se podle názoru mnohých aktérů událostí té doby výrazně promítl také v jednání komunistů při řešení důležitých politických problémů v následu-

jícím období. Fakticky znamenal nástup komunistické strany k co nejrychlejšímu vytvoření podmínek pro úplné uchopení politické moci ve státě. A to za použití všech prostředků, které měla k dispozici. Důsledkem tohoto úsilí bylo další prohlubování vnitropolitické krize, směřující k otevřené konfrontaci mezi KSČ a ostatními stranami Národní fronty.

Právě výsledky politického zápasu koncem roku 1947 a na počátku roku 1948 rozhodujícím způsobem ovlivnily diametrálně odlišné možnosti, kterými jednotlivé soupeřící strany disponovaly. Stejně jako v předcházejícím období i v etapě rozhodujícího zápasu o uchopení politické moci ve státě sehrály důležitou úlohu bezpečnostní složky a ministerstvo vnitra.

¹ Prameny k dějinám III. odboje, díl I., 1995, s. 71.

² Tamtéž, Věstník MV ČSR, roč. XXIX., 1947, č. 2, čl. 18 z 15. února 1947. Výnos č. j. B-2515-8/1-47-II/2.

³ Tamtéž, fond 304-47-1.

⁴ Tři roky, Přehledy a dokumenty k československé politice v letech 1945–1948, Melantrich, díl 2, Praha 1991, s. 336.

⁵ SÚA, A ÚV KSČ, fond 100/24, sv. 39, a. j. 844.

⁶ Tamtéž, fond 100/24, sv. 39, a. j. 827.

⁷ Tamtéž.

⁸ Tamtéž, fond 100/1, sv. 18, a. j. 110.

⁹ Tamtéž, dále také fond 100/1, sv. 200, a. j. 1282.

¹⁰ Tamtéž, fond 100/1, sv. 18, a. j. 110.

¹¹ Tamtéž.

¹² AMV, fond 302-539-9, č. j. 51 569/taj. zprav. 1946.

¹³ Tři roky, Přehledy a dokumenty k československé politice v letech 1945–1948, Melantrich, díl 2, Praha 1991, s. 406.

12. Důvěrné osobní informace – základ pro rozmisťování kádrů, druhá očista důstojnického sboru

S rostoucím osobním vlivem B. Reicina se stále více projevovála jeho chorobná ctižádostivost, podezřívavost a snaha získat co nejvíce důležitých informací, které by přispěly k jeho ještě většímu vlivu v armádě, v KSČ i v celém státě. Proto patřil Bedřich Reicin k osobám, jež poskytovaly vedení komunistické strany klíčové informace ze všech oblastí života společnosti. Podle názoru jeho nejbližších spolupracovníků se Reicin snažil všemožně proniknout do každého státního tajemství a nemilosrdně stíhal osoby, které mu v tom bránily.¹

Do všech oddělení ministerstva národní obrany, ale také do jiných státních úřadů a podniků postupně prosazoval osoby jemu bezmezně oddané, bez ohledu na politickou příslušnost. Všechny podřízené soustavně přetěžoval pracovními úkoly tak, že nikdo neměl čas uvažovat o jejich obsahu. Seběmenší náznak jiného názoru v zárodku tlumil. Sveřepě odstraňoval všechny osoby, o nichž měl jen dojem, že by jeho škodlivou činnost mohly odhalit.² Při rozmisťování jemu oddaných osob na důležitých místech úzce spolupracoval s kpt. Bedřichem Pokorným z ministerstva vnitra.

V průběhu roku 1946 zaměřilo vedení KSČ hlavní pozornost na ovládnutí zbývajících odborů ministerstva vnitra a důležitých pozic v SNB. S pomocí ministra vnitra V. Noska a ostatních komunistů pracujících na ministerstvu pokračovalo postupně doplňování dalších odborů MV členy KSČ. Problematikou rozmisťování členů KSČ na ministerstvu vnitra se zabývalo bezpečnostní oddělení a bezpečnostní komise ÚV KSČ. Vzniklo také archivní oddělení ÚV KSČ. Toto oddělení vedlo evidenci určených osob a shromažďovalo o nich informace důvěrného charakteru. Za prioritní považovalo vedení KSČ získávání informací o osobách, které pracovaly na důležitých místech v armádě a SNB.

Dokumenty archivního oddělení ÚV KSČ přesně specifikovaly okruhy osob, o nichž měly být průběžně získávány potřebné

informace. V armádní hierarchii na ministerstvu národní obrany a na hlavním štábu to byli přednostové odborů a oddělení, dále velitelé vojenských oblastí, velitelé armádních sborů, velitelé divizí a velitelé pluků. V kartotékách figurovali také velitelé vojenských škol a učilišť.

V případech ministerstva vnitra a SNB zahrnovaly kartotéky ještě širší okruh funkcí než u armády. U ministerstva vnitra se jednalo o přednosty odborů a oddělení, z hlavního velitelství SNB a ze zemských velitelství v Čechách a na Moravě o velitele a zástupce. V rámci SNB vedlo archivní oddělení záznamy také o všech oblastních a okresních velitelích včetně jejich zástupců. Stejným způsobem byli evidováni také velitelé všech stupňů v hierarchii StB a kriminální služby i jejich zástupci až po okres včetně.

Zvláštní pozornost věnovalo vedení KSČ ředitelství NB v Praze. Stejně tak evidovalo všechny bezpečnostní referenty ONV. Vedle příslušníků armády a bezpečnosti obsahovaly kartotéky záznamy o vedoucích činitelích Svazu brannosti, Čs. obce legionářské, Sdružení partyzánů, Čs. obce sokolské a dokonce i pražského požárního sboru.³

Do konce roku 1946 se komunistům podařilo získat podrobné informace o třech tisících příslušníků SNB a o stejném počtu důstojníků zařazených na sledovaných místech. Disponovali také informacemi o všech pracovnících ředitelství NB v Praze a o všech bezpečnostních referentech ONV s podrobnými charakteristikami včetně příslušnosti k politickým stranám. Vedení KSČ vydalo úkol doplnit veškeré údaje o osobách na uvedených funkcích do 1. dubna 1947 a používat je při rozestavování kádru.⁴

V případech generálů a důstojníků armády prováděli doplňování kartoték příslušníci OBZ, kteří měli k dispozici osobní spisy vojenských osob. Informace o zájmových osobách získávali i jinými cestami. Využívali k tomu důstojníků osvětové služby, strukturu důvěrníků KSČ v armádě, ale i agenturní síť, které řídili. Další údaje získávali z dokumentů okupačních úřadů i z jiných materiálů. K urychlenému doplnění potřebných informací a údajů v kartotékách byly organizovány dokonce dobrovolné pracovní brigády těch příslušníků SNB, OBZ a ostatních institucí, kteří k nim měli přístup. Z jejich strany se jednalo zcela nepochybně

a jednoznačně o zneužití moci úřední a o vyjádření státního a služebního tajemství. Stejně tak se jednalo o nezákonnou činnost ze strany vedení KSČ. Vzhledem k přísné stranické kázni se však informace o této činnosti komunistů nedostaly na veřejnost.

Komunisté na hlavním velitelství SNB a na všech zemských velitelstvích obdrželi po stranické linii úkol v co nejbližší době obsadit všechna osobní oddělení členy KSČ, rozestavovat kádry podle požadavků strany a zahájit rozsáhlou kampaň pro nábor příslušníků SNB do KSČ. Komunisté se v průběhu let 1946–1947 soustředili na posilování svých pozic v SNB dvěma způsoby. V první řadě se snažili nahradit z jejich pohledu nespolehlivé příslušníky SNB členy KSČ nebo alespoň se stranou sympatizujícími příslušníky. Druhou cestu představovalo získávání stávajících příslušníků SNB do řad členů strany. V obou případech k dosažení svých cílů používali celou škálu různých metod a prostředků. Nechyběl mezi nimi ani nevybíravý nátlak a kompromitování nepohodlných osob, včetně slibů beztrestnosti těm, co se jakkoli v minulosti provinili. Objevily se i sliby rychlého povýšení a postupu na vyšší funkce.⁵ Tímto způsobem se již v průběhu roku 1946 komunistické straně podařilo podstatným způsobem posílit pozice na všech stupních struktury SNB.

Vedle dalších dokumentů o tom svědčí i obsah zprávy zemského velitele SNB v Brně K. Gottwaldovi z počátku roku 1947. V úvodu zprávy konstatuje, že pohotovostní pluk (později pohraniční pluk SNB dislokovaný na Moravě) je plně v rukou KSČ a že v SNB je již 30 procent komunistů. Ke dni 31. 12. 1946 obsahovala struktura SNB na Moravě (kromě Slezska) 6 oblastí, 34 okresů a 499 stanic, ve kterých sloužilo 202 důstojníků a 5 162 gážistů. Pohotovostní pluk měl 29 důstojníků a 1 320 gážistů. K 15. březnu 1946 byli členy KSČ 3 oblastní velitelé, 8 velitelů okresů, 58 velitelů stanic, 41 důstojníků a 1 524 gážistů. Do 31. 12. byli již členy KSČ 3 oblastní velitelé a 2 zástupci, 24 okresních velitelů a 2 zástupci, 171 velitelů stanic, 69 důstojníků a 2 427 gážistů.⁶

Na rozšiřování vlivu komunistů v různých složkách SNB se podílely ve značné míře i zemské bezpečnostní komise KSČ. Zajímavé z tohoto pohledu bylo složení zemské bezpečnostní komise KSČ v Brně. Na její práci se podíleli poslanec Otto Šling, krajský bezpečnostní sekretář Bohuš Rydval, bezpečnostní refe-

rent ZNV Svitavský, nový prozatímní zemský velitel SNB pplk. Mlynář, zemský vedoucí StB npor. Vala, náčelník OBZ 3. vojenské oblasti mjr. Zdeněk Andreis, oblastní vedoucí ZOB kpt. Procházka a tajemník bezpečnostního referenta ZNV dr. Filip.⁷

Z materiálu bezpečnostního oddělení ÚV KSČ, který není datován, vyplývá, že k 1. lednu 1947 bylo 10 oblastních velitelů členy KSČ. Do června 1947 se podařilo KSČ obsadit v Čechách 14 z 18 oblastních velitelství a na Moravě 3 ze 6. Dále se v materiálu uvádělo, že v Čechách získají v blízké době komunisté další dvě místa oblastních velitelů.⁸ Vedle obsazení důležitých pozic přímo členy komunistické strany ponechávalo vedení KSČ obsazeny určité pozice také bezpartijními příslušníky SNB nebo vojáky, kteří patřili mezi přívržence této strany. Některé dokumenty, v nichž se hodnotí dosažené pozice KSČ v ministerstvu vnitra a SNB, obsahují u charakteristiky konkrétních osob i poznámky typu: velitel, ač neorganizován, spolupracuje.

Dne 16. dubna roku 1947 rozhodl na své schůzi organizační sekretariát ÚV KSČ o reorganizaci bezpečnostního a vojenského odboru ústředního sekretariátu. Vznikly tři samostatné odbory – branný, bezpečnostní a evidenční. V jejich čele stanuli A. Hložek, J. Vodička a K. Šváb. Vedle zmíněných odborů pracovalo také kádrové oddělení, které vedlo evidenci kádrů v lidové správě (NV). V červnu roku 1947 rozhodl organizační sekretariát o provedení prověrky kádrů v národních výběrech. K tomu vydal i podrobné směrnice.⁹

V červnu 1947 vznikly ještě subkomise pro jednotlivé složky SNB, a to subkomise státobezpečnostní a kriminální. V uvedených subkomisích se projednávaly veškeré problémy z oblasti personální, ale i ostatní služební věci spadající do kompetence StB a kriminální služby. Zároveň bezpečnostní oddělení vypracovalo podrobný plán pro podzimní a předvolební období.¹⁰

Tím, že v průběhu roku 1946 došlo k dalšímu výraznému prohloubení vlivu KSČ v ministerstvu vnitra a ve všech jemu podřízených složkách, nastala zcela nová situace. Téměř veškeré důležité služební problémy bezpečnostních složek neřešili k tomu určení funkcionáři, ale stávaly se předmětem jednání stranických orgánů. Ministerstvo vnitra i jemu podřízené složky fakticky řídilo vedení KSČ. Úkoly dostávali komunisté formou usnesení nebo směrnic vyšších stranických orgánů. To se týkalo nejen

personálních otázek, ale například i vypracování a posouzení různých předpisů a směrnic pro činnost SNB, včetně návrhů zákona o SNB.

Jedinou mocenskou ozbrojenou složkou, kterou se komunistické straně nepodařilo v relativně krátké době po osvobození plně ovládnout, byla armáda. Pozice, které v této době komunistická strana v armádě získala, využívala přednostně k posílení svého vlivu v SNB. Z pohledu KSČ spolehlivé důstojníky a rotmistry z povolání i v záloze využívala k formování nové struktury SNB. Důstojníci a rotmistři armády tvořili jádro pohotovostního pluku SNB, který vznikl v létě roku 1945, i dalších dvou pluků, zformovaných v první polovině roku 1946. Pluky měly celkem 9 praporů rozdělených do 40 rot.¹¹

Již v průběhu roku 1945 vedení KSČ a jemu podřízené složky vytvářely také strukturu branných komisí a systém stranických důvěrníků v armádě. Branné komise pracovaly mimo armádu, důvěrníci plnili úkoly uvnitř armády. Struktura branných komisí KSČ zahrnovala ústřední brannou komisi ÚS KSČ, krajské branné komise a okresní branné komise. Základem všech stupňů branných komisí se stali branní referenti, kteří za činnost komise nesli odpovědnost před vyššími stranickými orgány. Branné komise tvořili vedle branných referentů také zástupce aktivních důstojníků, zástupce osvěty, zástupce Svazu brannosti, zástupce rotmistrů a mužstva, popřípadě zástupci jednotlivých druhů vojsk.¹²

K hlavním úkolům krajských branných komisí patřilo řízení a kontrola politického školení příslušníků armády a Svazu brannosti na okresech, spojení s doplňovacími velitelstvími, evidence narukovaného členstva a vedení evidence důstojníků členů KSČ od kapitána výše, včetně podrobné charakteristiky.

Okresní branné komise určovaly posádkové důvěrníky a důvěrníky světnic. Jejich úkolem byla navíc distribuce stranického tisku a literatury v armádě.¹³ Struktura stranických důvěrníků odpovídala organizační struktuře armády. Posádkový důvěrník řídil činnost důvěrníků světnic. Branné referenty všech stupňů připravovalo k plnění úkolů vojenské oddělení ústředního sekretariátu KSČ. Výše uvedená struktura se vytvářela od počátku roku 1946. Výsledky působení jednotlivých prvků uvedené struktury byly různé a do značné míry závisely na úrovni jednotlivých branných referentů a osvětových důstojníků.

Vedle přípravy branných referentů vypracovalo vojenské oddělení ÚS KSČ Směrnice pro branné referenty krajů, okresů a pro důvěrníky kasáren a světnic i podrobný Branný program na rok 1947.¹⁴ V průběhu první poloviny roku 1947 již vojenské oddělení řešilo i otázku vydávání vojenských řádů a předpisů. Jednotliví komunisté na odpovídajících funkcích v armádě dostávali instrukce ze strany vedení KSČ a mnohé návrhy řádů a předpisů byly ve vedení KSČ posuzovány.

Dne 23. června roku 1947 na dvoudenní konferenci dostali branní referenti za úkol vybudovat evidenci důstojnického sboru od štábního kapitána výše podle abecedy a podle dislokace.¹⁵ V létě roku 1947 vypracovalo vojenské oddělení ÚS KSČ podrobný pracovní plán na období září – prosinec 1947. Mimo jiné obsahoval i úkoly ke sběru materiálů o činnosti branných komisí ostatních politických stran, dobudování kartotéky důstojníků-členů KSČ a urychlené vybudování kartotéky důstojníků, považovaných za antidemokratické živly. Vypracováním generálního plánu obrany byli pověřeni generálové V. Sacher, Š. Drgač a pplk. I. Rót.¹⁶

Mnohdy docházelo i ve vedení KSČ k duplicitě při plnění různých úkolů. Například evidenci důstojníků na významných funkcích provádělo archivní oddělení ÚS, později evidenční oddělení, a řadu stejných informací uchovávalo také bezpečnostní oddělení a bezpečnostní komise ÚS KSČ.

I přes problémy, které se v práci vojenského oddělení ÚS KSČ, branných komisí všech stupňů i stranických důvěrníků vyskytovaly, umožňoval tento systém postupné prohlubování vlivu KSČ v armádě a souběžně s tím i obsazování významných funkcí buď členy strany, nebo jejich přívrženci. Příslušníci osvětové služby řídili činnost stranických důvěrníků a získávali od nich mnohé informace, které dále poskytovaly vojenskému obrannému zpravodajství. I ostatní politické strany vytvářely branné komise. Žádná z nekomunistických politických stran však nezískala v armádě významnější pozice. Jedním z důvodů byla i skutečnost, že OBŽ za pomoci osvětové služby i prostřednictvím agenturních sítí získávalo přesné informace o členství důstojníků a rotmistrů v jednotlivých politických stranách. Výsledkem byla snaha odstranit důstojníky – členy jiných politických stran – z jakýchkoliv významných funkcí. Svědčí o tom i obsah dokumentu

Souhrnná zpráva o armádě. Ten zpracovalo páté oddělení HŠ (OBZ) a má datum 3. června 1946.¹⁷

Podrobný elaborát, 42 stránek, se zabývá všemi oblastmi života armády. Jednou z částí zprávy je také pasáž nazvaná **Čistka ve velitelském sboru**. Z jejího obsahu je zřejmé, že v průběhu druhé očisty nebyli do armády přijati ani důstojníci, kteří se podle OBZ provinili svým jednáním v době před Mnichovem. Podle zprávy jako podklad pátrání sloužil materiál nalezený v archivu K. H. Franka (Štěchovický archiv) a dále agenturní hlášení jednoho z nejlepších agentů bývalého 2. oddělení hlavního štábu.¹⁸

V případech, kdy již nebylo možno vinu dokázat, vydalo páté oddělení úkol jmenované sledovat ve snaze odsunout je z činné služby nebo z významných funkcí.¹⁹ Důvodem odstranění důstojníka z významné funkce byla podle OBZ také skutečnost, že jmenovaný „...je rozhodným odpůrcem komunismu, čímž se netají“, anebo je „bezcharakterní typ, člen národně socialistické strany“. V zájmu armády a dobrého jména vojska bylo nutno podle OBZ takového důstojníky odstranit ze zodpovědných míst.²⁰

Proto se hlavní úsilí vedoucích činitelů, především národně socialistické a lidové strany, soustředilo na pokusy odhalovat podobné praktiky OBZ a osvětové služby v armádě. Vzhledem k situaci ve vládě a v ostatních složkách výkonné moci, kde po volbách v roce 1946 došlo k upevnění pozic KSČ, snažili se členové výše uvedených stran řešit vzniklé problémy především v parlamentu a v jeho výborech. K nejaktivnějším poslancům v tomto směru patřili i nadále prof. V. Krajina, G. Loubal, O. Hora, kpt. A. Bartoš, J. Vičánek, P. Zenkl ale i P. Viboch, pplk. M. Polák a další z Demokratické strany Slovenska. Téměř na každém zasedání branného výboru PNS a později ÚNS předkládali uvedení poslanci důkazy o zneužívání OBZ a osvětové služby proti demokraticky smýšlejícím důstojníkům, o jejich pátrání po stranické příslušnosti důstojníků a rotmistrů, o zasahování příslušníků OBZ do ustanovování důstojníků na velitelská místa. Stejně tak uváděli řadu konkrétních případů o zasahování příslušníků OBZ do povyšování důstojníků včetně případů, kdy byli z armády odstraněni poctiví a schopní důstojníci pod záminkou nedostatečné ilegální činnosti.²¹

Ani soustavná kritika a předkládání konkrétních faktů o zneužívání OBZ a osvětové služby ve prospěch KSČ, ani interpelace žádající nápravu nepřinesly téměř žádné výsledky. Náprava nebyla zjednána ani v případech, kdy poslanci nekomunistických stran přednesli interpelace v přítomnosti ministra národní obrany gen. L. Svobody při jeho expozé o armádě v parlamentu.²² Obsahem odpovědí na interpelace a konkrétní dotazy poslanců bylo jejich odmítnutí nebo bagatelizování. V mnohých případech se ze strany OBZ a dalších bezpečnostních složek projevila i snaha kompromitovat autory interpelací a odstranit je z veřejného života.

Ve stínu předvolební kampaně přijalo Prozatímní národní shromáždění zákon, jehož realizace v praxi výrazně ovlivnila budování důstojnického sboru poválečné armády v letech 1946–1948. Po předchozím projednání v branném a bezpečnostním výboru přijalo PNS dne 6. března 1946 zákon č. 72/46 Sb., **o úpravě některých právních poměrů důstojníků a rotmistrů z povolání a o převzetí některých osob do československé branné moci.** Tento zákon přijal parlament s cílem provést důslednou očistu důstojnického a rotmistrovského sboru armády. Tentýž cíl však mělo i přijímání důstojníků a rotmistrů do čs. branné moci v roce 1945 na základě usnesení vlády z května 1945. Naskýtají se tedy logicky otázky, jaké důvody vedly k přijetí tohoto zákona. Proč byl přijat bezprostředně po ukončení práce přijímacích komisí a odvolací komise na přelomu let 1945–1946 a kdo měl na přijetí takového zákona zájem?

Původně měla být úprava právních poměrů vojenských gázistů řešena formou dekretu prezidenta republiky v době, kdy ještě neexistoval parlament. Jeho osnovu zaslalo ministerstvo národní obrany k meziministerskému připomínkovému řízení 25. července 1945. Diskuse k tomuto materiálu proběhla na meziministerské poradě dne 23. srpna 1945. Návrh dekretu obsahoval stejně jako usnesení vlády z května požadavek aktivní účasti v odboji pro prověřované generály, důstojníky a rotmistry. Tento požadavek se stal jádrem sporu nejen v době projednávání podkladů pro přijetí dekretu a později zákona, ale i při jeho praktickém naplňování.

Na základě některých zkušeností z první očisty navrhovaly Vojenská kancelář prezidenta republiky, ministerstvo spravedlnosti,

Úřad předsednictva vlády a dokonce i ministerstvo vnitra změnu tohoto ustanovení.²³ Ke shodě nedošlo ani na meziministerské poradě, ani na jednáních Vojenské rady při předsednictvu vlády. Na potřebě přijetí dekretu nebo zákona se shodovali představitelé všech politických stran. Zcela protichůdné názory mezi nimi se však projevíly na problém vyžadování aktivní účasti v odboji. Konečné rozhodnutí bylo ponecháno vládě. Při jednání vlády se podařilo komunistům požadavek aktivní účasti v odboji do zákona prosadit. Jednoznačně je podpořil i ministr národní obrany gen. L. Svoboda.²⁴ Přijetí zákona 72/46 Sb. hodnotili tehdejší představitelé komunistické strany jako významný úspěch KSČ. Ustanovení zákona byla v mnohém přísnější než zásady pro přijímání důstojníků a rotmistrů z května 1945 a na rozdíl od nich platila pro důstojníky české i slovenské národnosti.

Ministerstvo národní obrany vydalo ve Věcném věstníku č. 39 ze dne 30. dubna 1946 vyhlášku stanovující povinnost všech důstojníků a rotmistrů z povolání podat si znova podle zákona č. 72/46 Sb. přihlášku do armády. Zároveň bylo zveřejněno přesné znění zákona. Podrobný dotazník, jenž byl součástí přihlášky, obsahoval celkem 53 údajů. Vláda na své 58. schůzi schválila složení přijímacích komisí a odvolací komise. Také v přijímacích komisích podle zákona č. 72/46 Sb. byli příslušníci OBZ. Šéf OBZ B. Reicin opět zasedal v komisi pro přijímání generálů a plukovníků. Jednací řád komisí stanovoval Důvěrný domácí rozkaz MNO č. 65 ze dne 14. června 1946.²⁵

Fakticky začal proces druhé očisty až v polovině roku 1946. Mechanismus procesu přijímání byl stejný jako v případě přijímání důstojníků a rotmistrů v roce 1945. Diametrálně se však změnila politická situace a souvislosti, ve kterých proces přijímání probíhal. Na rozdíl od první očisty existoval v roce 1946 parlament a branný výbor, jenž se zabýval problematikou armády. Již samotnou přípravu zákona a proces jeho schvalování v Prozatímním národním shromážděním provázelo prohloubení rozporů mezi KSČ a ostatními parlamentními stranami v názorech na koncepci budování důstojnického sboru armády. Národně socialistická strana a lidovci prosazovali koncepci kontinuity poválečné armády s armádou předmnichovskou, založenou na dosavadních tradicích. Komunistická strana prosazovala koncepci budování lidově demokratické armády, což v praxi zname-

nalo důslednou realizaci ustanovení vojenské části Košického vládního programu.

Předzvěstí ostrých střetů v souvislosti s realizací zákona č. 72/46 Sb. se stala diskuse k expozé ministra národní obrany v branném výboru PNS dne 5. 12. 1945. Diskuse pokračovala na dalších zasedáních branného výboru v roce 1946. Po zahájení práce přijímacích komisí se proces druhé očisty stal nedílnou součástí zápasu o ovládnutí mocenských složek státu, v tomto případě armády. Průběžné výsledky očisty se staly předmětem rozporuplných diskusí v parlamentu, ve vládě, na ministerstvu národní obrany i v jiných institucích. Se svými požadavky se na přijímací komise, ale i na poslance parlamentu, vládu, MNO a dokonce i na prezidenta obracely různé bývalé partyzánské skupiny, zájmové a společenské organizace, národní výbory i jednotliví občané.

Partyzáni žádali zastoupení v přijímacích komisích, důsledné provedení očisty podle zákona, nahrazení neschopných důstojníků příslušníky 1. čs. armádního sboru v SSSR a podobně. Přijímacím komisím a na MNO zasílali seznamy důstojníků, kteří se v průběhu války zkompromitovali, nezúčastnili se odboje a neměli být přijati do armády. Podobné seznamy předkládali také komunisté v branném výboru a ve vládě. Průběh očisty se stal předmětem zájmu stranického i vojenského tisku.

Jádrem sporů se opět stal problém aktivní účasti v odboji. V této souvislosti prof. V. Krajina v parlamentu upozorňoval na nedostatky zákona č. 72/46 Sb. Kritizoval zejména příliš striktní dodržování ustanovení zákona o prokázání odbojové činnosti u důstojníků, jejichž přihlášky byly projednávány přijímacími komisemi. Poukázal na skutečnost, že londýnská vláda adresovala domácímu odboji instrukce, aby do zahraničí nebyli vysíláni další důstojníci, zvláště vyšších hodností, neboť pro ně nebylo umístění. Rovněž tak vládní činitelé ze zahraničí prostřednictvím vysílaček žádali, aby nebyly předčasně podnikány žádné ozbrojené akce. Rozsah odbojové činnosti nebyl předem nikým stanoven, ale byl určen až dodatečně.²⁶ Výše uvedené skutečnosti vedly podle něj také ke znechucení důstojníků a přetrvávající existenční nejistotě. Proto národní socialisté požadovali novelizaci zákona.

Rovněž kritizovali údajně neslýchanou kariéru mladých důstojníků „za stranické zásluhy“. Jejich ostré útoky směřovaly sou-

stavně i proti OBZ a HŠVO.²⁷ Národně socialistický poslanec G. Loubal dokonce prohlásil, že OBZ uskutečňuje politický teror a osvětová činnost je využívána ve prospěch KSČ.²⁸

Komunističtí poslanci se naopak snažili na základě konkrétních faktů výše uvedené skutečnosti vyvrátit. Poslanec Vodička uváděl příklady nesprávného postupu přijímacích komisí, případy povýšení důstojníků, kteří se neúčastnili odboje, a žádal na MNO nápravu.

Ministerstvo národní obrany bylo nuceno k vystoupení poslanců zaujmout stanovisko. Do práce přijímacích komisí MNO nezasahovalo a v případě OBZ a osvěty téměř vždy kritiku nekomunistických poslanců odmítlo.²⁹

Na existenci zákona č. 72/46 Sb. a na způsob jeho realizace existovaly různé, někdy i zcela protichůdné názory. Projevovaly se nejen u představitelů různých politických stran, ale také na nejvyšších místech v armádě a dokonce i mezi ministrem národní obrany a prezidentem republiky. Přesto že komise postupovaly při přijímání důstojníků a rotmistrů vcelku benevolentně, projevíly se v řadách důstojnického sboru negativní tendence. Ve zprávě pro prezidenta republiky o poměrech v důstojnickém sboru v roce 1946 MNO uvádí: „*Otázka renominace spojená s prováděním zákona č. 72/46 Sb. velmi znepokojuje důstojnický sbor. Morálka důstojnického sboru je velmi nízká. Je proto přirozené, že velmi rigorózní projednávání přihlášek důstojníků do armády nemůže nikterak přispět ke zlepšení poměrů v důstojnickém sboru.*“³⁰

Vzhledem k odlišnosti vývoje politické situace na Slovensku měl i proces přijímání důstojníků a rotmistrů slovenské národnosti svá specifika. Také do tohoto procesu výrazně zasahovalo obranné zpravodajství.

Přijímání se snažily ovlivnit různé organizace a instituce cestou intervencí u přijímacích a odvolací komise. Jednalo se například o partyzánské svazy, SVOJPOV, ale i o konkrétní příslušníky bývalých partyzánských skupin a podobně. Vojenské obranné zpravodajství dostávalo tolik anonymních i podepsaných udání na prověřované důstojníky a rotmistry, že nebylo schopno jejich pravdivost prověřit. Tím vznikala i celá řada vážných, ale nedoložených podezření i vůči prověřovaným generálům, důstojníkům a rotmistrům. U důstojníků slovenské národnosti se jednalo

převážně o jejich působení na východní frontě, v Hašíkově armádě i v jiných institucích Slovenské republiky. Tato udání směřovala i proti mnohým účastníkům SNP a vojákům, kteří se v závěru války účastnili osvobozovacích bojů v řadách 1. čs. armádního sboru.³¹ Také průběh tzv. druhé očisty podle zákona č. 72/46 Sb. přinesl slovenské části důstojnického a rotmistrovského sboru armády závažné problémy.

Vzhledem k celkovému politickému vývoji na Slovensku na počátku roku 1946 a na základě výsledků květnových voleb do parlamentu, ve kterých zde vyhrála Demokratická strana, došlo ke zpochybňování výsledků realizace zákona č. 72/46 Sb. ve slovenských podmínkách. V čele tohoto úsilí stáli komunisté a instituce, ve kterých měli rozhodující vliv. Vývoji situace na Slovensku v první polovině roku 1946 a poměrům u 4. vojenské oblasti zvláště věnovalo zvýšenou pozornost pražské ministerstvo vnitra a Reicinovo OBZ.

Ve vzájemné spolupráci vyslaly na Slovensko 200 příslušníků ministerstva vnitra a OBZ, kteří znali místní poměry a na Slovensku před válkou pracovali. Jejich hodnocení situace na Slovensku a v důstojnickém sboru jednotek 4. vojenské oblasti obsahuje dokument **Zvláštní přehled zpráv o situaci na Slovensku pro prezidenta republiky.**³² O obsahu 21stránkového dokumentu svědčí názvy jeho jednotlivých částí jako například: **I. Podvrtné akce u jednotek, II. Přehnané požadavky a reptání slovenských gážistů, III. Zatlačování zahraničních vojáků a pardonování Domobranců a důstojníků zkompromitovaných za bývalého Slovenského štátu.** Celková situace v důstojnickém sboru jednotek dislokovaných na Slovensku je hodnocena jednoznačně negativně. Svědčí o tom i návrhy na řešení stavu uvedené na závěr dokumentu. Mimo jiné se v nich požaduje „...nahradit nezpůsobilé, nespolehlivé a podezřelé důstojníky; nebudou-li důstojníci slovenské národnosti, nahradit je Čechy; provádět častější kontroly ministerstvem národní obrany a hlavním štábem; podrobit revizi činnost slovenské přijímací komise v případech, kdy se důstojníci nezúčastnili odboje; poslat na Slovensko několik českých justičních důstojníků, soudců a prokurátorů; k vyšším velitelstvím na Slovensko přemístit české důstojníky OBZ.“³⁴

Pražská centrála OBZ v čele s Bedřichem Reicinem záměrně již v průběhu roku vytvářela katastrofické scénáře vývoje na

Slovensku a v armádě zvláště. Prezidentovi republiky, ministři národní obrany, vládě republiky i parlamentu předkládala fakta a argumenty o nebezpečném šíření reakčních tendencí na Slovensku. Vedle výše uvedených dokumentů o tom svědčí i obsah pravidelných měsíčních souhrnných zpráv OBZ o armádě, obsah dokumentů **Volby a armáda – souhrn zpráv a Zpráva vyšetřující komise ministerstva vnitra o poměrech na Slovensku – výňatek o armádě.**³⁴

Na základě informací, které předkládala HS OBZ a ministerstvo vnitra o vývoji situace na Slovensku, rozhodla vláda republiky na své 62. schůzi dne 31. května i přes předcházející nesouhlas SNR o přesunu dvou až tří divizí z Moravy na Slovensko a opačně. Zároveň vláda nařídila ihned zprostit služby důstojníky slovenské národnosti, kteří se ukázali býti nespolehlivými. Toto rozhodnutí znova potvrdila nově konstituovaná vláda po květnových parlamentních volbách na tajné části její 10. schůze dne 9. srpna 1946.³⁵

Odlišné názory na vývoj situace na Slovensku a v jednotkách 4. vojenské oblasti prezentovala Slovenská národní rada. Vycházela přitom z informací, které jí o situaci v armádě poskytovalo velitelství 4. vojenské oblasti a sám její velitel brig. gen. Michal Širica. Ten adresoval SNR koncem února 1946 dokument o osobních poměrech důstojníků a rotmistrů u 4. vojenské oblasti. Uvedl konkrétní fakta o povyšování důstojníků slovenské národnosti a také důvody nespokojenosti řady z nich.³⁶

SNR se podrobně zabývala situací u 4. vojenské oblasti a 23. května přijala usnesení **Povyšovanie dôstojníkov Slovákov v čsl. armáde.** V něm se uvádí, že ustavičné nerespektování odůvodněných osobních zájmů důstojníků slovenské národnosti je v rozporu s KVP a je překážkou konsolidace v armádě. Dále usnesení konstatuje, že slovenské politické kruhy zásadně nesouhlasí s řešením personálních otázek Slováků v armádě podle dosavadních pravidel. Poměr 5–15% Slováků k 85% Čechů je neudržitelný a politicky neúnosný. Gen. Ferjenčík poukazoval v této souvislosti na skutečnost, že návrhy na povýšení nejsou vyřízeny ani po tři čtvrtě roce a není realizováno právo SNR na účast při rozhodování o povýšení důstojníků slovenské národnosti. Na závěr usnesení SNR se říká: „*Ak by v tomto ohľade nenastala náprava, rozhodne predsedníctvo SNR o revízii KVP.*“³⁷

Ani úsilí Slovenské národní rady nevedlo ke změně stávající situace. Jedním z důvodů bylo i působení HS OBZ, která neustále předkládala vládě a ministru národní obrany námitky proti povýšení některých důstojníků slovenské národnosti. Kompromitující materiály předávali příslušníci OBZ také poslancům komunistické strany, kteří je prezentovali v branném výboru Prozatímního a později Ústavodárného národního shromáždění.

Oblastní správa OBZ (OS OBZ) 4. vojenské oblasti pod vedením pplk. P. Marcellyho nehodnotila situaci v důstojnickém sboru na Slovensku tak katastroficky jako HS OBZ v Praze. Přesto však OS OBZ a osobně P. Marcelly poskytovali předsednictvu ÚV KSS informace, které v té době patřily do kategorie služebního tajemství. Předsednictvo ÚV KSS ukládalo P. Marcellymu jako členu této strany úkoly týkající se jeho služební činnosti v armádě.

Na základě informací, které předsednictvo ÚV KSS získalo od OBZ i z jiných zdrojů, projednalo na svém zasedání dne 23. ledna roku 1946 materiál **Otázka bezpečnosti Slovenska v súvisi s pomermi v armádě**. Praktické působení vedení KSS směrem k armádě se diametrálně odlišovalo od záměrů, které prosazovala SNR. Komunisté soustavně zpochybňovali výsledky očisty z roku 1945. Požadovali, aby byla suspendována komise prověřující důstojníky slovenské národnosti a byla nahrazena novou z bývalých důstojníků 1. čs. armádního sboru v SSSR. Dále požadovali povýšení důstojníků 1. čs. armádního sboru a partyzánů a jejich zařazení na klíčové pozice v armádě na Slovensku. Rovněž žádali zřízení důstojnické školy pro bývalé příslušníky 1. čs. armádního sboru a partyzány.³⁸

Stejný postup volilo vedení KSS při realizaci zákona č. 72/46 Sb., kterým se prováděla tzv. druhá očista. Také v průběhu roku 1946 a v první polovině roku 1947 zpochybňovali komunisté výsledky práce přijímacích komisí a předkládali MNO, SNR i velitelsví 4. VO požadavky na odstranění některých důstojníků z významných funkcí nebo dokonce z armády. Jejich úsilí se stupňovalo v období zostření vnitropolitického zápasu o uchopení politické moci v polovině roku 1947. Vývoj na Slovensku se ubíral zcela jiným směrem než v českých zemích. Vedení komunistické strany mělo vážné obavy z toho, aby situace na Slovensku výrazně nezkomplikovala naplnění záměrů KSČ k ucho-

pení moci ve státě. Svědčí o tom mimo jiné i postup HS OBZ v tomto období.

Přes všechny výše naznačené skutečnosti výsledky druhé očisty nepřinesly žádné změny ve složení důstojnického sboru. Doka- zuje to i srovnání výsledků první očisty z roku 1945 a očisty podle zákona č. 72/46 Sb. V roce 1945 podalo přihlášky do armády 9 900 důstojníků, z nichž přijímací a odvolací komise nepřijaly 1 768, což činí 19,6 %. Podle zákona 72/46 Sb. podalo přihlášky 12 808 důstojníků, z nichž 1 172 nebylo přijato, to je 9,7 procenta. Opět se projevil rozpor mezi plánovanými a reálnými počty dů- stojníků (plánováno 22 225, skutečný stav 12 000–13 000). Z po- rovnání výsledků první a druhé očisty je zřejmé, že při druhé očistě postupovaly komise ještě benevolentněji než v roce 1945.

S tímto postupem vyjádřil souhlas i prezident republiky, když ve svém projevu při vojenské večeři na Hradě dne 26. března 1947 prohlásil: „*Snažili jsme se uvésti některé přílišné tvrdosti zákona na správnou míru a jsem přesvědčen, že zde bylo postu- pováno při naprostém zachování duchu zákona celkem objek- tivně*“.³⁹ Prezident doporučoval individuálně posoudit činnost každého jednotlivce a přísně odlišit pouhou nečinnost a konkrétní provinění. S tímto názorem vyjádřil nesouhlas přítomný gen. L. Svoboda, který zdůraznil: „*Není omluvy pro důstojníky, kteří ve chvílích, kdy šlo o samé bytí národa, nesplnili svou nejvyšší ob- čanskou povinnost. A proto i když zákon, podle něhož je pro- váděna očista v armádě, postihl některé jednotlivce tvrdě, postihl je spravedlivě*“.⁴⁰

Z hlediska probíhajícího zápasu o získání vlivu v mocenských složkách státu neměly výsledky druhé očisty podstatný vliv. Bez- prostředním důsledkem realizace zákona však byla pokračující existenční nejistota všech vojáků z povolání. Tento stav umocňo- vala skutečnost, že se nepodařilo dokončit proces očisty ve lhůtě stanovené zákonem č. 72, to je do jednoho roku. Proto dne 2. dubna 1947 přijal parlament zákon č. 60/47 Sb., jímž se pro- dloužovala doba stanovená k realizaci zákona na dva roky, do konce roku 1947.

Této situace opět dokázala využít komunistická strana. Umož- ňovala jí uplatňovat permanentní tlak na důstojníky bývalé před- mnichovské armády, kteří byli po roce 1945 znova do armády přijati. Stačilo jednoduše stejně jako v roce 1945 obvinít ty, kteří

vyjadřovali pochybnosti o vládním programu, o našem spojení s SSSR nebo vystupovali proti působení KSČ v armádě, že se nezúčastnili odboje a požadovat v souladu se zákonem jejich odstranění z armády.

V širokém měřítku využívali komunisté tento postup především v období předvolební kampaně na jaře roku 1946, v druhé polovině roku 1947 a v průběhu vnitropolitické krize na počátku roku 1948.

Někteří důstojníci vstoupili do KSČ, případně tuto stranu podporovali ve snaze vyhnout se existenční nejistotě. Drtivá většina z nich však zůstala pasivní a mimo politické dění. Tento stav více méně vyhovoval KSČ.

¹ VÚA, fond 100/52, sv. 32, a. j. 217.

² Tamtéž.

³ SÚA, A ÚV KSČ, fond 100/1, sv. 42, a. j. 305.

⁴ Tamtéž.

⁵ Viz: Hora, O.: Svědectví o puči, díl I., Melantrich, Praha 1991, s. 144.

⁶ SÚA, A ÚV KSČ, fond 100/24, sv. 56, a. j. 903.

⁷ Tamtéž.

⁸ Tamtéž, fond 100/1, sv. 42, a. j. 305.

⁹ Tamtéž, fond 02/3, sv. 1, a. j. 3.

¹⁰ Tamtéž, fond 100/1, sv. 42, a. j. 305.

¹¹ V září 1946 bylo změněno jejich označení na Pohraniční pluky SNB č. 1, 2 a 3. AMV, fond 302–538–9.

¹² SÚA, A ÚV KSČ, fond 100/1 sv. 56, a. j. 411–415.

¹³ Tamtéž.

¹⁴ Tamtéž.

¹⁵ Tamtéž.

¹⁶ Tamtéž.

¹⁷ VÚA, Stát. taj. v MNO, 71/46, č. j. 51886/taj. zprav. 1946.

¹⁸ Tamtéž.

¹⁹ Tamtéž.

²⁰ Tamtéž.

²¹ Tamtéž, PK MNO, č. j. 7517, Zápisy ze schůzí branného výboru od 20. 11. 1945 do 4. 4. 1946, Projevy poslanců, členů BV k expozé ministra národní obrany v ÚNS dne 12. 11. 1946, Stát. taj. v MNO, č. j. 10 280, Těsnopisecké zprávy z 25. a 26. schůze ÚNS, řeč poslance Krajiny a Zibrina.

²² Tamtéž, PK MNO, č. j. 1871/46, PK MNO, č. j. 7515, č. j. 10 007 dův./1947.

²³ Tamtéž, PK MNO, č. j. 2 134, 1945.

²⁴ Tamtéž.

- ²⁵ Tamtéž, Dokumenty přijímacích komisí, 40/15, 1946.
- ²⁶ Tamtéž, PK MNO, Těsnopisecká zpráva o 25. schůzi ÚNS v Praze dne 11. 12. 1946.
- ²⁷ Tamtéž.
- ²⁸ Archiv PČR, Zápis ze schůze branného výboru ÚNS ze dne 20. prosince 1946.
- ²⁹ VÚA, PK MNO, č. j. 10007/dův., 1947, č. j. 1 267.
- ³⁰ Tamtéž, VKPR, č. j. 211, 1946.
- ³¹ Desítky dokumentů i konkrétních udání obsahují fondy VÚA Praha, MNO, Státní tajemník a Politický kabinet ministra národní obrany z let 1945–1948. Mezi nimi najdeme i dopisy vysokých důstojníků slovenské národnosti, které obsahují prokázané i neprokázané kompromitující informace s cílem ovlivnit ustanovení jiných na důležité funkce, zabránit jejich povýšení atd. Např. dopis plk. gšt. Julia Noska z listopadu 1945, obsahující kompromitující informace o činnosti gen. J. Imra v letech 1939–1943 VÚA Praha, MNO, Stát. taj., č. j. 79/46, dopis plk. J. Černeka státnímu tajemníkovi v MNO s kompromitujícími údaji o veliteli 4. divize pplk. J. J. Stanekovi za jeho působení v období Slovenské republiky, VÚA Praha, MNO, Stát. taj., č. j. 101/46, dopis V. Širokého ministru národní obrany gen. Svobodovi s kompromitujícími údaji o gen. Ambružovi, plk. Noskovi, plk. P. Kunovi, plk. J. Černekovi, VÚA Praha, PK MNO, č. j. 1540/46, dopis plk. gšt. J. Staneka V. Širokému z července 1947 s informacemi o plk. gšt. Krnáčovi, SNA Bratislava, fond ÚP SNR, kr. 118, s. 444, v případě plk. J. Černeka požadovalo oblastní oddělení OBZ 4. VO od SNR dokonce jeho přeložení do výslužby, SNA Bratislava, ÚP SNR, kr. 267, s. 57–58.
- ³² VÚA Praha, VKPR, č. j. 256, 1946.
- ³³ Tamtéž.
- ³⁴ Tamtéž, MNO, Stát. taj., č. j. 5830/1946, Volby a armáda – souhrn zpráv, č. j. 5837, Zpráva vyšetřující komise MV o poměrech na Slovensku, červen 1946.
- ³⁵ Tamtéž, PK MNO, č. j. 2 081, Usnesení 62. schůze vlády ze dne 31. 5. 1946, č. j. 2 099, Usnesení 10. schůze vlády ze dne 9. 8. 1946.
- ³⁶ SNA Bratislava, ÚP SNR, 1946, kr. 264, s. 60.
- ³⁷ Tamtéž, kr. 267, s. 63–65.
- ³⁸ Archiv ÚV KSS Bratislava, fond PÚV KSS, zápis ze schůze PÚV KSS dne 23. ledna 1946.
- ³⁹ VÚA, VKPR, č. j. 756, 1947.
- ⁴⁰ Tamtéž.

13. Příprava k rozhodujícímu střetnutí

V létě roku 1947 se začaly projevovat nepříznivé jevy v ekonomice. Ty ještě prohloubily důsledky sucha, které postihlo celou střední Evropu. Představitelé všech politických stran se shodovali v hodnocení hospodářské situace. Považovali ji za velmi vážnou. Stejně jako při řešení většiny problémů v předcházejícím období měli rozdílné názory na to, jak danou situaci řešit. V důsledku neúrody hrozil nedostatek základních potravin a z nich pramenící možný růst nespokojenosti velké části obyvatelstva. Hospodářské obtíže dále zkomplikovaly již napjatou vnitropolitickou situaci. V době, kdy ještě neodezněly důsledky vážných střetů komunistů s demokratickými stranami ohledně přijetí Marshallova plánu a zákona o SNB, se dostává na pořad dne řešení nového závažného sporu.

Na jednání vlády dne 27. srpna 1947 navrhl komunistický ministr financí J. Dolanský získání finančních prostředků, nutných ke zmírnění důsledků sucha v zemědělství cestou zdanění majetných vrstev. Tento návrh tzv. milionářské daně vláda na dalším jednání odmítla. Komunistická strana zveřejnila jmenovitě, jak hlasovali ministři o milionářské dani, a rozpoutala rozsáhlou kampaň za její přijetí. Všechny, kdo se vyjadřovali proti milionářské dani, označila za reakční a buržoazní živly.

Zápas o přijetí milionářské daně nepřinesl pouze pronikavé zostření rozporů mezi komunistickou stranou a ostatními stranami NF, ale i diferenciaci uvnitř sociální demokracie. Ve snaze sblížit stanoviska stran NF jednalo vedení sociálních demokratů s vedením KSČ. Dne 12. září 1947 zveřejnil tisk dohodu, podepsanou Z. Fierlingerem, F. Tymešem a B. Vilínem za ČSSD, K. Gottwaldem, R. Slánským a V. Kopeckým za KSČ. Přijetí dohody umožnilo schválení zákona o milionářské dani v parlamentu dne 31. 10. 1947.¹ V sociální demokracii se však projevil značný odpor proti zmíněnému rozhodnutí vedení strany.

V průběhu kampaně o milionářskou daň rozvířil hladinu veřejného mínění, ale i politickou scénu případ neúspěšných atentátů na ministry P. Zenkla, J. Masaryka a P. Drtinu. Národní socialisté spojovali událost s kampaní kolem milionářské daně

a požadovali od ministra vnitra V. Noska urychlené a podrobné vyšetření případu. Naopak vedení komunistické strany prohlásilo neúspěšné pokusy o atentáty za provokaci inscenovanou národně socialistickými funkcionáři. Postup vyšetřování atentátů byl však velmi pomalý a nepřinesl bezprostřední hmatatelné výsledky.

Řešení závažných problémů v hospodářské oblasti se promítalo ve vzniku neustálých konfliktů ve vládě, v parlamentu a tím i v NF. Konflikty nabývaly čím dál více charakteru nesmiřitelných sporů. V důsledku jejich prezentování v tisku se promítaly negativně také ve veřejném mínění. Především komunistická strana se pod rouškou obhajoby zájmů širokých vrstev obyvatelstva snažila získat veřejnost na svoji stranu. Ve vedení demokratických stran, ale i v KSČ převažovaly názory, že stávající situace může s největší pravděpodobností vyústit do rozhodujícího střetu o uchopení politické moci ve státě.

V době, kdy se ostatní politické strany plně soustředily na řešení sporů ohledně závažných hospodářských problémů, uskutěčňovalo vedení KSČ rozsáhlé přípravy k rozhodujícímu střetu o uchopení politické moci. Zhruba od léta 1947 dochází k podstatnému zintenzivnění činnosti vedení KSČ, ale i všech ostatních článků její organizační struktury v několika směrech. Jejich aktivita směřovala především vůči mocenským složkám státu. Komunisté výrazně zintenzivnili působení proti ostatním politickým stranám NF. Aktivizovali síť agentů, důvěrníků a informátorů uvnitř těchto stran. Kritický stav ekonomiky a nahromaděné problémy, které se promítaly v růstu nespokojenosti sociálně nejníže postavených vrstev obyvatelstva, umožňovaly učinit z kteréhokoli opatření k jejich řešení předmět mocenskopolitického zápasu.

Obsah a charakter organizačních příprav v centru KSČ i následující vývoj událostí do značné míry potvrzují názor vyslovený v práci K. Kaplana, kde uvádí: „*Od srpna 1947 téměř tři měsíce vypracovávalo komunistické vedení taktický postup svého boje o mocenský monopol. Jeho členové nebyli zcela jednotni a počítali s pěti variantami: 1. se získáním většiny národa ve volbách; 2. s přípravou a provedením převratu v nekomunistických stranách; 3. se změnou mocenských sil ještě před volbami; 4. se změnou mocenského systému vytvořením nové struktury Národní fronty; 5. s úřednickou vládou.*“²

V rámci organizačních příprav věnovali komunisté prvořadou

pozornost armádě, ve které dosud neměli takový vliv jako v ostatních mocenských složkách státu. Vzhledem k rozložení politických sil v armádě bylo v této době již zřejmé, že se KSČ nepodaří získat armádu jako celek na svoji stranu. Proto opatření vůči armádě sledovala dosažení minimálně stavu, aby armáda v případě vyhocení vnitropolitické situace zůstala neutrální.

Centrem veškerých příprav se stal evidenční odbor ÚS KSČ pod vedením Karla Švába. Důležité úkoly plnily také odbory branný a bezpečnostní. V jejich čele stáli poslanci ÚNS A. Hložek a J. Vodička. Významnou úlohu sehrál i vojenský odbor. Dne 17. září 1947 se jeho vedoucím stal J. Pavel.³

Odbor pro evidenci fungoval fakticky jako zpravodajské centrum komunistické strany. V něm se scházely veškeré informace bezpečnostních složek ministerstva vnitra, vojenského obranného zpravodajství, ministerstva informací, ministerstva zahraničních věcí, ale také veškeré informace získané agenturními sítěmi komunistické strany. K. Šváb měl neustálý úzký kontakt s ostatními čelními představiteli KSČ, především s R. Slánským a K. Gottwaldem. Na základě informací, které měl evidenční odbor k dispozici, vypracoval v srpnu 1947 obsáhlý **Plán podzimního nástupu strany**.⁴ Vedle řešení běžných stranických záležitostí obsahoval zmíněný plán řadu pasáží, z nichž vyplývaly skutečné záměry vedení komunistické strany pro následující období.

Dokument obsahoval podrobný plán schůzí a porad s krajskými tajemníky pro práci v ostatních politických stranách, s pracovníky ústředního sekretariátu a se spolupracovníky v pražském kraji. Zvláštní pozornost věnoval organizování důvěrných aktivit s pracovníky zpravodajských služeb, s vojáky a s komunisty VII. odboru ministerstva vnitra (odbor pro StB a politické zpravodajství). Realizací tohoto úkolu byl pověřen O. Závodský.

Plán obsahoval i zámysl řešení kádrových otázek s důrazem na složky ministerstva vnitra a armády. Členům evidenčního odboru ukládal pokračovat v rozhovorech o kádrech na VII. odboru MV a zahájit stejné rozhovory na 5. a 2. oddělení hlavního štábu (OBZ a zpravodajské odd.). K dalším úkolům patřilo zabezpečit kádrové změny na VII. odboru MV a dosadit naprosto spolehlivé členy KSČ. K plnění uvedených úkolů připravoval evidenční odbor důstojníky 5. oddělení HŠ i VII. odboru MV na zvlášť organizovaných školeních.

Plán neobsahoval podrobné rozpracování úkolů práce v ostatních politických stranách. Vypracováním speciálního programu v této oblasti pověřilo vedení KSČ K. Švába. Úkoly, které obsahoval dokument, rozpracovaly podle své kompetence další oddělení a odbory ÚS KSČ. Jednalo se například o doplnění braného programu na rok 1947, o vypracování instrukcí pro informatory pracující v ostatních politických stranách, o přípravu pracovního plánu bezpečnostního oddělení jak pro podzimní, tak předvolební období, o vydání pracovního plánu vojenského oddělení ÚS na měsíce září až prosinec 1947 atd.⁵

Na pravidelných pracovních poradách oddělení pro evidenci probíhala kontrola plnění stanovených úkolů. Na základě vývoje konkrétní situace vydávalo oddělení další nařízení pro nižší články organizační struktury KSČ. Za prvořadý úkol považovalo evidenční oddělení zajištění jednotného řízení spojovací služby v krajích a okresech. V praxi to znamenalo zajistit kontrolu telefonního a dálkopisného spojení. Zároveň byl pro krajské a okresní organizace vydán úkol vybudovat v okruhu působnosti kurýrní službu.⁶

Odbor pro evidenci řídil složky, které KSČ vytvářela s cílem ovlivnit vnitřní vývoj v ostatních politických stranách. Základní informace o způsobech získávání spolupracovníků KSČ v řadách ostatních politických stran uvádí na základě využití poznatků z archivních pramenů K. Kaplan v již citované práci: *„Příslušníky levice lze podle motivů jejich úzké spolupráce s komunisty rozdělit do čtyř skupin. Do první patřili ti, kteří byli získáni již v roce 1945. Šlo o několik předválečných funkcionářů těchto stran, kteří chtěli přestoupit ke komunistům. Ti je však poslali do jejich původní strany, aby tam prováděli levicovou, prokomunistickou politiku. Některé z nich v komunistickém ústředí registrovali jako tajné členy. Byli mezi nimi účastníci odboje doma i v zahraničí, někteří spolupracovali se sovětskými zpravodajskými orgány. Druhou skupinu tvořili funkcionáři nekomunistických stran, kteří se za války nějak kompromitovali, komunisté je zachránili před trestním řízením a zavázali je ke spolupráci. Ve třetí skupině byli ti, kteří se po válce dostali do rozporu se svým vedením nebo jeho politikou, a to z politických nebo i osobních důvodů, a chtěli se rozejít se stranou. Toho komunisté využili a získali je ke spolupráci. Čtvrtá a velmi početná skupina se skládala z těch, kteří*

*upřímně věřili komunistům, jejich politickým proklamacím, vlasteneckým záměrům a spolupráci s nimi považovali za správnou, užitečnou a prospěšnou.*⁷ Uvedené informace potvrzuje i celá řada archivních pramenů, o kterých se autor nezmiňuje. Vedle působení uvedené kategorie lidí využíval evidenční odbor také informace získané cestou agenturních sítí, které v těchto stranách vytvářelo vojenské obranné zpravodajství a složky VII. odboru ministerstva vnitra. Ostatní politické strany tak fakticky od podzimu 1947 pracovaly pod kontrolou komunistické strany. Většinu připravovaných opatření a rozhodnutí vedoucích činitelů nebo orgánů těchto stran znali komunisté dopředu. To jim umožňovalo vypracovat reálnou politickou linii s různými variantami podle předpokládaného vývoje situace.

K výraznému zintenzivnění činnosti komunistů vůči ostatním politickým stranám došlo od počátku listopadu 1947. Evidenční odbor vydal úkol zlepšit a zintenzivnit agenturní práci v ostatních stranách a v církvi. Na jeho plnění se podílely zejména bezpečnostní složky a komise pro evidenci demokratických sil v ostatních politických stranách. Jejich úsilí směřovalo k přípravě přestupů celých organizací, případně menších skupin i jednotlivců, ze strany národně socialistické do KSČ. V tomto smyslu obdrželi podrobné informace poslanci parlamentu za KSČ a instruktoři v krajích. Spojení s „levými“ poslanci ČSNS v parlamentu udržovali poslanci A. Čepička a A. Gregor. Podle analýzy evidenčního odboru byla příznivá situace k realizaci přestupů především v oblastech Ústí nad Labem, Kladno, Mladá Boleslav a Hradec Králové.

Evidenční odbor urychleně pořizoval kartotéky „levých“ elementů a zjišťoval jejich adresy. Všechny jednotlivce získané pro přestup do KSČ hodnotili spolehliví informátoři. Značnou část z nich podezřívali z kariérismu.⁸ Ke konci roku 1947 přestoupilo do KSČ v Praze 1 125 a v Brně kolem 1 000 osob.⁹

O rozsahu informací, které měli komunisté o národně socialistické straně k dispozici, svědčí i zprávy, pocházející s největší pravděpodobností od vojenského obranného zpravodajství. Obsahovaly přesné záznamy jednání branné komise ČSNS, včetně schůzí z 20. a 27. 1. 1948. Jejich součástí byly také fotokopie dokumentu Hlavní zásady branné politiky Čs. strany národně socialistické, obsah interpelací poslanců v parlamentu i informace

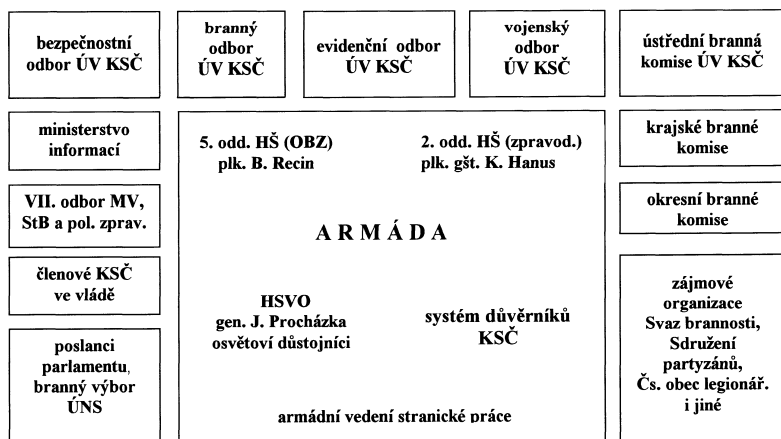
z osobního života vedoucích činitelů této strany. Téměř tragikomicky působí obsah záznamu o jednání schůze branné komise ČSNS, v jejímž průběhu pplk. Bičíštně důrazně upozorňoval, že komunisté mají všude špehy.¹⁰

Obdobný postup volilo vedení KSČ i v případě sociálnědemokratické strany. Na rozdíl od národních socialistů působila v sociální demokracii vcelku otevřeně ve prospěch KSČ skupina sdružená kolem Z. Fierlingera. Přes maximální snahu KSČ podpořit v průběhu listopadového sjezdu všemi prostředky zvolení Fierlingera do čela strany nebylo toto úsilí korunováno úspěchem. Delegáti sjezdu zvolili do této funkce B. Laušmana. Celé následující období až do února 1948 věnovala komunistická strana veškeré úsilí ke změně situace v sociální demokracii ve prospěch Fierlingerovy skupiny.

V rámci rozsáhlého podzimního nástupu rozšířila komunistická strana podstatným způsobem činnost svých členů v armádě. V souvislosti s vnitropolitickým vývojem dochází v důstojnickém sboru na podzim 1947 k další diferenciaci v názorech a postojích důstojníků. Komunisté se snažili v této době prostřednictvím svých členů a hlavně osvětového aparátu získat co největší část důstojníků na svoji stranu. Tyto snahy však narážely na silný odpor té části důstojnického sboru, která byla buď protikomunisticky orientována, nebo měla obavy z důsledků možného vítězství komunistů pro svoji další existenci. Akutní nebezpečí pro ně představovaly snahy komunistů o odstranění důstojníků předmnichovské armády a západního odboje z jakýchkoliv významnějších míst v armádě. Stále více a veřejně kritizovala část důstojníků činnost OBZ a osvětové služby v armádě. Současně se projevovala i kritika vojenské části vládního programu a z ní vyplývající orientace na SSSR a budování armády podle sovětského vzoru. Tyto tendence se ve větší míře vyskytovaly u útvarů letectva a tankového sboru, kde sloužila značná část důstojníků západního odboje.

Proto se objektem zájmu KSČ stávají především generálové a důstojníci, kteří nestáli na pozicích KSČ. Z tohoto důvodu je komunisté označovali za reakční a buržoazní živly. Hlavní úlohu při koordinaci akcí zaměřených na změnu poměru sil v armádě sehrálo vojenské oddělení ÚS KSČ a branné komise. Vojenské oddělení rozpracovalo do konkrétní podoby úkoly stanovené

v plánu evidenčního odboru. V následujícím období zabezpečovalo koordinaci akcí jednotlivých článků, které se podílely na jejich plnění jak uvnitř, tak i vně armády. Následující zjednodušené schéma ukazuje jednotlivé složky, které se podílely na působení vůči armádě ve prospěch komunistické strany, bez vyjádření vazeb mezi nimi:

Složky působící uvnitř armády i mimo ni byly mezi sebou propojeny jak personálně, tak i existujícím systémem vzájemné výměny informací a koordinací jejich činnosti. V této době již docházelo k výraznému prolínání stranických a státních (služebních) struktur. Rozhodující byla hierarchie stranická.

Nástup vůči armádě zahájila KSČ kampaní proti důstojníkům, kteří nestáli na pozicích KSČ, dále proti těm, kteří otevřeně kritizovali poměry v obranném zpravodajství a osvětové službě. V průběhu měsíce srpna iniciovala komunistická strana akce, v nichž sehrávaly důležitou úlohu partyzánské svazy nejdříve na Slovensku a později i v českých zemích.

V průběhu kampaně proti „reakčním“ důstojníkům a rotmistřům na Slovensku a v českých zemích úzce spolupracovaly ÚV KSČ a ÚV KSS. Významnou úlohu při zajišťování informací a důkazů proti uvedené kategorii důstojníků sehrávalo opět

OBZ. Jeho příslušníci se podíleli rozhodující měrou na odhalení „spiknutí“ na Slovensku i na jeho zinscenování. Způsob řešení krize a její důsledky v mnohém ovlivnily i postoje důstojnického sboru jako celku v období únorových událostí.

Situace ve slovenských národních jednotkách byla mnohem komplikovanější a z hlediska vztahu k vládnímu programu nepříznivější než v jednotkách dislokovaných v Čechách a na Moravě. Převážná část příslušníků důstojnického a rotmistrovského sboru na Slovensku podporovala demokratickou stranu. OBZ ve zprávách o situaci na Slovensku záměrně zveličovalo negativní jevy vyskytující se v armádě. Přesto zůstává faktem, že se v celém období let 1945–1947 ve slovenských národních jednotkách vyskytovaly v široké míře protičeské a protikomunistické tendence, ale i antisovětlismus a antisemitismus. Komunistická strana Slovenska neměla ve slovenských národních jednotkách téměř žádný vliv. Poměry v jednotkách dislokovaných na Slovensku vyplývaly z předcházejícího vývoje.

Podle dokumentů komisí pro přijímání důstojníků a rotmistrů do armády působilo na východní frontě v průběhu války 3 300 slovenských důstojníků po dobu od tří měsíců do dvou let. Mnozí z nich, kteří v armádě vykonávali vysoké funkce, se prokazatelně zkompromitovali spoluprací s fašismem a byli nositeli vysokých fašistických vyznamenání. Převážná část slovenských důstojníků viděla v možném vítězství komunistů bezprostřední ohrožení vlastní existence v armádě.

Až do léta roku 1947 se nepodařilo Komunistické straně Slovenska prohloubit svůj vliv ve společnosti a tím méně v armádě.

Vedení komunistické strany mělo vážné obavy z toho, aby situace na Slovensku výrazně nezkomplikovala naplnění záměrů KSČ k uchopení politické moci ve státě. Proto hledalo způsob, jak omezit vliv Demokratické strany na Slovensku a jak změnit mocenské poměry v této části republiky ve prospěch komunistů. Součástí tohoto úsilí bylo i soustavné vznášení požadavků na provedení důsledné očisty veřejného života a armády.

Ve dnech 18. a 19. srpna 1947 se konala celoslovenská konference Svazu slovenských partyzánů. Bývalí partyzáni žádali znovu prověření šesti vysokých slovenských důstojníků.¹¹ Těmito i dalšími požadavky konference se zabývala 99. schůze III. vlády NF dne 28. srpna. Kampaň pokračovala zemskou konferencí par-

tyzánů v Olomouci v září. Její účastníci požadovali, aby z velitelských míst byli odstraněni všichni důstojníci, kteří se nezúčastnili odboje nebo nebyli vězněni v koncentračních táborech.¹² Taktéž v měsíci září 1947 předkládá Svaz slovenských partyzánů ministerstvu národní obrany seznam 93 důstojníků s požadavkem jejich odstranění z armády. Podobné požadavky vzešly také z jednání partyzánských organizací v Revúcej v říjnu a z jednání českých partyzánů v Táboře v listopadu.¹³ Kampaň vedenou partyzánskými svazy ze Slovenska koordinovalo vedení KSS. Svědčí o tom zápisy z jednání předsednictva ÚV KSS z 15. a 29. září i z 11. a 18. října 1947.¹⁴

Začátkem září 1947 odhalily bezpečnostní orgány protistátní spiknutí na Slovensku. Z trestné činnosti byli obviněni někteří z vedoucích činitelů Demokratické strany Slovenska, ale také důstojníci armády (aktivní i záložní). V mnohých soudobých publikacích je odhalení tohoto spiknutí považováno jednoznačně za provokaci StB a obranného zpravodajství. Většina autorů se zmiňuje o situaci kolem dvou vedoucích činitelů Demokratické strany Slovenska Bugára a Kempného a dokazuje, že jejich obvinění bylo vykonstruováno.¹⁵ Z dokumentů, které předložil gen. M. Ferjenčík, slovenský pověřenec vnitra na zasedání bezpečnostního výboru parlamentu, dne 29. září 1947 a ze závěrečné zprávy předložené 29. ledna 1948 vyplývá, že ze strany důstojníků a vojáků zatčených v tomto případě šlo skutečně o prokázanou, byť vyprovokovanou trestnou činnost.¹⁶ Fakta, která obsahovala uvedené dokumenty, nepochybněvali ani poslanci Demokratické strany Slovenska a mnozí z nich žádali přísné potrestání viníků.¹⁷ Ani výše uvedené skutečnosti však nevylučují možnost, že se jednalo o záměrnou, předem připravenou provokaci vojenského obranného zpravodajství. Mnohá fakta svědčící o tom, že šlo skutečně o akci připravenou OBZ a StB, najdeme v práci K. Kaplana *Nekrvavá revoluce*.¹⁸

Ze strany komunistů došlo ke značnému zveličení celého případu. Stal se záminkou k zásahu proti Demokratické straně Slovenska a proti slovenské části důstojnického sboru armády. Ještě v době, kdy nebyly známy ani výsledky prvních vyšetřování okolností spiknutí, rozhodlo předsednictvo ÚV KSČ na svém jednání dne 17. září, aby komunisté na MNO a ve vládě iniciovali vytvoření zvláštní komise na Slovensku za účelem znovuprověření

všech důstojníků armády.¹⁹ Svým rozhodnutím z 18. listopadu 1947 odvolala vláda z funkce předsedy přijímací komise MNO pro přijímání důstojníků slovenské národnosti gen. J. M. Krištína.²⁰ Gen. L. Svoboda nařídil nové prověření části slovenských důstojníků. To se týkalo celkem 451 osob, což činilo téměř jednu třetinu jejich celkového počtu.²¹ Většina z nich do armády nebyla přijata. Armádu museli opustit nejen důstojníci souzení za účast ve spiknutí. Ještě v listopadu 1947 byli svých funkcí zproštěni gen. J. Kratochvíl – velitel II. armádního sboru, gen. S. Sklenovský – velitel III. armádního sboru, gen. P. Kuna – velitel VII. armádního sboru a plk. J. Černek – velitel 9. pěší divize. Na gen. P. Kunu a plk. Černeka navíc podala vojenská prokuratura trestní oznámení za jejich činnost na východní frontě.²² Ministr národní obrany zamítl všechny žádosti důstojníků, účastníků odboje, starších padesáti pěti let o jejich ponechání v aktivní službě. Jako důvod uváděl nutnost omlazení velitelského sboru a jejich špatný zdravotní stav.²³ Na významná místa v armádě přicházeli zároveň první absolventi sovětských vojenských akademií.²⁴

Tímto způsobem došlo k eliminování a zastrašení té části důstojnického sboru na Slovensku, která dávala otevřeně najevo svůj nesouhlas se stávajícím vývojem v armádě a ve společnosti.

V době, kdy postupně doznívaly ohlasy kolem spiknutí na Slovensku, „odhalilo“ OBZ špionážní síť v Mostě a v severovýchodních Čechách.²⁵ Také v těchto případech figurovalo několik důstojníků, většinou bývalých příslušníků 1. čs. armádního sboru v SSSR, pocházejících z Podkarpatské Rusi. Jestliže se tvrdým zásahem proti důstojníkům zapleteným jakýmkoliv způsobem do spiknutí na Slovensku podařilo zastrašit značnou část důstojníků jednotek dislokovaných na Slovensku, potom kampaň vyvolaná kolem mosteckého případu sledovala zřejmě stejný cíl vůči důstojníkům v Čechách a na Moravě. Jak při odhalení spiknutí na Slovensku, tak i v případě mostecké aféry sehrálo klíčovou úlohu vojenské obranné zpravodajství, do jehož kompetence řešení otázek protistátní činnosti v armádě patřilo. Širokou publicitu kolem spiknutí na Slovensku a v severozápadních Čechách zabezpečovalo pomocí hromadných sdělovacích prostředků ministerstvo informací.

Na podzim roku 1947 probíhala také reorganizace armády na základě plánu ministerstva národní obrany, který na jaře téhož

roku schválila vláda republiky. V jejím průběhu byli vyměněni všichni velitelé divizí a většina velitelů pluků.²⁶ Změny se týkaly i dalších významných míst v armádě. V roce 1947 penzionoval ministr národní obrany celkem 33 generálů. Jejich místa zaujal stejný počet nově povýšených.²⁷ Ustanovení generálů a důstojníků na určené funkce projednával Armádní poradní sbor (APS) a Nejvyšší rada obrany státu (NROS). Ke všem návrhům se vyjadřovalo také 5. oddělení HŠ. Armádní poradní sbor projednával návrhy téměř vždy za osobní účasti B. Reicina. Podle vyjádření gen. L. Svobody byly až na výjimky realizovány návrhy, s nimiž vyjádřil souhlas.²⁸ Ještě před zahájením rozhodujícího střetnutí o politickou moc tak došlo k podstatným změnám na důležitých velitelských místech v armádě.

¹ Československé dějiny v datech, Svoboda, Praha 1986, s. 483.

² Kaplan, K.: Nekrvavá revoluce, Mladá fronta, Praha 1993, s. 96.

³ SÚA, A ÚV KSČ, fond 02/1, sv. 1, a. j. 19.

⁴ Tamtéž, fond 100/1, sv. 200, a. j. 1 282.

⁵ Tamtéž, fond 100/1, sv. 56, a. j. 411–415.

⁶ Tamtéž, fond 100/1, sv. 200, a. j. 1 282.

⁷ Kaplan, K.: Nekrvavá revoluce, Mladá fronta, Praha 1993, s. 98, také Smutný, J.: Svědectví prezidentova kancléře, Mladá fronta, Praha 1996, s. 117. K. Kaplan čerpal uvedené informace z výpovědí čelných funkcionářů KSČ z průběhu procesů v první polovině padesátých let. Uvedené konstatování potvrzují také materiály uložené ve SÚA, A ÚV KSČ, fondu 100/1, sv. 18, a. j. 110 a 111. (Komise pro evidenci demokratických sil v ostatních politických stranách).

⁸ SÚA, A ÚV KSČ, fond 110/1, sv. 18, a. j. 111.

⁹ Tamtéž, fond 100/1, sv. 23, a. j. 151.

¹⁰ Tamtéž, fond 100/1, sv. 56, a. j. 416.

¹¹ VÚA, PK MNO, č. j. 11 402, 27. 8. 1947.

¹² Tamtéž, HSVO, č. j. 146 358/5 – 1947.

¹³ Tamtéž, PK MNO, č. j. 7 466, 26. 10. 1947, č. j. 11 847, 25. 11. 1947.

¹⁴ A ÚV KSS, zápisy z jednání PÚV KSS ze dne 15. září, 29. září, 11. října a 18. října 1947.

¹⁵ Kaplan, K.: Nekrvavá revoluce, Mladá fronta, Praha 1993, s. 85–95, Drtina, P.: Československo můj osud, svazek II, kniha 2, Melantrich, Praha 1992, s. 414–419, Ripka, H.: Únorová tragédie, Atlantis, Brno 1995, s. 108–116.

¹⁶ A PČR, fond ÚNS, zápisy ze zasedání bezpečnostního výboru ÚNS dne 29. září 1947 a 29. ledna 1948. V části o vojenské složce spiknutí uváděl gen. M. Ferjenčík konkrétní fakta o vytváření Tisových pohotovostních oddílů.

Každý jejich člen měl zvláštní záznam po vzoru vojenského listu, byl vypracován jejich organizační a služební řád, zabaveny zbraně, střelivo, vysílačky a další materiál. Konkrétní údaje o spolupráci mnohých důstojníků a vojáků na Slovensku s emigrací, jejíž cílem bylo obnovení samostatného slovenského státu, obsahují mnohé dokumenty uložené ve VÚA, především ve fondech Státní tajemník v MNO a v Politickém kabinetu MNO. S mnohými slovenskými důstojníky udržoval kontakty především bývalý náčelník štábu Hašíkova MNO pplk. dr. J. Parčan, VÚA, VKPR, č. j. 256. Případy prokázané protistátní činností mnohých důstojníků a rotmistřů jednotek dislokovaných na Slovensku (4. VO) v předcházejícím období jsou uváděny v celé řadě archivních pramenů, uložených ve VÚA. Mimo jiných se jedná např. o **Zvláštní přehled zpráv o situaci na Slovensku pro prezidenta republiky** z poloviny roku 1946. Část o situaci v důstojnickém sboru má 21 stran. Příloha obsahuje řadu letáků a protistátních materiálů, které byly rozšiřovány v armádě na Slovensku. VÚA, VKPR, č. j. 256. Obdobné poznatky obsahuje i dokument **Situace na Slovensku v souvislosti s procesem s J. Tisem** z 29. 5. 1947. VÚA, PK MNO, č. j. 12 284, 1947, 25 s.

¹⁷ Tamtéž. zápis ze společné schůze branného a bezpečnostního výboru ÚNS dne 22. 10. 1947. V rozpravě k situaci na Slovensku uvedl poslanec za DS pplk. M. Polák, že vzhledem k účasti určitého počtu důstojníků na protistátní činnosti nelze odsoudit celou armádu. Vyjádřil i stanovisko DS – každého, komu je prokázána protistátní činnost, přísně potrestat.

¹⁸ Kaplan, K.: Některá revoluční, Mladá fronta, Praha 1993, s. 85–95.

¹⁹ SÚA, A ÚV KSČ, fond 02/1, sv. 1, a. j. 19.

²⁰ VÚA, Stát. taj. v MNO, č. j. 11248. Do funkce předsedy komise byl jmenován gen. J. Nosko, vyměnění byli i ostatní členové komise.

²¹ Tamtéž, PK MNO, č. j. 11 004, Zpráva o očištění armády podle zákona č. 72/46 Sb. k 1. 5. 1948.

²² VÚA, MNO HŠ, 4. odd., č. j. 10 652 Dův./1947.

²³ Tamtéž, č. j. 1 059 z 24. října 1947.

²⁴ Tamtéž, č. j. 8 795/1947.

²⁵ Výsledky oficiálního vyšetřování byly shrnuty v dokumentu Závěrečná zpráva o protistátní činnosti v severozápadních Čechách, VÚA, VKPR, č. j. 303. Podle sdělení náčelníka HŠ vojenské kanceláři prezidenta republiky bylo v souvislosti s mosteckým případem zajištěno 36 osob, VÚA, VKPR, č. j. 303, V diskusi na jednání vlády dne 13. února 1948 předložili ministři ČSNS a strany lidové důkazy o tom, že v případech tzv. mostecké aféry se jednalo o provokaci OBZ. SÚA, A ÚV KSČ, fond 100/24, sv. 39, a. j. 829. Také Ripka, H.: Únorová tragédie, Atlantis, Brno 1995, s. 162–165, pasáž Skandál s falešnými špióny.

²⁶ VÚA, MNO HŠ, 4. odd. č. j. 4 375, Zpráva o reorganizaci armády pro NROS (Nejvyšší radu obrany státu).

²⁷ Údaje zjištěny z Osobních věstníků MNO za rok 1947.

²⁸ SÚA, A ÚV KSČ, fond 100/24 sv. 56, a. j. 903.

14. Uchopení moci komunistickou stranou v únoru 1948, výsledek nerovného zápasu

Na podzim roku 1947 dochází k vážnému zostření vnitropolitické situace. Postup komunistů v parlamentu, ve vládě, v Národní frontě, ale i ve vnitru a v armádě vedl k eskalaci vnitropolitického napětí. Pod rouškou boje proti „reakci“ se komunisté připravovali k zahájení rozhodující fáze boje za definitivní uchopení politické moci. V současné době odtajněné dokumenty Reinova obranného zpravodajství a odboru pro politické zpravodajství a StB ministerstva vnitra jednoznačně potvrzují, že tehdejší aféry, na jejichž základě došlo ze strany bezpečnostních složek k tvrdým zásahům vůči představitelům demokratických politických sil, inscenovaly tajné služby ministerstva obrany v úzké součinnosti s ministerstvem vnitra.

V období dalšího prohlubování rozporů v NF a zostřování vnitropolitické situace ke konci roku 1947 nabývalo stále většího rozsahu přímé zasahování ministerstva vnitra a jeho podřízených složek do vývoje událostí ve všech oblastech života společnosti. Důsledkem této skutečnosti nebylo řešení přetrvávajících vážných problémů, ale naopak jejich vyhocení, směřující k otevřené konfrontaci mezi KSČ a demokratickými stranami.

Národně socialistická strana a především její vedoucí činitelé působící ve vládních i jiných funkcích si uvědomovali nebezpečí vyplývající z pokračujícího prohlubování vlivu komunistů v mocenských složkách státu pro další vývoj. Mimo jiné o tom svědčí i obsah **Memoranda XXXVII. o využití ministerstva vnitra k převzetí moci**, které zpracovalo její oddělení pro vědeckou politiku koncem října 1947.¹ Memorandum obsahuje obecnou analýzu fungování mechanismu využití ministerstva vnitra a bezpečnostních složek politickou stranou, která se snaží nedemokratickým způsobem uchopit veškerou politickou moc ve státě. K tomu uvádí: „*Jejím předním požadavkem je tedy obsazení ministerstva vnitra; jakmile je toho dosaženo, musí usilovati o to, aby určitá část policejního aparátu se stala jí zcela oddaným nástrojem.*“

*K uvedenému účelu jest nejlépe, jestliže strana obsadí svými oddanými členy oddělení Státní bezpečnosti zcela neprodyšně, takže nikdo, ani zástupci zvoleného parlamentu nemají možnosti činnost této části státní moci výkonné kontrolovat.*² Dále se v dokumentu uvádí, že v přípravě veřejného mínění na zákrok státněbezpečnostní složky proti politickým odpůrcům má hlavní úlohu také ministerstvo vnitra, které musí být ve spojení s dobře organizovaným tiskem. Zásah proti politickému odpůrci spočívá pak na souhře státněbezpečnostní složky policie s tiskem strany a probíhá třemi fázemi:

1. opatření vhodného materiálu,
2. využití tohoto materiálu tiskem,
3. likvidace politického odpůrce.

V další části materiálu jsou podrobně analyzovány možné varianty fungování tohoto mechanismu. Vývoj následujících událostí potvrdil správnost postřehů a analýzy, obsažené v memorandu.

Údajně vzhledem k nutnosti jednotného řízení vytvořilo ministerstvo vnitra z odborů pod označením Va, Vb a VII. **Skupinu bezpečnostní**. Jejím velitelem se stal dosavadní přednosta odboru VII plk. gšt. F. Janda a jeho zástupcem odborový rada J. Veselý.³ Realizace nařízení ministra vnitra z 31. října jednoznačně směřovala ke kumulaci pravomocí SNB i StB do rukou vedení odboru pro StB a politické zpravodajství.

Dne 12. listopadu 1947 vydalo ministerstvo vnitra výnos s názvem **Stíhání některých protistátních trestných činů**. Adresovalo jej zemským úřadovnám StB v Praze, Brně a expozituře v Ostravě, všem oblastním úřadovnám StB a jejich pobočkám. Jednalo se o rozsáhlý dokument, který obsahoval přesné instrukce pro činnost všech příslušníků této bezpečnostní složky. Jednoznačně svědčil o zaměření činnosti a cílech působení StB v následujícím období. Již v úvodu je konstatováno, že za spiknutí na Slovensku nese vinu StB, protože nevyvíjela potřebnou činnost. Jednoznačně jsou definovány skupiny obyvatelstva, mezi kterými je třeba hledat pachatele protistátní činnosti. „*Osoby, které mají zájem poškozovat stát, není nutno hledat mezi pracujícími, ale mezi těmi, jímž byl znárodněn majetek.*“⁴ Materiál dále zdůrazňuje, že nemůže být stíhána a označena za státoobčansky nespolehlivou osoba hlásící se ke komunistickým ideálům. Ve

výnosu se uvádí, že k naplnění skutkové podstaty činu není nutno, aby byl skutečně spáchán. „Podle judikatury Nejvyššího soudu stačí, projevil-li pachatel souhlas s jakýmkoliv zločinem in abstracto, t. j. i tím, který nebyl spáchán.“ Stačí ojedinělý výrok, který byl proveden v takové formě, že pobouření mohlo nastat. Za pobuřování se považovala i kritika jednání ústavních činitelů, úřadů nebo orgánů, byla-li „...jednostranná, přehnaná a užívalo-li se ostrých výrazů“.⁵

Zmíněný výklad právních norem dával StB široké pole působnosti. Umožňoval výrazně omezit svobodu tisku, svobodu projevu občanů nejen na veřejných vystoupeních, ale i diskriminovat občany, kteří jakýmkoliv způsobem vyjadřovali své názory. Kritika hospodářského vývoje, popřípadě pochybnosti o plnění dvouletého plánu nebo vyjádření pochybnosti o výhodnosti spolupráce s SSSR byla kvalifikována jako pobuřování, šíření nepravdivých zpráv, popřípadě jako porušení zákona č. 27/47 Sb., o trestní ochraně dvouletého plánu, respektive zákona na ochranu republiky z 19. 3. 1923.

Ministerstvo vnitra nařídilo sledovat veřejná vystoupení poslanců parlamentu. V případě jejich „provinění“ měly orgány StB podávat trestní oznámení při dodržení předpisů o imunitě. Na občany, kteří nebyli chráněni imunitou, se vztahovalo nařízení výnosu: „Budtež vykonány domovní prohlídky tak, jako by šlo o nejtěžší trestný čin proti státu.“⁶ K domovním prohlídkám se vztahovala i poznámka výnosu – je předpoklad, že se najdou i jiné věci, pro které bude možno šířitele nepravdivých zpráv citelně potrestat.

O tom, že obsah výnosu považoval odbor pro politické zpravodajství za velmi důležitý, svědčí i jeho poslední věty: „Nebudou-li se orgánové Státní bezpečnosti řídití těmito pokyny, t. j. nevyvinou-li tu největší služební horlivost, nevěnují-li péči jim svěřeným úkolům, nebude zbývat nadřízeným úřadům nic jiného, než ze vši přísností zakročití proti takové liknavosti.“⁷

Další výnos s názvem **Periodický tisk – trestní stíhání** adresovalo ministerstvo všem úřadovně StB dne 9. prosince 1947.⁸ V něm byly tvrdě kritizovány úřadovny StB za nedodržování výnosu z listopadu. Zároveň výnos obsahoval nařízení oznamovat všechny články, které poukazováním na hospodářskou tíseň naznačují nebezpečí hladu, uvádějí v pochybnosti dodávky ze

Sovětského svazu, pochybují o splnění dvouletého plánu nebo útočí proti spojenecké smlouvě s SSSR. Znova zdůraznil nutnost provádění veškerých zákroků s největší tvrdostí a urychlením.

Ve stejném duchu se nesl i devítistránkový výnos VII. odboru MV z 23. ledna 1948.⁹ Vedle StB jej obdržely i zemská velitelství SNB v Praze, v Brně, v Ostravě, v Bratislavě, SNB útvar 9600 a všechny úřadovny kriminální služby. Obsahem se nelišil od předcházejících. Velmi ostře však vyznívala opětovná kritika všech bezpečnostních složek za nedostatečné plnění předcházejících výnosů. Dokument nařizoval okamžité provádění domovních prohlídek, zabavování veškerého písemného materiálu a konfiskaci „závadných“ tiskovin, novin a časopisů.

Působení bezpečnostních složek vedlo k zastrašování politických odpůrců KSČ, ale i vytváření atmosféry strachu a nejistoty v celé společnosti. Souběžně s realizací uvedených výnosů pokračovaly čistky v SNB. Ministerstvo vnitra odstraňovalo z významnějších míst příslušníky SNB – členy nekomunistických stran, včetně členů strany sociálnědemokratické. Působení StB v duchu uvedených výnosů a snaha KSČ o definitivní ovládnutí SNB vyvolávala však i rostoucí odpor demokratických stran ve vládě i v parlamentu.

Za této situace se stav a poměry na ministerstvu vnitra i v bezpečnostních složkách staly hlavní příčinou krajního vyhocení vnitropolitické situace na počátku roku 1948. Neúspěšné úsilí demokratických stran zabránit otevřenému a v široké míře praktikovanému zneužívání ministerstva vnitra a bezpečnostních složek komunistickou stranou vedlo ke vzniku otevřené vládní krize. Za její počátek je možno považovat průběh jednání 133. schůze třetí vlády, která se konala dne 13. února 1948. Její program obsahoval mimo jiné i diskusi k mosteckému případu a k SNB. V průběhu diskuse došlo k ostrému střetu mezi komunistickými ministry a ostatními členy vlády. Vedle konkrétních důkazů o podílu StB a OBZ na případech atentátu na ministry vlády ze září roku 1947 a na mostecké aféře předložil ministr za lidovou stranu prof. dr. A. Procházka další důkazy o zneužívání ministerstva vnitra a bezpečnostních složek komunistickou stranou. Ty lze shrnout do několika bodů:

* za téměř půl roku po schválení zákona o SNB nejsou prováděna opatření v něm obsažená,

- * není upravena organizace SNB a zpravodajské služby, zpravodajská služba funguje od 1. ledna 1948 mimo zákon,
- * dosavadní hlavní velitel SNB a oblastní velitelé byli jmenováni ministrem vnitra, bez vyjádření vlády,
- * ministerstvo vnitra provádí opatření, aby na vedoucí místa byli dosazeni pouze komunisté,
- * ministerstvo vnitra ruší kriminální úřadovny, kde jsou nekomunisté, kde jsou velitelé komunisté, ty ponechává,
- * nekomunističtí příslušníci SNB dostávají příkazy k odevzdání zbraní a odznaků,
- * KSČ prostřednictvím vyšších velitelů SNB agituje pro vstup do této strany a slibuje zvláštní výhody pro ty, co se přihlásí,
- * KSČ organizuje kurzy pro velitele stanic, ministerstvo vnitra nemá finanční prostředky, kurzy financuje KSČ i pro nečleny strany a slibuje výhody při zkouškách,
- * SNB postupuje záměrně proti funkcionářům ČSL i ostatních nekomunistických stran, konstruuje trestní oznámení pro jejich výroky na schůzích (i proti poslancům),
- * bezpečnostní referenti za KSČ slibují v případě vstupu do strany beztrestnost těm, kteří se jakýmkoliv způsobem provinili (proti retribučním dekretům atd.),
- * nekomunisté jsou přesunováni na podřadná velitelská místa.¹⁰

Jak vyplývá z výše uvedených skutečností, příčinou vzniku otevřené vládní krize nebyl pouze akt bezprostřední výměny několika oblastních velitelů SNB. Podle hodnocení vedení demokratických stran, které podložily konkrétními fakty, směřoval vývoj stávající situace k definitivnímu uchopení moci komunistickou stranou cestou využití monopolního postavení v ministerstvu vnitra a v jemu podřízených složkách. Tuto skutečnost si uvědomovali také ministři strany sociálnědemokratické, kteří se při hlasování ve vládě dne 13. února postavili proti zneužívání ministerstva vnitra komunistickou stranou. Podpořili usnesení vlády, které požadovalo změnu rozhodnutí o výměně velitelů-nekomunistů, a zároveň požadovali revizi nařízení, na jehož základě bylo odvoláno z funkcí asi 60 příslušníků SNB – členů sociálnědemokratické strany. Usnesení vlády však zůstalo nesplněno.

Od počátku roku 1948 je možno sledovat v politice KSČ dvě tendence, které se vzájemně prolínaly a doplňovaly. První z nich se vyznačovala snahou vytvořit podmínky pro uchopení moci

legální cestou využitím pozic ve vládě, v parlamentu a v ostatních institucích fungujících v demokratickém státě. Tuto snahu komunisté veřejně proklamovali. Projevovala se mimo jiné i organizováním rozsáhlé kampaně za získání většiny národa pro případ konání parlamentních voleb a také mohutným nábořem nových členů. V tomto smyslu se snažilo vedení KSČ využít řešení veškerých problémů, které se staly jádrem sporů s ostatními politickými stranami jak ve vládě, tak i v parlamentu.

Souběžně s tím realizovala KSČ soubor opatření směřujících k vytvoření podmínek pro uchopení politické moci za jakékoliv situace. Vedení komunistické strany vycházelo z neustálé analýzy vývoje vnitropolitické situace a ze znalosti záměrů svých politických protivníků. Značná část prováděných opatření odporovala tehdy platným právním normám a komunisté je prováděli utajeně. V případě jejich odhalení nebo úniku informací nebylo možno je prokázat, popřípadě dosáhnout nápravy. A to ani ve vládě cestou ministerstva vnitra, ani pomocí jiných kompetentních institucí.

Klíčovou úlohu v tomto smyslu sehrálo ministerstvo vnitra se svými podřízenými složkami a vojenské obranné zpravodajství. Prioritu v jejich činnosti měla realizace úkolů vydaných vedením KSČ bez ohledu na platné zákony a předpisy. Téměř všichni příslušníci výše uvedených složek, kteří zastávali významnější funkce, se na přípravě a provedení zmíněných opatření na různých stupních organizační struktury osobně podíleli. Prvořadou pozornost věnovala KSČ urychlenému dobudování informační sítě v celé straně. Plnění tohoto úkolu zahrnovalo i úplné ovládnutí telefonického, dálnopisného a telegrafního spojení včetně zajištění odposlechu. Navíc systém telefonního a dálnopisného spojení zdvojovala kurýrní služba, která byla připravena nepřetržitě od 20. února. Všechny organizační stupně stranické hierarchie KSČ měly zpracovány rozpisy kurýrní služby. Mašinerie komunistické strany dlouhodobě a pečlivě připravovaná se rozjela na plné obrátky bezprostředně po konfliktním zasedání vlády dne 13. února 1948.

Prvním opatřením bylo aktivování systému spojení, jenž umožňoval předat jakékoliv informace z centra až do poslední obce, v níž měla KSČ místní organizaci, do dvou hodin.¹¹ O vcelku spolehlivém fungování tohoto systému svědčí záznamy o telefo-

nických zprávách ze všech míst Čech a Moravy na ÚV KSČ, včetně dálnopisů, které obsahovaly celé spektrum různých více či méně důležitých informací. Obsah těchto zpráv svědčí o tom, že na poštách i v jiných úřadech a institucích, které disponovaly dálnopisným spojením, proběhly ve dnech 23. – 25. 2. rozsáhlé čistky.¹²

Ovládnutí veřejných spojovacích prostředků umožňovalo komunistické straně jejich využití také k organizování akcí, které K. Gottwald na jednáních s prezidentem republiky o přijetí demise ministrů vydával za projev vůle pracujícího lidu. Dne 24. února obdržely všechny krajské organizace KSČ dálnopis, ve kterém ÚV KSČ nařizoval odesílat ze všech akcí organizovaných na závodech telegramy prezidentovi s požadavkem přijetí demise a povření K. Gottwalda sestavením nové vlády.¹³

Ústředními postavami příprav komunistické strany na převzetí moci se stali Klement Gottwald, Václav Kopecký, Antonín Zápotocký, Josef Smrkovský, Alexej Čepička, Julius Ďuriš, Rudolf Slánský, Karel Šváb, Jindřich Veselý, Josef Pavel, Bedřich Reicin a Václav Nosek. Akce komunistů ve vládě řídil a koordinoval její předseda Klement Gottwald. Mobilizací dělnické třídy pověřilo vedení KSČ předsedu Ústřední rady odborů Antonína Zápotockého. Podobnou úlohu vůči venkovu plnil ministr zemědělství Julius Ďuriš. Významnou úlohu ve prospěch komunistické strany sehrávalo také ministerstvo informací v čele s Václavem Kopeckým.

V období zostření vnitropolitické situace došlo k prohloubení spolupráce mezi Reicinovým obranným zpravodajstvím a Státní bezpečností. Téměř denně předával Reicin důležité informace J. Veselému na ministerstvo vnitra, Rudolfu Slánskému a Karlu Švábovi na ÚV KSČ.

V této době připravovalo OBZ ve spolupráci s StB obsazení ústředí a sekretariátů národně socialistické strany v Praze. Podrobné informace získávala pátrací skupina 5. oddělení pod velením plk. Richarda Mysíka, který v letech 1945–1947 vykonával funkci přednosta 5. oddělení posádkového velitelství v Praze.¹⁴ Později vyjádřil R. Mysík politování nad tím, že nebyl v únorových dnech přizván k prohlídce ústředního sekretariátu národních socialistů proto, jak uvádí, „...že jsem byl přesně informován, kdo kde sedí a kde má jaké spisy“.¹⁵

Koordinované akce bezpečnostních složek, komunistů ve vlá-

dě a v parlamentu proti národně socialistické straně v průběhu únorových událostí byly výsledkem pečlivé přípravy z předcházejícího období. Od listopadu 1947 intenzivně pracovali určení členové vedení KSČ na přípravě přestupů jednotlivých členů, ale i celých organizací národně socialistické strany do KSČ. Komise pro evidenci demokratických sil v nekomunistických politických stranách shromažďovala adresy a vytvářela kartotéky nejdříve levých elementů a později i tzv. reakčních živlů. Přesné úkoly obdrželi všichni komunističtí poslanci a instruktoři v krajích. Spojením s levými poslanci národně socialistické strany v parlamentu byli pověřeni Alexej Čepička a Antonín Gregor. Rozsáhlé přestupy celých organizací, případně větších skupin i jednotlivců, předpokládali komunisté v Ústí nad Labem, v Kladně, v Mladé Boleslavi a v Hradci Králové. Většinu členů národně socialistické strany, kteří přešli do strany komunistické, považovali však komunisté již od samého počátku za podezřelé. Informátoři pracující v této straně pro KSČ je hodnotili více méně negativně a podezřívali je z kariérismu.¹⁶ Zvláštní pozornost věnovalo OBZ branným komisím národně socialistické strany a jakýmkoliv aktivitám této strany vůči armádě. V únoru 1948 obvinili komunisté národně socialistickou stranu z přípravy ozbrojeného puče a z přípravy na vyřazení Čs. rozhlasu z provozu. Argumentovali nalezenými zbraněmi a kompromitujícími materiály při nezákonných prohlídkách sekretariátů národně socialistické strany. Z přípravy na vyřazení rozhlasu z provozu obvinili komunisté členy branné komise národně socialistické strany škpt. Miloslava Teichmana a škpt. Jaroslava Němečka. Žádný z dokumentů o vývoji situace v národně socialistické straně, které koncem roku 1947 až do konce února 1948 předával Bedřich Reicin Rudolfu Slánskému, neobsahuje jakékoliv údaje, jež by výše uvedené obvinění potvrzovaly. Obsahují i zprávy z jednání branné komise národně socialistické strany ve dnech 20. ledna a 27. ledna 1948, včetně seznamu účastníků. Ti v průběhu jednání vyjadřovali pesimistické názory na další vývoj. Při projednávání otázky obsazení ministerských křesel při případné rekonstrukci vlády se shodli na konstatování, že jejich úvahy o možném obsazení ministerstva vnitra a ministerstva národní obrany národně socialistickou stranou jsou nereálné. Člen branné komise škpt. v záloze Dušek usoudil, že SSSR nikdy nedovolí, aby ministerstvo vnitra obsadil

někdo jiný než komunisté.¹⁷ Informace obdobného obsahu přicházely na ÚV KSČ i z ostatních zdrojů. K nim můžeme zařadit například Státní bezpečnost, bezpečnostní referenty KSČ na všech stupních, branné komise KSČ, vojenské oddělení Ústředního sekretariátu KSČ a další.

Vedení KSČ počítalo také s pomocí bývalých partyzánů. Mjr. Augustin Šram, škpt. Hýbl-Brodecký a další představitelé Svazu českých partyzánů zařizovali okamžité svolání partyzánských velitelů v Praze na ÚV KSČ. Zde obdrželi potřebné pokyny a již od 17. února 1948 byli k dispozici ÚV KSČ. Pod vedením mjr. Šrama se později účastnili obsazování Práce, šekového úřadu, ústředí sociální demokracie Na Příkopě, ministerstva školství, Obce legionářské, Střeleckého ostrova, různých klubů atd.¹⁸

Dne 19. února v 17.00 vydal ministr vnitra V. Nosek signál **ALFA Praha**. Části pluku SNB Slovensko a části útvaru SNB 9600 se na jeho základě přesunuly do Prahy. Dne 20. února vyhlásil V. Nosek pohotovost pro všechny jednotky SNB a nařídil střežení důležitých budov a objektů.

Vývojem situace po 20. únoru se podrobně zabývalo jednání předsednictva ÚV KSČ dne 24. února. Obsah usnesení, které schválilo na závěr jednání, v mnohém umožňuje doplnit a rozšířit pohledy na následující události, prezentované v dosavadní literatuře. Usnesení obsahovalo následující opatření:

- 1) *udělit důtku Pražskému kraji za to, že nezabránil studentským demonstracím, učinit opatření, aby vnitřní Praha byla naplněna našimi lidmi, za ovládnutí pražských ulic odpovídá organizační sekretariát,*
- 2) *na závodních schůzích přijímat rezoluce, jimiž se Beneš žádá o přijetí demise a návrhu K. Gottwalda na doplnění vlády,*
- 3) *v případě odmítnutí Beneše připravit generální stávkou, odpovídá organizační sekretariát,*
- 4) *nejpozději zítra svolat ustavující schůzi ÚAV NF, který provede volby předsedy a předsednictva, zajistit komunistickou většinu,*
- 5) *uložit národní správu na tiskárnu Melantrich a donutit osazenstvo, aby splnilo usnesení sjezdu závodních rad a odmítlo tisknout štvavé články a zprávy,*
- 6) *provést změnu v redakci Svobodných novin a dosadit s. Drdu jako šéfredaktora,*

- 7) bylo vzato na vědomí, že redakce Lidové demokracie byla převzata Petrem a Plojharem a že časopisy Vývoj a Obzory přestaly vycházet,
- 8) pověřit s. Kopeckého k zastavení dovozu reakčního tisku ze zahraničí,
- 9) dát pokyn stranickým organizacím, aby bylo učiněno opatření k dobrovolnému rozchodu organizací národně socialistické a lidové strany.¹⁹

Na počátku února realizovalo urychleně ministerstvo vnitra plán k definitivnímu ovládnutí SNB. Na jednotlivých stupních organizační struktury doplňovali příslušníci SNB-komunisté za pomoci bezpečnostních referentů, bezpečnostních komisí a místních organizací KSČ seznamy nespolehlivých, řadových příslušníků SNB a kriminální služby. V tomto smyslu vydal úkoly na poradě krajských bezpečnostních referentů dne 18. února J. Pavel.²⁰ Z hlášení, která docházela na ÚV KSČ, vyplývá, že rozhodující část čistek proběhla do 25. února dopoledne. Například v jednom z hlášení velitelů SNB se uvádí, že provedl příkazy obdržené na předsednictvu kraje v Mladé Boleslavi. Nespolehliví členové SNB byli odzbrojeni a posláni na dovolenou, bylo jim zakázáno účastnit se veřejného a politického života. Byli povinni hlásit se dvakrát denně na stanici SNB.

Ve zprávě adresované ÚV KSČ oznamoval OV KSČ Jičín, že přesně podle příkazu ZV SNB budou nejpozději do tří dnů odstraněni nespolehliví členové SNB a příslušníci kriminální služby celé oblasti (Jičín, Trutnov, Liberec, Semily, Nová Paka, Vrchlabí, Jilemnice a Nový Bydžov). Postupně přicházely na ÚV KSČ také seznamy propuštěných příslušníků SNB, příslušníků kriminální služby a zatčených osob, většinou národních socialistů a členů lidové strany.²¹ V této době již bezpečnostní složky stejným způsobem postupovaly proti funkcionářům a veřejně činným členům národně socialistické strany i vůči členům strany lidové.

Na realizaci nezákonných čistek se v široké míře podílely také akční výbory NF. Dne 20. února 1948 pověřilo vedení KSČ Alexeje Čepičku vytvořením Ústředního akčního výboru Národní fronty. K vytváření AV NF vyzval téhož dne také K. Gottwald ve svém projevu na shromáždění pracujících na Staroměstském náměstí. Akční výbory vznikaly po celé republice, někde organi-

zovaně z iniciativy komunistů, v některých místech i živelně. Vznik AV NF ani jejich kompetence nebyly upraveny žádnou legislativní normou. O zaměření jejich činnosti nejlépe svědčí obsah **Směrnice pro činnost akčních výborů NF**. První odstavec uvedených směrnic říká: „*AV NF provádí očistu národně socialistické a lidové strany. Tam, kde jsou reakční sekretáři, zapečetí sekretariáty. Základní organizace závodní i místní, zamořené reakčníky a v nichž se neprojeví levé, pokrokové síly, rozpustí. Vykánávají nátlak na předsedy národně socialistických a lidoveckých organizací, aby sami rozpouštěli organizace.*“²² V podobném duchu je koncipován celý jejich obsah.

Režii vytváření akčních výborů všech stupňů měli pevně v rukou komunisté. Scénář vzniku akčních výborů je možno uvést na příkladě ustavení Krajského akčního výboru v Pardubicích. Podle zprávy členky ÚAV NF V. Beerové byli dne 23. února 1948 v 15.15 hod. okamžitě povoláni všichni předsedové ONV nebo místopředsedové a bezpečnostní referenti. Dále se jednání účastnili krajský politický tajemník KSČ Vyhnálek a krajský organizační tajemník KSČ Uhlíř. V 17.00 hod. byla zahájena ustavující schůze KAV NF. Akční výbor měl 25 členů, z toho dvanáctičlenné předsednictvo. Následovala okamžitě porada se soudruhy z okresů. Obdrželi podrobné pokyny předsednictva ÚAV a současně byly určeny osoby, proti nimž mělo být okamžitě zakročeno. Současně s projednáním otázky vytvoření AV NF v okresech a větších městech byli seznámeni zástupci okresů s opatřeními, která bude nutno učinit v aparátech ONV a MNV větších měst, v aparátu SNB, v družstvech, na jednotlivých závodech, v některých úřadech. Rovněž bylo vydáno rozhodnutí k ustavení závodních milicí.²³

Ve zprávě se konstatuje, že během tří hodin po vydání telefonických příkazů se dostavili soudruzi z okresů, s uspokojením přijali stanovené úkoly a slíbili jejich provedení. Krajský politický tajemník informoval o opatřeních proti největším štváčům a rozbíječům. Oznámil, že po poradě s oblastním velitelem SNB vedou několik desítek osob v patrnosti, ale postrádají vhodné záminky k realizaci opatření proti nim. Zároveň sdělil, že i přesto budou opatření proti nim realizována v průběhu noci. V závěru zprávy je uvedeno: „*Nálada soudruhů bojovná – opatření se jim zdála mírná.*“²⁴

Úředníkům ONV a úředníkům dalších institucí oznámily akční výbory, že pouze loajální osoby mohou zůstat. Zakázaly schůze organizací národně socialistické strany a strany lidové, zabavily také noviny a časopisy těchto politických stran.²⁵ Dne 24. února 1948 vydalo ministerstvo vnitra vyhlášku o spolupráci národních výborů s AV NF.²⁶

O působení akčních výborů v době únorových událostí svědčí i zpráva o průběhu schůze krajských sekretářů KSČ z 1. března 1948, jež obsahuje mimo jiné také hodnocení práce AV NF. V úvodu se ve zprávě uvádí, že krajské a okresní sekretariáty národně socialistické strany byly zavřeny a někde přiděleny ROH, SČM, ČSČK, popřípadě jiným organizacím. Závodní organizace byly zlikvidovány úplně. Organizace národně socialistické strany se nikde neobnovují. K jejich likvidaci byly využity různé záminky. Například na Ústecku byly rozpuštěny všechny organizace ČSNS, které se v den vytvoření AV nepřihlásily ke spolupráci. Při prohlídkách kartoték členů národně socialistické strany byla zjištěna i řada případů dvojího členství – v ČSNS a KSČ.

Lidová strana v českých krajích byla otřesena, nachází se v rozkladu a v likvidaci až na výjimky (Zlín, Brno). Čistka byla provedena rovněž v sociálnědemokratické straně. Činnost akčních výborů i dalších složek, které se podílely na čistkách v průběhu únorových událostí, byla mnohdy chaotická, často vznikaly i kuriózní situace. Svědčí o tom i obsah některých hlášení, která docházela na ÚV KSČ. V jednom z nich informátor uvádí: „*Jednal jsem s levicí lidovců, aby zítra převzali sekretariát. Zatím však již jiná levice lidové strany sekretariát již zabrala a sekretáře Langa, bývalého tajemníka klubu poslanců, vyhodila. Je to však levice, ve které jsou velcí reakcionáři, a proto musím jednat z levější levice.*“²⁷

K činnosti KSČ je v uvedené zprávě konstatováno, že její mobilizace proběhla všude úspěšně, spolupráce s bezpečnostními orgány byla bezvadná. Vyplatila se výstavba branných a bezpečnostních komisí. Vedle pozitivních poznatků poukazovala zpráva také na nedostatky. Za ně se považoval především fakt, že někde chápali komunisté AV postaru jako koalici a vyzvali druhé strany, aby někoho delegovaly. Došlo i k případům, kdy ve výjimečných případech AV neplnily příkazy vůči vyloženým reak-

cionářům, nebo naopak vyhazovaly bez rozlišení všechny národní socialisty. Docházelo také k vyřizování osobních účtů. Vedle výše uvedeného hodnocení činnosti AV najdeme i vyjádření, že mnohé AV řádily, odnímalý mimo jiné i živnosti a statky.²⁸ Těm byla vyslovena pohružka zatčením, popřípadě byly nahrazeny jinými.

Vedení KSČ iniciovalo, organizovalo a z velké části i financovalo uskutečnění různých nátlakových akcí, ke kterým můžeme zařadit zejména sjezd delegátů závodních rad a sjezd rolnických komisí. O přípravě obou akcí jednal podrobně organizační sekretariát KSČ dne 13. února.

Přípravou sjezdu delegátů závodních rad pověřil sekretariát skupinu pražského kraje pod vedením A. Novotného. J. Pavel obdržel úkol zabezpečit opatření k přípravě sjezdu v řadách SNB.²⁹ Obdobnými úkoly směrem k přípravě sjezdu rolnických komisí pověřil sekretariát J. Ďuriše, R. Slánského a J. Smrkovského. Zároveň ÚV KSČ uvolnil na výdaje spojené se sjezdem částku 40 000 Kčs.³⁰

Od samého počátku vzniku otevřené vládní krize kontrolovala KSČ vývoj vnitropolitické situace, který se vyvíjel v její prospěch. Komunisté fakticky nenarazili při realizaci svých záměrů na žádný organizovaný odpor svých politických protivníků. Jakékoliv náznaky odporu se jim podařilo eliminovat aktivními opatřeními s využitím bezpečnostních složek. Jednalo se například o rozmístění jednotek pluku SNB na důležitých místech v Praze, sledování ministrů, poslanců a vedoucích činitelů ostatních politických stran, včetně odposlechu jejich telefonních linek. Telefonní linky odposlouchávaly bezpečnostní složky dokonce i v budově úřadu předsednictva vlády. Tento názor vyslovil prezident E. Beneš v rozhovoru s kancléřem J. Smutným.³¹ Docházelo i k případům fyzického násilí, zatýkání a zabránění vstupu „reakčním“ úředníkům na jejich pracoviště i k domovním prohlídkám, které prováděla Státní bezpečnost.

Přesto, že nedošlo k odporu demokratických sil vůči postupu komunistů, mělo vedení KSČ připraven plán pro různé alternativy vývoje, včetně případného ozbrojeného střetnutí. Na ÚS KSČ vznikla tříčlenná komise ve složení Rudolf Slánský, Václav Nosek a Josef Pavel. U ní se soustřeďovaly veškeré informace o vývoji situace. Souběžně vyvíjela činnost organizační komise,

ve které pracovali: předseda R. Slánský, členové V. Nosek, J. Ďuriš, plk. B. Reicin, J. Pavel a zástupce pražského KV KSČ.³² Výsledkem jejího jednání dne 22. února bylo rozhodnutí o vytvoření lidových milicí. Velením, vytvořením štábu a vypracováním mobilizačního plánu pověřila komise J. Pavla. Zbraně pro asi 10 000 mužů prvního sledu v Praze zajistil vedoucí tajemník KV KSČ v Brně Ota Šling. Jejich přepravu do Prahy organizoval J. Veselý. Pro milice se připravovaly i jiné zbraně, které se nacházely tou dobou v opravě v pražských závodech.³³

K rozhodnutí o vzniku lidových milicí vedly podle J. Pavla dva důvody: údajné zjištění, že národní socialisté v armádě chtěli uplatnit svůj vliv a využít svých pozic k vyvolání ozbrojených srážek a především „*nutnost podepřít SNB v úkolu udržet veřejný pořádek*“.³⁴ Více než reálná situace v armádě vedly k jistým obavám vedení komunistické strany pochybnosti o tom, jak se vzhledem k armádě zachová při řešení krize prezident E. Beneš. K tomu J. Pavel uvádí: „*Ve vedení armády sice převládal názor, že se vojsko nemá vměšovat do vnitřních záležitostí, ale na druhé straně se příliš zdůrazňovala podřízenost armády vrchnímu veliteli, prezidentu Benešovi, který má jediné právo rozhodnout o jejím použití. Přihlédlo-li se k tlaku, který na Beneše vykonávali odstoupivší ministři, a dále k pozici reakce v důstojnickém sboru armády, pak bylo třeba dělat určitá opatření.*“³⁵

Ve skutečnosti hlavní důvod pro vznik milicí vyplýval z potřeby eventuálního posílení SNB. Pouze k tomuto účelu byly nakonec lidové milice také použity.

Rudé právo široce komentovalo odhalení kompromitujících materiálů, které údajně našla StB při obsazení ústředního sekretariátu ČSNS. Zejména „zjištěná“ příprava zneškodnění rozhlasu národně socialistickými důstojníky armády měla sloužit především jako záminka ospravedlňující postup StB a SNB i vznik lidových milicí. Ve skutečnosti za stávajícího stavu případná jakákoliv akce k obsazení či zneškodnění rozhlasu postrádala reálný základ a je možno konstatovat, že šlo o případy ve značné míře vykonstruované.³⁶

Armáda jako celek zůstala v průběhu únorových událostí mimo politické dění. V mnohých pracích zabývajících se problematikou únorových událostí můžeme najít různé názory na úlohu armády i ministra národní obrany gen. L. Svobody v průběhu

únorové krize. Jednou z diskutovaných otázek je také problém možného použití armády prezidentem E. Benešem k zabránění převzetí moci komunistickou stranou. O. Hora vyslovil názor, že údajné selhání armády v únoru bylo neodpuštělnou chybou, která umožnila vítězství komunistů.³⁷ Další z čelních představitelů národně socialistické strany H. Ripka ještě v průběhu řešení vládní krize vyslovil úvahu: „*Zdálo se nám, že ještě nebyly vyčerpány všechny možnosti odporu. Přesto, že se komunisté zmocnili policie, mohli jsme stále počítat s její značnou částí a armáda byla ve své většině připravena jít za prezidentem. Obyvatelstvo bylo pobouřeno komunistickými násilnostmi a nepřálo si nic jiného, než se aktivně bránit.*“³⁸ V kontextu celé řady faktů, uvedených v předcházející části práce, je zřejmé, že podobné názory vyplývaly z nereálného hodnocení stávající situace, jež vycházelo ze zřejmého nedostatku objektivních informací o skutečném vývoji poměru sil mezi komunistickou stranou a jejími politickými protivníky. Je zajímavou skutečností, že nejen obsah archivních pramenů z ledna a února 1948 ve VÚA, ale i v archivu MV a pramenů SÚA (fondů ÚV KSČ) vytváří zdání, jako by armáda stála mimo politické dění a vzniklá krize se jí téměř netýkala.

Domníváme se, že hlavní důvod spočíval v tom, že vedení KSČ ani velení armády nebylo nuceno vzhledem k pokojnému vývoji poměrů v armádě přijímat jakákoliv mimořádná opatření k řešení případných problémů. Vývoj v armádě na počátku roku 1948 a v průběhu únorových událostí ovlivňovalo působení mnohých faktorů. Ty je nutno vzít na vědomí při hodnocení názorů o eventuálním možném použití armády prezidentem E. Benešem k řešení únorové krize. Jedním z nich byly důsledky kampaně vůči armádě na podzim 1947 v souvislosti se spiknutím na Slovensku, s mosteckou aférou, ale také výsledky personálních změn v mnohých významných funkcích v armádě v tomto období. Vliv na postoje mnohých důstojníků a vojáků měly také veřejně prezentované názory a postoje vedoucích činitelů armády gen. L. Svobody, gen. B. Bočka a gen. K. Klapálka.³⁹

V této souvislosti nelze pominout také možnosti, jimiž disponovalo 5. oddělení HŠ MNO pod vedením plk. B. Reicina a HSVO s aparátem osvětových důstojníků v čele s gen. J. Procházkou. Oba jmenovaní byli zároveň členy ústřední branné komise ÚV KSČ, která řídila a koordinovala činnost komunistů

v armádě. Vedle již dříve platných nařízení vydalo 5. odd. HŠ MNO dne 11. srpna 1947 **Směrnice pro vedení státně nespolehlivých osob.**

Do února 1948 mělo OBZ k dispozici seznamy generálů, důstojníků a vojáků, které považovalo za státně nespolehlivé, včetně tajného označení jejich osobních spisů, které umožňovalo jejich rychlou identifikaci a tím i jejich případnou eliminaci v případě potřeby.⁴⁰ Navíc v době politické krize na přelomu let 1947–1948 realizovalo MNO v armádě plánovaná opatření, v důsledku nichž se převážná část rozhodujících funkcionářů armády (velitelé vojenských oblastí, některých armádních sborů a divizí i další) nacházela mimo svá velitelství. V Praze se konal od 3. 12. 1947 do 28. 2. 1948 kurz pro vyšší velitele, jehož cílem bylo podle oficiálních dokumentů seznámit frekventanty se sovětskou vojenskou doktrínou, aplikovanou na konci války.⁴¹ Fakticky to znamenalo, že se uvedení velitelé nacházeli na jednom místě v Praze, což vytvářelo příznivé podmínky pro to, aby mohli být v krajním případě i internováni a nemohli rozhodovat o použití útvarů a jednotek, jimž veleli.

Ústřední branná komise i vojenské a bezpečnostní oddělení ÚV KSČ měly neustále k dispozici podrobné zprávy o náladách a stanoviscích důstojníků a vojáků k politickému dění v zemi. Plk. B. Reicin měl k dispozici podrobné informace o jakékoliv poradě prezidenta o armádě, aniž se jí sám zúčastnil.⁴² Také skutečnost, že ze 68 rozhodujících funkcionářů armády bylo 21 komunistů a pouze 2 členové ČSNS a 3 členové ostatních stran, hovořila ve prospěch KSČ.⁴³

V armádě připravovali komunisté vybrané vojenské jednotky pod vedením spolehlivých důstojníků, s jejichž použitím v případě potřeby počítali. K zásahu v Praze měly být využity tankové jednotky z Milovic, z Žatce a také škola osvětových důstojníků. Přípravovány byly i další vojenské jednotky v jiných posádkách.⁴⁴

Jedním z rozhodujících faktorů, proč prezident E. Beneš zřejmě ani neuvažoval o použití armády, byla jeho obava z možnosti vzniku občanské války. Dlužno říci, že tato obava byla také záměrně vytvářena a podporována souhrnem opatření, která komunisté realizovali v průběhu krize. Většiny jednání o řešení krize mezi prezidentem E. Benešem a K. Gottwaldem se zúčast-

nil i ministr vnitra V. Nosek, který prezidenta upozorňoval na možnost vyhrocení situace až k možnému ozbrojenému střetu.

Dne 23. února informovali vedoucí činitelé národně socialistické strany prezidenta o zahájení zatýkání, o obsazování sekretariátů strany a o dalších násilných akcích bezpečnostních složek se žádostí o zjednání nápravy. Prezident E. Beneš pozval k jednání o vzniklé situaci předsedu vlády K. Gottwalda a ministra vnitra V. Noska. Ani na základě žádosti prezidenta nedali předseda vlády a ministr vnitra jasný slib, že ukončí násilné akce. Podle vzpomínek prezidentova kancléře J. Smutného na prezidentovu otázku, za jakých podmínek jsou komunisté ochotni zastavit násilné akce, odpověděl K. Gottwald: „...*jakmile přijme prezident demisi ministrů a potvrdí vládu, kterou mu navrhne.*“⁴⁵ Z uvedené epizody i z dalších souvislostí lze předpokládat, že vize o možnosti vzniku ozbrojeného střetu, případně občanské války, kterou prezident nechtěl za žádnou cenu připustit, nabyla tímto reálné podoby. To byl také jeden z důvodů, proč se prezident Beneš podřídil nátlaku, podepsal demisi a jmenování členů nové vlády, které navrhl K. Gottwald. Podle vzpomínek gen. Františka Moravce před tím, než E. Beneš podepsal demisi a jmenoval nové ministry, dal K. Gottwaldovi seznam osob s podotknutím, „...*že se podvoluje komunistické vůli s podmínkou, že osoby na tomto seznamu uvedené nebudou persekvovány.*“⁴⁶

Prezident E. Beneš si byl vědom také možných následků, vyplývajících z podpory komunistů Sovětským svazem. Zmínil se o nich také v rozhovoru s H. Ripkou, P. Zenklem, J. Stránským a P. Drtinou dne 23. února 1948.⁴⁷ Vnitropolitické i mezinárodní souvislosti vývoje situace v únoru 1948 vyznívaly v neprospěch demokratických sil. Demokratické politické strany nebyly schopny odolávat ofenzivě komunistické strany, směřující k uchopení moci. Celkový vývoj v průběhu vnitropolitické krize výstižně charakterizoval tehdejší ministr zahraničních věcí Jan Masaryk, když řekl: „*Takhle demokracii nezachráníme. Dali jsme jim příliš velký náskok. (KSČ – pozn. aut.) Jak chcete zastavit parní válec, který zezadu tlačí ruský tank.*“⁴⁸ Analýza vnitropolitických i mezinárodních souvislostí řešení únorové krize umožňuje odpovědět i na další dosud diskutované otázky. Kdy bylo fakticky rozhodnuto o vítězství komunistické strany a co by se stalo v případě, kdyby prezident E. Beneš demisi dvanácti ministrů nepři-

jal? Při odpovědi na první otázku lze vcelku souhlasit s názorem, který vyslovil kancléř J. Smutný. Ve své práci **Svědectví prezidenta kancléře** uvádí: „Komunisté oslavují jako den svého vítězství středu 25. února, den, kdy byla jmenována Gottwaldova nová vláda. Ve skutečnosti, aniž si to kdo z nás uvědomil, jejich vítězství nad demokraty bylo hotovou věcí už v sobotu, když svezli do Prahy masy svých příznivců z okolních měst a delegáty na sjezd závodních rad. Praha jim patřila od této chvíle. Proti policii a proti jejich mobilizovaným straníkům se nikdo nepostavil a nestal se ani pokus o protidemonstraci. Stejně tomu bylo i v hlavních průmyslových střediscích. To rozhodovalo, neboť komunistům nezáleželo na tom, jak smýšlí nebo jak se zachová venkov. Věděli, že tam se nemusí obávat organizovaného odporu.“ K tomu navíc dodává: „Ale teprve v pondělí 23. února přikročili v Praze k provedení řady revolučních opatření. Všechna se jim podařila bez odporu.“⁴⁹ Na základě hodnocení zpráv o vývoji situace na celém území státu, které přicházely na ÚV KSČ ve dnech 23. – 25. února, lze konstatovat, že faktické převzetí politické moci komunistickou stranou proběhlo během dopoledních hodin dne 25. února. Stalo se tak ještě před podpisem demise ministrů a jmenováním nové vlády prezidentem republiky.⁵⁰

I v odpovědi na druhou otázku nezbyvá než souhlasit s názorem tehdejšího vedoucího bezpečnostního a vojenského oddělení ÚV KSČ J. Pavla, kterého je možno považovat za jednoho z hlavních organizátorů postupu komunistů v průběhu únorových událostí i za jednoho z nejinformovanějších mužů tehdejšího vedení KSČ. Řekl: „Domnívám se, že by to na výsledku nic nezměnilo. Cesta k vítězství by ovšem byla daleko složitější.“ Jeho odpověď vycházela z reálného posouzení možností a prostředků, jimiž komunistická strana disponovala.⁵¹

Vzhledem k důsledkům opatření, které komunistická strana téměř bez jakéhokoliv odporu demokratických sil realizovala ve dnech 20. – 25. února, včetně nevybíravého soustředěného nátlaku na prezidenta, se možnost případného odmítnutí podpisu demise ministrů ukázala jako nereálná. Při realizaci svých záměrů vycházelo vedení KSČ také z pečlivé analýzy přístupu prezidenta E. Beneše k řešení kritických momentů v minulosti. Svědčí o tom mimo jiné i vyjádření: „Prezident Beneš byl znám jako zkušený politik, který dovede posoudit poměr sil a situaci,

a z toho jistě vycházel při svém rozhodnutí, než podepsal novou vládu. „⁵²

Přijetím demise ministrů a jmenováním nové vlády prezidentem E. Benešem formálně skončila hluboká vnitropolitická krize, která ve svém důsledku přinesla převzetí moci komunistickou stranou. Je zcela nepochybné, že ani odmítnutí demise prezidentem by na této skutečnosti nic nezměnilo. Zároveň však uvedený způsob řešení krize a následné vyjádření důvěry nové vládě parlamentem umožňovalo komunistické straně doma i v zahraničí vytvářet zdání o legálnosti jejího postupu v průběhu únorových událostí. Vyjádření důvěry nové Gottwaldově vládě parlamentem vyvolávalo dlouhou dobu rozporuplné diskuse. Ještě donedávna jsme se mohli setkat s názorem, že za definitivní uchopení moci komunistickou stranou můžeme považovat až zmíněné vyjádření důvěry nové vládě parlamentem.⁵³ Zároveň mnozí autoři, zabývající se problematikou poválečného vývoje v Československu, vyslovují podiv nad tím, že pro novou Gottwaldovu vládu v parlamentu hlasovali i mnozí poslanci národně socialistické a lidové strany.

Obsah dokumentů zpřístupněných po roce 1989 ukazuje, že ani v tomto případě komunisté neponechali nic náhodě. Ještě před podpisem demise ministrů prezidentem E. Benešem se jim podařilo dosáhnout stavu, kdy pravděpodobnost vyjádření důvěry rekonstruované vládě, která by odpovídala představám komunistů, se rovnala téměř stoprocentní jistotě.

Okamžitě po podání demise ministrů zintenzivnili komunisté v parlamentu jednání s nekomunistickými poslanci. Rozhodující jednání probíhala ve dnech 23. – 24. února a 25. února v dopoledních hodinách. Komunisté předpokládali, že pokud se jim podaří získat otevřenou podporu ze strany předsedy ÚNS J. Davida, budou jednání s nekomunistickými poslanci schůdnější. Dne 24. února 1948 proto vyslali k jednání s předsedou parlamentu Davidem místopředsedu ÚNS F. Komzalu a B. Rattingera. Jmenovaní požadovali od J. Davida, aby se veřejně distancoval od postupu odstoupivších ministrů a vyjádřil názor, že se s nimi neztotožňuje. David si vyžádal do večera čas na rozmyšlenou. Poté jej však již komunističtí poslanci nezastihli. Podle vyjádření J. Stránského předstíral nemoc a čekal, jak se krize dále vyvine. Zároveň J. David sdělil J. Stránskému, že dobrovolně místo

předsedy sněmovny neopustí a že je ho možno odstranit pouze násilím.⁵⁴ Již předem komunisté jednali s A. Petrem a J. Plojhar-
rem, aby se v případě neúspěchu jednání F. Komzaly a B. Rat-
tingera pokusili J. Davida přesvědčit. Pokud by ani jejich pokus
nebyl úspěšný, měli Davidovi sdělit, že se stává pro KSČ nepři-
jatelnou osobou.⁵⁵

Dne 24. února 1948 byl vytvořen Akční výbor parlamentní
Národní fronty (AV PNF) k podpoře Gottwaldovy vlády. Jeho
členy se stali Antonín Gregor, Bedřich Rattinger, František
Komzala, Josef Plojhar, Jaroslav Lindauer a Ján Ševčík. Tajem-
níkem akčního výboru parlamentu se stal B. Rattinger. Na den
25. února stanovil AV PNF úkol okamžitě provést porady s jed-
notlivými poslanci národně socialistické a sociálnědemokratické
strany i s poslanci Demokratické strany Slovenska. Podle přís-
ného měřítka měl AV posoudit všechny poslance a zajistit pod-
poru Gottwaldovy vlády. Lidovci Alois Petr a Josef Plojhar sdě-
lili, že s nimi jde asi jedna třetina klubu. Od AV dostali úkol do
9 hodin dne 25. února sdělit jména a do 11 hodin dodat seznam
poslanců ochotných hlasovat pro novou vládu. Plnou podporu
AV PNF vyjádřili i čelní představitelé sociální demokracie B.
Laušman, Z. Fierlinger a F. Tymeš.⁵⁶ Člen Demokratické strany
Slovenska Ján Ševčík oznámil jména deseti poslanců, kteří budou
hlasovat pro novou vládu.

V době, kdy K. Gottwald odjížděl dne 25. února 1948 na Praž-
ský hrad k jednání s prezidentem E. Benešem, měl k dispozici
seznam poslanců všech politických stran, kteří budou ochotni
hlasovat pro rekonstruovanou vládu v případě, že podepíše de-
misi ministrů. Jejich počet výrazně přesahoval nadpoloviční vět-
šinu potřebnou ke schválení programového prohlášení a k vyslo-
vení důvěry nové vládě. Tento seznam představoval pádný argu-
ment v rukou K. Gottwalda. Vypracování seznamu poslanců
ochotných podpořit novou vládu bylo pouze prvním krokem
AV PNF k „očistě“ parlamentu. Parlamentní akční výbor vypra-
coval **Prohlášení** následujícího znění: „*Vítám vytvoření Akčního
výboru Národní fronty poslanců Ústavodárného národního shro-
máždění, neboť v něm vidím záruku rychlého vyřešení vládní
krize ústavní a parlamentní cestou, jak to naznačil předseda vlády
Klement Gottwald, vidím v něm záruku uskutečnění zákonodár-
ného programu ÚNS. Proto prohlašuji, že se dávám plně k dispo-*

*zici Akčnímu výboru Národní fronty poslanců ÚNS k další budovatelské práci na půdě parlamentu a k podpoře konsolidačního úsilí obnovené vlády Klementa Gottwalda.*⁵⁷ Parlamentní akční výbor fakticky považoval toto prohlášení za přihlášku k přijetí do obrozené Národní fronty. Poslanci se však nemohli svobodně rozhodnout, podepíší-li uvedené prohlášení. O tom, komu bude Prohlášení zasláno, rozhodoval AV PNF a definitivně až politický výbor při Ústředním akčním výboru Národní fronty. Průběh celé akce byl načasován tak, aby AV PNF předložil seznamy poslanců, kterým budou prohlášení odeslána či nikoliv, politické komisi ÚAV NF do soboty 6. března 1948. Komise definitivně rozhodla do pondělí 8. března a 10. března bylo zahájeno plénum ÚNS. Prohlášení z rozhodnutí politické komise z celkového počtu 300 poslanců neobdrželo 30 poslanců národně socialistické strany, 13 lidovců, 21 slovenských demokratů a 7 poslanců sociálnědemokratické strany. Prohlášení naopak obdrželi všichni komunisté, 33 lidovců, 30 sociálních demokratů, 25 národních socialistů a 22 slovenských demokratů.⁵⁸ Do zahájení pléna vyřešil AV PNF i problém delegování jednotlivých poslanců na různé funkce. Tímto způsobem komunisté definitivně pojistili své vítězství a převzetí veškeré moci ve státě.

S ještě větší intenzitou pokračovaly nezákonné čistky ve všech oblastech života společnosti, zahájené bezpečnostními složkami již dne 20. února 1948. Rozhodující úlohu v následujících perzekucích však již nesehrávaly bezpečnostní složky ministerstva vnitra, ale Akční výbory Národní fronty. Prohlubující se soumrak nad demokracií přešel, obrazně řečeno, v celá desetiletí úplného zatmění.

¹ Tři roky, přehledy a dokumenty k československé politice v letech 1945–1948, Melantrich, Praha 1991, s. 308–315.

² Tamtéž.

³ AMV, fond 304–47–3, Nařízení MV č. j. 2 282/47 kab. Odbor Va – veřejná bezpečnost – do té doby pracoval ve složení: Va/1 – studijní odd. SNB; Va/2 – organizace správy NB; Va/3 – hlavní velitelství SNB; Va/4 – kriminální ústředna; Va/5 – velitelství letectva SNB a odboru VII. Odbor Vb – administrativní policie – měl následující oddělení: Vb/1 – spolky, shromáždění, licence; Vb/2 – trestní věci, zbraně, třaskaviny; Vb/3 – věci cizinecké evidence.

- ⁴ Tamtéž fond 310–25–10 1947. Výnos MV č. j. VII-C – 15 038/taj. 1947.
- ⁵ Tamtéž.
- ⁶ Tamtéž.
- ⁷ Tamtéž.
- ⁸ Tamtéž. Výnos MV č. j. VII-C-23 658/taj. -1947.
- ⁹ Tamtéž, fond 310–25–11, 1948.
- ¹⁰ SÚA, AÚV KSČ, fond 100/24, sv. 39, a. j. 828.
- ¹¹ AMV, fond 100/1, sv. 24, a. j. 169.
- ¹² Tamtéž.
- ¹³ Tamtéž.
- ¹⁴ VÚA, fond 100/52, sv. 32, a. j. 217.
- ¹⁵ Tamtéž, sv. 36, a. j. 262.
- ¹⁶ SÚA, AÚV KSČ, fond 110/1, sv. 18, a. j. 111.
- ¹⁷ Tamtéž, fond 100/1, sv. 56, a. j. 416.
- ¹⁸ VÚA, fond 100/52, sv. 32, a. j. 226.
- ¹⁹ SÚA, A ÚV KSČ, fond 02/1, sv. 2, a. j. 106.
- ²⁰ Tamtéž, fond 02/3, sv. 1, a. j. 49.
- ²¹ Tamtéž, fond 100/1, sv. 24, a. j. 169.
- ²² Tamtéž, sv. 25, a. j. 173.
- ²³ VÚA, fond 100/52, sv. 3, a. j. 24.
- ²⁴ Tamtéž.
- ²⁵ SÚA, A ÚV KSČ, fond 100/1, sv. 24, a. j. 169.
- ²⁶ Věstník SNB, roč. IV, 1948, č. 2, s. 19.
- ²⁷ SÚA, A ÚV KSČ, fond 100/1, sv. 24, a. j. 169.
- ²⁸ Tamtéž.
- ²⁹ Tamtéž, fond 02/3, sv. 1, a. j. 49.
- ³⁰ Tamtéž, Tajnými finančními fondy disponovalo podle vyjádření gen. L. Svobody i OBZ. SÚA, A ÚV KSČ, fond 100/24, sv. 56, a. j. 903.
- ³¹ Smutný, J.: Svědectví prezidentova kancléře, Mladá fronta, Praha 1996, s. 42.
- ³² Pavel, J.: Vzpomínání na únor 1948, A revue, č. 4, roč. 1968, s. 46–47.
- ³³ Tamtéž, s. 47.
- ³⁴ Tamtéž, s. 46.
- ³⁵ Tamtéž.
- ³⁶ Svědčí o tom mimo jiné i zprávy informátora KSČ z jednání branné komise ČSNS 20. ledna 1948 a 27. ledna 1948, které neobsahovaly žádná fakta, jež by bylo možno považovat za kompromitující. SÚA, A ÚV KSČ fond 100/1, sv. 56, a. j. 416. Také J. Pavlovi byla v rozhovoru o únoru 1948 v A revue položena konkrétní otázka, jaké kompromitující materiály byly nalezeny na ústředním sekretariátu ČSNS. Ani on v odpovědi nevedl žádná konkrétní fakta. Vzpomínání na únor 1948, A revue, č. 4, roč. 1968, s. 46–47.
- ³⁷ Hora, O.: Svědectví o puči, díl II., Melantrich, Praha 1991, s. 206.
- ³⁸ Ripka, H.: Únorová tragédie, Atlantis, Brno 1995, s. 231.
- ³⁹ Jednalo se například o vystoupení gen. L. Svobody na shromáždění důstojníků a aspirantů v záloze ve Smetanově síni v Praze dne 17. února. Jeho vystoupení na ustavující schůzi Ústředního akčního výboru Národní fronty dne 23. února a účast gen. Klapálka a gen. Bočka na této akci. Viz: Vojenské

dějiny Československa, díl V., Naše vojsko, Praha 1989, s. 242 a 248. Jednalo se také o armádní rozkaz ze dne 24. února, který podepsali gen. Svoboda a gen. Boček. Podle K. Kaplana byl jeho obsah projednán s prezidentem při návštěvě generálů L. Svobody, B. Bočka, K. Klapálka a A. Hasala dne 23. února na pražském Hradě. Obsahoval princip neutrality a nevměšování se armády do vnitropolitických sporů. Kaplan, K.: Poslední rok prezidenta, Doplněk, Brno 1993, s. 23–24.

⁴⁰ AMV, fond 302–540-3. Č. j. 1825/Taj.-C-hl. št. 5. odd.

⁴¹ VÚA, MNO, Stát. taj. č. j. 11 259, 1947. Kurzu se mimo jiné zúčastnili: gen. L. Svoboda, náčelník HŠ gen. B. Boček, velitelé vojenských oblastí, letectva, tankového vojska, velitelé I., III. a V. armádního sboru, zástupce N HŠ gen. H. Píka a další. Celkem se kurzu zúčastnilo 32 vysokých funkcionářů armády.

⁴² SÚA, A ÚV KSČ, fond 100/24 sv. 56, a. j. 903.

⁴³ Vojenské dějiny Československa, díl V, Naše vojsko, Praha 1989, s. 242.

⁴⁴ Tamtéž. Také Lipták, J.: Vítěznou cestou k Únoru, Horizont, Praha 1977, s. 86–87.

⁴⁵ Smutný, J.: Svědectví prezidentova kancléře, Mladá fronta, Praha 1996, s. 123.

⁴⁶ Moravec, F.: Špión jemuž, nevěřili, Rozmluvy, Praha 1990, s. 360.

⁴⁷ Ripka, H.: Únorová tragédie, Brno 1995, s. 232–233.

⁴⁸ Fischl, O.: Hovory s Janem Masarykem, Mladá fronta, Praha 1991, s. 37.

⁴⁹ Smutný, J.: Svědectví prezidentova kancléře, Mladá fronta, Praha 1996, s. 118.

⁵⁰ Svědčí o tom materiály SÚA, A ÚV KSČ, fondu 100/1, sv. 24, a. j. 169, které obsahují hlášení, telefonáty, dálnopisy i další zprávy o vývoji situace na různých místech republiky.

⁵¹ Vzpomínání na únor 1948, A revue, č. 4, roč. 1968, s. 46–47.

⁵² Tamtéž, s. 48.

⁵³ Tento názor vyjádřil ve svém diskusním vystoupení s názvem „Únor byl vlastně v březnu“ na mezinárodní konferenci **Československý únor 1948 – předpoklady a důsledky doma a ve světě** konané ve dnech 19. – 21. 2. 1998 doc. J. Měchýř.

⁵⁴ VÚA, fond 100/52, sv. 1, a. j. 8.

⁵⁵ Tamtéž.

⁵⁶ Tamtéž.

⁵⁷ Tamtéž.

⁵⁸ Tamtéž.

15. Poúnorová „očista“ důstojnického sboru armády, tábory nucených prací

Okamžitě po převzetí moci komunistickou stranou v únoru 1948 začala fungovat mašinerie OBZ na plné obrátky. Na základě podkladů získaných vojenským obranným zpravodajstvím v předcházejícím období začaly v armádě rozsáhlé čistky. Podle materiálů OBZ bylo v první fázi již dne 25. února zbaveno svých funkcí 25 generálů. Mezi nimi i Sergej Ingr, František Moravec, Josef Bártík, Heliodor Píka, Alois Liška, Bohumil Neuman, Karel Janoušek, Karel Kutlvašr a řada dalších. Zajímavé jsou i uváděné důvody jejich propuštění. Gen. S. Ingr – prokázaná nedůvěra k SSSR, gen. H. Píka – nesouhlas s lidově demokratickým zřízením a záporný postoj ke komunismu a socialismu, gen. J. Bártík – vyvíjel činnost namířenou proti SSSR, udržoval styky s rozkolníky v Národní frontě.¹ Podobné důvody jsou uváděny i u všech ostatních. V úzké spolupráci s StB zahájilo vojenské obranné zpravodajství sledování všech propuštěných důstojníků, včetně odposlechu jejich telefonů a kontroly poštovních zásilek.

Dokumenty obsahují také přesný přehled sledovaných generálů s tím, kdo prováděl sledování, včetně jeho výsledků. Vzhledem k okolnostem sledování významných vojenských činitelů, ke kterým generálové Moravec, Liška, Hasal, ale i další bezesporu patřili, se zdá téměř nemožné, aby mnozí z nich opustili republiku bez vědomí vojenského obranného zpravodajství. Z obsahu zpřístupněných dokumentů je zřejmé a potvrzuje to i následující výpověď K. Vaše, že OBZ mělo eminentní zájem na tom, aby hranice republiky neopustil gen. Heliodor Píka. V této souvislosti dokonce vedení OBZ uvažovalo o provedení fingovaného únosu gen. H. Píky do Rakouska a jeho předání sovětské zpravodajské službě. Konkrétní instrukce vydal B. Reicin plk. Bohumilu Nyčovi v březnu 1948. K realizaci úkolu byli vybráni spolehliví příslušníci OBZ plk. Richard Mysík a pplk. Jarmil Přecechtěl. Podle stanoveného plánu měl být gen. H. Píka omámen chloroformem, přepraven přes hranice do Rakouska a předán „nějakému Ru-

sákovi“. Přes mjr. Vácu z expozitury OBZ v Brně získal plk. Nyč kontakt na příslušníka finanční stráže, který měl umožnit převoz gen. Píky přes hranice. Plán nakonec nebyl realizován.²

Na „odstranění“ gen. Píky z armády a znemožnění jeho odchodu do zahraničí měla eminentní zájem sovětská strana. Podle vyjádření plk. B. Nyče se *„Píka se jevil Reicinovi nebezpečný, protože věděl příliš mnoho o sovětské zpravodajské službě“*.³ Další osud gen. Píky a okolnosti zinscenovaného procesu s ním, jenž skončil jeho justiční vraždou, do značné míry tuto hypotézu potvrzuje. Karel Vaš ke své úloze v procesu s gen. H. Píkou uvádí: *„...jako referent-prokurátor na vrchní vojenské prokuratuře, pak jako vyšetřující soudce státního soudu jsem trestní věc proti gen. Píkovi vyšetřoval, zpracovával. Dělal jsem to poctivě, neboť jsem si byl vědom, že vlastně plním takto úkol mně uložený sovětskými vedoucími místy a pak úkol mně svěřený stranou. Tohoto úkolu jsem se zhostil výborně, neboť mně bylo tlumočeno za mou práci v této věci zvláštní poděkování ústředních míst v Moskvě. Dosáhl jsem, že z hlediska zájmů SSSR vyšetřováním bylo zajištěno, že Píka bude odsouzen, t. j. že se mu nepodaří uniknout na Západ se svými rozsáhlými vědomostmi o sovětském vojenském tajemství, před čímž měli sověští orgánové největší strach.“*⁴

Podle svědectví některých příslušníků OBZ pracujících na 5. oddělení HŠ MNO opustili hranice republiky s vědomím jeho šéfa plk. B. Reicina generálové František Moravec, Alois Liška, Antonín Hasal a Mikuláš Ferjenčík, který až do února 1948 vykonával funkci povereníka vnitra na Slovensku. Mjr. Bedřich Pokorný z ministerstva vnitra oznámil Reicinovi v červnu 1948 informace o přípravě gen. A. Hasala a gen. M. Ferjenčíka k útěku za hranice. Náčelník pátrací skupiny 5. odd. HŠ plk. R. Mysík navrhol Reicinovi, aby bylo nařízeno přísné sledování jmenovaných a aby byla přijata opatření k jejich zatčení v případě pokusu o emigraci. Reicin spolu s gen. L. Klenem rozhodli, že nebudou prováděna žádná zvláštní opatření vůči jmenovaným a zprávu o jejich emigraci přijali naprosto klidně.⁵ Podle vyjádření Mysíka byl tento postup zvolen proto, aby nebyl prozrazen důvěrník, který informoval zpravodajské orgány o přípravách výše jmenovaných generálů k odchodu za hranice.

Vlnu útěků generálů a důstojníků propuštěných z armády do zahraničí po únoru 1948 využilo OBZ a také 2. odd. HŠ MNO

(zpravodajské) k vyslání důstojníků pracujících pro tyto složky. Nepřímým důkazem toho je i skutečnost, že na 5. a 2. odd. HŠ pracovali ještě v padesátých letech generálové a důstojníci, jejichž nejbližší příbuzní, většinou důstojníci propuštění z armády, emigrovali po únoru 1948 na Západ. A to za situace, kdy emigrace kohokoliv z příbuzných i mimo armádu znamenala tvrdou perzekuci celé rodiny i vzdálených příbuzných.

Zásah vojenského obranného zpravodajství vůči důstojnickému sboru po únoru 1948 lze rozdělit do dvou etap, které se částečně časově překrývají. V první fázi se podílelo na přípravě podkladů k propouštění „reakčních“ důstojníků a generálů z armády. Následovala druhá fáze, jejímž obsahem bylo sledování propuštěných důstojníků, provokace a na jejich základě příprava podkladů k inscenovaným soudním procesům i pro další perzekuci. Generálové a důstojníci, kteří unikli soudnímu postihu, byli masově internováni v táborech nucených prací, aniž se jakýmkoliv způsobem provinili.

Také takzvanou očistu důstojnického sboru po únoru 1948 lze časově rozdělit na dvě části: první do vzniku Hlavní kádrové správy MNO na podzim roku 1948 a druhou část v období let 1949–1950. Do podzimu 1948 šlo především o obsazení zbývajících důležitých míst v MNO a na Hlavním štábu MNO buď členy KSČ, nebo z pohledu strany spolehlivými generály a důstojníky. K odstranění generálů a důstojníků, kteří byli zařazeni na těchto exponovaných místech, byly využívány poznatky a kompromitující materiály, které OBZ a osobně B. Reicin získali v letech 1945–1948. V mnohém se jednalo i o archivní materiály londýnského MNO z období války, materiály Čs. vojenské mise v SSSR, ale i dokumenty o údajné diskriminaci komunistů z období působení čs. vojenské jednotky na Středním východě.⁶ Bývaly využívány i materiály z období předmnichovské republiky.

V té době připravovala materiály pro realizaci „očisty“ důstojnického sboru studijní skupina 5. oddělení Hlavního štábu MNO pod vedením plk. Josefa Musila. Návrhy na propuštění z pohledu komunistické strany nespolehlivých důstojníků předkládal plk. J. Musil Bedřichu Reicinovi. Ten nechával schválit připravené seznamy Armádním poradním sborem, jehož jednání se osobně zúčastňoval. Od března do září 1948 proběhlo celkem šest zasedání APS a bylo rozhodnuto o propuštění stovek důstojníků.⁷

Bezprostředně po únoru 1948 byly provedeny čistky také v řadách důstojníků, kteří se v té době nacházeli v různých typech vojenských škol a v kurzech. Z vysoké školy vojenské v Praze bylo rozhodnutím ministra národní obrany ze dne 2. března 1948 okamžitě vyloučeno 32 frekventantů (I. ročník 4, II. ročník 13, III. ročník 15). Zároveň vydal náčelník HŠ gen. Boček rozkaz OBZ k jejich sledování. Všichni byli vyloučeni z politických důvodů. Mezi jinými jsou uvedeny i tyto: patří k odpůrcům lidově demokratického zřízení, nadbíhá kapitálu a usiluje o návrat starých pořádků, ještě po vládní krizi nadává na SSSR, typický a nenapravitelný reakcionář, otec je statkář napadený v novinách.⁸ Čistky pokračovaly i ve vojenských učilištích a ve školách pro důstojníky v záloze. Zároveň byla obranným zpravodajstvím přijata opatření, aby se „nespolehliví“ žadatelé z řad důstojníků, vojáků i z řad civilních zájemců nemohli dostat na žádnou vojenskou školu.

Důstojníci OBZ zpracovávali na žadatele zpravodajské posudky, ve kterých využívali informace také od svých informátorů u jednotek nebo informací, které dostávali od oddělení SNB a StB z místa jejich bydliště. Zcela jednoznačně se jednalo o politické posudky. Svědčí o tom i jejich struktura. Vedle základních osobních údajů obsahovaly informace o třídním původu, o politické spolehlivosti (poměr ke Košickému vládnímu programu, k politice KSČ v letech 1945–1948, postoj k únorovým událostem a poměr k lidově demokratickému zřízení). U každého posuzovaného byla uvedena odpověď na otázku, zda je schopen přinést pro lidově demokratické zřízení všechny oběti. U mnohých žadatelů se objevila formulace: po důkladném ohodnocení nemá dostatečných kvalit, které požaduje lidově demokratický režim od nastávajícího důstojnického kádru.⁹ Seznam, který vypracovalo 5. oddělení HŠ v březnu 1948, obsahoval jména 26 důstojníků, které nedoporučovalo povolat ke zkouškám na vysokou školu válečnou. Tento seznam byl na základě oznámení akčních výborů NF rozšířen na 40 důstojníků.¹⁰ Souběžně s výše uvedenými opatřeními bylo důstojníkům OBZ ve vojenských školách všech typů nařízeno rozšířit a zintenzivnit sledování jejich frekventantů a podávat pravidelná hlášení především o jejich politických postojích a názorech.

Oproti ostatním kategoriím důstojníků zůstala složka OBZ po

únoru roku 1948 probíhajícími čistkami v podstatě nedotčena. Podle interních materiálů: „*Očista v OBZ postihla jen takové příslušníky, kteří se bezprostředně před a po únoru 1948 projevíli jako nepřátelé KSČ a lidově demokratického zřízení.*“¹¹ V řadách 5. oddělení HŠ zůstalo i 15 bývalých příslušníků vládního vojska. Personální složení OBZ se nezměnilo prakticky až do roku 1949, kdy do armády přicházejí z náboru tak zvané dělnické kádry. Na vedoucích místech však nadále zůstávají „zkušení příslušníci OBZ“ z předcházejícího období.

V září roku 1948 je Bedřich Reicin jmenován náměstkem ministra národní obrany pro kádrovou práci a souběžně vzniká Hlavní kádrová správa MNO (X. odbor). Jeho náčelníkem se stává gen. Jan Čermák, bývalý přednosta 5. oddělení 2. vojenské oblasti v Táboře a blízký spolupracovník B. Reicina. Další z nejbližších spolupracovníků B. Reicina gen. Ludvík Klen obsazuje místo náčelníka 2. oddělení hlavního štábu. Náčelníkem 5. oddělení HŠ je ustanoven gen. Josef Musil, který je stejně jako dva výše jmenovaní Reicinovi osobně zavázán za rychlou vojenskou kariéru a povýšení do hodnosti generála.¹²

Na hlavní kádrovou správu přechází řada bývalých příslušníků OBZ, další jsou zařazeni na místa v 2. oddělení hlavního štábu. Navíc jak 5. oddělení hlavního štábu, tak i 2. oddělení a X. odbor MNO (kádrový) jsou přímo podřízeny Reicinovi. Tím se fakticky stává jedním z nejmocnějších mužů v armádě, ale i v celém státě. Osobně rozhoduje o obsazení všech významnějších míst v armádě a také o obsazení míst vojenských a leteckých přidělců v zahraničí. Na nové pracoviště si Reicin odnáší i kartotéku generálů a dalších významných osobností veřejného a politického života, včetně kompromitujících materiálů, kterou systematicky budoval při svém působení na místě šéfa vojenského obranného zpravodajství. Stejně tak využívá při realizaci kádrové politiky KSČ poznatků všech výše uvedených složek, které jsou mu podřízeny. Úzce spolupracuje především s Karlem Švábem a s Rudolfem Slánským. Podle vyjádření jeho osobního řidiče velmi často navštěvoval po únoru 1948 ÚV KSČ a jeho jednání se Švábem a se Slánským trvala většinou do pozdních nočních hodin.¹³

Po vzniku Hlavní kádrové správy MNO byla utvořena prověřovací skupina v čele s plk. Bohumilem Nyčem, který na tuto funkci přišel z pozice přednosta výsledkové skupiny 5. odd. HŠ.

Toto období je charakteristické masovým a plošným propouštěním vojenských gážístů (vojáků z povolání) bez rozdílu hodností, věku a zařazení. Tato etapa poučnorové „očisty“ armády se dotkla i příslušníků čs. zahraničních jednotek, působících v období války především na Západě, ale i na Východě. Klíčovou roli v této etapě poučnorové očisty sehrávalo opět 5. oddělení hlavního štábu MNO. O způsobu provádění očisty svědčí celá řada archivních pramenů, které pocházejí z období let 1951–1954, ale i z počátku 60. let, kdy bylo působení vojenského obranného zpravodajství v letech 1948–1951 znovu prošetřováno.¹⁴ Jedná se o výpovědi tehdejších příslušníků obranného zpravodajství, ale také vojáků, kteří museli armádu nedobrovolně opustit nebo byli souzeni v inscenovaných procesech. Tyto poznatky plně potvrzují i výpovědi rehabilitovaných důstojníků po roce 1989. Níže uvedená fakta a informace lze tedy považovat za odpovídající realitě.

Na poučnorové očistě úzce spolupracovalo 5. oddělení HŠ MNO, Hlavní kádrová správa MNO a v některých případech i 2. oddělení hlavního štábu. V rámci 5. oddělení HŠ byla vytvořena skupina D, jejímž přednostou se stal pplk. Stanislav Cícha. Na základě nařízení náměstka ministra národní obrany pro kádrovou práci gen. Bedřicha Reicina začalo takzvané kádrování. Hlavní kádrová správa vznášela na skupinu D požadavky na základě dohody B. Reicina s náčelníkem 5. odd. HŠ gen. J. Musilem. Na základě osobních spisů byly vyplňovány kádrovací archy. V případě, že osobní spisy obsahovaly málo potřebného materiálu, zjišťovali příslušníci OBZ další informace na pracovišti a v místě bydliště. Příslušníci skupiny D měli přiděleny jednotlivé složky armády. Na celé MNO to byli dva pracovníci a na hlavní štáb pouze jeden. Lhůty na přípravu kádrovacích archů byly velmi krátké a stanovoval je vedoucí prověřovací skupiny HKS plk. Bohumil Nyč na základě požadavků Reicina. Námitky důstojníků, kteří kádrovací archy připravovali, že mají nedostatek času k jejich přípravě a k ověření potřebných údajů, komentoval plk. Nyč slovy: „*Nedá se nic dělat, je to rozkaz a musí to být hotové.*“¹⁵

Kádrované osoby byly rozděleny v návrhu do tří skupin – A, B, C. A – spolehlivý, B – přemístit z ústředních úřadů (z MNO nebo HŠ), C – návrh na zvláštní dovolenou, což se fakticky rovnalo

odstranění z armády. Podle vyjádření pracovníků skupiny obranného zpravodajství byly osoby zařazené do skupiny C považovány za nepřátele režimu.¹⁶ Při kontrolách se plk. Nyč zajímal především o to, kolik osob bylo zařazeno do této skupiny. Striktně požadoval, aby jich bylo nejméně kolem 20 procent. V případě, že tomu tak nebylo a pracovníci skupiny D argumentovali, že do skupiny C zařadili pouze tolik osob na kolik měli materiály, řekl jednomu z nich: „*Má jich být 20 procent, tak si to udělej, jak chceš*“ a dále dodal „...*tak to napucuj a je to, pak se můžeš jít třeba vyzpovídat.*“¹⁷ Jakékoliv pochybnosti o správnosti uvedeného postupu odmítal slovy: „*Soudruh náměstek (B. Reicin, pozn. aut.) ví, co dělá.*“¹⁸ Svoji argumentaci končil slovy: „*Tak jsi rozuměl, aby to bylo lepší, a když to neumíš, tak se napiš jako poslední do seznamu a pojeděš taky.*“¹⁹ Z obav před možnými důsledky plnili důstojníci obranného zpravodajství, kteří připravovali podklady pro čistky v armádě, beze zbytku úkoly stanovené Reicinem často několik dnů ve dne i v noci. Skutečné postoje důstojníků OBZ k realizaci úkolů v rámci očisty ukazuje vyjádření jednoho z nich, kpt. Václava Uhra, bývalého příslušníka vládního vojska: „*Často jsme se domlouvali, Sezemský, Machoň a Uher, že je to politicky špatné, že naděláme spoustu nepřátel lidově dem. zřízení, rozmnožené o příbuzné a rodiny propuštěných, ale na druhé straně jsme říkali: my snad to přece jenom vidíme z toho našeho úzkého hlediska a soudruzi Nyč a hlavně pak s. náměstek z hlediska celé armády a mají k tomu pokyny a plnou důvěru a také nám to tak bylo řečeno: s. náměstek ví co dělá.*“²⁰

Na základě kádrovacích archů, připravených příslušníky 5. oddělení hlavního štábu, prováděla prověřovací skupina X. odboru MNO další opatření. Buď propuštění do civilu, přeložení na jinou funkci, nebo ponechání na funkci stávající. Připravené seznamy i osobní spisy důstojníků, jichž se opatření týkala, osobně kontroloval a prověřoval plk. Bohumil Nýč a v konečné instanci gen. Bedřich Reicin. Jeho rozhodnutí bylo definitivní. V této souvislosti se snažili někteří vysocí funkcionáři armády intervenovat ve prospěch osob, které byly na seznamech označeny písmenem C. Jednalo se například o generály Květoně, Šindlera, Lomského, Engla a Papouška. Propuštění některých vysokých důstojníků se snažili jednáním s Reicinem zabránit i jeho bývalý zástupce na

HS OBZ plk. Černík a jeden z nejbližších spolupracovníků z války pplk. Kopold. Jejich snaha však byla většinou zbytečná. Nejostřeji odmítal Reicin jakékoliv intervence za bývalé příslušníky čs. leteckých jednotek ve Velké Británii.

Výsledkem poúnorové „očisty“ bylo propuštění 2 965 důstojníků z celkového počtu 13 366. Celoarmádní průměr propuštěných činil 22,2 procenta celkového stavu důstojnického sboru ke dni 15. února 1948. Od tohoto průměru se výrazně odlišovala procenta propuštěných podle druhů zbraní, podle hodností i podle místa působení v období války. Propuštěno bylo 41 procent generálů (57 ze 139), 32,1 procenta důstojníků letectva, 30,9 procenta důstojníků tankového vojska a 28,6 procenta důstojníků generálního štábu. Z důstojníků, kteří působili za války na Západě, bylo propuštěno 52,3 procenta (490 z 937), důstojníků z domácího prostředí 20,8 procenta (1 731 z 8 339), důstojníků – bývalých politických vězňů bylo propuštěno 20,3 procenta (149 ze 734) a z důstojníků, kteří konali za války službu v armádě Slovenské republiky to bylo 20 procent (318 z 1 591). Nejmenší procento propuštěných bylo z bývalých příslušníků vládního vojska – 15,2 procenta (126 z 837) a z bývalých příslušníků 1. čs. armádního sboru v SSSR – 9,5 procenta (82 z 864).²¹ Drtivá většina propuštěných se ničím neprovinila a dokonce ani verbálně nevyjádřila nesouhlas s novým režimem. Celou poúnorovou očistu důstojnického sboru od „reakčních“ důstojníků lze tedy jednoznačně označit za politickou čistku směřující k definitivnímu ovládnutí armády komunistickou stranou.

Ve funkci námětníka ministra obrany pro kádrovou práci vypracoval Bedřich Reicin návrh kádrové politiky v armádě, který znamenal naprostou centralizaci kádrové práce v jeho rukou. Celý X. odbor MNO, v jehož čele stál gen. Čermák, představoval technicko-administrativní aparát bez jakékoliv pravomoci. Všechny pokusy změnit tento stav byly bezvýsledné. Reicin denně podle vyjádření gen. Čermáka podepisoval až 1 600 spisů.²² Teprve když se tento stav stal neúnosným, mohl náčelník HKS rozhodovat o zařazení důstojníků do hodnosti kapitána s výjimkou zpravodajské služby, Hlavní informační správy MNO (bývalé 5. odd. HŠ) a kádrového aparátu. Většinu klíčových pozic v armádě obsazoval Bedřich Reicin bez vyjádření hlavní kádrové správy. Sám vybíral pracovníky zpravodajského

a šifrovacího aparátu pod záminkou nutnosti utajení. Hlavní soudní správu a justiční aparát obsazoval na základě dohody s gen. Vrbským.

Závažné poznatky o generálech a plukovnících ukládal v pancéřové skříni ve zvláštních deskách u svého sekretáře mjr. Artura Vrby. Důležité informace o důstojnících vkládal do obálek, které pečetil výhradně mjr. A. Vrba. Byly vloženy do osobních spisů a nesly označení „*Otevře jen náměstek ve věcech kádrových.*“²³ Nikdo z hlavní kádrové zprávy jejich obsah neznal. Stejně postupoval Reicin i v případech důstojníků, kteří byli vysíláni na studium do vojenských škol doma i v SSSR a do kurzů velitelů útvarů a velitelů oddílů.

V říjnu roku 1948 byl přijat Zákon na ochranu lidově demokratické republiky č. 231/1948 Sb., následoval zákon č. 245 o táborech nucených prací. Ustanovení uvedených zákonů umožňovalo postihnout skutečné i domnělé odpůrce nového komunistického režimu buď na základě soudního rozhodnutí podle zákona č. 231/48 Sb., nebo i internací v táborech nucených prací bez právoplatného odsouzení na základě prokázaného obvinění.

Počátkem ledna 1949 byla zahájena „akce D“ – zařazování důstojníků do tábora nucených prací. Přesné rozkazy k provedení této akce obdržel náčelník 5. oddělení HŠ gen. Josef Musil od B. Reicina. Pražská centrála vojenského obranného zpravodajství nařídila všem podřízeným složkám zjistit a okamžitě hlásit následující údaje o důstojnících, kteří byli propuštěni z armády:

- 1) kolik důstojníků je zařazeno do pracovního procesu poctivě a neohrožují zájmy státu,
- 2) kolik a kteří důstojníci jsou zařazeni do práce, kde ohrožují nebo by mohli ohrožovat státní zájem,
- 3) kolik a kteří důstojníci jsou zaměstnání jen na oko, čím se ve skutečnosti zabývají,
- 4) kolik a kteří důstojníci nejsou zařazeni do pracovního procesu, kde se pohybují, čím se zabývají,
- 5) navrhněte zároveň osoby, které by měly být s osobami uvedenými v bodech 3 a 4 odevzdány do táborů nucených prací,
- 6) kolik a kteří důstojníci uprchli do zahraničí a jsou ve službách zahraničních armád a cizích agentur,
- 7) kolik důstojníků a kteří jsou odsouzeni vojenskými a civilními soudy a pro jaké trestné činy,

8) kolik a kteří důstojníci jsou ve vyšetřovacích vazbách.²⁴

Na základě splnění výše uvedených úkolů vznikly následující tabulky:²⁵

Poř. číslo	Věc	gen.	plk.	pplk.	mjr.	škpt.	kpt.	npor.	por.	Celkem
1	Propuštěných podle rozhodnutí APS	30	102	243	300	290	177	89	106	1 337
2	Počet důstojníků, kteří se zařadili do pracovního procesu na přiměřených místech, kde neohrožují státní zájmy	3	29	118	136	155	87	54	56	638
3	Počet důstojníků, kteří se zařadili do pracovního procesu na přiměřených místech, kde ohrožují nebo by mohli ohrozit státní zájmy	-	2	6	6	17	10	2	1	44
4	Seznam důstojníků, kteří jsou zařazeni do pracovního procesu, ale jen fingovaně	-	3	10	9	8	4	-	3	37
5	Počet důstojníků, kteří nejsou vůbec zařazeni do prac. procesu, ač k tomu měli více než 3 měsíce času.	14	57	84	95	75	32	19	27	403
6	Počet důstojníků, kteří uprchli do zahraničí	7	9	17	40	27	32	10	13	155
7	Počet důstojníků, kteří byli odsouzeni civilními a vojenskými soudy	5	2	17	15	7	8	2	7	63
8	Počet důstojníků, kteří jsou ke dni 28. 2. 1949 ve vyšetřovací vazbě.	1	-	5	4	3	4	3	3	23
9	Celkem	30	102	257	305	292	177	90	110	1 363

Další tabulka ukazuje počty osob, které měly být odevzdány do tábora nucených prací, podle hodnotí.²⁶

K odevzdání do tábora nucených prací přichází v úvahu

gen.	plk.	pplk.	mjr.	škpt.	kpt.	npor.	por.	celkem
14	60	94	104	83	36	19	30	440

Specifikován byl dokonce počet osob, které měly být dodány do tábora nucených prací přednostně.²⁷

Podle hlášení jednotlivých VO nutno v první směně odevzdat do tábora nucených prací

gen.	plk.	pplk.	mjr.	škpt.	kpt.	npor.	por.	celkem
1	5	10	29	24	12	5	12	98

Důvody internování mnohých generálů a důstojníků v TNP mohou dnes vyvolávat úsměv. Zároveň však svědčí o tragičnosti doby. V podkladech pro zařazení propuštěných důstojníků do TNP najdeme mimo jiné i následující zdůvodnění: vedoucí osobního oddělení malého podniku – má možnost zaměstnávat reakční živly, technický úředník – pohybuje se nekontrolovatelně po okrese, další – udržuje podezřelé styky s okresní mysliveckou jednotou, je pravicového zaměření, politicky nebezpečný, má podezřelé styky s oportunistickými a reakčními živly ve Svazu bojovníků za svobodu, anglofil, který se zastává západního imperialismu, udržuje přátelské styky se svým bratrem farářem, který měl být souzen pro napomáhání útěku do zahraničí, věří ve změnu poměrů, podezřele se snažil sehnati od KSČ potvrzení o politické spolehlivosti, a tak bychom mohli pokračovat.²⁸

Začleňování důstojníků do táborů nucených prací probíhalo podobně jako v případě sestavování seznamů důstojníků v rámci očisty. Drtivá většina z nich byla do TNP zařazena, aniž se jakkoliv provinila. Podle vyjádření plk. Josefa Mirovského, který v té době vykonával funkci náčelníka 5. odd. 1. vojenské oblasti, probíhalo zařazování do TNP naprosto falešně: „*Nebyli zařazováni lidé, kteří patřili k třídním nepřátelům, ale zařazováni byli i ti, kteří pracovali pro republiku v továrnách a měli dokonce údernickou knížku.*“²⁹ Závažná pochybení v zařazování důstojníků do táborů nucených prací zjistila již komise, která v březnu 1951 na pokyn ÚV KSČ prověřovala oprávněnost zařazení důstojníků do TNP. Komise prověřila 263 případů a zjistila, že z tohoto počtu bylo neoprávněně do TNP zařazeno 197 osob. Mezi nimi bylo i 59 členů KSČ, 83 osob dělnického a 33 osob rolnického původu.³⁰

¹ AMV, fond 302–290–1, s. 11–12.

² VÚA, fond 100/52, sv. 32, a. j. 216.

³ Tamtéž.

⁴ Žádost JUDr. Karla Vaše o obnovu soudního řízení. Viz: Hanzlík, F., Pospíšil, J., Pospíšil, J.: Sluha dvou pánů, Lípa, Vizovice 1999, s. 218.

⁵ Přesvědčení o tom, že uvedeným generálům, ale i dalším osobám byl umožněn odchod do zahraničí s vědomím Reicina a Musila, vyjádřili ve svých výpovědích nezávisle na sobě mjr. Vilém Kahan, plk. Richard Mysík a plk. Bohumil Nýč. VÚA, fond 100/52, sv. 33, a. j. 216, 231, 234.

- ⁶ Využita byla i podrobná výpověď kpt. Adolfa Püchlera o činnosti plk. F. Moravce a plk. J. Bártíka, kteří v roce 1941 zpracovali pro anglickou zpravodajskou službu elaborát o působení 2. odd. HŠ proti komunistům v období předmnichovské republiky. VÚA, fond 100/52, sv. 34, a. j. 240.
- ⁷ VÚA, fond 100/52, sv. 32, a. j. 217.
- ⁸ AMV, fond 302–289–3.
- ⁹ Tamtéž.
- ¹⁰ Tamtéž.
- ¹¹ SÚA, A ÚV KSČ, fond komise I, sv. 12, a. j. 201, s. 3.
- ¹² Josef Musil, který se stal nástupcem Bedřicha Reicina v čele 5. oddělení HŠ, byl za tři roky povýšen z hodnosti štábního kapitána do generálské hodnosti.
- ¹³ Tyto skutečnosti uvedl v rozhovoru s autorem dne 2. července 2002 osobní řidič gen. Reicina p. Václav Krontorád.
- ¹⁴ Jedná se především o fond Alexej Čepička, 100/52, uložený ve VÚA v Praze, který obsahuje výpovědi příslušníků OBZ vyšetřovaných v souvislosti s používáním nezákonných metod práce. Obsahuje ale i řadu osobních dopisů gen. Čepičkovi, v němž důstojníci ukazovali na skutečné poměry v armádě po únoru 1948. Ve fondu jsou uloženy také rozsáhlé výpovědi důstojníků internovaných v táborech nucených prací.
- ¹⁵ VÚA, fond 100/52, sv. 36, a. j. 256.
- ¹⁶ Tamtéž.
- ¹⁷ Tamtéž.
- ¹⁸ Tamtéž.
- ¹⁹ Tamtéž.
- ²⁰ Tamtéž.
- ²¹ Švondr, M.: Důstojnický sbor Československé armády v letech 1945–1948, VPA KG, Bratislava 1972, s. 123–127.
- ²² VÚA, fond 100/52, sv. 32, a. j. 220. Tuto skutečnost potvrdila v rozhovoru s autorem i sestřenice B. Reicina Erika Žádníková dne 7. června 2002. Podle ní si Reicin nosil domů stohy spisů, které dlouho do noci studoval a podepisoval.
- ²³ VÚA, fond 100/52, sv. 32, a. j. 220.
- ²⁴ AMV, fond 302–291–1.
- ²⁵ Tamtéž.
- ²⁶ Tamtéž.
- ²⁷ Tamtéž.
- ²⁸ Tamtéž, fond 302–289–1.
- ²⁹ VÚA, fond 100/52, sv. 33, a. j. 237.
- ³⁰ SÚA, A ÚV KSČ, fond komise, sv. 12, a. j. 201, s. 17.

16. Provokace, nezákonné metody vyšetřování, vykonstruované procesy

Zvláštní a zároveň nejtragičtější kapitolou působení vojenského obranného zpravodajství v celém období jeho existence tvoří používání provokací, inscenování vykonstruovaných soudních procesů a používání nezákonných metod vyšetřování. Provokace a násilné metody vyšetřování používali příslušníci OBZ ve výjimečných případech již před únorem roku 1948. V následujícím období se však provokace a násilné metody vyšetřování stávají běžným způsobem práce příslušníků vojenského obranného zpravodajství na všech stupních jeho organizační struktury.

Svědčí o tom obsah dokumentů, které byly do roku 1989 přísně utajovány. Jedná se například o výpověď zapisovatelky výslechové skupiny 5. oddělení HŠ Dagmar Marešové z března roku 1951, která čítá více než 80 stran. Řadu dalších dokumentů obsahuje fond Alexej Čepička (100/52), uložený ve Vojenském ústředním archivu v Praze. Další dokumenty jsou uloženy v Archivu ministerstva vnitra ČR a ve Státním ústředním archivu v Praze. K zajímavým dokumentům lze zařadit i **Závěrečnou zprávu o výsledku činnosti komise přešetřující nezákonné metody práce na úseku vojenské zpravodajské služby v období let 1949–1954 (HS OBZ – HIS – 1945–1951)**, která je uložena ve Státním ústředním archivu v Praze. Všechny výše uvedené archivní prameny vznikly v období, kdy měla plně v rukou moc komunistická strana. Proto je velmi nepravděpodobné, že by dokumenty obsahovaly informace a fakta záměrně diskreditující tehdejší režim. Již závěry tehdejších vyšetřování jednoznačně ukazují, že vojenské obranné zpravodajství využívalo ve své práci metody, které byly jednoznačně v rozporu i s tehdy platným právním řádem. Vedle již zmíněných archivních pramenů máme dnes k dispozici také svědectví těch, kteří se stali obětí působení OBZ v tomto období. Mezi nimi je i velká skupina vojáků, kteří byli rehabilitováni po roce 1989 a o svých zážitcích z vyšetřování a věznění podali očitá svědectví.

Po roce 1989 vyšlo mnoho publikací, které se výše uvedenou problematikou zabývají. V nich byla zveřejněna mnohá fakta

dokumentující nezákonnosti, jichž se příslušníci OBZ v konkrétních případech dopouštěli. Z toho důvodu se omezíme pouze na objasnění skutečností dokumentujících fungování tehdejšího represivního systému, jehož hlavní článek 5. oddělení HŠ, později přejmenované na Hlavní informační správu MNO, tvořilo.

Ve výše zmíněné zprávě se přímo uvádí: „*Orgánové OBZ od r. 1948–1951 provedli pomocí agentů-provokatérů celou řadu provokací na vojenské a civilní osoby v ČSR. Osoby vyprovokované agenty-provokatéry k nepřátelské činnosti byly zatýkány a souzeny. Provokace nebyla nikým zakazována a ve svých důsledcích byla trpěna i prokurátory a soudy, které ne dost důsledně zkoumaly materiály dávané jim jako podklad k soudnímu řízení.*“¹ Na iniciování a řízení provokací se přímo podíleli gen. Bedřich Reicin, náměstek ministra národní obrany pro kádrovou práci, gen. Josef Musil, po Reicinovi náčelník 5. oddělení HŠ, a plk. Richard Mysík, přednosta pátrací skupiny 5. odd. HŠ. Na jejich praktické realizaci se podíleli především příslušníci pátrací skupiny, ale i ostatní příslušníci 5. oddělení HŠ a v případě potřeby i příslušníci 2. oddělení HŠ (zpravodajského). O osobách, vůči kterým budou provokace použity, rozhodoval B. Reicin a v některých případech i gen. Musil. Podrobné plány a zámysly jednotlivých provokací připravoval většinou přednosta pátrací skupiny plk. Richard Mysík. V rámci OBZ se tím stal proslulý a byl označován za „mistra provokací“. Tento způsob práce příslušníků OBZ byl dokonce nazýván mysíkovština.² K realizaci svých záměrů využíval skupinu důstojníků pátrací skupiny, ke které patřili především škpt. Jan Peleška, škpt. František Remta, kpt. Josef Skýva a kpt. František Zeman.

Motivy provokací byly různé. Snaha odstranit „reakční“ živly z armády nebyla mnohdy určující. Vedle důvodů politických to bylo také vyřizování osobních účtů, důvody majetkové a v neposlední řadě i snaha odstranit nepohodlné svědky, kteří o činnosti OBZ věděli příliš mnoho. To se týkalo i pracovníků, agentů a spolupracovníků OBZ. Do této kategorie je možno zařadit i provokace proti mjr. Claudiu Šatanovi a mjr. Jaromíru Nechan-skému, které skončily jejich odsouzením k trestu smrti.

Bedřich Reicin byl znám jako člověk, který nesnášel jakýkoliv odpor. I svými nejbližšími spolupracovníky byl označován za typického diktátora.³ Byl znám fenomenální pamětí a také tím,

že shromažďoval kompromitující materiály na různé osoby v armádě již od doby svého působení v čs. vojenských jednotkách v SSSR. Bez milosti odstraňoval z armády všechny osoby, které se mu postavily jakýmkoliv způsobem na odpor nebo měly jiné názory než on, včetně svých bývalých spolubojovníků z 1. čs. armádního sboru v SSSR. K tomu ve značné míře využíval i provokací.

Úkoly ve většině případů vydával gen. B. Reicin. On také v poslední instanci rozhodoval o osudech zatčených: budou-li souzeni nebo bude-li případ vyřešen zařazením jmenovaného do tábora nucených prací, případně bude-li případ řešen kázeňsky. Reicin si vyhradil právo, aby byl informován o přípravě zatčení každého vyššího důstojníka.

Provokace měly různé podoby. Od jednoduchých případů, kdy byly důstojníkům zasílány fingované dopisy jejich známých, kteří emigrovali, přes podvržení kompromitujících materiálů zatčeným při domovních a osobních prohlídkách, až po složité zpravodajské hry, v nichž bylo zapojeno několik příslušníků 5. i 2. oddělení HŠ, řada agentů a spolupracovníků OBZ. Agenti provokatéři byli nasazováni i v průběhu vyšetřování ve vězení.⁴ Také důsledky výše uvedených provokací byly různé. Od kázeňských trestů, přes dlouholeté tresty ve vězení až po uložené a provedené tresty smrti.

Součástí celého systému byla i skupina **R – realizační a výsledková**, vytvořená na 5. odděleních všech stupňů. Největší mírou využívala násilné metody vyšetřování skupina R 5. oddělení HŠ MNO, v jejímž čele stál pplk. Ludvík Souček. Jeho zástupcem se stal pplk. Karel Bohata. Za zvlášť sadistické vyšetřovatele byli považováni mjr. Ludvík Turek a především správce věznice OBZ, pověstného „domečku“, škpt. František Pergl. Pergl byl přijat do služeb OBZ v lednu 1949 na základě nařízení gen. Musila. Pergl sám upozorňoval Musila ještě před nástupem, že se při výsleších neudrží a bude zajištěné osoby bít a v důsledku toho bude zavřen. Přesto byl do služeb OBZ přijat.⁵

Celý systém fungoval asi následovně. Na základě provokace příslušníků pátrací skupiny 5. odd. byli důstojníci zatčeni. V tomto momentě sehrávala nejdůležitější úlohu skupina R. Násilnými metodami vyšetřování byly ve většině případů na vyšetřovancích vynuceny výpovědi o jejich trestné činnosti. Až poté bylo podáno

trestní oznámení a proběhl soud. Nebylo výjimkou, že zatčení důstojníci strávili ve vyšetřovací vazbě dlouhé měsíce, než byli v důsledku fyzického trýznění a psychického nátlaku ochotni podepsat obvinění, jež vykonstruovali vyšetřovatelé. Hlavní úkol pro vyšetřovatele byl tak zvaně vyšetřovaného „udělat“. V praxi to znamenalo dosáhnout toho, aby vyšetřovaný podepsal vynucenou výpověď a tuto neodvolal ani u soudu. I na podobné případy bylo obranné zpravodajství připraveno.

Na 5. oddělení pracovali právníci, kteří byli využíváni jako soudní znalci. V případě, že došlo při soudu ke komplikacím, bylo za rozhodující bráno právě vyjádření soudních znalců. Jedním z nich byl i pplk. Štěpán Pecka. Ve svém vyjádření gen. Musilovi požadoval, aby orgány OBZ v případě podání trestního oznámení předložily alespoň takové materiály „nalezené“ při domovních prohlídkách, které by bylo možno u soudu označit za tajné. Namítá, že se vždy jedná o pomůcky, které již pozbyly platnost a „...co mu to dá vždycky námahy, než u soudu vyloží, že je to tajné.“⁶

V závěrečné zprávě o působení OBZ v letech 1949–1951 se přímo uvádí: *„Použití provokací, tělesné tresty, týrání osob se stalo při vyšetřování běžnou věcí. Zvláště tvrdé výsledky byly prováděny především v těch případech, ve kterých vedení HISU (OBZ, pozn. aut.) mělo zájem na odstranění vyšetřovanců bez ohledu na zjištění materiální pravdy. Od roku 1949 se fyzické násilí vůči vyšetřovancům používá ve stále větší míře, není téměř jediného vyšetřovance, který by nebyl týrán.“*⁷ Pověstným se v tomto směru stal správce věznice OBZ škpt. František Pergl. K mučení a týrání vyšetřovanců používal různých způsobů, jako například bití obuškem, fackování, dávání do želez, pochodování v noci a polévání studenou vodou, cvičení až do omdlení, neustálé buzení vyšetřovanců, kopání a bití přes chodidla (tzv. baš-tonáda), zvedání za uši, bití přes mokrý ručník, kolotoč atd.⁸

V důsledku používání výše uvedených metod vyšetřování byla způsobena vyšetřovancům mnohá zranění. Výjimkou nebyly vyražené zuby, poškození ušních bubínků, zlomená žebra a další vážná poranění. Ve věznici nebyla poskytována ani lékařská péče. Při nemoci vězňů odpíral Pergl lékařskou pomoc a dával vězňům tenofthalin, po jehož použití se dostavovaly prudké průjmy a celková tělesná slabost. O lékařské ošetření se postaral

teprve tehdy, když hrozilo, že by vyšetřovanec bez lékařské pomoci zemřel.⁹ Na svoji obhajobu Pergl v době vyšetřování nezákonných metod vyšetřování uváděl, že plnil rozkazy nadřízených a že mu gen. Musilem bylo řečeno, že do věznice se dostávají jen zrádci a jako s takovými s nimi musí být zacházeno.

Stejně metody jako škpt. F. Pergl používali i další příslušníci vyšetřovací skupiny. Ke známým sadistům patřil také por. Václav Bláha, ostatními nazývaný „úderník“. Podobnou pověst měl i zastupce náčelníka vyšetřovací skupiny pplk. Karel Bohata. Často se na bití a týrání vyšetřovanců podíleli i příslušníci pátrací skupiny 5. odd. HŠ, kteří tvořili tak zvanou „popravčí čet“u. K nim patřili především škpt. Jan Peleška, škpt. František Remta, kpt. Josef Skýva a kpt. František Zeman. Používání násilí nebylo výsadou pouze příslušníků 5. oddělení HŠ v Praze. Stejně metody používali i příslušníci OBZ na podřízených stupních. Nechvalně známým se v tomto smyslu stal vyšetřovatel 5. oddělení 2. vojenské oblasti v Brně škpt. Rudolf Ichnovský, který měl osobní podíl na zmrzačení několika vyšetřovaných osob.¹⁰

V letech 1948–1950 provedli příslušníci OBZ desítky provokací, od provokací proti jednotlivcům až po provokace proti celým skupinám osob, především vojáků.

O mnohých provokacích byla veřejnost informována po roce 1989. Okolnosti mnohých dosud ukrývají rozsáhlé archivní prameny. Vzhledem k jejich rozsahu není možno je podrobně rozebírat. Proto se omezíme pouze na případy, které byly typické a kterých byly na stejném principu provedeny desítky. Nejjednodušší způsob provokace bylo doručování fingovaných poštovních zásilek vojenským osobám, většinou od známých důstojníků, kteří po únoru 1948 emigrovali. Dopisy byly zasílány buď poštou, nebo je osobně předávali příslušníci OBZ nebo jejich spolupracovníci, vydávající se za odpůrce režimu. Výsledek provokace byl závislý na reakci osoby, na které byla provokace připravena. Pokud okamžitě oznámil případ OBZ nebo nadřízeným, zůstal bez postihu. V případě neoznámení následovalo často soudní řízení a tresty třeba i v rozsahu několika let. Jedním z takto odsouzených byl i plk. JUDr. Hlavica, který se stal pro OBZ nepohodlným. Přestože po dvou dnech oznámil návštěvu dvou mužů, kteří mu odevzdali dopis údajně uprchlého čs. důstojníka, byl zatčen, vyšetřován a odsouzen. Podle vyjádření Richarda

Mysíka se případ málem nepovedl, protože Hlavica návštěvu zahraničních hostů „nesežral“, a proto ho pro soud musel „udělat“ pplk. Souček jako výslechář. Předsedou senátu byl v jeho případě pplk. Karel Vaš.¹¹

Tento typ provokací využívalo OBZ vůči různým kategoriím vojáků všech hodností. Nebylo výjimkou, že byly provedeny i vůči generálům, které Reicin i OBZ považovali za spolehlivé. Pouze výsledky v případě neoznámení nebo pozdního oznámení byly různé. Vždy osobně rozhodoval B. Reicin – buď trestní oznámení, nebo kázeňský trest. V některých případech využívali příslušníci OBZ tohoto způsobu ke kompromitování důstojníků a jejich přinucení ke spolupráci.

Proti dalším typům provokací byly osoby, jichž se týkaly, zcela bezmocné. Bedřich Reicin nebo Josef Musil nařídili zatčení, většinou skupiny vojenských osob. Souběžně s jejich zatčením byly prováděny domovní prohlídky, při kterých byly „nalezeny“ buď protistátní tiskoviny, letáky atd., nebo služební předpisy, případně jiné materiály tajného charakteru. Při následujících výsledcích za použití brutálního násilí byly na zatčených vynuceny potřebné výpovědi. K soudu se obvykle tyto případy dostávaly až po několika měsících. Nebylo výjimkou, že vyšetřování trvalo více jak jeden rok. Soudní řízení se konalo až v době, kdy měli vyšetřovatelé „jistotu“, že obvinění budou u soudu vypovídat podle připravených a vynucených výpovědí. Vždy se soudní řízení konalo až v době, kdy nebyly na obviněných patrný důsledky fyzického násilí. Vyskytly se i případy, kdy vyšetřování fyzické týrání nevydrželi psychicky a museli být předáni do psychiatrické léčebny. V případě, že při soudním řízení došlo k jakékoliv komplikaci, splnili „svoji úlohu“ soudní znalci, buď přímo právníci OBZ, nebo jiní, kteří pracovali v jeho službách.

K výše uvedeným případům lze zařadit například akci „Ulice“. Dne 17. května 1949 nařídil gen. Musil mjr. A. Prášilovi a pplk. J. Přecechtělovi důkladné prohlídky a zatčení určených důstojníků ve VTÚ Podmokly. Při domovních prohlídkách u nich byly „nalezeny“ protistátní letáky. Dalším podobným případem byla akce „Pohořelec“, při níž bylo zatčeno 25 důstojníků. V obou případech se jednalo o důstojníky, kteří se neprovinili. Tato skutečnost byla známa i vyšetřovatelům, přesto se mjr. L. Turek zaručil pplk. Součkovi a gen. Musilovi, že je „udělá“. Všichni vyšetřo-

vaní byli podrobeni těžkému fyzickému násilí. Při soudním procesu jeden z obviněných škpt. Václav Padevět u Státního soudu uvedl, že byli denně těžce bití. Hrozilo zatčení a trestní stíhání mjr. L. Turka, škpt. F. Pergla i dalších, kteří se na násilí podíleli. Gen. Musil a pplk Souček však sestavili protokol, v němž vyloučili možnost jakéhokoliv použití násilí při vyšetřování, a škpt. Pergla „*vykreslili jako nejvzornějšího vězeňského správce*“.¹²

V mnohých dalších případech nařídil B. Reicin zatknout nevinné osoby, které byly považovány za nepohodlné, a souběžně s nimi i další, o kterých se předpokládalo, že by mohly přispět k jejich usvědčení. Typickým příkladem tohoto typu odstraňování nepohodlných osob je i případ gen. Karla Palečka a pplk. Rudolfa Krzák. Oba jmenovaní patřili ke zkušeným zpravodajcům, oba působili za války v Anglii. Pplk. Krzák absolvoval v Anglii také speciální výsadkový výcvik. Oba byli jak fyzicky, tak i psychicky velmi odolní. Na rozkaz Bedřicha Reicina, který měl eminentní zájem na jejich usvědčení a odsouzení, byli zatčeni dne 19. listopadu roku 1949. Do vazby státního soudu se dostali až dne 13. června 1950. Vyšetřovatelé neměli proti nim žádné důkazy. Ty nepřinesly ani zvlášť pečlivě provedené domovní prohlídky.

Po jejich přivedení do věznice nařídil pplk. Bohata škpt. Perglovi, aby přinesl dvě největší a nejspínavější uniformy po SS, do kterých byli oba převlečeni. Jejich výslechy dlouho nepřinášely žádné výsledky. O případ se osobně zajímal B. Reicin. Nařídil mjr. Turkovi vyslýchat gen. Palečka soustavně třeba celý rok. Zároveň Turkovi sdělil: „*Když se ti to podaří, udělám tě generálem*.“¹³ Na základě instrukcí Reicina používal Turek stále tvrdšího fyzického i psychického nátlaku. Přesně podle přání Reicina napsal ve vazbě gen. Paleček i svůj životopis, který čítal 980 stran. Generála Palečka se nakonec podařilo Turkovi zlomit po nepřetržitém tři dni trvajícím fyzickém a psychickém nátlaku v jehož důsledku dostal gen. Paleček silný žlučnickový záchvat. Následně však odmítl celý protokol podepsat. Doznání vymyšlené mjr. Turkem podepsal až po dalším nátlaku a v důsledku dalšího žlučnickového záchvatu. Také pplk. Krzák dlouho odolával fyzickému i psychickému týrání. Několikrát vynucené doznání podepsal a posléze, když se jeho fyzický a psychický stav zlepšil, znova vše odvolal. Nakonec však byli oba ve vykonstruo-

vaném procesu odsouzení k dlouholetým trestům. Výše uvedený příklad jednoznačně ukazuje, že brutálnímu fyzickému a psychickému násilí nebyli schopni odolat ani jedinci speciálně na takovéto situace připravovaní.

Značně rozšířeným způsobem provokací vojenského obranného zpravodajství byly i takové, jejichž obětí se stávaly v široké míře i civilní osoby. Jednalo se o zpravodajské hry, do nichž měli být provokacemi zatahováni „reakční“ občané. Vznikaly u OBZ z popudu gen. Josefa Musila v letech 1948–1951. Původně bylo cílem těchto provokací zjistit nepřátelskou agenturu na našem území, odhalit ilegální organizace a kádrové rozvědčíky pracující na našem území a jejich agenturní sítě. K tomuto druhu provokací můžeme zařadit i akci „BOŽÍ MLÝNY“, která byla řízena gen. Musilem a plk. Mirovským. Tato akce byla prováděna ve spolupráci s 2. oddělením HŠ (zpravodajským). Zajímavé a přitom výstižné je hodnocení této provokace v závěrečné zprávě o vyšetřování činnosti OBZ z roku 1963, kde se říká: *„Ve své podstatě šlo o ilegální organizaci, jejíž členové byli orgánové OBZ a jejich agenti. Tito pak provokovali na našem území další osoby k protistátní činnosti. Aby u reakčních osob byla důvěra v ‚ilegální organizaci‘ Boží mlýny upevněna, bylo pomocí agenta, který byl napojen na nepřátelskou rozvědku (mělo jít o IS), docíleno toho, že londýnský rozhlas vysílal heslo ‚Boží mlýny‘ melou pomalu ale jistě. Rovněž tak u nepřátelských rozvědek byl vzbuzen dojem, že jde o skutečnou ilegální organizaci na našem území. Do zahraničí bylo vysláno několik reakčních osob, přes které orgánové neměli žádnou kontrolu. Dále byly do zahraničí pomocí agentů zasílány zprávy agenturní, které politicky ČSR v zahraničí uškodily a mohlo jich být proti ČSR zneužito i na mezinárodním poli.“* A dále: *„Cíle, které byly orgány OBZ v akci ‚Boží mlýny‘ sledovány, nebyly dosaženy, ale naopak provokačními formami práce bylo zataženo nezákonně do protistátní činnosti mnoho osob, které byly nakonec likvidovány.“*¹⁴ V rámci akce „Boží mlýny“ vznikají ilegální organizace „Krušnohoří“, „Krakonoš“ a „Jirka“, v nichž bylo zapojeno více jak 30 osob, které byly později zatčeny a souzeny.

Obdobnou akci řídil náčelník pátrací skupiny plk. Richard Mysík. Agent OBZ pplk. Josef Hruška získal koncem roku 1948 poznatky o ilegální skupině civilních osob „Pravda vítězí“,

kteřou založil Karel Bacílek. Mysík nařídil pplk. Hruškovi proniknout do zmíněné ilegální organizace a zapojit do její práce co největší počet aktivních důstojníků, aby tato organizace dostala vojenský charakter. Pplk. Hruška kontaktoval gen. Karla Kutlvašra a další důstojníky, kteří přislíbili pomoc. Na pokyn Bedřicha Reicina byla ilegální organizace zlikvidována.¹⁵ V následujícím procesu bylo souzeno 13 osob. Tři osoby, včetně pplk. Josefa Hrušky, byly odsouzeny k trestu smrti. Gen. Kutlvašr byl odsouzen na doživotí a ostatní kromě dvou k dlouholetým trestům žaláře.¹⁶ Výše uvedený případ svědčí i o tom, že OBZ využívalo provokací k likvidaci z jeho pohledu nepohodlných osob, agentů nebo spolupracovníků této složky. Pplk. Hruška byl jedním z nich. Do poslední chvíle věřil, že trest smrti nebude vykonán a že naopak bude odměněn a povýšen za splnění příkazů, které dostával od plk. R. Mysíka. Byl popraven dne 24. května 1949.

Případ pplk. Josefa Hrušky nebyl jediným, kdy se OBZ zbavovalo nepohodlných svědků cestou provokací. K dalším patřili mjr. Claudius Šatana a mjr. Jaromír Nechanský. Oba byli získáni pro spolupráci s OBZ. Mjr. Šatana byl získán pro spolupráci osobně B. Reicinem. Později byl řízen plk. R. Mysíkem a mjr. Tylšem. Na pokyn těchto řídicích orgánů byl ve styku s pracovníkem velvyslanectví USA Fottem, kterému předával s vědomím řídicích orgánů poznatky o čs. armádě, aby získal jeho důvěru. Na pokyn gen. Musila byl zatčen. Po svém zatčení se odvolával na spolupráci s OBZ. Na radu Musila bylo sděleno Šatanovi vyšetřovatelem, že je nutno sepsat s ním dva protokoly. Jeden, ve kterém bude uvedeno, které zprávy předával Fottemu, a druhý, který bude pojednávat o jeho spolupráci s OBZ a o pokynech těchto orgánů pro styk s Fottem. První protokol Šatana podepsal, druhý již sepsán nebyl. Na základě podvodně vylákaného doznání a příslušných znaleckých posudků byl odsouzen k trestu smrti a popraven, přesto že svoji výpověď u soudu odvolal.¹⁷

Podobný byl i případ mjr. Jaromíra Nechanského. Původně byl důvěrníkem B. Reicina, který jej později předal plk. L. Klenovi. Když plk. Klen odcházel na funkci přednosty 2. odd. HŠ, předal Nechanského R. Mysíkovi. Ten vyjádřil velké překvapení nad tím, že mjr. J. Nechanský je důvěrníkem OBZ: „*Já jsem se tomu velmi divil, neboť jsem po Nechanském šel. Po zatčení Nechanského jsem se dozvěděl, že Nechanský pracoval původně s námi*

*pochtivě, ale pak se obrátil, když nebyl povýšen, jak mu bylo původně slibováno, a když byl dokonce i přeložen mimo Prahu.*¹⁸ Také mjr. Jaromír Nechanský byl na základě vykonstruovaného procesu odsouzen k trestu smrti a popraven.

Další akce, která byla zaměřena především proti důstojníkům působícím v období druhé světové války na Západě, nesla krycí název „LUX“. Její zahájení spadá již do období, kdy v Maďarsku probíhá proces s Rajkem a v praxi KSČ se začíná realizovat heslo: „*Hledej nepřitele ve vlastních řadách.*“ Akci inicioval a řídil Karel Šváb. Cílem akce bylo pátrat v londýnském archivu 2. oddělení MNO po osobách z řad reakce, které byly nasazeny jako příslušníci západního odboje do KSČ, armády a jiných orgánů, aby v příhodné době provedly zvrát zřízení. Vedoucím skupiny byl za OBZ určen plk. Pavlíček, který měl cestou styčného orgánu StB M. Picha-Tůmy dokladovat průběh a výsledky akce Karlu Švábovi. Na základě nepodložených materiálů byly prováděny výslechy důstojníků, kteří byli v době okupace příslušníky 2. oddělení MNO nebo byli zařazeni v zahraničních jednotkách v Anglii, případně v SSSR. V důsledku brutálního výslechu Bedřicha Wiesnera kpt. M. Pichem-Tůmou dne 18. 11. 1949 jmenovaný následujícího dne zemřel.¹⁹

Na základě nepodložených materiálů bylo v této akci odsouzeno 12 důstojníků a 18 dalších bylo dáno do táborů nucených prací. Mezi nimi i známé osobnosti naší zpravodajské služby z období druhé světové války. Například plk. Jan Pernikář, plk. Emil Strankmüller, plk. František Heike-Stoj, plk. Jaroslav Hájíček a další. Ironií osudu je, že mezi nimi byl i pplk. Dítě, který po válce pracoval jako zpravodajský odborník pro OBZ. V rámci akce „Lux“ byl z podlomeným zdravím zařazen do tábora nucených prací, kde po šesti týdnech zemřel.²⁰

Průvodním jevem provokací, nezákonného zatýkání, věznění a odsouzení na základě vykonstruovaných obvinění byly majetkové delikty těch, kteří se na výše uvedené nezákonné činnosti podíleli. Docházelo k rozkrádání majetku zatčených a odsouzených, k machinacím z jejich byty i s dalším majetkem. V některých případech bylo právě vlastnictví lukrativního majetku důvodem toho, že se jeho majitel stal obětí provokace.²¹ Ať se již jednalo například o auto, dům, byt, nebo i umělecká díla značné hodnoty. Také operativní pracovníci OBZ se podle závěrečné

zprávy o vyšetřování činnosti OBZ v letech 1948–1951 dopouštěli při různých zpravodajských akcích ve značném rozsahu šmeliny, spekulací a obohacování se. Nebylo výjimkou, že získávali pašované cigarety, potraviny i ostatní zboží, ale i peníze. Mnohdy si dokonce tyto věci vynucovali. Na oplátku umožňovali různým osobám pašeráctví, černé obchody, včetně ilegálních přechodů osob do zahraničí. Při zjištění různých majetkových deliktů rozhodoval rovněž Bedřich Reicin o způsobu řešení jednotlivých případů a o zatčení provinilců. V případě zjištění podvodů a machinací v Ústředním domě armády odmítali Reicin s Musilem vydat souhlas se zatčením pplk. Ambrože, který za machinace nesl odpovědnost. Hlavním důvodem byla zřejmě skutečnost, že také oni v ÚDA levně nakupovali. Pro Reicina obstarával nákupy jeho sekretář mjr. Artur Vrba. Podle svědectví gen. J. Čermáka si Reicin opatřoval zboží různými způsoby. Využíval například i trofejní zásoby v intendačním skladu v Praze, kde byly jeho jménem označeny celé balíky látek a jiného zboží. Pplk. Otto Sezemský žádal několikrát gen. Musila Reicina o souhlas se zatčením pplk. Ambrože, jehož provinění bylo prokázáno. Musil Sezemskému řekl: „*Můžeš jej zatknout, ale napřed se zeptej gen. Reicina.*“²² Po předložení jasných důkazů nakonec Reicin rezignovaně pronesl: „*Tak si ho teda vem.*“²³ Ve zprávě o vyšetřování se objevila i jména generálů Reicina, Procházky, Růžičky a Kouřila.

Provokace, násilné metody vyšetřování i další nezákonnosti v činnosti OBZ pokračovaly i po nástupu JUDr. Alexeje Čepičky na funkci ministra národní obrany v dubnu 1950. Nad Bedřichem Reicinem a celým OBZ se však začaly stahovat, obrazně řečeno, černé mraky. Již samotné okolnosti nástupu Čepičky do funkce ministra národní obrany nevěstily pro Reicina nic dobrého. Reicin se o jmenování Čepičky ministrem dozvěděl z rozhlasového přijímače. Do této chvíle se v armádě při jmenování jakéhokoliv funkcionáře neudálo nic bez vědomí Reicina a Slánského, kteří odpovídali vedení KSČ za kádrovou politiku v armádě. Přesto byl podle vyjádření sestřenice B. Reicina paní Eriky Žádníkové jmenováním Čepičky do funkce nadšen. V tomto smyslu se vyjádřil po příchodu z práce v den, kdy se Čepička stal ministrem.²⁴ Podle blízkých spolupracovníků byl Reicin jmenováním Čepičky překvapen, protože měl sám ambice stát se ministrem národní

obranu. Jeho neskrývaná ctižádost v tomto směru byla známa. Zároveň vyjádřili přesvědčení, že Reicin bude intrikovat proti Čepičkovi, ale přitom se ho bude bát, protože podle jejich vyjádření: „Čepička není Svoboda.“²⁵

Již krátce po svém jmenování do funkce učinil Čepička kroky vedoucí k oslabení pozice Reicina a nakonec k jeho odstranění z funkce a k zatčení. Z různých zdrojů, k nimž patřily i dopisy důstojníků internovaných v táborech nucených prací, získal Čepička informace o nezákonné činnosti OBZ. Proto si přímo podřídil instituce, které Reicinovi zabezpečovaly jeho výsadní postavení, a to 5. oddělení Hlavního štábu MNO, Hlavní kádrovou správu (X. odbor) MNO a 2. oddělení hlavního štábu (zpravodajské). Tím Reicin ztratil nejen rozhodující zdroje informací, ale i možnost rozhodovat o realizaci důležitých opatření v armádě. Následně byl zbaven funkce náměstka ministra národní obrany pro věci kádrové a převeden na Státní plánovací komisi.

Dne 8. února 1951 byl gen. Bedřich Reicin zatčen. Následovalo zatčení jeho nejbližších spolupracovníků – sekretáře mjr. Artura Vrby dne 16. února 1951, gen. Josefa Musila, šéfa Hlavní informační správy MNO (bývalé 5. odd. HŠ), dne 15. března 1951 a gen. Ludvíka Klena, náčelníka 2. odd. HŠ, dne 3. dubna 1951.²⁶

Klíčovou úlohu při řešení nezákonností OBZ sehrál plk. JUDr. Jaroslav Kokeš, který byl jmenován do funkce náčelníka Hlavní soudní správy (HSS) dne 26. března 1951. O svém jmenování uvádí: „*Při nástupu do funkce je mi min. dr. Čepičkou oznámeno rozhodnutí s. Kl. Gottwalda, že při řešení úkolů, které mi budou uloženy, nesmí nic proniknout ven mimo trasu Gottwald Kokeš, jinak půjdu do vězení. Proto jsem dělal opatření, abych tento rozkaz splnil.*“²⁷ Okamžitě byly provedeny kádrové změny na Hlavní soudní správě MNO a ve vojenské justici. Po jeho nástupu do funkce následují v rychlém sledu další kroky, o nichž se rovněž zmiňuje JUDr. Jaroslav Kokeš ve svém vyjádření z roku 1968: „*Bylo mojí lidskou i velitelskou povinností, abych rychle zjistil, kdo se na všech těchto zločinech a nezákonnostech podílel a přichází event. v úvahu k tr. stíhání. Jako odpovědný funkcionář jsem musel učinit i opatření, aby nikdo nepovolaný po příp. účastník protizákonností se nic nedozvěděl o konaných šetřeních, po případě nemohl na žádném úseku zničit důležité dokumenty. Poněvadž se šetření pravdy a nakonec revize*

i rehabilitace konaly u všech voj. just. útvarů po celé ČSR, bylo nutné sáhnout rychle ke kádrovým opatřením. Proto jsem z mé iniciativy navrhl min. dr. Čepičkovi propuštění bývalých státních prokurátorů, kteří na vězně dávali žaloby a navrhovali tresty. Byli to dr. Vaš, dr. Vieska, dr. Vaněk a další.“²⁸

Hlavní pozornost byla v následujících měsících věnována šetření souvislostí internace důstojníků v táboře nucených prací na Mírově (duben 1951) a používání násilných metod vyšetřování ve věznicí OBZ, pověstném Domečku (počátek května 1951). V této souvislosti byly z armády propuštěny a posléze zatčeny desítky bývalých důstojníků OBZ a vojenské justice. V období od 1. ledna 1951 do 11. září 1951 to bylo celkem 67 osob.²⁹ Vedle hlavních iniciátorů nezákonností (gen. B. Reicina a gen. J. Musila) byli zatčeni a později odsouzeni i přímí aktéři provokací, včetně těch, kteří se dopouštěli krutého násilí na vyšetřovaných. Mezi nimi i plk. Richard Mysík, plk. Josef Mirovský, pplk. Ludvík Souček, pplk. Karel Bohata, škpt. František Pergl, pplk. JUDr. Karel Vaš a řada dalších.

Bedřich Reicin byl v procesu s protistátním spikleneckým centrem Rudolfa Slánského odsouzen ve vykonstruovaném procesu k trestu smrti a popraven dne 3. prosince 1952. Byl odsouzen a popraven za činy, kterých se nedopustil. Většina ostatních byla odsouzena převážně za prokázanou trestnou činnost. Gen. Josef Musil byl odsouzen k trestu smrti a popraven v lednu 1954. Plk. Richard Mysík spáchal sebevraždu. Gen. Ludvík Klen se neúspěšně o sebevraždu pokusil. Ostatní byli odsouzeni k různě dlouhým trestům odnětí svobody. Ve vězení však strávili podstatně méně času než ti, kteří byli v důsledku jejich nezákonné činnosti odsouzeni ve vykonstruovaných procesech. Mnohým z nich udělil milost prezident Antonín Zápotocký. Na závěr každého rozhodnutí o udělení milosti bylo uvedeno – jejich jednání nebylo motivováno nepřátelstvím proti lidově demokratickému zřízení. Všichni tak opustili vězení dříve než převážná část jejich obětí.

¹ SÚA, A ÚV KSČ, fond komise I, sv. 12, a. j. 201 s. 10–11.

² VÚA, fond 100/52, sv. 32, a. j. 217.

³ Typickým diktátorem označil B. Reicina i plk. Josef Mirovský ve svém dopise Čepičkovi ze dne 21. února 1951. VÚA, fond 100/52, sv. 33, a. j. 237.

- ⁴ Výpověď soudního znalce pplk. Štěpána Pecky. VÚA, fond 100/52, sv. 33, a. j. 234.
- ⁵ VÚA, fond 100/52, sv. 32, a. j. 216.
- ⁶ Tamtéž, sv. 33, a. j. 234.
- ⁷ SÚA, A ÚV KSČ, fond komise I, sv. 12, a. j. 201 s. 21–22.
- ⁸ Tamtéž, s. 22.
- ⁹ Tamtéž, s. 23.
- ¹⁰ VÚA, fond 100/52, sv. 32, a. j. 216.
- ¹¹ Žádost JUDr. Karla Vaše o obnovu soudního řízení. Viz: Hanzlík, F., Pospíšil, J., Pospíšil, J.: Sluha dvou pánů, Lída, Vizovice 1999, s. 242.
- ¹² VÚA, fond 100/52, sv. 32, a. j. 216, s. 261.
- ¹³ Tamtéž, sv. 33, a. j. 234.
- ¹⁴ SÚA, A ÚV KSČ, fond komise I, sv. 12, a. j. 201, s. 8.
- ¹⁵ Tamtéž, s. 15.
- ¹⁶ Slanina, J., Vališ, Z.: Generál Karel Kutlvašr. Naše vojsko, Praha 1993, s. 123–134.
- ¹⁷ SÚA, A ÚV KSČ, fond komise I, sv. 12, a. j. 201, s. 14.
- ¹⁸ VÚA, fond 100/52, sv. 33, a. j. 234.
- ¹⁹ SÚA, A ÚV KSČ, fond komise I, sv. 12, a. j. 201, s. 18.
- ²⁰ VÚA, fond 100/52, sv. 36, a. j. 257.
- ²¹ Konkrétní případy pplk. Bohumila Dítě a plk. Karla Lukase uvedl Eduard Stehlík ve svém příspěvku „Některé aspekty represí“ na vědeckém semináři „Destrukce čs. důstojnického sboru po únoru 1948“. Viz: Destrukce čs. důstojnického sboru po únoru 1948, sborník příspěvků v vědeckého semináře konaného dne 9. prosince 1992, Historický ústav AČR, Praha 1992, s. 24–29.
- ²² Tamtéž, a. j. 262, zpráva pplk. Prášila.
- ²³ Tamtéž.
- ²⁴ Tuto skutečnost potvrdila v rozhovoru s autorem dne 7. června 2002 sestřenice B. Reicina E. Žádníková.
- ²⁵ Záznam z jednání s mjr. Kahanem dne 2. března 1951 v Komisi stranické kontroly o B. Reicinovi. VÚA, fond 100/52, sv. 33, a. j. 231.
- ²⁶ VÚA, fond 100/52, sv. 32, a. j. 217.
- ²⁷ Hanzlík, F., Pospíšil, J., Pospíšil, J.: Sluha dvou pánů, Lída, Vizovice 1999, s. 418.
- ²⁸ Tamtéž.
- ²⁹ Seznam zajištěných důstojníků z povolání, vyšetřovaných VVZS a MNB, stav od 11. 1. do 11. 9. 1951. VÚA, fond 100/52, sv. 32, a. j. 217.

Závěr

Přesto, že se v archivech zachovala pouze část dokumentů o činnosti vojenského obranného zpravodajství a ostatních bezpečnostních složek z období let 1945–1950, ukazuje jejich analýza, doplněná studiem dalších pramenů a svědectvím aktérů událostí té doby, že etapu poválečného zápasu o moc v Československu lze jen ztěží považovat za období demokratického vývoje. Komunistická strana a jí ovládané bezpečnostní složky používaly v boji o uchopení moci již před únorem 1948 v širokém měřítku metod a prostředků, jež byly v rozporu s ústavou a platnými zákony. V tomto směru vynikalo Reicinovo OBZ. Vývoj situace po převzetí moci komunistickou stranou směřoval potom velmi rychle k nastolení tvrdého totalitního systému, v němž se používání nezákonných metod v práci bezpečnostních složek stalo všední záležitostí. OBZ sehrálo po únoru 1948 při upevňování tohoto systému významnou roli.

Jedním z výsledků ničím neomezeného porušování zákonnosti v poúnorovém období byly i procesy s důstojníky v letech 1948–1950. Hlavní úlohu v nich sehrálo vojenské obranné zpravodajství a vojenská justice. Rozsáhlé archivní prameny, jejichž obsah nebyl dosud v převážné míře zveřejněn, ale i osobní svědectví perzekvovaných osob podávají důkazy o tom, že příslušníci OBZ používali při výsleších násilí, jež si nic nezadalo s metodami gestapa z období války. Proto nebyl pro OBZ problém na základě objednávky vedení KSČ nebo i samotného Bedřicha Reicina kohokoliv takzvaně „udělat“. V praxi to znamenalo vykonstruovat obvinění, výsledkem obžalovaného dosáhnout obvinění a zajistit jeho odsouzení k požadované výši trestu. Typickým příkladem je i případ gen. Heliodora Píky, který byl odsouzen k trestu smrti na základě vykonstruovaného procesu dokonce na „objednávku“ SSSR.

„Odhalení“ nezákonných metod v činnosti vojenského obranného zpravodajství nebylo důsledkem snahy tehdejšího vedení strany a státu o dodržování zákonnosti, ale výsledkem tvrdého mocenského střetu uvnitř KSČ. Jednoznačným důkazem tohoto tvrzení je i fakt, že proti zatčeným bývalým příslušníkům OBZ i vojenské justice bylo v mnohých případech používáno stejné

fyzické a psychické násilí, jaké používali sami zatčení v předcházejícím období. Svědčí o tom mimo jiné i to, že převážná část důstojníků odsouzených na základě vykonstruovaných procesů v letech 1948–1950 zůstala nadále ve vězení a byla propuštěna většinou až na základě amnestie prezidenta republiky v roce 1960. A to především proto, aby nedošlo k odhalení podstaty poučovacího režimu.

Nastala tak paradoxní situace, kdy se v československých vězeních setkali důstojníci odsouzení ve vykonstruovaných procesech z let 1948–1950 spolu s těmi, kteří se o jejich odsouzení „zasloužili“. Jejich spoluvězni se stali také mnozí z těch, kdo se ocitli v důsledku vnitrostranického zápasu v KSČ v poli poražených. Ironií osudu zůstává i fakt, že se ve vězení setkali i zasloužilí bojovníci proti fašismu (ze všech výše uvedených skupin) s těmi, proti nimž ještě relativně nedávno bojovali na frontách druhé světové války i v domácím odboji.

Na svoji rehabilitaci čekali postižení (pokud se dožili) většinou až do roku 1989. Většina těch, kteří měli na jejich nezákonném odsouzení rozhodující podíl, však spravedlivým trestům většinou z různých důvodů unikla.

Osudy aktérů událostí doby, které publikace zachycuje, byly různé. Mnohé paradoxy však zůstávají ještě po padesáti letech. Je možno je uvést na příkladu tří významných představitelů OBZ. Bedřicha Reicina a Karla Vaše, kteří stáli u zrodu OBZ, a jeho posledního šéfa Josefa Musila. První z nich byl odsouzen ve vykonstruovaném procesu s protistátním spikleneckým centrem Rudolfa Slánského k trestu smrti a popraven. V roce 1963 byl plně rehabilitován. Formálně se tedy stal bezúhonným občanem. Josef Musil byl odsouzen k trestu smrti zčásti za skutečné porušování zákonů a zčásti na základě vykonstruovaných obvinění. Nebyl nikdy rehabilitován. V obnoveném procesu byl trest smrti zrušen a nový verdikt soudu zněl osm let odnětí svobody nepodmíněně. Karel Vaš byl původně odsouzen na doživotí také na základě zčásti vykonstruovaných obvinění. Po krátké době pobytu ve vězení byl propuštěn a posléze rovněž rehabilitován. Po roce 1989 byl souzen za podíl na justiční vraždě gen. Heliodora Píky. Odsuzující rozsudek byl na základě jeho odvolání zrušen, a tak si dosud (v roce 2003) užívá „zaslouženého“ důchodu.

Právě proto aby podobné paradoxy nemohly znovu vzniknout, je potřebné zabývat se naší poválečnou historií a snažit se dopátrat skutečných příčin tragických událostí z přelomu čtyřicátých a padesátých let.

Archivní prameny

ARCHIVY, OBDOBÍ 1944–1949 (POUŽITÉ ZKRATKY)

Archiv Parlamentu ČR Praha (Archiv P ČR), fondy:

Prozatímní národní shromáždění (PNS)

Ústavodárné národní shromáždění (ÚNS)

Vojenský ústřední archiv Praha (VÚA), fondy:

Vojenská kancelář prezidenta republiky (VKPR)

Politický kabinet ministra národní obrany (PK MNO)

Státní tajemník v ministerstvu národní obrany (Stát. taj. MNO)

Vojenská rada při předsednictvu vlády (VR)

Hlavní správa výchovy a osvěty (HSVO)

Ministerstvo národní obrany – Hlavní štáb (MNO HŠ)

Československá vojenská mise v SSSR 1944–1945 (Čs.VM v SSSR)

SSSR IV., 1. čs. armádní sbor v SSSR 1944–1945

1. československá armáda na Slovensku 1944

Dokumenty přijímacích komisí

Alexej Čepička 1947–1953 (100/52)

I. odbor MNO

Další použité dokumenty, uložené ve Vojenském ústředním archivu:

Sbírky zákonů a nařízení republiky Československé 1946–1949

Sborník důvěrných výnosů MNO 1945–1949

Věcný věstník MNO 1945–1949

Osobní věstník MNO 1945–1949

Věstník SNB, roč. IV, 1948

Rozkazy Generálního inspektorátu vládního vojska

Osobní věstník Generálního inspektorátu vládního vojska

Archiv Ministerstva vnitra ČR Praha (AMV), fondy:

302–100–4, 302–289–1, 2, 3; 302–290–1, 2; 302–291–1; 302–293–1, 5, 6; 302–538–1, 2, 3, 4, 5, 6, 9, 26; 302–539–5, 9; 302–540–1, 2, 3, 7; 302–541–12, 15; 302–542–6; 302–578–1; 302–579–1, 9; 304–32–3; 304–47–1, 2, 3, ; 304–226–1, 2, 3, 10; 310–24–1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 10; 310–25–1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11

Výnosy Ministerstva vnitra – fond A 14

Věstníky Ministerstva vnitra ČSR, ročníky XXVII. – XXX. (1945–1948).

Státní ústřední archiv – archiv ÚV KSČ (SÚA A ÚV KSČ), fondy:

0212, 02/1, 02/3, 100/24, 100/1

Slovenský národný archív Bratislava (SNA), fondy:

Úrad predsedníctva Slovenskej národnej rady (ÚP SNR)

Povereníctvo vnútra (PV)

Povereníctvo spravodlivosti (PS)

Archív Ústredného výboru KSS Bratislava (Archív ÚV KSS), fond:
Predsedníctvo ústredného výboru KSS (PÚV KSS)

**Archív Ústavu marxizmu-leninizmu ÚV KSS Bratislava (Archiv ÚML
ÚV KSS), fondy:**
Ústredný výbor KSS (ÚV KSS)
Slovenská národná rada (SNR)

Moravský zemský archiv Brno, fond:
ZNV Prezidium

ROZHOVORY AUTORA

Václav Kruntorád – osobní řidič B. Reicina, Havlíčkův Brod 2. 7. 2002
Genmjr. doc. ing. Oldřich Kvapil, Praha 2. 3. 2002
Erika Žádníková – sestřenice B. Reicina, Těmice 7. 6. 2002

Bibliografie

- Armáda a národ, nakladatelství L. Mazáče, Praha 1938.
- Barnovský, M.: Na cestě k monopolu moci: Mocenskopolitické zápasy na Slovensku v letech 1945–1948, Bratislava, Archa 1993.
- Beneš, E.: Demokracie dnes a zítra, Čin, Praha 1948.
- Beneš, E.: Paměti. Od Mnichova k nové válce a k novému vítězství, Orbis, Praha 1947.
- Beneš, E.: Šest let exilu a druhé světové války, Družstevní práce, Praha, 1946.
- Bílek, J.: Pomocné technické prapory, Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, Praha 2002.
- Bret, Jan: 22 oprátek, Ministerstvo obrany, AVIS, Praha 1999.
- Brod, T., Čejka, E.: Na západní frontě, Naše vojsko, Praha 1965.
- Bouček, M.: Praha v únoru 1948, Praha 1963.
- Bouček, M., Klimeš, M.: Dramatické dny února 1948, Praha 1973.
- Bouček, M., Klimeš, M., Vartíková, M.: Program revoluce, Praha 1973.
- Brod, T.: Cesta československých komunistů k moci v letech 1945–1948.
1. část, Operace velký podvod, Magnet-Press, Praha 1990.
- Brod, T.: Cesta československých komunistů k moci v letech 1945–1948.
2. část, Triumf a zkáza, Magnet-Press, Praha 1990.
- Cesar, J. Snítíl, Z.: Československá revoluce 1944–1948, Svoboda, Praha, 1979.
- Cesta k lidové bezpečnosti, Naše vojsko, Praha 1975.
- Cestou května, dokumenty k počátkům naší národní a demokratické revoluce, Svoboda, Praha 1975.
- Čejka, E.: Československý odboj na Západě (1939–1945), Mladá fronta, Praha 1997.
- Československá armáda 1918–1938, Správa sociálního řízení, FMNO, Praha 1991.
- Československá vlastivěda, díl V., Stát, Sfinx, Praha 1931.
- Československé dějiny v datech, Svoboda, Praha 1986.
- Český antifašismus a odboj, slovníková příručka, Naše vojsko, Praha 1988.
- Deset let Československé republiky, svazek I. – III., Státní tiskárna, Praha 1928.
- Destrukce čs. důstojnického sboru po únoru 1948, sborník příspěvků z vědeckého semináře konaného dne 9. prosince 1992, Historický ústav AČR, Praha 1992.
- Dějiny KSČ v datech, Svoboda, Praha 1984.
- Drška, P.: Armáda v československé revoluci 1945–1948, Naše vojsko, Praha 1975.
- Drška, P.: Československá armáda v národní a demokratické revoluci 1945–1948, Naše vojsko, Praha 1979.
- Drtina, P.: Československo, můj osud, svazek II, kniha 1, 2. Melantrich, Praha 1991.

- Důstojník lidové armády, Ministerstvo národní obrany, Hlavní správa výchovy a osvěty, 1948.
- Đurica, M, S.: Dejiny Slovenska a Slovákov, SPN, Bratislava 1995.
- Edvard Beneš, československý a evropský politik, sborník projevů a příspěvků k 110. výročí narození druhého československého prezidenta z mezinárodní konference 25.–29. 5. 1994, Brno 1994.
- Feierabend, K, L.: Politické vzpomínky I, II, III, Atlantis, Brno 1994–1996.
- Fierlinger, Z.: Ve službách ČSR, díl. I, II., Svoboda, Praha 1949.
- Fischl, V.: Hovory s Janem Masarykem, Mladá fronta, Praha 1991.
- Gebhard, J., Koutek, J., Kuklík, J.: Na frontách tajné války, Praha 1989.
- Gottwald, K.: Proti fašismu a válce, za lidovou demokracii a socialistickou revoluci, Praha 1986.
- Gottwald, K.: Spisy, sv. XIII., Svoboda, Praha 1957.
- Gottwald, K.: Výbor z díla II., Praha 1971.
- Grospič, J., Chovanec, J., Vysokaj, J.: Košický vládní program – program budování lidově demokratického Československa, SPN, Praha 1977.
- Hanzlík, F.: Formování důstojnického sboru Československé armády v letech 1945–1948, kandidátská disertační práce, MU, Brno 1992.
- Hanzlík, F.: Bezpečnostní složky v boji o uchopení politické moci v českých zemích v letech 1945–1948, habilitační práce, MU, Brno 1997.
- Hanzlík, F.: Únor 1948 výsledek nerovného zápasu, Prewon, Praha 1997.
- Hanzlík, F., Pospíšil, J., Pospíšil, J.: Sluha dvou pánů, Lída, Vizovice 1999.
- Hanzlík, F., Pospíšil, J., Soumrak demokracie, Lída, Vizovice 2000.
- Bejček, E., Hanzlík, F.: Voják se srdcem bohéma, Lída, Vizovice 2002.
- Historie MV a SNB v základních datech, Praha 1978.
- Hejl, V.: Zpráva o organizovaném násilí, Univerzum, Praha 1990.
- Historie SNB v dokumentech, Naše vojsko, Praha 1985.
- Hora, O.: Svědectví o puči, díl. I. a II., Melantrich, Praha 1991.
- Janeček, O.: Se zbraní v ruce, Naše vojsko, Praha 1957.
- Josten, J.: Československo žaluje, Naše vojsko, Praha 1993.
- Kadlec, V.: Podivné konce našich prezidentů, Kruh 1991.
- Kaplan, K.: Československo v letech 1945–1948, SPN, Praha 1991.
- Kaplan, K.: Majetkové zdroje KSČ v letech 1945–1952, Ústav pro soudobé dějiny KSČ, Praha 1993.
- Kaplan, K.: Nekrvavá revoluce, Mladá fronta, Praha 1993.
- Kaplan, K.: Pět kapitol o únoru, Doplněk, Brno 1997.
- Kaplan, K.: Poslední rok prezidenta, Doplněk, Brno 1994.
- Kaplan, K.: Pravda o Československu 1945–1948, Panorama, Praha 1990.
- Kaplan, K.: StB o sobě, Úřad vyšetřování a dokumentace zločinů komunismu, Praha 2002.
- Ke vzniku a vývoji Československé lidové armády, Naše vojsko, Praha 1959.
- Klement Gottwald o úloze bezpečnostního aparátu, Naše vojsko, Praha 1974.

- Kol. autorů: Odboj a revoluce, Naše vojsko, Praha 1965.
- Kol. autorů: Vojenské dějiny Československa, díl V., Naše vojsko, Praha 1989.
- Komunistická strana Československa a Československá lidová armáda, HPS ČSLA, Praha 1981.
- Kroupa, V.: Sbor národní bezpečnosti 1945–1948, Naše vojsko, Praha 1977.
- Křen, J.: Do emigrace, Naše vojsko, Praha 1963.
- Křen, J.: V emigraci, Naše vojsko, Praha 1969.
- Křen, J.: Bílá místa v našich dějinách, Knihovna LN, Praha 1990.
- KSC o ozbrojených silách, Naše vojsko, Praha 1976.
- Kulka, E.: Židé v československé Svobodově armádě, Naše vojsko, Praha 1990.
- Laštovička, B.: V Londýně za války, SNPL, Praha 1961.
- Lipták, J.: Vítěznou cestou k Únoru (Československá armáda mezi květnem 1945 a únorem 1948), Praha 1977.
- Mencl, V. a kol.: Křižovatky 20. století, Naše vojsko, Praha 1990.
- Mlýnský, J.: Únor 1948 a akční výbory Národní fronty, Academia, Praha 1978.
- Moravec, F.: Špion jemuž nevěřili, Rozmluvy, Praha 1990.
- Národ se ubránil, 1939–1945, sborník prací historiků a pamětníků, Národní osvobození, Praha 1995.
- Navrátil, J. Domaňský, J.: Boj KSČ o lidovou armádu v etapě rozvíjení a přerůstání národně demokratické revoluce v revoluci socialistickou, Naše vojsko, Praha 1962.
- Ort. A.: Dr. Edvard Beneš – evropský politik. VŠE, Praha 1993.
- Prameny k dějinám III. odboje, díl I. – III., 1995.
- Proces s dr. J. Tisom – spomienky obžalobcu Antona Rašlu, obhajcu Ernesta Žabkayho, Tatrapress, 1990.
- Program prvé domácí vlády republiky, vlády Národní fronty Čechů a Slováků, Ministerstvo informací, Praha 1945.
- Přehled dějin KSČ, Praha 1978.
- Přehled dějin vojenské politiky KSČ, II. díl, VHÚ, Praha 1979.
- Radosta, Petr.: Protikomunistický odboj, EGEM 1993
- Ripka, H.: Únorová tragédie, Atlantis, Brno 1995.
- Sborník dokumentů ke vzniku a vývoji SNB 1945–1948, Praha 1974.
- Sborník vojenské akademie Brno, mimořádné číslo, roč. 1994.
- Smutný, J.: Svědectví prezidentova kancléře, Mladá fronta, Praha 1996.
- Snítíl, Vítězný únor a jeho mezinárodní význam, Svoboda, Praha 1987.
- Staněk, T.: Perzekuce 1945, Praha 1996.
- Stručný přehled dějin Sboru národní bezpečnosti, Praha 1981.
- Svoboda, L.: Cestami života I, Naše vojsko, Praha 1971.
- Svoboda, L.: Cestami života II, Naše vojsko, Praha 1992.
- Svoboda, L.: O nové lidové armádě, Praha 1945.
- Svoboda, L.: Výbor z projevů a článků I. 1942–1945, Praha 1970.
- Šíkl, V.: Předčasná vzpoura, Naše vojsko, Praha 1992.
- Šolc, J.: Ve službách prezidenta, Vyšehrad, Praha 1994.
- Švondr, M.: Důstojnický sbor Československé armády v letech 1945–

- 1949, diplomová práce, VPA KG, Bratislava 1972.
- Táborský, E.: Prezident Beneš mezi Západem a Východem, Mladá fronta, Praha 1993.
- Tigrid, P.: Kapesní průvodce inteligentní ženy po vlastním osudu, Praha 1990.
- Tigrid, P.: Politická emigrace v atomovém věku, Prostor, Praha 1990.
- Tři roky. Přehledy a dokumenty k Československé politice v letech 1945–1948, díl. I. a II., Melantrich, Praha 1991.
- Únor a československé ozbrojené síly, Praha 1973.
- Veselý, J.: Kronika únorových dnů, Praha 1958.
- Vondrášek, V.: Boj KSČ za prosazení Košického vládního programu při výstavbě československé armády (duben 1945–květen 1946), VPA KG, Bratislava 1979.
- Vondrášek, V.: Vojenská politika Komunistické strany Československa v letech 1945–1948, studijní materiál, VPA KG, Bratislava 1985.
- Vývoj sboru národní bezpečnosti a vojsk ministerstva vnitra v letech 1948–1960, FMNO, Praha 1978.
- Za svobodu Československa, díl I, Naše vojsko, Praha 1959.
- Za svobodu Československa, díl II, Naše vojsko, Praha 1961.
- Za svobodu Československa, díl III, Naše vojsko, Praha 1963.
- Žikeš, V.: Slovenské povstání bez mýtů a legend, Univerzum, Praha 1990.

Noviny a časopisy

OBDOBÍ 1945–1948

Čas
Nová mysl
Rudé právo
Svobodné Československo
Svobodné slovo
Tvorba

PO ROCE 1948

A revue, ročník 1968
A-revue, ročníky 1990–1991
Historická revue 1995
Historie a vojenství, ročníky 1956–1999, jednotlivá čísla
Lidová armáda, ročníky 1956–1989, jednotlivá čísla
Nová mysl, ročník 1968
Politologický časopis, ročník 1995–1999
Příspěvky k dějinám KSČ, ročníky 1963 a 1965
Vojenské rozhledy, ročníky 1994–1999

Seznam použitých zkratk

AMV – Archiv Ministerstva vnitra ČR
APS – Armádní poradní sbor
A ÚV KSČ – Archiv ústředního výboru KSČ
AV NF – Akční výbor Národní fronty
AV PNF – Akční výbor parlamentní Národní fronty
BO – Bezpečnostní oddíl
ČSČK – Československý červený kříž
ČSNS – Československá strana národněsocialistická
FS – Finanční stráž
HIS – Hlavní informační správa
HS OBZ – Hlavní správa vojenského obranného zpravodajství
HSVO – Hlavní správa výchovy a osvěty
HŠ – Hlavní štáb
HV – Hlavní velitel
KAV NF – Krajský Akční výbor Národní fronty
KSČ – Komunistická strana Československa
KSS – Komunistická strana Slovenska
KVNb – Komise pro vnitřní národní bezpečnost
KVP – Košický vládní program
MNO – Ministerstvo národní obrany
MNV – Místní národní výbor
MV – Ministerstvo vnitra
NB – Národní bezpečnost
NF – Národní fronta
N HŠ – Náčelník hlavního štábu
NKVD – Sovětské ministerstvo vnitra
NROS – Nejvyšší rada obrany státu
NSDAP – Nacionálně socialistická německá dělnická strana
NSS – Národně socialistická strana
NV – Národní výbor
OBZ – Vojenské obranné zpravodajství
ONV – Okresní národní výbor
OSK – Okresní správní komise
OS OBZ – Oblastní správy Vojenského obranného zpravodajství
O StB – Oblastní úřadovna Státní bezpečnosti
OV KSČ – Okresní výbor KSČ
OVVO – Orgány vnitřní a vnější ochrany
PK MNO – Politický kabinet ministra národní obrany
PNS – Prozatímní národní shromáždění
Po StB – Pobočka oblastní úřadovny Státní bezpečnosti
ROH – Revoluční odborové hnutí
RSHA – Hlavní říšský bezpečnostní úřad
SČM – Svaz české mládeže
SD – Sicherheitsdienst, bezpečnostní služba

SNA – Slovenský národný archív
SNB – Sbor národní bezpečnosti
SNP – Slovenské národní povstání
SNR – Slovenská národní rada
SS – Schutzstaffeln, ochranné oddíly NSDAP
StB – Státní bezpečnost
SÚA – Státní ústřední archiv
ÚAV – Ústřední akční výbor
ÚML – Ústav marxismu leninismu
ÚNS – Ústavodárné národní shromáždění
ÚP SNR – Úřad předsednictva Slovenské národní rady
ÚRO – Ústřední rada odborů
ÚS – Ústřední sekretariát
ÚV – Ústřední výbor
ÚVV – Ústřední výkonný výbor
VHA – Vojenský historický archiv
VKPR – Vojenská kancelář prezidenta republiky
VO – Vojenská oblast
VR – Vojenská rada při předsednictvu vlády
VÚA – Vojenský ústřední archiv
VŘSR – Velká říjnová socialistická revoluce
V VZS – Velitelství vojenské zpravodajské služby
ZFR – Zemské finanční ředitelství
ZNV – Zemský národní výbor
ZOB – Zemský odbor bezpečnosti
ZOP – Zpravodajská ochrana průmyslu
Z StB – Zemská úřadovna Státní bezpečnosti
ZV – Zemský velitel (velitelství)

Resumé

Publikace se zabývá působením jedné z vojenských tajných služeb – obranného zpravodajství – v letech 1945–1950. Vojenské obranné zpravodajství (OBZ) sehrálo důležitou úlohu v zápasu o politickou moc v poválečném Československu. Pod vedením Bedřicha Reicina se podílelo na ovládnutí bezpečnostních složek ministerstva vnitra i tajných služeb komunistickou stranou již v roce 1945. Výrazně přispělo k uchopení moci komunistickou stranou v únoru roku 1948 a k jejímu upevňování v následujícím období. V poslední etapě své činnosti se vojenské obranné zpravodajství podílelo na přípravách nezákonných procesů, především s vojenskými osobami. Mělo výrazný podíl i na provokacích, v jejichž důsledku byly v letech 1948–1951 stovky osob nezákonně odsouzeny a vězněny. Desítky z nich byly i popraveny.

V první části jsou podrobně analyzovány souvislosti vzniku vojenského obranného zpravodajství na počátku roku 1945 a okolnosti jmenování npor. Bedřicha Reicina na místo přednosty oddělení OBZ 1. čs. armádního sboru v SSSR. Pozornost je věnována působení vojenského obranného zpravodajství v průběhu války a do ukončení branné pohotovosti státu v prosinci 1945. V té době se v úzké spolupráci se sovětskými zpravodajskými službami podílelo OBZ na zatýkání stovek osob a na jejich odvězení do táborů v SSSR. OBZ také prověřovalo důstojníky a rotmistry, hlásící se do nové čs. armády. Nezanedbatelný je i podíl OBZ na ovládnutí ministerstva vnitra v roce 1945. Na podzim 1945 zahájilo obranné zpravodajství zpravodajskou ochranu podniků důležitých pro obranu státu, čímž se jeho působnost výrazně rozšířila i do civilního sektoru.

Další část publikace zahrnuje působení obranného zpravodajství od počátku roku 1946, kdy došlo k jeho rozsáhlé reorganizaci, až do února roku 1948. V této době se činnost OBZ značně rozšířila. Získalo výsadní postavení mezi všemi tajnými službami. Již v této době se podílelo na perzekuci důstojníků, převážně západního odboje. Svoji působnost orientovalo i na činnost v zahraničí, a to převážně na základě požadavků sovětských zpravodajských služeb. OBZ se dále podílelo na prohlubování vlivu KSČ, především v armádě. Sledovalo důstojníky propuštěné z ja-

kýchkoli důvodů z armády a připravovalo seznamy nepohodlných. Na podzim 1947 se podílelo na vyhrocení vnitropolitické situace ve státě svou účastí v tzv. mostecké špionážní aféře a ve spiknutí na Slovensku. V průběhu únorových událostí roku 1948 působil šéf OBZ plk. Bedřich Reicin v nejužším vedení KSČ a na základě jeho podkladů bylo propuštěno 25 generálů z armády ihned po převzetí moci komunisty.

Závěrečná část publikace je věnována působení vojenského obranného zpravodajství po únoru 1948 až do uvěznění Bedřicha Reicina v únoru roku 1951. V té době se obranné zpravodajství ještě pod vedením Bedřicha Reicina podílelo na realizaci prvních čistek v důstojnickém sboru armády. Po odchodu B. Reicina na funkci náměstka ministra národní obrany pro kádrovou práci nastoupil na jeho funkci plk. Josef Musil. OBZ je přímo podřízeno B. Reicinovi a podílí se na základě jeho „objednávky“ na perzekuci důstojníků, především západního odboje. V práci obranného zpravodajství byly běžně používány nezákonné metody vyšetřování. Jejich výsledkem jsou vynucené výpovědi vězňů a stovky odsouzených ve vykonstruovaných procesech. Soumrak obranného zpravodajství nastává nástupem JUDr. Alexeje Čepičky na místo ministra národní obrany v dubnu roku 1950. Na počátku roku 1951 je zatčen B. Reicin a poté další vedoucí činitelé OBZ a vyšetřovatelé. Tím končí éra činnosti obranného zpravodajství pod vedením Bedřicha Reicina, ne však nezákonné metody vyšetřování bezpečnostních složek. Následují další nezákonné procesy, tentokrát s komunistickými funkcionáři.

Publikace je doplněna mnohými dokumenty a fotografiemi, které rozšiřují poznání o působení vojenského obranného zpravodajství v analyzovaném období a také dokumentují zákulisí boje o politickou moc v Československu v poválečném období.

Résumé

The publication deals with the activities of one of the military secret services – defence intelligence service in 1945–1950. The military defence intelligence service (OBZ) played an important role in the struggle for political power in the post-war Czechoslovakia. Headed by Bedřich Reicin, it contributed to gaining control over the security branches of the Ministry of the Interior as well as over the secret services by the Communist Party as early as 1945. It considerably contributed to the seizure of power by the Communist Party in February 1948 and its strengthening in the subsequent period. In the last phase of its activity the military defence intelligence service participated in preparations of unlawful processes, particularly those with military persons. It significantly contributed to actions of provocation, resulting in unlawful conviction and imprisonment of hundreds of persons over the years 1948–1951. Tens of them were even executed.

The first part gives a detailed analysis of associations with a formation of the military defence intelligence service early in 1945 as well as of the circumstances of the appointment of Lieutenant Bedřich Reicin as head of the OBZ department of the first Czechoslovak military corps in the USSR. The attention is focused on the activities of the military defence intelligence service during the war and until the end of the state of emergency in December 1945. In that period of time, in close co-operation with the Soviet intelligence services, OBZ participated in arresting hundreds of persons and their forcible transportation to camps in the USSR. OBZ also screened officers and sergeants who enlisted in the new Czechoslovak military forces and significantly contributed to gaining control over the Ministry of the Interior in 1945. In autumn 1945 the defence intelligence service launched intelligence defence of factories essential for the defence of the state, thereby considerably extending its activities to the civil sector as well.

Another part of the publication deals with the activities of the military defence intelligence service from the beginning of 1946 when its extensive reorganization took place until February 1948. At that time the OBZ activities considerably increased. It gained

a privileged position among all the secret services. Already at this time it participated in the persecution of officers, mostly of those involved in the western resistance movement. It also directed its activities abroad, predominantly at the request of the Soviet intelligence services. Besides, OBZ also contributed to strengthening the influence of the Communist Party of Czechoslovakia (KSČ), especially in the military forces. It watched officers discharged from the military forces for any reasons, compiling lists of troublesome people. In autumn 1947 it participated in sharpening the situation on the domestic political scene through its participation in the so called 'Mostecká espionage affair' or in a conspiracy in Slovakia. During the February events in 1948 colonel Bedřich Reicin, the OBZ head, was one of the KSČ top leaders and on the basis of the materials prepared by him 25 generals were discharged from the military forces immediately after the seizure of power by the Communists.

The final part of the publication is devoted to the activities of the military defence intelligence service after the February 1948 until the arrest of Bedřich Reicin in February 1951. At that time the military defence intelligence service, still headed by Bedřich Reicin, participated in carrying out the first purges in the officer military corps. After Bedřich Reicin moved to take on the office of the deputy minister of national defence, his office was taken by colonel Josef Musil. OBZ became directly subordinate to Bedřich Reicin and participated in the persecution of officers to his „order“, mostly of those involved in the western resistance movement. The military defence intelligence service commonly used unlawful methods of investigation in their work, resulting in forced testimonies of the imprisoned and hundreds of the convicted in the staged processes. The decline of the defence intelligence service began in connection with the takeover of the office of the minister of national defence by Alexej Čepička in April 1950. Early in 1951 Bedřich Reicin was arrested and later on other OBZ leading officials and investigators. This was the end of the activities of the defence intelligence service under the leadership of Bedřich Reicin, but not of the unlawful investigation methods of the security branches. Further unlawful processes followed, this time with the Communist officials.

The publication is completed with a number of documents and

photographs, allowing to learn more about the activities of the military defence intelligence service in the period under examination and also documenting the backstage of the struggle for political power in Czechoslovakia in the post-war period.

Resumé

Die Veröffentlichung befasst sich mit der Wirkung der militärischen Geheimdienste – Verteidigungsnachrichtendienst – in den Jahren 1945–1950. Der militärische Verteidigungsnachrichtendienst (OBZ) spielte eine bedeutende Rolle im Kampf um die politische Macht in der Tschechoslowakei der Nachkriegsjahre. Unter der Führung von Bedřich Reicin war er an der Beherrschung der Sicherheitsdienste des Innenministeriums sowie der Geheimdienste durch die kommunistische Partei schon im Jahre 1945 beteiligt. Er trug stark zur Machtübernahme der kommunistischen Partei im Februar des Jahres 1948 sowie zu ihrer Machtfestigung in der folgenden Zeitspanne bei. In der letzten Etappe seiner Tätigkeit nahm der militärische Verteidigungsnachrichtendienst an der Vorbereitung der gesetzwidrigen Prozesse besonders gegen Militärpersonen teil. Er hat maßgeblich an den Provokationen teilgenommen, in deren Folge in den Jahren 1948–1951 Hunderte von Personen gesetzwidrig verurteilt und inhaftiert waren. Dutzende von ihnen wurden auch hingerichtet.

Im ersten Teil werden im Einzelnen die Zusammenhänge der Entstehung des militärischen Verteidigungsnachrichtendienstes Anfang 1945 sowie die Umstände der Ernennung von Oberleutnant Bedřich Reicin zum Hauptabteilungsleiter im OBZ im Rahmen des 1. tschechoslowakischen Armeecorps in der UdSSR analysiert. Das Hauptaugenmerk wird der Tätigkeit des militärischen Verteidigungsnachrichtendienstes im Laufe des Krieges und bis Ende der Wehrbereitschaft des Staates im Dezember 1945 gewidmet. In dieser Zeit war der OBZ in engster Zusammenarbeit mit den sowjetischen Nachrichtendiensten an der Verhaftung und Verschleppung von Hunderten von Personen in Lager in der UdSSR beteiligt. Der OBZ prüfte auch die Offiziere und Rittmeister, die sich in die neue tschechoslowakische Armee gemeldet haben. Nicht zu vernachlässigen ist auch der Anteil des OBZ an der Beherrschung des Innenministeriums im Jahre 1945. Im Herbst 1945 übernahm der Verteidigungsnachrichtendienst die nachrichten-dienstliche Überwachung der für die Verteidi-

gung des Staates wichtigen Unternehmen, womit er seinen Wirkungskreis auch tief in den zivilen Sektor erweiterte.

Der weitere Teil der Veröffentlichung befasst sich mit der Wirkung des Verteidigungsnachrichtendienstes seit Anfang 1946 bis zum Februar 1948, der Zeitspanne einer umfangreichen Reorganisation. In dieser Zeit wurde die Tätigkeit des OBZ immer breiter gestaltet. Er hatte eine ausschließliche Stellung unter allen Geheimdiensten eingenommen. Schon zu dieser Zeit war er an der Persekution von Offizieren beteiligt, überwiegend vom westlichen Widerstand. Er richtete nun seine Aktivitäten auch ins Ausland und zwar meistens entsprechend den Forderungen sowjetischer Nachrichtendienste. Der OBZ nahm auch weiter an der Vertiefung des Einflusses der KPTsch teil, insbesondere in der Armee. Er überwachte Offiziere, die aus verschiedensten Gründen aus der Armee entlassen wurden und stellte Verzeichnisse von unbequemen Personen zusammen. Im Herbst 1947 war er mitbeteiligt an der Zuspitzung der innenpolitischen Situation im Staate durch seinen Einsatz bei der sog. Spionageaffäre von Most sowie an der Verschwörung in der Slowakei. Im Verlauf der Februar-Ereignisse des Jahres 1948 wirkte der OBZ-Chef, Oberst Bedřich Reicin in der engsten Führung der KPTsch und aufgrund seiner Hinweise wurden 25 Generäle sofort nach der kommunistischen Machtübernahme aus der Armee entlassen.

Der abschließende Teil der Veröffentlichung wird der Wirkung des militärischen Verteidigungsnachrichtendienstes nach dem Februar 1948 bis zur Verhaftung von Bedřich Reicin im Februar 1951 gewidmet. In dieser Zeit war der militärische Verteidigungsnachrichtendienst noch unter der Führung von Bedřich Reicin an der Verwirklichung der ersten Säuberungen im Offizierscorps der Armee beteiligt. Nachdem B. Reicin die Funktion des stellvertretenden Ministers der Volksverteidigung für Kaderfragen übernahm, wurde seine Stelle vom Oberst Josef Musil besetzt. Der OBZ wird unmittelbar dem Kompetenzbereich von B. Reicin untergeordnet und nimmt aufgrund seiner „Bestellung“ an der Persekution von Offizieren insbesondere des westlichen Widerstandes teil. In der Tätigkeit des militärischen Verteidigungsnachrichtendienstes wurden völlig geläufig gesetzwidrige Untersuchungsmethoden benutzt. Ihr Ergebnis

waren erzwungene Aussagen von Inhaftierten und Hunderten Verurteilten in den künstlich hochkonstruierten Prozessen. Die Dämmerung der militärischen Verteidigungsnachrichtendienstes begann mit dem Amtsantritt von J.U.D. Alexej Čepička als Minister für Volksverteidigung im April 1950. Zu Anfang des Jahres 1951 wird B. Reicin und danach weitere leitende OBZ-Funktionäre sowie Ermittler verhaftet. Hiermit geht die Tätigkeitsära des militärischen Verteidigungsnachrichtendienstes unter der Leitung von Bedřich Reicin zu Ende, allerdings nicht die gesetzwidrigen Untersuchungsmethoden der Sicherheitsdienste. Es folgen weitere gesetzwidrige Prozesse diesmal gegen kommunistische Funktionäre.

Die Veröffentlichung wird mit zahlreichen Dokumenten und Fotografien ergänzt, die den Kenntnisstand über die Wirkung des militärischen Verteidigungsnachrichtendienstes während der analysierten Zeitspanne erweitern und den Hintergrund des Kampfes um die politische Macht in der Tschechoslowakei der Nachkriegsjahre dokumentieren.

Npor. B. Reicin s gen. L. Svobodou při vztyčování státní vlajky na Dukle.
Fotoarchiv VÚA Praha.

Mjr. JUDr. Jaroslav Procházka (první zleva) a npor. B. Reicin (druhý zleva) se skupinou důstojníků v průběhu bojů o Dukelský průsmyk.
Fotoarchiv VÚA Praha.

Zleva mjr. JUDr. Jaroslav Procházka, mjr. Kambulov a npor. B. Reicin.
Fotoarchiv VÚA Praha.

Npor. B. Reicin, gen. L. Svoboda a mjr. JUDr. J. Procházka na Dukle.
Fotoarchiv VÚA Praha.

Vládní delegace na Dukle. Uprostřed gen. A. Hasal, vlevo P. Drtina,
 vpravo vládní delegát Němec v doprovodu mjr. Kambulova (první zleva)
 a mjr. JUDr. J. Procházky (první zprava).

Velitel osvobozenéckého
území gen. Antonín Hasal.
Fotoarchiv VÚA Praha.

Npor. B. Reicin (druhý zleva) na Podkarpatské Rusi. *Fotoarchiv VÚA Praha.*

Bedřich Reicin a mjr. Kambulov (vlevo), styčný důstojník NKVD.
Fotoarchiv VÚA Praha.

Por. Karel Vaš na Dukle. *Fotoarchiv VÚA Praha.*

Klíčovými osobami se pro KSČ stali ministr vnitra komunista Václav Nosek a „nestraník“ gen. Ludvík Švoboda, ministr národní obrany.

Fotoarchiv Muzea Policie ČR Praha.

Náčelníkem 2. oddělení HŠ MNO se na doporučení B. Reicina stal plk. Karel Hanus.

Fotoarchiv VÚA Praha.

První kroky prezidenta E. Beneše v doprovodu předsedy vlády Z. Fierlingera na Pražském hradě po návratu do Prahy v květnu 1945.
Fotoarchiv VÚA Praha.

Náčelník oblastní správy
OBZ 4. vojenské oblasti
(Slovensko)
pplk. Pavol Marcelly.
Fotoarchiv VÚA Praha.

Antonín Sameš,
do podzimu 1945
prozatímní hlavní velitel SNB.
Fotoarchiv VÚA Praha.

Pplk. Oldřich Kryštof
vystřídal ve funkci
hlavního velitele SNB
na podzim 1945
plk. Antonína Sameše.
Fotoarchiv VÚA Praha.

Šéfem skupiny bezpečnostní,
která na MV koordinovala
působení všech složek, se stal
plk. gšt. František Janda.
Fotoarchiv VÚA Praha.

Jednou z klíčových osob
se pro KSČ stal
v období února 1948
Josef Pavel.
*Fotoarchiv
Muzea Policie ČR Praha.*

Prohlášení ministra národní obrany gen. L. Svobody o věrnosti armády lidu
a myšlenk socialismu na schůzi Ústředního akčního výboru Národní fronty
dne 23. února 1948. *Fotoarchiv VÚA Praha.*

Generální tajemník KSČ
R. Slánský, který
z ústředního sekretariátu řídil
v únoru 1948
všechny akce strany, v rozhovoru
s ministrem národní obrany
gen. L. Svobodou.
Fotoarchiv VÚA Praha.

K. Gottwald při přehlídce útvarů SNB v průběhu únorových dnů roku 1948.
Fotoarchiv VÚA Praha.

Novým ministrem
národní obrany se stal
v dubnu 1950
JUDr. Alexej Čepička.
Fotoarchiv VÚA Praha.

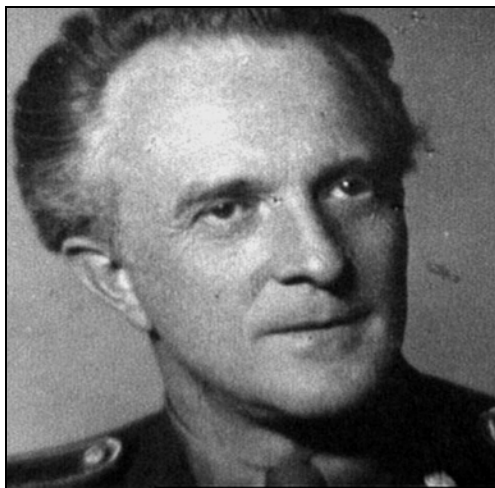

R. Slánský řídil spolu
s B. Reicinem po únoru 1948
kádrovou práci v armádě.
Fotoarchiv VÚA Praha.

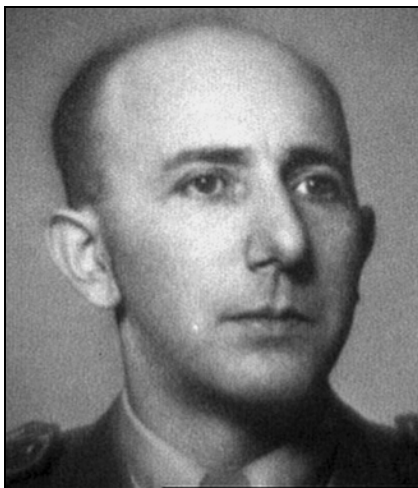
Významnou úlohu ve prospěch KSČ
sehrál v letech 1945–1948
náčelník Hlavní správy výchovy
a osvěty gen. JUDr. J. Procházka.
Fotogalerie VÚA Praha.

Ministr národní obrany gen. A. Čepička při podpisu nové vojenské přísahy,
vlevo prezident K. Gottwald. *Fotoarchiv VÚA.*

Plk. JUDr. Jan Vaněk,
před únorem 1948 právník 5. odd. HŠ MNO.

Pplk. JUDr. František Suchomel,
před únorem 1948 právník 5. odd.
HŠ MNO.

Pplk. JUDr. Karel Vaš, do konce roku 1946 přednosta oddělení na HŠ OBZ, později působil ve vojenské justici.

Pplk. JUDr. Juraj Vieska, nechvalně známý prokurátor Státního soudu.

Plk. Ludvík Klen, po únoru 1948
přednosta 2. odd. HŠ MNO
(zpravodajského).

Plk. Bohumil Nyč, po únoru 1948 šéf
prověřovací skupiny na Hlavní kádrové
správě MNO.

Pplk. Jarmil Přecechtěl, příslušník 5. odd.
HŠ MNO.

Plk. Richard Myslík, přednosta
pátrací skupiny na 5. odd. HŠ MNO.

Kpt. Miroslav Pich-Tůma,
styčný důstojník StB u OBZ.

Karel Šváb – vedoucí
evidenčního odboru
Ústředního sekretariátu KSČ,
1950–1951 náměstek
ministra národní bezpečnosti.
*Převzato: Kabinet dokumentace
a historie vězeňské služby ČR.*

Přílohy – seznam dokumentů

Dohoda o poměru mezi československou správou a sovětským vrchním velitelem po vstupu sovětských vojsk na československé území (8. května 1944)	279
Obranný zpravodajský rozkaz č. 1 ze dne 8. ledna 1945	281
Směrnice pro obranné zpravodajství 1. čs. sboru v SSSR ze dne 13. 1. 1945	282
Obranný zpravodajský rozkaz č. 2 ze dne 13. ledna 1945	283
Obranný zpravodajský rozkaz č. 4 ze dne 4. 2. 1945	285
Příspěvky do sborového rozkazu ze dne 26. 3. 1945, VÚA, fond 1. čs. arm. sbor v SSSR, inv. č. 692, kart. 66	287
Stížnost slovenských důstojníků na jednání příslušníků OBZ (Úradný záznam), VÚA, Stát. taj. v MNO, č. j. 100045/45	288
Odpověď náčelníka Hlavní správy OBZ na stížnost slovenských důstojníků, VÚA, Stát. taj. v MNO, č. j. 100049/45	290
Upozornění Zemské úřadovny StB na žádosti OBZ o vyhotovení seznamu cizinců, AMV, fond 302–538–6/11	291
Formulář ministerstva vnitra na zpracování seznamů emigrantů z území SSSR ze dne 4. července 1946, AMV, fond 310–25–5	292
Směrnice pro práci obranného zpravodajství ze dne 16. června 1945	293

Rozdělení zpravodajské činnosti mezi 2. oddělení hlavního štábu MNO a OBZ ze dne 8. září 1945, AMV, fond 310–24–5	300
Osnova vládního zákona o zřízení zvláštních orgánů vojenského zpravodajství čs. branné moci, AMV, fond 302–540–7	302
Organizace činnosti OBZ oblastí	303
Část Směrnice pro činnost Obranného zpravodajství z ledna 1946	309
Část seznamu pracovníků HS OBZ z roku 1946, AMV, fond 302–540–2	315
Námítky ministra spravedlnosti P. Drtiny proti povýšení některých důstojníků ze dne 9. ledna 1947, VÚA, PK MNO, č. j. 10183/47	316
Dopis ministra národní obrany Národní frontě ze dne 7. května 1947, SÚA, A ÚV KSČ, fond 100/24 – sv. 56, a. j. 903	319
Prozatímní organizační řád StB	320
Nařízení přednosta 5. oddělení pplk. pěch. B. Reicina k zabránění nesprávným zákrokům příslušníků OBZ vůči civilním osobám	328
Dohoda o zpravodajské ochraně průmyslu	330
Zpráva informátora pro Klementa Gottwalda o situaci v ustanovování generálů na významná místa v armádě	332
Stížnost ministerstva vnitra na postup orgánů OBZ při provádění zpravodajské ochrany průmyslu ze dne 4. listopadu 1947, AMV, fond 302–539–9	333
Z hlášení J. Vodičky vedení KSČ o pozicích KSČ v SNB.	335
Plán k rozvinutí podzimního nástupu strany na pracovním úseku odboru pro evidenci, SÚA, A ÚV KSČ, fond 100/1, sv. 200, a. j. 1292	336

Návrh směrnic pro vedení státně nespolehlivých osob	339
Zprávy informátora pro předsedu vlády K. Gottwalda z počátku roku 1948, SÚA, A ÚV KSČ, fond 100/24 – sv. 39, a. j. 827	340
Seznam generálů propuštěných z armády okamžitě po převzetí moci komunistickou stranou	342
Seznam sledovaných generálů a důstojníků, AMV, fond 302–289–3	343
Seznam důstojníků propuštěných z VŠV	346
Zpráva informátora o sledování gen. A. Lišky	348
Část výpovědi plk. Richarda Mysíka po zatčení gen. B. Reicina – vyjádření k případům emigrace gen. A. Hasala a gen. M. Ferjenčíka	349
Zpravodajský rozkaz č. 3 ze dne 27. dubna 1948	351
Zpráva o šetření proti některým příslušníkům HIS	354
Informace mjr. Václava Vaňka	356

DOHODA O POMĚRU MEZI ČESKOSLOVENSKOU
SPRÁVOU A SOVĚTSKÝM VRCHNÍM VELITELEM
PO VSTUPU SOVĚTSKÝCH VOJSK
NA ČESKOSLOVENSKÉ ÚZEMÍ (8. KVĚTNA 1944)

VLÁDA REPUBLIKY ČESKOSLOVENSKÉ A VLÁDA
SVAZU SOVĚTSKÝCH SOCIALISTICKÝCH REPUBLIK

přejíce si, aby poměr mezi sovětským vrchním velitelem a československou správou na území republiky Československé po vstupu sovětských vojsk na československé území byl upraven v duchu přátelství a spojení mezi oběma zeměmi, dohodly se na tomto:

Článek 1

Jakmile sovětská (spojenecká) vojska vstoupí v důsledku válečných operací na československé území, nejvyšší moc a odpovědnost ve všech věcech, vztahujících se na vedení války, bude připadat v pásmu válečných operací po dobu potřebnou k provádění těchto operací vrchnímu veliteli sovětských (spojeneckých) vojsk.

Článek 2

Bude jmenován československý vládní delegát pro osvobozené území, jehož úkolem bude:

- a) uspořádat a vést podle československých zákonů správu na území zbaveném nepřítele;
- b) znovu tam zřídit československou brannou moc;
- c) zajistit účinnou součinnost československé správy se sovětským (spojeneckým) vrchním velitelem a zejména dávat místním úřadům příslušné příkazy na základě potřeb a přání sovětského (spojeneckého) vrchního velitele.

Článek 3

Československého vojska, které bude při vstupu sovětských (spojeneckých) armád na československém území v jejich svazku, bude ihned použito na československém území.

Článek 4

Na zajištění styku mezi sovětským (spojeneckým) vrchním velitelem a československým vládním delegátem bude u sovětského (spojeneckého) vrchního velitele ustanovena československá vojenská misie.

Článek 5

V pásmech pod vrchní mocí sovětského (spojeneckého) vrchního velitele budou československé vládní orgány v osvobozeném území ve styku se sovětským (spojeneckým) vrchním velitelem skrze československého vládního delegáta.

Článek 6

Jakmile některá část osvobozeného území přestane být pásmem vlastních válečných operací, československá vláda tam převezme plný výkon veřejné moci a bude poskytovat sovětskému (spojeneckému) vrchnímu veliteli všestrannou spolupráci a pomoc skrze své civilní a vojenské orgány.

Článek 7

Všechny osoby, patřící k sovětským (spojeneckým) vojskům na československém území, budou podléhat jurisdikci sovětského (spojeneckého) vrchního velitele. Všechny osoby, patřící k československé branné moci, budou podléhat československé jurisdikci. Této jurisdikci podléhá rovněž civilní obyvatelstvo na československém území, a to i tehdy, jde-li o trestné činy, spáchané proti sovětským (spojeneckým) vojskům, leda že byly spáchány v pásmu válečných operací. Tu spadají pod jurisdikci sovětského (spojeneckého) vrchního velitele. V sporných případech bude věc řešena vzájemnou dohodou mezi sovětským (spojeneckým) vrchním velitelem a československým vládním delegátem.

Článek 8

O věcech finančních, souvisejících se vstupem sovětských (spojeneckých) vojsk na československé území, bude ujednána zvláštní dohoda.

Článek 9

Tato dohoda vstupuje v platnost ihned po podepsání. Byla sepsána ve dvou vyhotoveních, každé v československém a ruském jazyce. Obě znění mají stejnou platnost.

V Londýně 8. května 1944

Z plné moci
vlády republiky Československé
úřadující ministr zahraničních věcí
státní ministr

dr. Hubert Ripka, v. r.

Z plné moci
vlády Svazu SSR,
mimořádný zplnomoc.
velysl. SSSR u ČSR

V. Lebeděv, v. r.

Převzato: Beneš, E.: Šest let exilu a druhé světové války, Praha 1946, s. 483–484.

OBRANNÝ ZPRAVODAJSKÝ ROZKAZ č. 1.
SV, 8. ledna 1945.

Čl. 1
zřízení Rozkazem velitele sboru byla obranná zpravodajská činnost oddělena od Oddělení OBZ - od zprav. činnosti bojové. Při štábu sboru bylo zřízeno oddělení obranného zpravodajství /OBZ/.

Rozdělení zpravodajské činnosti provedte i v 1. a 3. čs. brigádě a v čs. náhradním pluku. Velitel sboru nařídil, aby v těchto jednotkách byla zřízena oddělení OBZ. V dalších jednotkách sboru budou oddělení OBZ zřizována postupně.

Čl. 2
Komise pro
prověření důstoj-
níků - zřízení Rozkazem velitele sboru byla zřízena „Prověřovací komise“ pro prověřování důstojníků, presentovaných v 1. čs. sboru. Předsedou komise je škpt. Chylia Pavel /náhr. pluk stálými členy ppor. Salgovič Viliam / štábní rota sboru / a ppor. Ivanič Michal /náhradní pluk/. Zástupci hodnosti pro jednotlivá zasedání komise budou určeni později. Velitel sboru vysílá k zasedání „prověřovací komise“ svého zástupce.

Úkolem komise je:

1. Prověřovat minulost důstojníka československé a býv. slovenské armády, rotmistry, gážisty četnictva a fin. služby s hlediska jejich státní a národní spolehlivosti.

2. Podávat své závěry a návrhy veliteli 1. čs. sboru.

3. Předat projednávaný materiál k dalšímu řízení Slovenské národní radě, pokud se tento materiál týká důstojníků, kteří žili na území Slovenska.

Základem jednání komise je „dotazník pro důstojníky a rotmistry“, který do 15. ledna 1945 vyplní a prostřednictvím svého velitele odešle oddělení OBZ sboru každý důstojník, rotmistr a gážista četnictva a finanční služby bez rozdílu hodností, presentovaný v 1. čs. sboru od 1. listopadu 1944, a k němu přiložený životopis.

„Prověřovací komise“ je povinna každého prověřovaného důstojníka a gážistu před vyslovením negativního závěru a návrhu osobně vyslechnouti a provést o tom zápis. Představitel velitele sboru má právo klást otázky, na které musí být prověřovaným dána vyčerpávající odpověď.

Přednosta oddělení OBZ:
npor. Reicin B.

Náčelník štábu sboru:
mjr. Lomský Boh.

Dostane: Vel. 1. a 3. čs. brigády, vel. tank. brig., vel. náhr. pluku, vel. 5. děl. pluku, sbor. spoj. praporu, sbor. žen. praporu, náč. 4. oddělení, přednosta přijímací komise u odv. komise 1. a 2., vel. štábní roty, vel. týlu, vel. pom. roty.

VÚA, fond SSSR IV, 1. čs. arm. sbor v SSSR, inv. č. 692, kart. 66

oddělení OBZ

Čj. 585 taj. zprav. 45. Div.

Věc: směrnice pro obranné zpravodajství 1. čs. sboru v SSSR.**Úkoly obranného zpravodajství:**

- 1./ Znemožnit nepřátelskou agenturu v našich jednotkách. Znemožnit nepříteli propašovat do našich řad svoje agenty a špiony. Nutno proto z našich jednotek odstranit Maďary a Němce, poněvadž tito mohou nejpravděpodobněji sloužit jako základna pro nepřátelskou agenturu.
- 2./ Znemožnit nepříteli provádět jakoukoliv cestou a formou agitaci mezi našimi příslušníky. Němci a Maďaři, kteří mohou proniknout do našich řad, mohou sloužit této nepřátelské agitaci jako úrodná půda.
- 3./ Kontrola provádění poučení a zachovávání vojenského tajemství v ústním a písemném styku. Censurování odesílaných dopisů nutno provádět kontrolu vší odesílané pošty.
- 4./ Sledování osob, které v jakékoliv formě projevují svoje protidemokratické smýšlení. Sledování osob,-odpůrců přátelského poměru mezi ČSR a SSSR.
- 5./ Provádění doplňujících výledek osob, přicházejících ze zajateckých táborů, nebo dobrovolně vstoupivších do čs. armády.
- 6./ Zřízení uvnitř každého útvaru sítě pomocníků, informující zpravodajské důstojníky.
- 7./ Stálé sledování nálady, morálního stavu a jednoty příslušníků a podávání hlášení o tomto v periodických měsíčních hlášeních.
- 8./ Sběrání dokumentů zpravodajského rázu a jejich odeslání na oddělení OBZ štábu sboru.
- 9./ Zajišťování bezpečnosti a ochrany vlastních jednotek a štábů proti nepřátelskému průzkumu, výpadům a případně ozbrojeným bandám.
- 10./ Sběrání a ničení nepřátelských tiskovin.
- 11./ Prověřování prostoru vlastních bojových a týlových jednotek.
- 12./ Pátrání a sbírání zbraní u občanských osob.
- 13./ Vyšetřování a evidence trestných činů.
- 14./ Evidence a pátrání po zbězích.
- 15./ Pomoc a spolupráce s místními Národními výbory.
- 16./ Pátrání po domácích vinnících, kolaborantech a zločincích.

Přednosta oddělení OBZ.

npor. Reicin B. v. r.

Náčelník štábu:

mjr. Lomský Boh. v. r.

Dostane: 1., 2., 3., tanková brigáda, let. div., náhr. pluk, 5. děl. pluk, 1. žen. prapor, 1. spoj. prapor, štáb. rota, přijímací komise č. 1., č. 2., vel. týlu, vel. důst. školy, int. park, auto park, zbroj. park, pom. rota.

VÚA, fond SSSR IV, 1. čs. arm. sbor v SSSR, inv. č. 692, kart. 66

OBHRANNÝ ZPRAVODAJSKÝ ROZKAZ Č. 2.

S. V., 13. januára 1945.

Článok 1. Bolo zistené, že pri odvodoch a prezentácii, najmä v okrese Sevljuš, nebolo dbané na ustanovenia čs. vládneho delegáta pre osvobodené územie, o tom, že mobilizácia sa vzťahuje na čs. štátnych občanov českej, slovenskej a z čs. karpatoúkrajinskej národnosti. Pri odvodoch a prezentácii bol prijatý značný počet cudzích živlov, zvlášť Maďarov a Nemcov, ktorí falošným udávaním ukrajinskej národnosti hladali v čs. armáde útočisko pred spravodlivým trestom, alebo sa vyhnuť registrácii sovietskych orgánov pre verejnú nútenú prácu. Ďalej bolo zistené, že medzi týmito osobami sú i príslušníci maďarských teroristických organizácií „Szabadszapates a Nyilaszekereszt“ /šípové kríže/ a i., arizátori a účastníci maďarských akcií proti ČSR. Ba dokonca podobné živly boli niektorými veliteľmi poslané do dôstojníckych škôl. Jednotlivo vyskytujú sa v jednotkách aj Nemci. Tieto živly sú nepriateľmi našich národov a ich prítomnosť v našej armáde je nežiaduca. Provinené osoby nesmia ujisť trestu.

Proto nariadujem:

Oddeleniam OBZ a Náhradného pluku, zpravodajským dôstojníkom plukov, práporov a oddielov znovu preveriť dôstojníkov a rotmistrov, poddôstojníkov a vojinov a tých u ktorých bude zistené, že sú maďarskej alebo nemeckej národnosti ihneď odoslať na oddelenie OBZ sboru eskortou. Osoby o ktorých bolo zistené, že sa dopustili tretného činu proti záujmom národov ČSR, vyšetriť a s príslušným materiálom dodať na oddelenie OBZ pre poľného prokurátora. Toto sa vsťahuje na predákov a aktívnych účastníkov protištátnej činnosti organizácie Hlinkovej gardy /HG/, Hlinkovej ľudovej strany /HSLS/ a kolaborantov a zrádcov na Slovensku.

Veliteľov všetkých stupňov, od vel. čiat vyššie, činím zodpovednými za prevedenie tohoto opatrenia najneskoršie do 1. februára 1945.

Prídomom prijímacích komisii: Prísne dodržiavať ustanovenia čs. vládneho delegáta pro oslobodené územie, preverovanie prevádzkať dokladne, aby sa podobné ziavy nevyskytovaly.

Veliteľ Náhradného pluku zriadi v rajone NP internačný tábor pre tieto osoby, pre ktorých trestné činy nie je kompetentný poľný súd, ale ľudový súd.

Článok 2.
fašistických
Vodcovia HG
HSLS - zis-
tenie.

V niekoľkých obciach bolo zistené, že bývali velitelia a vodcovia hlinkových gard a organizácii Hlinkovej slovenskej ľudovej strany /HSLS/ agitovali proti dobrovoľnému vstupu do čs. armády, proti dodávkam pre a Červenú armádu a podobne. V záujme zaistenia bezpečnosti 1. čs. sboru a v záujme spravodlivého potrestania zrádcov a kolaborantev nariadujem, aby oddelenie OBZ brigád a Náhradného pluku a zprav. dôstojníci ostatných útvarov pomocou svojich orgánov a za spolupráce a miestnymi Národnými

vybormi urobili v ubytovacom priestore sboru súpis všetkých fašistyských vodcov a aktívnych účastníkov akcií a činov proti ČSR, proti vlastencom a ich organizáciám a proti našim spojencom. V súpise podajte nielen meno a bydlisko, ale i konkrétny čin. V poznámke uveďte, kde sa jmenovaný zdržuje. Súpis predložte do 25. januára 1945, v tomto pokračujte i po presunoch.

Náčelník štábu sboru:
mjr. Lomský Boh. v. r.

Velitel 1. čs. sboru v SSSR:
brig. gen. Svoboda Ludvík v. r.

Náčelník oddelenia OBZ:
npor. Reicin B.

Dostane: Velitel 1. a 3. brigády, let. divízie, Národného pluku, 5. del. pluku, žen. prápor 1., spoj. prápor 1., štábnej roty, prijímacia komisia 1 a 2, vel. týlu, vel. dót. školy, prednosta 4. oddelenia, vel. int. parku, vel. aut. parku, vel. zbroj. parku. vel. pom. roty.

VÚA, fond SSSR IV, 1. čs. arm. sbor v SSSR, inv. č. 692, kart. 66

čj. 718/taj. zprav. 45. DIV.

Obranný zpravodajský rozkaz č. 4.

Čl. 1. Všechny jednotky zřídí do 15. II. 1945 seznam všech svých příslušníků, kteří do dnešního dne zběhli od své jednotky. Ve seznamech uvádějte tyto údaje: hodnost, jméno a příjmení otcovo, rok narození, místo narození s uvedením okresu, národnost, místo odkud zběhl, pravděpodobné místo kam zběhl. Seznam vyhotovte ve dvou exemplářích. Originál tohoto zašlete 15. II. 1945 na oddělení OBZ štábu sboru. Kopie si ponechají jednotky, jako evidenci pro sebe a zaznamenávají si v nich každý nový případ zběhnutí.

O každém příštím případě zběhnutí zašlete zašlete po 36 hodinách hlášení OBZ štábu sboru s přesně vyhotoveným výkazem o zběhu. Vzor výkazu o zběhu je v příloze. Při případném dopadení nebo návratu zběha pošlete bez prodlení hlášení na OBZ štábu sboru.

Při každém případě zběhnutí podávejte na pachatele trestní oznámení přímo polnímu prokurátoru.

Čl. 2. Zjišťuje neustále případy sebepoškození. O zjištěných případech podávejte ihned hlášení na oddělení OBZ štábu sboru. Na pachatele podávejte trestní oznámení přímo polnímu prokurátoru.

Čl. 3. Zakazují odebírat cennosti, peníze nebo jakékoliv předměty kromě dokumentu osobám, ať se jedná o vojenské nebo občanské osoby. Zadrženým osobám - Nezákonné odebírání cenností, peněz nebo jakýchkoliv předmětů zadržených osob, bude kvalifikováno jako plnění a podle toho co nej přísněji potrestáno.

Čl. 4. Bylo zjištěno, že v posledních dnech bylo příslušníky 1. čs. sboru spácháno několik případů zločinů plnění.

Jsmé armádou osvobozující a ne obsazující. Nařizují, aby v případech plnění bylo co nej přísněji zakročováno, aby pachatelé byli ihned dodáni do trestaneckého oddílu, degradováni a podáno na ně trestní oznámení. Kdo bude při plnění přistižen budiž na místě zastřelen.

Čl. 5. Přednostové oddělení OBZ 1., 2., 3., tank. brigád. Náhradního pluku a týlu sboru, zprav. důst. OBZ děl. pluku 5. a velitelé spoj. praporu 1., žen. prap. 1., silničního praporu, podávají vždy 5. každého měsíce

zpravodajské hlášení za uplynulý měsíc na oddělení OBZ štábu sboru.
Vzor zprav. hlášení přikládám v příloze.

Přednosta oddělení OBZ:
npor. Reicin B.

Velitel sboru:
brig. gen. Svoboda L.

Za správnost opisu: Přednosta oddělení OBZ 3. brig.
ppor. Božuk Ivan.

VÚA, fond SSSR IV, 1. čs. arm. sbor v SSSR, inv. č. 692, kart. 66

1.čs.sbor v SSSR
oddělení OBZ

SV,26.3.1945.

Čj 4334/taj.zprav.TR.45
Věc : mužstvo k TR přemístění.

Podle rozdělovníku.

Příspěvek do sborového rozkazu:

Dnem 26.3.1945 přemístují od Náhradního pluku k Trestní rotě:
voj. D u r k a j Michal, který protisovětským výrokem proneseným
před velkým počtem vojáků, se pokusil k
přátelský poměr mezi ČSR a SSSR;
čet. K o z l í k Štefan, pro pronesené protizidovské a fašistické
výroky;
voj. L e h o t s k ý Ludevít, který se svévolně vzdálil od své
rotky.

Přednosta oddělení OBZ
kpt.Reicin B.

Náčelník štábu
mjr.Lomský B.

Dostane : 4.odd.sboru,NP,OBZ 1.brig.pro TR,kopie založena.

Vojenský historický archiv
kopie materiálu
číslo

1.čs.sbor v SSSR
oddělení OBZ

SV,26.3.1945.

Trestní rota přes OBZ 1.brigád

Odesílám k všem do Trestní roty:

čet. K o z l í k Štefan, pro protizidovské a fašistické výroky,
voj. D u r k a j Michal, pro štvání proti SSSR,
voj. L e h o t s k ý Ludevít, pro svévolné vzdálení.

APH 5
NP

Přednosta oddělení OBZ
kpt.Reicin B.

Vojenský historický archiv
kopie materiálu
číslo

Ú r a d n ý z á z n a m :

Dňa 30. apríla 1945, ako aktívny dôstojník prihlásil som sa u prijímacej komisie 1. inštalácie v Turč. Sv. Martine cieľom prijatia do CSA. Po vyplnení prihlášky a po vypočutí komisiou som bol odoslaný na OBZ 1. čs. armádného sboru cieľom ďalšieho vylúchu.

Dňa 1. mája 1945 som bol privedený na SV. OBZ v Žiline i s viacerými príslušníkmi armády /dôstojníci, rotmajstri a mužstvo. Do Žiliny sme prišli asi o 21.30 hod., kde nás prevzal istý štábný rotmajster, meno ktorého neviem a hneď nás nechal zatvoriť do pivnice, kde nebolo ani slamy, ani dosky na sedenie. V tejto miestnosti, ktorá mala rozmery 5x4 bolo nás zatvorených asi 60 osôb, takže ťažko bolo človekovi si i sadnúť na betón, nie ešte i spať.

Hneď ráno nás volali po jednom k vylúchu do kancelárie. Pod dôstojníkov a mužstvo vylúchali četaři a rotní, dôstojníkov podporučníci a poručníci. Po krátkom vylúchu, pri ktorom si nič nepísali, bola jednotná odpoveď pre každého: "Pôjdete tam kam pôjrite." Po tomto akte boli sme odvedení späť do pivnice. Ešte cestou po schodišti sprievodca každého vyzliekol z vlastnej uniformy a dal mu certifikované šaty pôvodu anglické ho alebo amerického.

Ten istý deň boli sme všetci eskortovaní do Turč. Sv. Marti-
na do tábora, ktorý bol v továrni "Slovenka". Zo Žiliny bola pridaná k nám i celá žilinská posádka /dôstojníci, rotmajstri a poddôstojníci z povolania/. Po príchode do tábora sme boli po troch volaní do kancelárie. V kancelárii každý sme museli vyzložiť na zem všetok svoj majetok, ktorý sme mali sebou /hodinky, plniac-perá, patentná tužky, peňaženky s celým obsahom, prstene atď./ Bolo nám ponechané len: kapesník, zápalky a cigare s fotografiami. Toto všetko bolo shodené na kopu bez toho, žeby si patričná osoba bola zapísala meno a veci od koho ich prevzal. Toto prevádzal v tom tábore nejaký rotný, četař a jeden vojak, ktorého hodnosť sme nepohli zistiť, keďže bol bez bluzu. Podľa vzhľadu to bol asi cigán. Keď nás takto ošetrili, museli sme ešte odovzdať i vlastné čizmy, vlastné bluzu, ktoré nám v Žiline boli ponechané. Miesto svojej obuvi dostali sme každý vyradené boty alebo čizmy maďarskej armády a to všetci o 2-3 čísla väčšie, ba dokonca i každú z iného paru.

Potom sme dostali na raňajky horký čaj a kúsok chleba, čo sme mali mať údajne na tri dni. Z Turč. Sv. Marti-
na boli sme eskortovaní do Vrútok, kde sme boli odovzdaní náčelníkovi 18. ruskej armády, istému majorovi. Tento sa veľmi divil, že prečo sme k nemu prišli, vraj však sme mali byť už všetci v ČSA. Veľmi vládne nás prijal, ubytoval a bolo vidieť, že nevie čo s nami robiť. Na druhý deň, asi 4. mája 1945, boli sme odoslaní z Vrútok do Dolného Kubína za doprovodu jedného ruského seržanta. Bolo nás asi 416 ľudí. Po príchode do Kubína ruské veliteľstvo nás nechcelo prijať, dirigovalo nás do Certizného, kde nás tiež nechceli prijať, nakoľko tam bol zajatecký tábor pre Nemcov a Maďarov. Odtiaľ sme išli do Oravského Podzámku a mali sme ísť do Lehotky. Aby sme zbytočne tam nechodili, náš sprievodca skočil tam na bicykli a keď sa vrátil povedal nám, že máme ísť na najbližšie posádkové veliteľstvo CSA, kam máme byť zaradení do CSA. Po týždenní ceste, bez stravy, pochodom úplne vyčerpaní prišli sme do Žiliny, kde sme sa hlásili u ...

pplk. V o g l a, ktorý išiel na ruské posádkové veliteľstvo, a toto nás dirigovalo do Turč. Sv. Martina, kam sme prišli dňa 8. mája 1945. Boli sme prevzatí Transitnou rotou, ktorá mužstvo hneď prezentovala a zaradila a dôstojníci a rotmajstri vyplňovali sme znova prihlášky pre prijímaciu komisiu.

Cestou mnoho príslušníkov nášho transportu o hladu a pochoďu vysilení ~~ostali~~ na rôznych dedinkách: npor. Dobrovodský v Kubíne leží v nemocnici na ťažký zápal pľúc, ostatní mali nohy poodierané až do kostí od nepriliehavých bot, mnohí dostali zápal šlach;
/ kpt. Zelinka: /

Vojenský historický archiv
Kopie materiálů

MINISTERSTVO NÁRODNÍ OBRANY
HLAVNÍ SPRÁVA OBZ

V Praze dne 11. júla 1945.

Č. j. 1836 -I/Taj.zprav.45.

Věc: Hlásenie na Vaše čj.10084/
Dův.št.taj.1945.

Tajnost zrušená
TAJNĚ
23 VI 59

Štátnemu tajomníkovi pri MNO
p.gen,vet.MVDr.M.Ferjenčíkovi

Velitelský historický archiv
kopie materiálů
číslo:

Přílohy: 1 ø

P r a h a .

Na Vaše čj. 10084/Dův.št.taj., hlásim:

V dobe nepretržitých bojových akcií a neustáleho postupu 1.čs.sboru SSSR cez Slovensko na západ,oddelenie OBZ 1.čs.sboru zaistovalo veľký počet osôb rôzneho typu a vyšetrovalo stovky zpravodajských prípadov.

Medzi zaistenými osobami boli mnohí príslušníci "Domobrany", tedy nepriateľskej armády a bolo s nimi nakladané ako s takýmito, t.j. ako so zajatci. Boli odoslaní do zajateckých táborov. Ponevadž títo mali bezvadné uniformy a obuv, boli im tieto vymenené za staré a roztrhané uniformy a obuv príslušníkov bojujúcich jednotiek 1.čs.sboru.

Bolo zistené, že niektorí príslušníci BO využili stále sa meniacu situáciu, množstvo zadržaných osôb a príslušné zaťaženie vyšetrujúcich dôstojníkov OBZ a dopustili sa určitých neprístojností. Aby takýmto neprístojnostiam bolo zabránené, bol veliteľ BO zbavený funkcie a mnohí príslušníci BO buď odovzdaní prokurátorovi alebo disciplinárne potrestaní a premiestnení do poľných jednotiek.

Podotýkam, že v Turč. Sv. Martine bola sberňa zajatcov, podriadená veliteľstvu Tylu sboru a nie OBZ, takže cennosti a peňazce od zajatcov odobierané a odovzdávané do pokladne intendancie pre potreby armády.

Náčelník Hlavnej správy OBZ:
mjr. R. e. j. c. i. a. B.

ZEMSKÝ NARODNÍ VYBOR

ZEMSKÁ ÚŘADOVNA STÁTNÍ BEZPEČNOSTI V Č E C H Á C H .
Praha II, Washingtonova 7 Telefon 39451-7

Čj.: I-556/47 taj. Praha dne 9. května 1947.

Věc: Evidence u Ostb - vyžádání
orgány OBZ zrušen státní
Ministerstvo vnitra
odbor VII.

Přílohy: 0

18. června 1947
DLE 100015

Fr a h a - L e t n á . P a j - n á .

Hlásím, že u podřízených oblastních úřadoven státní bezpečnosti vyskytly se v poslední době případy, kdy orgánové OBZ se dožadují vyhotovení seznamu cizinců, jednak trvale bydlících a jednak přechodně dlících v obvodech Ostb. V sezhamech má být uvedeno: " Jméno a příjmení, bydliště, datum narození, odkud přišel a kdy, účel pobytu, poznámka. "

Dále bylo na podřízených Ostb požadováno, aby spolupůsobili /přispěli/ při vyhotovování seznamů osob odsouzených MLS a řádnými soudy podle zák, na ochr. republiky, kterážto seznamy mají dle dožádání orgánů OBZ vyhotoviti mimořádné lidové soudy, nyní krajské soudy.

Prosím o rozhodnutí, zda mohou, vzhledem k tajné povaze evidence cizinců, vyhověti podřízené úřadovny Stb dožádáním orgánů OBZ a do jaké míry mají, případně mohou spolupůsbiti Ostb při vyhotovování seznamů MLS, jak vpředu uvedeno.

K případům hlásím, že Ostb si stěžují, že jsou těmito a podobnými dožádáními zatěžovány prací kancelářskou a odváděny od vlastní výkonné služby státní bezpečnosti. S touto námitkou se zdejší úřadovna ztotožňuje, poněvadž se tím zatěžuje zpracovávání vlastní evidence.

Poněvadž předložení shora uvedených seznamů je terminováno do 20.5.1947, prosím o urychlené vyřízení.

Jednosta
Zemské úřadovny státní bezpečnosti
v Čechách:

mjr. Prosser v.r.

Ministerstvo vnitra,
Č.j. Z/s-3495/82-4/7-46.

V Praze dne 4. července 1946.

Hlavnímu velitelství sboru národní bezpečnosti
v Praze.

Všem zemským velitelstvím sboru národní bezpečnosti.

Všem oblastním velitelstvím sboru národní bezpečnosti.

Všem okresním velitelstvím sboru národní bezpečnosti.

Předmět: Seznam emigrantů z SSSR.

Přílohy:

archiv
MINISTERSTVA VNITRA
PRAHA

Okresní velitelství sboru národní bezpečnosti pořídí a předloží přímo ministerstvu vnitra do 1. srpna t.r. seznam všech emigrantů z území SSSR, kteří se zdržují v CSR od 28. října 1918. Seznam budiž vyhotoven dvojmo / průklepem / a to s těmito rubrikami:

Poř. čís.:	Příjmení, jméno:	datum naroz.:	místo naroz.:	zaměstnání:	bydliště:	od kdy je v CSR:
	stav:	jméno manželky za svobodna:		počet dětí:	chování s hlediska státní spolehlivosti za okupace:	

Datum předložení hlášení bezpodmínečně dodržte.

Za ministra:

Josef Polomský

Věc: Směrnice práce oper. oddělení

Příloha: 1 (6 listů).

Podle rozdělovníku.

V příloze vydávám směrnice pro práci oper. oddělení v oblastech. Podle těchto směrnic naładte práci Vám podřízených orgánů, provedte ve smyslu těchto směrnic instruktáž podřízených pracovníků a kontrolujte jejich práci, zdali pracují podle těchto směrnic. Tyto směrnice jsou přechodného charakteru, zpracované na základě zkušeností hlavně z minulosti, - budou postupně měněny a doplňovány podle současné a budoucí činnosti např. agentury.

Náčelníci oblasti jsou povinni návrhy a předáváním svých zkušeností Hlavní správě OBZ brát účast ve zdokonalování celostátní práce OBZ po všech stránkách.

Příložené směrnice přizpůsobte pro vaše orgány v oblastech a vydejte jim tyto písemně. Kopii předložte Hlavní správě OBZ do 20. VI. 1945.

Dostanou: 1. oblastní správa OBZ Praha
2. oblastní správa OBZ Tábor
3. oblastní správa OBZ Brno
4. oblastní správa OBZ Bratislava
Oddělení OBZ při vel. letectva

Náčelník Hlavní správy OBZ
mjr. B. Reicin v. r.

S m ě r n i c e
pro práci orgánů OBZ v souvislosti s činností
namířenou proti nepřátelskému zpravodajství.

Ú V O D .

V důsledku úplného rozbití nepřátelských armád, byly rozbity i jejich zpravodajské orgány, - nebyly však likvidovány úplně, na různých místech zůstaly některé prvky těchto orgánů, které jsou ještě životaschopné, způsobilé ve změněných poměrech pokračovat ve své práci v jiných formách a jinými metodami. Nepřítel, který počítal se svoji porážkou, ve snaze pokračovat ve své zákeřné a nepřátelské činnosti, počítaje se změnou situací, hlavně v době svého ústupu připravoval svoji zpravodajskou síť pro budoucnost tím, že postupně zanechával i našem týlu organisované skupinky nebo jednotlivce s úkolem diversním a špionážním. Nesmíme se nechat oklamat zdánlivým klidem a pasivitou našich nepřátel. Tento klid a pasivita je jednou z úskočných metod nepřítele, který má v našich řadách vyvolávat dojem úplné porážky a smíření se s osudem. Cílem této metody je snížení naší bdělosti a ostráživosti.

Charakteristika nepřítele a úkoly.

- 1./ Hlavním naším nepřítelem zůstávají Němci. SS-ovci, SA Manni, Gestapovci, příslušníci NSDAP, Volksturm a jiných fašistických organisací, nespokojeni s osudem Říše a něm. branné moci na základě vyšších rozkazů, vydaných před rozkladem Něm. branné moci, organisují malé ozbrojené tlupy, které se zdržují v osamělých místech hlavně v horách. Před svým odchodem do hor vzaly s sebou množství proviantu, zbraní a střeliva. Početní stavy těchto tlup jsou různé na př. od 5-ti více než 100 lidí. Často v těchto Německých tlupách se najde řada Vlasovců. Tyto tlupy jsou opatřeny automatickými zbraněmi, často kulomety a možno počítat že i radiovými vysílačkami, které arciť dosud systematicky nepracují. Jsou nám již dnes známy prostory těchto tlup. Úkolem těchto tlup je:
1./ Diversní činnost. Rabováním, přepadáváním našich lidí a různými násilnými akty porušovat klid a bezpečnost v prostorech našich jednotek. Doposud nedošlo k vážnějšímu diversnímu aktu na komunikacích nebo železničních tratích. Rabování a přepadávání civilních osob se již vyskytlo.
- 2./ Špionážní činnost. Nepřítel během svého ústupu zanechal na různých místech na území ČSR osoby s radiovými vysílači, s šiframi, které t. č. nemají pracovat, podávat zprávy nepříteli, ale po uplynutí určité doby mají pomoci těchto vysílaček podávat zprávy nepřátelským zpravodajským orgánům.
- 3./ Politicko-rozvrtná činnost. Šeptanou i snad veřejnou propagandou rozšiřovat zprávy, že v nejbližší době dojde k válce mezi západními velmocemi a SSSR. Nepřítel se pokouší svoje agenty propašovat do veřejných politických a správních orgánů, aby tam vyvíjeli, jednak rozvrtnou činnost (na př. Němci nebo zrádci v Národních výborech a v bezpečnostních orgánech).
- 4./ Činnost v armádě. Nepřítel se pokouší propašovat svoje agenty do řad nově se organisující čs. armády s úkolem jednak rozvrtným nebo špionážním.

2./ Přesto že Maďarsko a jeho armáda po kapitulaci se zapojila do fronty budující proti Němcům, nesmíme zapomenout na aspirace na znovuvytvoření Velkomaďarské říše, kterých se nevzdaly některé maďarské politické kruhy. Maďarské kruhy, Maďarská kompetentní místa asi od porážky od Stalingradu, když maďarští, prozíravější politikové jasně viděli, že vítězství Německa a tím i Maďarska je při nejmenším velmi problematické, snažili se rozvazovat svůj poměr s Německem. Kapitulaci Maďarska a jeho přiklonění na stranu spojenou nutno kvalifikovat jako projev oportunistu, jako snahu na vytvoření předpokladu pro osнову Velkomaďarské říše. Dnešní stav podle zjištěných skutečností ukazuje, že některé maďarské politické kruhy, hlavně přívrženci Hortyho usilují o tuto realizaci.

Úkoly: 1./ Špionáž vojenského charakteru. Je zjištěno, že spolupracovníci dřívějších maďarských zpravodajských orgánů zůstali na území Slovenska a pokračují ve své činnosti. Jejich činnost směřuje k zjišťování zpráv o nově se formujících jednotkách čs. armády.

2./ Činnost politicko–rozvratná. Určité politické kruhy maďarské na území ČSR před příchodem RA vytvořily skupiny lidí, kteří nebyli kompromitováni politicky před SSSR, a majíce za úkol připravovat půdu na našem, ale přechodně maďarskem obsazená území pro realizaci Velkomaďarské říše. Tito lidé k uskutečnění svých úkolů často pod pláštěm své příslušnosti ke komunistické straně, ovlivňovali sovětské vojenské komandanty a tím podkopávali dobrý poměr mezi ČSR a SSSR. Některým takovým elementům podařilo se dostat do Národních výborů, nebo bezpečnostních orgánů, kde provádějí rozvratnou a propagační činnost a sěžují vnitřní konsolidaci.

3./ Přesto, že lublinská polská vláda si přeje žít s ČSR v přátelském poměru a uznává původní hranice ČSR, exponenti t. z. londýnské polské vlády snaží se různými metodami získat nějaké území ČSR. Exponenti t. zv. londýnské vlády jsou t. zv. bojůvky.

Úkoly bojůvek: zjištěné skupiny bojůvek v prostoru Bilsko-Ratibor-Bohumín město a Šilhořovice mají za úkol různými vojenskými manévry podél hranic demonstrovati svoje snahy a vyvolávat psychologický nátlak na místní obyvatelstvo v našem pohraničí k dosažení svých snah.

Exponenti t. zv. londýnské vlády vysílají na naše území agenty, kteří mají za úkol získávat zprávy rázu vojenského a politického a provádět propagandu. V tomto směru nutno zvýšiti pozornost a důkladně sledovat všechny zjevy související se snahou polských exponentů t. zv. polské vlády londýnské získat nějaké území ČSR.

4./ Do vyjasnění všech otázek s Rakouskem nutno informativně sledovat pohyb a činnost rakouských občanů na území ČSR jakož i pohraničního pásma sousedícího s Rakouskem.

Vlastní obrana proti činnosti nepřátelských zpravodajských orgánů.

V čs. armádě t. č. předpisů není. Předběžně upozorňujeme na několik zásad, které nebyly dosud v proudu přípravných prací dodržovány. Tyto zásady jsou prozatím zformulovány všeobecně a postupně budou vydávány nařízení přesnější. Dáváme je na vědomí s tím, aby

byly na základě těchto směrnic odstraněny z praxe alespoň nejnnutnější zásady a neodborné počínání.

- 1./ Zamezit činnost nepřátelské agentury na území ČSR, ať již v řadách čs. armády, nebo civilního obyvatelstva.
- 2./ Proniknutí vlastních orgánů do řad nepřátelské agentury ať již na území ČSR nebo v zahraničí.

Toto provádět na území ČSR.

- a./ Odhalit a znemožnit na území ČSR proti nám působící výzvědné zpravodajské orgány.
- b./ Zajistit odhalené osoby, opatřití potřebné materiály na důkaz viny dopadeného a z jednotlivých takových případů zjišťovat výzvědné zpravodajské orgány nepřítele na našem území.
- c./ Zamezit získání a odeslání zpravodajského materiálu za hranice, sebraného nepřátelskou výzvědnou službou.
- d./ Studovat a vyhodnocovat používaných metod postupu, které používá nepřátelská zpravodajská služba na území ČSR na zdokonalení vlastního zpravodajství.
- e./ Dávat podnět ke zvyšování bdělosti a ostrážitosti v řadách příslušníků našich jednotek i v řadách civil. orgánů a obyvatelstva.
- f./ Podněcovat naše zpravodajské orgány, všechny příslušníky jednotek, aby prováděla všechna opatření proti nepřátelské agentuře iniciativně, v případech sami zakročovali a v jiných případech zjištěné okolnosti předávali obranným zpravodajským orgánům.

V zahraničí.

- a./ Zjistit ústředny nepřátelského výzvědného a obranného zpravodajství.
- b./ Zjistit osoby, které pracují přímo v těchto ústřednách, opatřití o nich přenesené údaje, hlavně fotografie a všechny jeho styky s osobami vnějšími.
- c./ Zjistit osoby mající styk s oficiálními zprav. orgány nepřítele.
- d./ Zjistit zpravodajské orgány nepřítele, které byly nasazeny do jiného státu s úkolem pracovat proti ČSR, ochromit jejich činnost, odhalit jejich organizaci a práci.
- e./ Odhalit spojení agentů, kteří pracují proti nám v zahraničí.

Metody práce našich orgánů.

Metodika práce vlastních obranných zpravodajských orgánů se opírá o nejrozsáhlejší a nejhustější vlastními silami vybudovanou agenturu. Síť našich agentů (informátorů) si budujeme sami. Při výběru agentů nutno přezkoumat jejich politickou spolehlivost, inteligenci, mlčenlivost a schopnost k plnění toho kterého úkolu. Vybírejte agenty hlavně t. zv. dobrovolné t. j. osoby, které plní jim dané úkoly dobrovolně, bez materiálních výhod, jsou to tedy osoby nám smýšlením blízké, dobří vlastenci, demokrati, kteří nenávidí nepřítele. V případě nejkrajnější nutnosti a potřeby vybírejte agenty, kterým za jejich služby poskytnete materiální výhody.

Zpravodajské orgány zacházejí se svými agenty individuálně. Pro bezpečnost agentů a v zájmu utajení poměru nutno používat zvláštních bezpečnostních opatření: v evidenci jsou

vedení pod krycími jmény, místa pro osobní styk musí býti pečlivě a nenápadně volena tak, aby to se často měnilo, při setkání s agentem necht' použije důstojník OBZ civilního obleku, necht' setkání s agentem se neděje v oficiálních místnostech OBZ, naprosté utajení poměru mezi naším oficiálním pracovníkem a agentem před 3-ti osobou, atd.

Zpravodajské orgány vedou v evidenci agenty, kteří byli po určité době propuštěni za služby a zařizují jejich pozorování.

Zvláštní druh agentů, který doporučuji používat je t. zv. agent resident. Je to agent, který udržuje styk (poměr) s více jinými agenty, kteří svoje úkoly dostávají a svá hlášení předávají přímo tomuto. Tento resident potom všechny úkoly dostává od jednoho našeho oficiálního pracovníka, kterému potom předává hlášení všech agentů s kterými on spolupracuje.

Další zvláštní druh agenta je agent-provokatér. Pomocí takového agenta provokatéra vyprovokuje a usvědčuje nepřátelské zpravodajské agenty anebo osoby, které jsou pro nás nepohodlné a škodlivé.

Svoji agenturní síť organizuje předně v řadách vlastních jednotek z osob mužstva, důstojnického a rotmistrovského sboru, v nižších jednotkách, ve vyšších jednotkách, hlavně v prostorech štábů mezi štábními pracovníky a to hlavně mezi pracovníky operačních oddělení, spojaři, radisty, šifranty pošt, v okolí velitele. V druhé řadě organizuje svoji agenturní síť mezi civilním obyvatelstvem jednak v blízkém prostoru jednotek, tedy ubikací, v prostorech pohraničního pásma na místech, kde se systematicky shromažďují větší množství osob, ať již civilních nebo spolu s vojenskými, v prostorech cvičišť, výcvikových středisek, střelnic, bytů vyšších velitelů, v okolí různých štábů, jiných voj. objektů, letišť atd.

Svým agentům dáváte přesné úkoly a žádejte, aby agenti svoje úkoly prováděli přesně, svědomitě a poctivě, v určené době a určené formě. Pro kontrolu, zda agent plní úkol poctivě, dejte tentýž úkol druhému agentu, aniž by však jeden agent o druhém něco znal.

Předpokladem přesné a úspěšné práce našich zpravodajských orgánů je přesné vedení evidence osob podezřelých ze spolupráce s nepřátelskou zpravodajskou službou, osob cizí národnosti, osob politicky krajně nespolehlivých a osob sympatisujících s nepřátelskými státy a příslušníků cizích států zdržujících se na území ČSR. Nutno rovněž vést v evidenci vlastní občany, kteří častěji jezdí do ciziny nebo vedou korespondenci.

Práce našich orgánů i oficiálních i agenturních v zahraničí bude řízena přímo Hlavní správou OBZ. V této práci náčelníci oblastních práv OBZ podporují hlavní správu OBZ svými návrhy a požadavky.

Orgány OBZ vedou přesnou evidenci a registraci svých agentů. Při registraci používají značkovacího systému, t. j. každého agenta vedou pod krycí značkou. Agent podpisuje svá hlášení krycím jménem. Při přijímání agenta sepište s ním závazek a poznamenejte si jeho osobní údaje a vyžádejte si jeho fotografii.

Orgány OBZ chrání a pečlivě uschovávají v tresorech registraci a evidenci svých agentů.

Oblastní správa OBZ vede v evidenci všechny agenty v prostoru oblasti. Oblastní správa podává 3 krát v měsíci t. j. každého 1., 10., a 20. hlášení: Počet všech agentů v oblasti, zvlášť uvést příslušníky armády a to osoby mužstva a zvlášť důstojníky a rtm., a zvlášť pak civilní osoby.

Hlášení agentů se předkládají ze všech jednotek oblasti oblastní správě OBZ v originále, kde se zakládají. Kopie těchto hlášení si ponechávají oddělení OBZ sborů a divisi. Oblastní správy OBZ předkládají rovněž 3krát v měsíci a to 1., 10, a 20., kopii agenturních hlášení týkajících se důstojníků a rotmistrů, agenturní hlášení týkající se osob mužstva jen souhrnně a všeobecně anebo ve velmi důležitých případech doslovní kopii nebo výpisy. Kopii agenturních hlášení o jednotlivých důstojnících a rotmistrech vyhotovuje na zvláštních listech zvlášť o každém z těchto.

Dokumentace.

Při zpravodajské činnosti je velmi důležitá t. zv. dokumentace t. j. dokumentární zachycení vyskytnuvšího se případu, stadium jeho vyšetřování, opatřování potřebných důkazů, zjišťování faktů, objasnění a konečné vyřízení, jakož i zpravodajské posouzení celého konkrétního případu. Dokumentace znamená, že ve spisech je zachycena stopa určitého případu, jednotlivá operace zpravodajská, tvořící studia vyšetřování, dokazování provinění vinníka, výsledek vyšetřování a způsob nakládání s vinníkem na základě vyšetřené materiálu, jakož i osud osoby, o které náš zpravodajský orgán projevil zájem ve smyslu negativním.

Dokumentace se vede systematicky, přesně a pravdivě. Pro zprav. orgány platí rovněž zásada: Co není ve spisech, není.

S dokumentací souvisí přesná evidence vyskytnuvších se případů. Dokumentace musí být v takovém stavu, aby potřebné spisy byly vždy zakládány v určitém systému a v případě okamžité potřeby byly ihned k dispozici. Dokumenty musí být přísně chráněny, uzavřeny a střeženy.

Postup při řešení zjištěných zpravodaj. případů.

Na rozdíl od případů, kde orgány zpravodajské pojaly jenom podezření a kde vyšetřování běží dále normální cestou, tedy hlavně cestou agenturní, je případ zjištěný kde postup je tento:

Osoby o kterých se zjistí bezpečně, že provádějí činnost namířenou proti ČSR ve smyslu vojenského obranného zpravodajství se zajistí. Je-li více osob, zajistí se odděleně. Osoby, s kterými zajištěný spolupracoval anebo se s nimi stýkal se zajistí, nebo postaví pod dozor (jsou nenápadným způsobem sledovány a pozorovány).

Provede se protokolární výslech se všemi osobami, které mohou dáti výpověď související s případem, hlavně vyslechneme nejprve svědky, pak zajištěné osoby.

Výslech se provede z každou osobou odděleně. Každá strana protokolu musí být podepsána vyslychaným.

V průběhu vyšetřování se zajistí podle potřeby i další osoby. Při zajištění nutno u zajištěného provést domovní prohlídku, která musí být provedena s překvapením, aby stopy, které zpravodajské orgány zajímají, nemohly být zahlazeny. Vyšetřování daného případu musí se dít urychleně, aby zajištěná osoba nebyla v zajištění déle, než je nutné pro vyšetřování. Podle výsledku vyšetřování jest zajištěná osoba buď propuštěna nebo podle charakteru případu předána voj. prokurátoru nebo civilnímu soudu nebo civilním orgánům. Předání zajištěné osoby nutno rovněž dokumentovati. Vyskytnou se ovšem případy, kdy jeden zpravodaj. orgán předává zajištěnou osobu druhému zpravodajskému pro další vyšetřování.

Toto rovněž musí být dokumentováno. Každý ukončený případ musí být hlášen vyššímu orgánu. Hlášení musí být přesné a k němu nutno připojit veškerý písemný materiál v opise.

Zpracováno podle AMV, fond 302–540–3

P i l n é . T a j n é

Zprav.

Sboru národní bezpečnosti
hlavní velitelství,

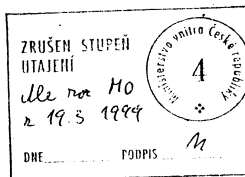
sboru národní bezpečnosti
zemské velitelství

v Praze a v Brně,

Zemskému národnímu výboru- OBZ
v Praze,
bezpečnostní referent v Brně a
exposituře v Moravské Ostravě,
všem okresním národním výborům
a správním komisím,

všem ředitelstvím a úřadům nár.
bezpečnosti

v zemích Českých.

archiv
MINISTERSTVA VNITRA
PRAHA

Předmět: Rozdělení zpravodajské činnosti mezi 2. oddělení štábu a OBZ.

Ministerstvo vnitra dává na vědomí rozsah činnosti 2.oddělení štábu a OBZ.

A/ 2.oddělení štábu koná výlučně zpravodajskou službu výzvědnou,

B/ OBZ koná zpravodajskou službu obrannou.

Správa OBZ je určena:

1/ k pátrání, odhalování a potírání zbytku nepřátelských, špiónážních a podvratných, vojenských organizací starých/Abwehr, Gestapo, Kemelhárité, Oste, POHG, Rongyosgárda a jiných agentur, v zakázaných domácích kolaborantských organizacích,

2/ k pátrání, odhalování a potírání nových, špiónážních a podvratných organizací, nebo organizací propagujících voj.revanche poražených fašistických mocností/Wehrwolf/,

3/ vnitřní obraně demokratické čs.armády proti rozvratným, protistátním a protilidovým reakčním směrům a vlivům a proti pronikání špiónážních

agentů z venku,

4/ k ochraně voj. a válečně důležitého průmyslu proti špionáži a sabotáži,

5/ k ochraně hranic proti nepřátelské agentuře,

6/ k výchově čs. armády, k zachovávání vojenského tajemství, k dbělosti a ostražitosti vůči úskokům nepřátel. agentury a k výchově nových, spolehlivých kádřů obranného zpravodajství.

Ministerstvo vnitra žádá, aby všechny zpravodajské složky a orgány národní bezpečnosti se zpravodajskými orgány čs. armády spolupracovaly a poskytly jim na požádání veškerou podporu. Ve většině případech bude se jednati o spolupráci s OBZ.

Za ministra:

čj.

Důlana ve spise.

čj. 50.007/1114/1946

O s a d a

Vládní návrh.

Zákon ze dne.....1946 o zřízení zvláštních
orgánů vojenského zpravodajství čs.branné moci.

Prezidium Národní Shromáždění usneslo se na tomto zákoně :

§ 1.

K ochraně armády a jejích zájmů zřizují se v rámci čs.branné
moci zvláštní orgány vojenského zpravodajství.

§ 2.

Orgány vojenského zpravodajství jsou vojenskými osobami v činné
službě a jsou podřízeny svým vojenským představeným podle platných
vojenských předpisů.

Skládají se z orgánů řídicích a z orgánů výkonných.

Pravomoc třešty orgánů rovná se pravomoci veřejných bezpeč-
nostních orgánů podle platných zákonů o četnictvu, policii, jakož
i podle platných zákonů a právních předpisů, které budou vydány pro
SNB.

§ 4.

Podrobné předpisy o organizaci, počtu, výkonu služby, výstroji
a výzbroji budou vydány na základě tohoto zákona ministerstva
národní obrany.

§ 5.

Tento zákon nabývá účinnosti dnem vyhlášení.

§ 6.

Tento zákon provede ministr národní obrany po dohodě s minis-
trem vnitra.

Organisace činnosti OBZ oblastí.

Zasíláme novou organizaci OS OBZ, jež vyplynula z porady s náčelníky oblastních správ OBZ dne 10. 11. 1945.

Zřizování oddělení podle této organizace připravte důkladně, neprovádějte překotně a zejména po zralém uvážení určete osoby na jednotlivé funkce.

Vzhledem k ukončení kurzu dne 15. 12. 1945, z něhož se vrátí řada důležitých spolupracovníků a dále vzhledem k novému roku, doporučuji, aby měsíc prosinec byl využit pro přípravu a dnem 1. 1. 1946 organizace vstupuje v platnost i s označením referátů a při styku s Hlavní správou OBZ.

Pověření referenti vedením agendy několika referátů jest vzhledem k skutečnému stavu zařazených osob nutná a to v rámci dosavadní systematisace.

V případě, že do stanoveného termínu bude vyřešena otázka odd. OBZ v týlech, bude rozhodnuto zároveň o zařazení 5. oddělení /ochrana průmyslu/, o čemž budete uvědoměni.

Ve všech odděleních OBZ bude agenda spadající pod jednotlivé referáty označena značkou podle připojené tabulky. Referáty budou mít tyto úkoly:

Referát 1 A všeobecný:

- 1./ vyřizuje záležitosti všeobecného a mimořádného rázu, které nespadají do kompetence jiných referátů.
- 2./ ve své oblasti naváže a udržuje styk se státními a jinými význačnými úřady a ústavy, založí v nich agenturní síť za účelem získávání zprávy o důležitých a zásadních událostech tendencích, náladách a duchu.
- 3./ pátrá po laboratořích a osobách, které pracovaly na tajných zbraních, zejména na atomové energii. Zajímá se též o osoby, které dnes v tomto oboru pracují.

Referát 1 B. Politické zpravodajství.

- 1./ sleduje činnost politických stran, národních výborů a vedoucích osobností politického a veřejného života, jejich vztah k armádě, styky se zahraničím, poměr k vládnímu programu, jejich výroky atd. Vše s ohledem na potřeby armády a brannosti státu.
- 2./ Vede v evidenci a sleduje osoby smýšlení protidemokratického s ohledem na potřeby armády a brannosti státu.
- 3./ Sleduje politickou činnost vedoucích vládních orgánů stran, osobností cizích států při pobytu u nás. Jejich jednání a názory na naše vedení a uspořádání státu.
- 4./ Sleduje sdružení, spolky, skupiny a osoby, které šířením protidemokratických ideologií podlamují veřejnou morálku a kázeň.
- 5./ Sleduje náladu a reakci civilního obyvatelstva na různé zásahy a změny rázu sociálního, hospodářského, politického a zahraničně-politického s ohledem na potřeby armády a brannost státu.
- 6./ Sleduje místní periodický a neperiodický tisk.

Referát 1 C. Parašutisté a partyzáni:

- 1./ Přezkoušení činností a registrace parašut. skupin. Zhodnocení jejich činnosti na základě studia dokumentů a na základě výsledkových protokolů příslušníků Gestapa a Abwehru. Vypracování souhrnné zprávy a stíhání provinilců.
- 2./ Otázky partyzánů. Přezkoušení a dohled nad správným hodnocením. Přesvětření případů podezřelých. Evidence všech svazů a spolků, shromažďujících partyzány a spolupráce s nimi s hlediska obranného zpravodajství.

Referát 1 D. Podzemní hnutí. Podezřelé spolky.

- 1./ Sledování a záznamy o všech podezřelých případech neoprávněného využívání podzemního hnutí.
- 2./ Evidence všech svazů a spolků vykazujících podzemních činnost. Záznamy o osobách vedoucích v těchto organizacích a zbudování agenturní sítě uvnitř.
- 3./ Postupně odhalit a usvědčit na základě dokumentů /:výsledky přísl. Gestapa atd.:/ osoby, které spolupracovaly s Gestapem a SD.
- 4./ Organizace a sdružení t. zv. politických vězňů: spolupráce s nimi s hlediska obranného zpravodajství vymýcených osob, které tam nepatří.

Referáty 1 C. a 1 D. provádí činnost v úzké spolupráci s 2. oddělením.

Referát 2 A. Německo, Rakousko.

Referát 2 B. Maďarsko, Polsko, jihovýchod.

Referát C. Anglie, Amerika, Francie i ostatní záp. státy.

Podle příslušnosti těchto států v jednotlivých referátech provádí:

- 1./ Ochranu armády zevně proti agentům zprav. orgánů uvedených států na území Československa. Pátrá a odhaluje na našem území agenturní a podvratnou síť odpadlických našich zahraničních příslušníků.
- 2./ Pátrá, odhaluje a potírá zbytky nepřátelských špionážních a podvratných vojenských organizací dřívějších.
- 3./ Pátrá, odhaluje a potírá nové špionážní, diversantské a podvratné organizace nebo ilegální organizace, chtějící se zmocnit vojenského tajemství ČSR a mající za úkol propagovat a připravovat vojenskou odvetu poražených příslušných armád.
- 4./ Vyšetřuje civilní osoby pokud jsou podezřelé z výzvědné a podvratné činnosti proti čs. armádě. Narazí-li v této činnosti na jinou zločinnou činnost civilních osob, předá své poznatky orgánům státní bezpečnosti.
- 5./ Pátrá po spojení cizí agenturní sítě na našem území se zahraničím a naopak.
- 6./ Provádí studium všech získaných spisů, dokladů a předmětů, pokud to potřebuje pro další pátrání a zákroky.
- 7./ Za účelem získání zpráv zřídí a udržuje se rozsáhlou agenturní síť.

Referát 2 D. Zprav. ochrana hranic.

- 1./ Provádí zprav. ochranu hranic.
- 2./ Zabráňuje a znesnadňuje vnikání agentů cizích států do našeho území, jakož i jejich vycházení ven a zabráňuje jim výzvědnou, záškodnickou sabotážní činnost a protistátní propagandu v pohraničním pásmu.
- 3./ Získává zprávy prostřednictvím agenturní sítě z cizího území z hloubky maximálně 30 km od hranic v takovém rozsahu, v jakém to potřebuje pro výkon svého úkolu ochrany hranic.
- 4./ Provádí studium všech získaných spisů, dokladů a předmětů, pokud to potřebuje pro další pátrání a zákroky.
- 5./ Referáty 2 A - D předávají každý zpravodajský případ a spisy o každé vyskytující se osobě po zpracování neprodleně k registraci evidence.
- 6./ U každého referátu 2. odděl. vede se kartotéka sledovaných osob, spadajících pod uvedený referát.

Přednostové, oddělení Oblastní zprávy OBZ udržují styk prostřednictvím styčného důstojníka se zemským odděl. bezpečnosti, na Slovensku s Poverenictvom pro vnútorné veci a se zem. finanč. ředitelstvím, v Bratislavě. Přednosta 2. odděl. oblastní správy OBZ 1 udržuje styk se zem. finanč. ředitelstvím v Praze.

Sbory a divize a ostatní orgány OBZ udržují styk s příslušnými referáty civilní bezpečnosti a finanční stráže ve svých prostorech působnosti.

Přednosta 2. oddělení oblastní správy OBZ sestavuje se zástupcem a s příslušným přehledy zpráv o organizaci, činnosti a metodách jednotlivých cizích zpravodajských organizací.

Referát 3 A. Ochrana armády.

- 1./ Ochrana armády s hlediska opatření skutečností a předmětů tvořící vojenské tajemství. Vede v opatrnosti směrnice, pokyny a rozkazy, týkající se ochrany armády a je provádí.
- 2./ Sleduje nařízení, rozkazy a výnosy s hlediska zachování vojenského tajemství a sleduje zachování tajemství ve všech oborech styku armády s veřejnou správou a soukromými osobami.
- 3./ Dává obraně armády podklady pro zákroky a stíhání.

Referát 3 B. Obrana armády.

- 1./ Řídí, instruuje a upravuje práci agenturní sítě v celé čs. armádě.
- 2./ Provádí zpravodajskou obranu armády tím, že vede boj proti špionáži ve vlastní armádě, proti reakčním tendencím, náladám a působení rozvratných ideologií v armádě. Střeží morálku, stíhá zběhy a potírá všechny trestné činy příslušníků armády.

Sleduje a prověřuje vojenské osoby pro potřeby velitelské. Za války vede boj proti zbabělosti a sebezpoškození. Činí opatření k zajištění života a bezpečnosti velitele a jednotek.

- 3./ Vykonává zprav. dozor nad vojenskými spolky a organizacemi.
- 4./ Sleduje náklady a zvláštní zjevy v armádě a zpracovává přehledy pro HSOBZ.

- 5./ Zpracovává přehled o kázni v armádě. Za tím účelem vede evidenci trestů, vražd, sebevražd a nešťastných náhod.
- 6./ Podává s hlediska obranného zpravodajství návrhy a náměty v otázkách služebního přidělování, povyšování a vyznamenání všech důstojníků v činné službě a v záloze.
- 7./ Přezkuvá žádosti vojenských osob o povolená cestování do ciziny, vede evidenci těchto cest.
- 8./ Vede osobní spisy všech gážistů, které doplňuje a zpracovává agenturní činnosti a výsledky vyšetřování. Vyžaduje a zpracovává charakteristiky gážistů a civilních zaměstnanců vojenské správy.
- 9./ Vede kartotéku všech vojenských osob a civ. zaměstnanců, kteří byli z jakýchkoliv důvodů vyšetřováni. Vede kartotéku nespolehlivých.

Referát 3 C. Ochrana štábu.

Stará se o ochranu svého štábu a sleduje zde podezřelé osoby. Kontroluje vydávání propustek do velitelských budov. Podléhá mu strážní oddíl.

Referát 4 A. Organizace a mobilisace.

Vede organizační a mobilizační věci obranného zpravodajství. Tuto činnost řídí HSOBZ u všech podřízených jednotek. Jsou mu podřízeny BO po strážce velitelské a kázeňské.

Referát 4 B. Osobní záležitosti.

- 1./ Vede a vyřizuje osobní záležitosti příslušníků OBZ a přidělených jednotek.
- 2./ Vede v evidenci své zprav. orgány OBZ, HSOBZ jim vystavuje zprav. legitimace. Vede evidenci agentů a důvěrníků. Vede mapu zprav. prostředků.

Referát 4 C. Výcvik, předpisy, překlady.

- 1./ Řídí výcvik a školení zprav. orgánů OBZ.
- 2./ HSOBZ zpracovává a vydává nové předpisy pro obranné zpravodajství v úzké spolupráci s přednosty příslušných oddělení, případně podle návrhů náčelníků oblastních správ OBZ.
- 3./ Opatřuje a ukládá i jiné předpisy, vede je v evidenci.
- 4./ Organisuje práci překladatelskou, vede evidenci překladatelů.

Referát 4 D. - Pomocný:

- 1./ Řídí a kontroluje činnost pomocného úřadu, ústřední evidence a foto-chemické dílny, kteréžto složky mu přímo podléhají.
 - 2./ Činnost evidence řídí se zvláštním nařízením. Evidence HSOBZ vydává pátrací oběžníky podle požadavků přednostů oddělení OBZ.
-

Referát 5 A. Ochrana průmyslu.

- 1./ Provádí ochranu a dozor u průmyslových podniků registrovaných a podniků důležitých pro obranu státu prostřednictvím příslušných orgánů u oblasti a divisi.
- 2./ Vede v evidenci všechny podniky registrované a důležité pro obranu státu. Řídí zprav. ochranu těchto podniků a věnuje jim zpravodajskou pozornost.
- 3./ Vede v evidenci všechny orgány vnější a vnitřní ochrany jednotlivých průmyslových podniků, řídí jejich výcvik a usměrňuje jejich činnost.
- 4./ Vede evidenci techn. a obchod. vedoucích osob prům. podniků podle kompetence v odst. 2. Ústřední evidenci všech těchto osob vede HSOBZ.
- 5./ Přezkuzuje politickou a národní spolehlivost techn. a obchod. vedoucích osob průmyslových podniků a organizací.
- 6./ Kontroluje provádění zákona na ochranu republiky v průmyslových podnicích, organizacích, kontroluje po stránce zpravodajské provádění a plnění zadávaných programů MNO. Kontroluje obchodní styk uvnitř i vně státu průmyslových podniků.
- 7./ Vede kartotéku polit. neb. národně nespolehlivých osob zaměstnaných v průmyslu, osob podezřelých ze špionáže a zrady a orgánů cizí zprav. služby.
- 8./ Kontroluje dosazování vedoucích činitelů v průmyslových organizacích. Kontroluje povolení vstupu do průmyslových podniků důležitých pro obranu státu.
- 9./ Na základě studia sestavuje přehledné zprávy o organizaci, metodách a činnosti nepřátelské agenturní sítě nasazené v průmyslu. Současně udržuje přes přednostu oddělení styk s. 1. a 2. oddělením OBZ.
- 10./ Přednosta oddělení řídí a usměrňuje činnost podřízených orgánů a zhodnocuje jimi získané.

Referát 5 B. Obrana dopravy.

Spolupracuje na zprav. ochraně dopravy a jejich objektů s orgány civilní bezpečnosti.

Referát 5 C. Ochrana vynálezů a vědecké práce.

- 1./ Udržuje styk s vědeckými techn. ústavy prostřednictvím orgánů OBZ.
- 2./ Provádí ochranu a evidenci vynálezů a vědecké práce v oboru průmyslovém po stránce zpravodajské.

Referát 5 D. Ochrana a obrana armády v týlu vyšší jednotky jen v případě zřízení OBZ týlu.

Jest orgánem OBZ v týlových jednotkách a obstarává:
Ochranu a obranu armády vnitř týlu vyšší jednotky.

Právní referát náčelníka oblastní správy OBZ:

Je v první řadě právním referátem náčelníka oblastní správy, jako poradní orgán ve věcech týkajících se otázek právních. Mimo to, je právním poradcem přednostů oddělení a referentů všech oddělení oblastní správy a spolupracujícím činitelem ve věcech, jichž rozhodování spadá do kompetence jednotlivých oddělení, pokud je nutno přezkoumat je z hlediska právního.

Intendant:

- 1./ Vede a likviduje zprav. paušál podle pokynů a směrnic HSOBZ.
 - 2./ Spravuje budovy, příp. přidělené konspirační byty.
 - 3./ Vede a řídí int. službu podřízených složek, provádí kontroly.
 - 4./ Řídí hospodaření dopr. prostředky s AHP podřízených složek.
-

Při korespondenci s HSOBZ buďtež dnem 1. 1. 1946 všechny spisy označovány v čísle jednacím značkami jednotlivých referátů na př.:

Čj. 1759/4 A-Taj.zprav.1946 nebo:

Čj. 8099/5 A-Taj.zprav.1946.

Dostane: Oblastní správa OBZ 1 – 4 s přílohou č. 1

Náčelník Hlavní správy OBZ:
pplk. B. Reicin:

AMV, fond 302–540–3

Obranné zpravodajství

Část I.

Všeobecné zásady.

H L A V A I.

V š e o b e c n ě

- 1./ Zpravodajské orgány cizích států snaží se již v míru opatřit si údaje mající přímý nebo nepřímý vztah poznání branných sil, všech mob. příprav a obranného potenciálu možného protivníka.

I státy spřátelené zajímá branný potenciál budoucího spojení.

Data týkající se branného potenciálu státu nejsou jen povahy výhradně vojenské, ale týkají se podle zákona na obranu státu i zpráv z oboru průmyslového, finančního, hospodářského a jiných.

- 2./ K získáváním zpráv o branném potenciálu používá cizí. zprav. služba všech zdrojů zpráv a zprav. prostředků. K snížení a ochromení branného potenciálu může použití záškodnické činnosti, sabotáže, škodlivé propagandy.
- 3./ Boj proti výzvědné činnosti proti záškodnické činnosti a sabotáži, proti škodlivé propagandě a proti všech zjevům které tyto činnosti podporují, jest povinností všech příslušníků armády, v první řadě však orgánů obranného zpravodajství.
- 4./ Každý velitel jest osobně zodpovědný za zpravodajskou ochranu a obranu své jednotky a svého zprav. obvodu neb oblasti.
- 5./ Každodenní zacházení ve službě s předměty, věcmi a skutečnostmi, které mají v zájmu obrany státu zůstávají utajeny, nesmí otupiti vědomí povinnosti zachovávání voj. tajemství.

H L A V A II.

Zdroje zpráv.

Stav 1.

V š e o b e c n ě.

- 6./ Hlavními zdroji zpráv obranného zpravodajství v míru jsou:

Informátoři, důvěrníci, agenti.

Tisk, rozhlas,

Naslouchání.

Pozorování.

Fotografování.

Zběhové, uprchlíci, podloudníci.

Orgány státní správy /min. financí, min. vnitra, min. zemědělství, min. průmyslu a jiné státní veřejné úřady./

Stat' 2.

- 7./ Jedním z hlavních zdrojů zpráv jsou **informátoři, důvěrníci a agenti**. Tito mohou dodávat většinu zpráv rázu obranno-zpravodajského. Zprávy získané z jiných pramenů mohou přezkoušeti a doplniti. Žádný zpravodajský orgán obranného zpravodajství nemůže vyvinouti plně zpravodajskou činnost, bez nich.

Oni jsou v každé zpravodajské síti jedním z nejlepších prostředků k získávání zpráv, protože musí pracovati tak, že o jejich činnosti nikdo neví, kromě orgánu, pro kterého pracují.

Proto každý zpravodajský orgán, který byl pověřen zpravodajskými úkoly v určitém prostoru /zprav. oblasti, zprav. obvodu, úseku, u útvaru a pod./ musí si bezpodmínečně vybudovati:

a./ zprav. síť informátorů, zprav. síť důvěrníků a zprav. síť agentů.

- 8./ **Informátoři** jsou osoby, které zprav. orgánu mohou čas od času poskytnouti informace o různých osobách, věcech, opatřeních všeho druhu, pracích, podezřelé činnosti a pod., které mohou býti zpravodajsky využity, aniž by o tom informátor věděl. Zpravodajský orgán musí mít proto styk se společností a znáti v okruhu své působnosti osoby, které mohou o věcech, kterého ze zpravodajského hlediska zajímají, podati při obratně vedeném hovoru přenesené zprávy. To, co chce zpravodajský orgán dovědět, musí obratně zastříti a rozmluvu řídit tak, aby hlavním předmětem hovoru bylo něco jiného a pouze vedlejšími, vhodně volenými otázkami se dověděl to, co ho zajímá. Je samozřejmé, že postup při získávání zpráv informátorů bude různý. Jinak si bude zpravodajský orgán počínati při rozhovoru s informátorem, kterého málo zná a jinak s informátorem, jenž je jeho dobrým známým a který také zná jeho zpravodajské poslání. V tom případě může už klásti konkrétnější otázky, popř. žádat, aby určitá věc byla lépe objasněna při dalším, příštím rozhovoru, až si informátor doplní své poznatky.

Za informátory nutno si vyhlédnouti osoby seriosní, znalé věci, o které chceme býti informováni a potom takové osoby, které mají možnosti styku během svého zaměstnání se širším okruhem lidí /majitelé hotelů a jiných podobných podniků, listonoši a pod./.

Za poskytnuté informace se jim odměny nedávají, už proto, že ve většině případů ani nebudou vědět, že jejich informace /rozmluva/ byly zpravodajsky využity.

- 9./ **Důvěrníci** jsou osoby, které mají „důvěru“ zpravodajského orgánu. To znamená, že tento jest přesvědčen o jejich národní, státní a politické spolehlivosti, že zná jejich osobní vlastnosti, ví, že jsou charakterní, čestní, pravdomluvní a mlčenliví, je přesvědčen, že nezneužijí jiných z osobní zášti nebo nenávisti, že službu, kterou konají pro zpravodajského orgánu, vykonávají z pohnutek čistých, ideálních a ne ze zjištěných důvodů.

Vyhledává je ve všech vrstvách občanských, vojenských i jinak uniformovaných. Vybírá je z osvědčivějších se informátorů. Tito mohou vědět, že se na ně obrací ve

zpravodajském zájmu. Přesto jim může svěřit i jednoduché zpravodajské úkoly, které musí být úměrné jejich možnostem a schopnostem. Zásadou však při tom je, že ani jim neprozradí, kdo mu zprávu o jejich prověření nebo doplnění dal.

- 10./ **Agent** je osoba, která může plnit jakékoliv zpravodajské úkoly, a vždy, když toho vyžaduje potřeba a kterémkoliv prostoru, obvykle za odměnu a to jak na vlastním území, tak i na území cizího státu.

Jako agentů používá se osob mužského i ženského pohlaví. Agent musí být inteligentní, bystrý, odvážný, nebojácný, rozvážený, chladnokrevný, rychlý v rozhodování, spolehlivý, musí znát cizí řeči, jimiž se mluví na území, ve kterém pracuje a poměry v tomto kraji, musí mít určité vojenské vědomosti, jakož i zpravodajské školení o organizaci a způsobu práce cizí výzvědné služby. Nemá-li agent dosud žádných vědomostí o prostředí, v němž má pracovat, ani vědomostí vojensko-zpravodajských, je nutno ho nejdříve poučit v rozsahu nutném pro splnění daného úkolu.

Za agenty volíme si pokud možno osoby svobodné, které chtějí také pracovat z pohnutek ideálních a ne pouze z důvodů zistných, takové, které nenávidí režim státu, proti němuž mají pracovat, osoby životem zklamané, které se nebojí nebezpečí, vězení a pod.

Takové osoby se musí vyhledávat a pak, nežli je přijmeme do služeb, nutně pečlivě prověřit jejich minulý život, jejich národní, státní i politickou příslušnost a spolehlivost, osobní vlastnosti, sklony a vášně, poměr k penězům, ženám, alkoholu, k hazardním hrám, kdy a za co byly trestány a pod. Každý zpravodajský orgán se musí řídit při výběru agentů zásadou, že je lépe mít menší počet dobrých, spolehlivých agentů, než celou řadu agentů, o jejichž spolehlivosti, možnostech a schopnostech pochybujeme. Ti jsou pak přítěží, vyčerpávající zpravodajské paušály a jsou eventuelně náchylni pracovat i pro nepříteli a zrazovat mu naše spolupracovníky a úkoly.

Agenty podle úkolů, které plní a podle způsobu jejich činnosti rozeznáváme:

Agenty residenty, agenty chodce, agenty typáře a agenty provokatéry.

- 11./ **Agent resident** - je agent, který má stálé bydliště v určitém prostoru, místě, kde provozuje nějaké zaměstnání, jež má zastít jeho zpravodajské poslání (Zástupci průmyslových podniků, prodejny a pod.) Jsou mu svěřovány důležité zpravodajské úkoly a proto musí být zvlášť pečlivě vybrán a agentem residentem určen teprve tenkrát, když se osvědčil již po delší dobu při plnění jiných agenturních úkolů, a o jeho naprosté spolehlivosti a oddanosti není žádných pochyb.

Agent resident nemusí zprávy vždy sám vyhledávat. Může být také sběrnou zprávou v určitém prostoru a předavatelem rozkazů pro toho, pro něhož zpravodajsky pracuje. K němu dochází jiní agenti /chodci/ se zprávami, on jim dává další úkoly nebo pokyny a obstarává doručení dodaných zpráv na místo určení. Styk s ním udržuje ten, kdo ho vyslal, zase buď agenty chodci, kteří mají smlouvané heslo /nebo jeho část – část po části se heslo doplňuje, jak agenti od toho, kdo je vysílá přicházejí.

Jak agent resident, tak i ten, kdo ho vyslal dbají, aby se u něho nesešlo několik agentů najednou. Také agent resident musí se ohlásit heslem, nezná-li dobře se s agentem – chodcem.

Agent resident si musí na svém působišti počínati skromně, nenápadně a jeho veřejná činnost musí být skutečně odpovídati povolání, které bylo určeno. Zjistí-li, že je proti němu sebemenší podezření, musí o tom vyrozumět toho, kdo ho poslal a sám zmizeti. V případě zatčení nesmí nic prozraditi, protože by jen sám sobě uškodil a musí ve svých výpovědích popřít jakoukoliv zprav. činnost a trvati na tom, že provozoval jen svoje občanské zaměstnání.

Způsoby, jak odesílat zprávy musí býti smluveny a dodržovány. Buď po agentech chodcích, písemně smlouvanou řečí, ve formě účtu nebo obchodních dopisů a pod.

O své zprav. činnosti a dodaných, nebo odeslaných zprávách nesmí vést žádné srozumitelné zápisy, musí býti připraven v kterýkoliv čas na domovní prohlídku.

Jeho peněžní hotovost musí býti v souhlase se zápisy v obchodní pokladní knize. Svě vlastní cesty má omeziti na nejmenší míru, aby se nestal nápadným.

2./ **Agent chodec** je agent, který vyhledává zprávy, nebo zprostředkuje styk mezi agentem residentem a tím, kdo agenta residenta vyslal.

Než agentu přidělíme důležitější zprav. úkoly je nutno také ho zprav. vyškoliti a přesvědčiti se o jeho schopnostech tím, že mu svěříme úkoly méně důležité a které už máme z jiného pramene prověřeny. Podle toho, jak je splní posuzujeme jeho schopnosti. Nikdy však nesmíme říci agentovi více než je nutno pro splnění jeho úkolu. Hlavně se před ním nezmiňujeme o jiných agentech naší sítě a o její organizaci.

Žádný agent nesmí vstupovati do našich úředních místností.

Schůzky s ním volíme na nenápadném místě a vždy jinde. Ke schůzkám se má zprav. orgán dostaviti vždy v občanském oděvu a neprozraditi agentovi ani svoje pravé jméno ani vojenskou hodnost. Agent, který pracuje na území cizího státu, je vystaven většímu nebezpečí, jeho práce je těžší a musí před odesláním dostat potřebné informace a konkrétní úkoly. Je proto nutno popsat mu prostředí, do kterého je vyslán, upozornit ho, čemu se má vyhnout a jak si počínat při pronásledování a při event. zatčení. Jeho cesta musí býti vždycky maskována nějakým civ. posláním /obchodem, návštěvou známých, turistikou, nebo sportovním zájezdem a pod./. Nesmí míti u sebe žádné zápisky, mapky, náčrtky nebo doklady, které by ho usvědčovaly ze zprav. činnosti. O získaných zprávách nemá si dělati žádné zápisky, musí si obsah pamatovati, pouze čísla, která by mohl zapomenouti může si zapsati ve formě hotelových účtů. nebo oddělením určitého druhu platidel a pod. Cestuje-li vícekrát za hranice, je nutno, aby hranici překročil vždy na jiném místě a pokud možno vždy opatřen průkazem pro překročení hranic.

O svém návratu vyrozumí smlouvaným způsobem ihned toho, kdo ho vyslal, aby mu mohl hlásiti získané zprávy.

Odesílá-li zprávy ze zahraničí na smlouvenou adresu, musí se to dít smlouvenou řečí /hudebniny - noty/ nebo šiframi /tajnými inkousty a pod./ a dopis hodit vždy do jiné schránky nebo jiném místě a to hned po napsání.

- 13./ **Agent - typář** je agent, který má za úkol vyhledávat osoby, které se hodí pro agenturní službu. Tento druh agentů musí mít příležitost většího styku s lidmi. Mohou to být hostinští, obchodníci nebo obchodní cestující, číšníci a podobně.

Setkají-li se s osobou, která by se svým založením nebo vlastnostmi hodila pro agenturní službu, nebo seznámí-li se s osobami cestujícími často do pohraničí a zahraničí, nebo mající obchod. styky nebo příbuzné v zahraničí - upozorní na ně. zprav. orgána, který po jejich prověření se snaží získat tyto osoby pro zpravodajství.

- 14./ **Agent - provokatér** má za úkol vyprovokovat a tak pomoci usvědčit nepřátelské zprav. agenty nebo osoby, které potřebujeme na určitý čas odstraniti jako nepohodlné a škodlivé.

- 15./ Agentům nedávají se potvrzení, že jsou ve zprav. službách a nikdo z nich nesmí mít zprav. legitimaci. Každý agent zařazený po přezkoušení do agenturní sítě, dostane krycí jméno a číslo evidenční. Krycí jméno používá ten, kdo agenta získal ve styku s ním, číslem agenta jsou označovány zprávy agentem získané při překládání nadřízenému zprav. orgánu, při předkládání účtů zprav. paušálu a pod. Před evidenčním číslem uvede se první písmeno jako krycího jména /například P 1120/

- 16./ Evidence agentů, důvěrníků a informátorů podle zvláštních nařízení

- 17./ Odměny agentům event. důvěrníkům vyplácí se zásadně po splnění daného úkolu a po vyhodnocení zprávy, které dodali. Předem před splněním úkolu v případě potřeby může se těmto vyplatiti záloha a to jen v takové výši, aby tato stačila jen na provedení daného úkolu /jízdné a na nejnutnější potřebu/. Při vyplácení odměn postupujte velmi opatrně. Odměny za bezcenné zprávy nevyplácejte, za hodnotné zprávy pak odměny takové, aby byl v jeho další činnosti touto odměnou povzbuzen ještě k většímu výkonu. Jest nutno dbáti toho, aby záúčtované částky jako odměny byly skutečně agentům vyplaceny. Vyplacení odměny znameňte do jejich evidenčních záznamů a provádějte čas od času kontroly, zda vyplacené odměny odpovídají dodaným zprávám. Při vyplácení odměn jest si vždy uvědomiti, že většina agentů pracuje za zjištěných důvodů a že se bude snažiti získati co největší odměny i za zprávy méně cenné. Zprav. orgán určuje proto výši odměny a nikdy nesmlouvá.

- 18./ **Výcvik agentů a důvěrníků:**

Zpravod. orgánové pracují s agenty a důvěrníky mají věnovati zvláštní péči jejich výcviku. K tomu použijte styku s agenty. Po splnění každého úkolu jest nutno s agentem nebo důvěrníkem probrati: jak daný úkol byl splněn, nedostatky a při příští práci na základě zjištěných nedostatků dáti tomuto ihned pokyny pro další jeho činnost s poukazem na to, co provedl dobře a co špatně, nikdy nesmí zprav. orgán prozraditi agentovi, co jest mu již o dosavadním úkolu známo a co ještě potřebuje. V důsledku toho jest záhodno dáti tomuto i úkoly získati zprávy o věcech již známých, čímž se agenti procvičí a pak se zastře to, že agentu není dobře známo, co vlastně zpravodajská služba ve skutečnosti již zná a co ještě potřebuje.

Stat' 3.

Tisk a rozhlas.

19./Tisk může poskytnouti velmi cenné zprávy rázu obranně-zpravodajského. Agenti mohou ho používati k předávání různých zpráv, k vyhledávání osob pro tuto službu se hodící a pod. Zvláště cenné zprávy mohou se získati v insertních částí tisku. V důsledku toho musí býti tisk velmi pečlivě sledován všemi orgány obranného zpravodajství. Dalším účelem sledování tisku bude zabránit tomu, aby tiskem nedostaly se na veřejnost údaje, které v zájmu obrany státu musí zůstatí utajeny a které orgánům výzvědného zprav. cizích států a agentů, aby mohly poskytnouti velmi cenné zprávy.

Část podrobných směrnic pro činnost OBZ, které měly celkem 136 stran a platily od 1. ledna 1946.

AMV, fond 302–539–9

63. 13024/4B46

S E Z N A M

pracovníků HSOEZ na výn. MN0. čj. 324/Dův.hl. št.4.odděl. ex 1946.

Odbor oddělení skupina	Hodnost stav. skupina branný poměr	Jméno a příjmení		Funkce	Popis činnosti
1	2	3	4	5	
	pplk. pěch.	Bedřich	REICIN	náč. HSOEZ	
	pplk. gšt.	Josef	ČERNÍK	zást. náč. HSOEZ.	
	npor. pěch. v zá.	Stanislav	SMRŽÍK	sekret.	
	ppor. pěch. v zá.	Arnošt	STEINER	pobočník	zám. dív. dív.
	mjr. just.	Jan	VANĚK	první poradce	
	škpt. just.	František	JUDr. SUCHOMEL	právník se soud. skouskou	
	mjr. pěch.	Jaroslav	KONOPÁSEK	stýdný důst. u Min. vnitra	Byt.
	škpt. gšt.	Josef	MIROVSKÝ	přednos- ta odd.	
	mjr. pěch.	Bohumil	VOTAVA		
	kpt. tech. zbroj.	Josef	HAŠEK		
	kpt. pěch.	Miroslav	KŇOUREK		
	rta. pěch.	Antonín	JELÍNEK	kancel. rta.	
	ovrh.	Antonín	MILICHOVSKÝ	přím.	
	škpt. pěc. v zá.	Karel	VÁŠ JUDr.	přednos- ta odděl.	
	mjr. pěch.	Bohumil	DÍTĚ		
	škpt. uč.	František	PROCHÁZKA		
	škpt. spoj. v zá.	David	JUDr. STEINER		
	kpt. tank.	Antonín	DRŠLINEK		
	kpt. pěch.	Josef	KABELE		
	kpt. pěch.	Eduard	KOCIÁN		

archiv
MINISTERSTVA
PRÁVNÍ

Praha, dne 9.ledna 1947.

Vážený pane generále,

ve smyslu našeho dohovoru a mého ujednání s panem ministrem národní obrany arm.gen.Svobodou, zasílám moje připomínky a námítky k jednotlivým konkrétním návrhům na jmenování důstojníků.

Chci předeslat, že nechci klásti překážky k povyšování schopných důstojníků, nemohu však souhlasit s překotným povyšováním některých důstojníků zahraničních, kteří nemají ani dostatečné praxe, ani předběžného vzdělání na vojenských školách a kursech, potřebného k zastávání funkce na velitelském místě, které jim má být svěřeno. Jsem toho názoru, že nelze srovnávat dobu válečnou, kdy mnozí příslušníci armády byli oprávněně, vzhledem ke svým vynikajícím bojovým schopnostem, i několikrát povýšeni, s dobou mírovou, v níž je zapotřebí u každého důstojníka těch schopností vychovatelských a organizačních, jejichž nutným předpokladem jsou též theoretické znalosti a zkušenosti. Jsem přesvědčen, že uplatnění těchto zásad bude v zájmu nejen velitelského sboru, nýbrž celé armády, v zájmu jejího organického budování

Svoje námítky vznáším především proti povýšení těchto důstojníků :

- 1.) Plukovníka pěchoty JUDr. Jaroslava Procházky, náčelníka hlav. správy voj.osvěty a výchovy, který jako důstojník v záloze stal se kapitánem pěchoty v zál. s pořadím od 1.ledna 1932, škpt. pěch. v zál. od 28.10.1942, mjr.pěch. v zál. od 28.X.194

-//-

Pam

arm. gen. Bohumilu B o ť k o v i ,
náčelníku hlavního štábu

v P r a z e .

podplukovníkem pěch. s pořadím 10.V.1945, plk.pěch. s pořadím 1.8.1945 (t.j. za 3 měsíce 2x povýšen) a je dnes již, bez velitelské praxe navrhován na brigádního generála zbraní.

- 2) Podplukovníka pěchoty Bedř. R e i c i n a , nar. 1911, jenž nastoupil vojenskou službu u čsl.jednotek v SSSR teprve v roce 1942, kde absolvoval školu důst. v zál. v Buzuluku . Konal službu politickou a osvětovou u OBZ. PPor.pěch. v záloze stal se 1.V.1943 a je dnes podplukovníkem pěchoty a náčelníkem OBZ s pořadím od 1.srpna 1945 bez bojové a řadové služby. Prošel tak přibližně za dva roky sedm důstojnických hodností, k čemuž je normálně zapotřebí nejméně 18-20ti let a řady kursů a velitelských míst. Dnes je opět navrhován na plukovníka pěchoty bez řadové velitelské praxe a předběžných kursů. Důstojník, který nevelel ani četě a rotě má se stát plukovníkem pěchoty.
- 3) Podplukovníka gen. štábu Boh. Lenze - Lomského, který nastoupil presenční službu 16.7.1933, v letech 1934-1936 absolvoval voj. akademii, poručíkem byl jmenován od 1.srpna 1936, v zahraničí dosáhl podplukovníka gen. štábu s pořadím od 1.8.1945. Nyní je na vojenské škole v Moskvě. Ačkoliv neabsolvoval válečnou školu, stal se diplomovaným důstojníkem generálního štábu. Dnes je navrhován na povýšení na plukovníka generálního štábu !
- 4) Podplukovníka pěchoty Pavla Marcelého, narozeného 1914, který konal presenční službu od 1.října 1936 do 30.března 1938, byl jmenován podporučíkem presenční služby I.II.1938. Od 15.ledna 1940 byl důstojníkem ve slovenské armádě a od 5.6.1943 v zahraniční armádě. Nyní je podplukovník pěchoty a je navrhován na plukovníka pěchoty.

Vojenský historický archiv
kopie matematické
č. 121

U služeb jsem proti povýšení těchto důstojníků :

- 1) Plukovníka justiční služby JUDr. Otto Wintersteina, poručíka justiční služby v zál. s pořadím 26.října 1942, který předtím v Československu důstojníkem vůbec nebyl, je dnes navrhován k povýšení na generála.
- 2) MUDr. Josefa Škvařila, kterému byla propůjčena hodnost kapitána od 1.června 1944 a od 1.VII.1945 byl jmenován majorem zdravotnictv v zál. V Československu předtím vojákem vůbec nebyl a dnes je navrhován k povýšení na generála.

Dále jsem proti povýšení divisního generála Zdeňka NOVÁKA na armádního generála, neboť mám za to, že je zde řada jiných divisních generálů, více zasloužilých, kteří by více vyhovovali všem podmínkám a předpokladům pro toto povýšení.

Prosím, abyste věnoval těmto mým připomínkám plnou pozornost.

S projevem úcty

Vojenský historický archiv
kopie materiálů
číslo:

15. 4. 1947

1134/47 dur.

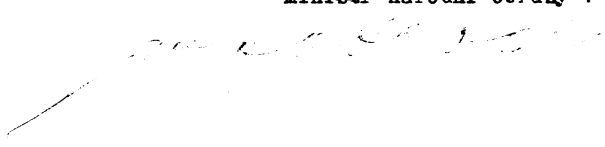
Úřad předsednictva vlády
politický odbor

P r a h a .

Ministerstvo národní obrany dovoluje si v příloze předložit zprávu hlavního štábu 5. oddělení ze dne 12. dubna t. r., č. j. 54.626 dův. hl. št. 5. odděl. 1947 se žádostí, aby Národní fronta zaujala s konečnou platností své rozhodné stanovisko vůči takovýmto veřejným projevům, jež zřejmě poškozují vzájemný poměr veřejnosti k armádě, nijak neprospívají státu v očích našich spojenců nehledě ke skutečnosti, že nikterak nenapomáhají budování a konsolidaci poměrů v armádě.

Ministerstvo národní obrany nechce tím nijak zabránovat kritice poměrů v armádě, považuje však za nutné upozornit, že je v zájmu státním, aby k veřejným projevům takového obsahu nedocházelo a aby případné projevy kritiky pp. poslanců byly uplatňovány na fóru k tomu příhodnějším /: branný výbor:/

Ministr národní obrany :

Prozatímní organizační řád státně-bezpečnostní služby.

Úvod.

Tento organizační řád je prozatímní. Jeho úkolem je sjednotiti organizační formy, které ve výkonu státně-bezpečnostní služby v jednotlivých zemích se vytvořily samostatně a na různých předpokladech. Poněvadž dosud nebyl vydán zákon o národní bezpečnosti, vychází tento prozatímní řád z předpisů dosud platných a ze skutečného stavu, ale počítá také se zásadami osnovy zákona o národní bezpečnosti. Jednu z hlavních zásad této osnovy však nemůže ještě uskutečniti. Je to zásada jednotnosti výkonných složek národní bezpečnosti, tedy úplné organizační začlenění státně-bezpečnostní výkonné služby do jednotného, vojensky organizovaného Sboru národní bezpečnosti. Toto uspořádání vyžaduje zákonné úpravy.

Ministerstvo vnitra v Praze upravuje státně-bezpečnostní službu v zemi české a moravskoslezské takto:

Úkoly státně-bezpečnostní služby.

Čl. I.

Úkolem státně-bezpečnostní služby je ochrana bezpečnosti československého státu a vymoženosti národní revoluce, tedy zejména:

- a/ Vyšetřování a stíhání trestných činů, spáchaných proti státu, t. j. veškerých útoků na samostatnost, jednotnost a lidově demokraticko-republikánskou formu československého státu.
- b/ Vyšetřování a stíhání veškerých útoků proti ústavním činitelům Československé republiky.
- c/ Provádění ochrany, jakož i vyšetřování ve věcech ohrožení bezpečnosti představitelů cizích států, dlcích na území ČSR.
- d/ Vyšetřování a stíhání průmyslového a hospodářského vyzvědačství, záškodnictví a jiných pletich proti hospodářským zájmům státu.
- e/ Provádění preventivních opatření, která mají zabrániti činnosti, uvedené pod bodem a–d.
- f/ Spolupůsobení ve správním řízení státně-politického významu zejména při evidenci cizinců, při vydávání pasů, zbrojních listů, národní spolehlivosti, v záležitostech spolkových, shromažďovacích, tiskových a pod.

Rozdělení státně-bezpečnostní služby.

Čl. II.

Úkoly státně-bezpečnostní služby jsou svěřeny ministerstvu vnitra, zemským národním výborům.

Výkon služby provádí:

- a/ ministerstvo vnitra, odbor pro státní bezpečnost a politické zpravodajství, nadále odbor Z,
- b/ zemské národní výbory:
 - 1./ zemskými úřadovnamí státní bezpečnosti /ZStB/,
 - 2./ oblastními úřadovnamí státní bezpečnosti /OStB/,
 - 3./ pobočkami oblastních úřadoven státní bezpečnosti /PoStB/.

Odbor pro státní bezpečnost a politické zpravodajství

/ odbor Z /.

Čl. III.

Odboru Z přísluší zejména:

- a/ Jednotné vedení a řízení státně–bezpečnostní služby.
- b/ Organizace státně–bezpečnostní služby a vydávání předpisů o jejím výkonu.
- c/ Dozor nad výkonem státně–bezpečnostní služby.
- d/ Vedení ústředních evidencí pachatelů a trestných činů, spáchaných proti bezpečnosti státu, vedení příslušných kartoték, atd.: těchto evidencí budu používatí přímo i zemská a oblastní úřadovna státní bezpečnosti v Praze, pokud jde o jejich obvod.
- e/ Ústřední vedení zjišťovací služby /sbírky podobenek, rukopisů a pod./ . Pokud jde o daktyloskopii, bude tato vedena jednotně kriminální ústřednou, která je povinna co nejúžeji spolupracovatí s odborem Z.
- f/ Ústřední vedení státně–bezpečnostní technické služby.
- g/ Věci studijní, archivální a propagační.
- h/ Provádění preventivních opatření k zabránění trestné činnosti proti bezpečnosti státu.
- ch/ Sbírání a soustřeďování veškerých zpráv, týkajících se bezpečnosti státu od zemských a oblastních úřadoven státní bezpečnosti.
- i/ Provádětí svými orgány veškeré úkony, spadající pod pojem státní bezpečnosti tak, jak jest uveden v čl. I., pokud se jedná o případy:
 - 1./ rázu celostátního,
 - 2./ na kterých je mimořádný zájem státu.

V těchto případech může také odbor Z delegovatí ku projednání některou oblastní úřadovnu státní bezpečnosti s vědomím příslušné zemské státní bezpečnosti.

- j/ Zúčastnití se svými orgány vyšetřování kteréhokoliv státně–bezpečnostního případu anebo takové šetření sám převzítí. O takovém úkonu jest uvědomití příslušný zemský národní výbor.
- k/ Spolupůsobití na požádání jiných úřadů a orgánů ve věcech státně–bezpečnostní služby.
- l/ Ústřední vedení pasové a cizinecké agendy.
- m/ Osobní záležitosti zaměstnanců státně–bezpečnostní, čítaje v to přijímání nových uchazečů, povyšování, příkazování službou a pensionování v rámci platných zákonných předpisů na návrh, po př. s vědomím ZStB.
- n/ Jednotné školení zaměstnanců státně–bezpečnostní služby.
- o/ Vydávání pátracího věstníku.
- p/ Spolupůsobití při vydávání zákonů a nařízení, které mají za úkol vnitřní a vnější ochranu bezpečnosti československého státu a jeho hospodářského života.

- q/ Vrchní dohled nad hospodářskými záležitostmi státně-bezpečnostní služby.
- r/ Zřizovati ve vlastní působnosti, nebo k návrhu ZNV, pobočky oblastních úřadoven státní bezpečnosti.

Zemské úřadovny státní bezpečnosti.

Čl. IV.

Zemské úřadovny státní bezpečnosti jsou zřízeny při zemských národních výborech a jejich působnost ve věcech státně-bezpečnostní služby vztahuje se na území té země, pro kterou byly zřízeny.

Přednosta zemských úřadoven státní bezpečnosti a jejich zástupce ustanovuje ministr vnitra k návrhu zemského národního výboru anebo ve volném uvážení.

Čl. V.

Zemské úřadovně státní bezpečnosti přísluší:

- a/ Vedení a řízení výkonu státně-bezpečnostní služby v zemi. Zúčastniti se za tím účelem vyšetřování kteréhokoli státně-bezpečnostního případu anebo takové šetření sama převzít.
- b/ Předkládáním zpráv odboru Z, pokud je zjistí svými orgány. Soustředování veškerých zpráv, týkajících se bezpečnosti státu v zemi pro příslušný zemský národní výbor.
- c/ Osobní evidence zaměstnanců státně-bezpečnostní služby v zemi.
- d/ Školení zaměstnanců státně-bezpečnostní služby.
- e/ Vedení hospodářských věcí a technického vybavení státně-bezpečnostních složek v zemi.
- f/ Překládání zaměstnanců státně-bezpečnostní služby v zemi:
ZStB musí se však ke každému podobnému opatření vyžádati předchozí souhlas příslušného zemského národního výboru a po schválení řádně odůvodněný návrh odboru Z.

Jen v případech nutných a neodkladných může tak učiniti ZStB ve vlastní působnosti a opatřiti si teprve dodatečný souhlas odboru Z, ať již telefonicky nebo jiným způsobem. Avšak i v tomto případě je ZStB povinna vyžádati si písemný souhlas odboru Z a musí proto předložit odboru Z řádně odůvodněnou a příslušným zemským národním výborem schválenou zprávu o svém opatření.

- g/ Vydávati znalecké posudky státně-bezpečnostní u soudů a případně i u jiných úřadů, podle směrnic odboru Z a o vydaných posudcích podávati zprávy tomuto odboru, aby tak byla zachována jednotná linie znaleckých posudků.
- h/ Disciplinární pravomoc nad příslušníky státně-bezpečnostní služby v zemi.
- i/ Řízení osvětové služby pro státněbezpečnostní složky v zemi.

Oblastní úřadovny státní bezpečnosti.

Čl. VI.

Oblastní úřadovny státní bezpečnosti zřizují se v městech, ve kterých jsou zřízeny oblastní velitelství sboru národní bezpečnosti.

Jsou tedy oblastní úřadovny státní bezpečnosti zřízeny: **Pro zemi českou v městech:**

Česká Lípa pro okresy: Česká Lípa, Dubá, Rumburk, Šlunkov, Varnsdorf.

České Budějovice pro okresy: České Budějovice, Český Krumlov, Jindř. Hradec, Kaplice, Třeboň, Týn n. Vlt.

Hradec Králové pro okresy: Broumov, Dvůr Králové n. L., Hradec Králové, Jaroměř, Náchod, Nové Město n. Met., Rychnov n. Kněžnou., Žamberk.

Cheb pro okresy: Aš, Falknov n. Oh., Cheb, Jáchymov, Karlovy Vary, Kraslice, Loket, Mariánské Lázně, Nejdek, Planá u Mar. Lázní, Tachov, Teplá, Žlutice.

Pardubice pro okresy: Chrudim, Litomyšl, Pardubice, Polička, Ústí n. Orli., Vysoké Mýto.

Jičín pro okresy: Hořice, Jičín, Jilemnice, Nová Paka, Nový Bydžov, Semily, Trutnov, Vrchlabí.

Klatovy pro okresy: Domažlice, Klatovy, Sušice.

Kolín pro okresy: Čáslav, Havlíčkův Brod, Humpolec, Chotěboř, Kolín, Kutná Hora, Ledec n. Sáz., Poděbrady.

Liberec pro okresy: Frýdlant v Čechách, Jablonec n. N., Jablonné v Podještědí, Liberec.

Mladá Boleslav pro okresy: Ml. Boleslav, Mnichovo Hradiště, Nymburk, Turnov.

Most pro okresy: Bilina, Duchcov, Chomutov, Kadaň, Louny, Most, Podbořany, Vejprty, Žatec.

Písek pro okresy: Blatná, Písek, Prachatice, Strakonice.

Plzeň pro okresy: Horšovský Týn, Kralovice, Přeštice, Plzeň, Rokycany, Stříbro.

Praha pro okresy: Beroun, Brandýs n. L., Český Brod, Hořovice, Jílové u Prahy, Kladno, Kralupy n. Vlt. Mělník, Praha-venkov-jih, Praha-venkov-sever, Příbram, Rakovník, Říčany u Prahy, Slaný a obvod Velké Prahy.

Tábor pro okresy: Benešov, Kamenice n. Lipou, Milevsko, Pelhřimov, Sedlčany, Tábor, Vlašim.

Ústí n. L. pro okresy: Děčín, Litoměřice, Roudnice n. L., Teplice-Šanov, Ústí n. L.

Pro zemi moravskoslezskou v městech:

Brno pro okresy: Boskovice, Brno, Brno-venkov, Hustopeče, Tišnov, Mor. Třebová, Vyškov.

Jihlava pro okresy: Dačice, Jihlava, Nové Město na Moravě, Třebíč, Velké Meziříčí.

Olomouc pro okresy: Hranice, Litovel, Mor. Beroun, Olomouc, Olomouc-venkov, Prostějov, Přerov, Rýmařov, Šternberk, Šumperk, Zábřeh.

Uherské Hradiště pro okresy: Hodonín, Holešov, Kroměříž, Kyjov, Uherský Brod, Uherské Hradiště, Valašské Meziříčí, Vsetín, Zlín.

Znojmo pro okresy: Mikulov, Moravské Budějovice, Mor. Krumlov, Znojmo.

Ostrava pro okresy: Bílovec, Frýdek-Místek, Hlučín, Ostrava, Nový Jičín.

Opava pro okresy: Bruntál, Frývaldov, Krnov, Opava.

Český Těšín pro okresy: Český Těšín, Fryštát.

Přednosta jakož i PoStB jakož i PoStB jmenuje ministerstvo vnitra k návrhu ve volném uvážení.

Čl. VII.

Oblastní úřadovny státní bezpečnosti jsou zřízeny jako hlavní výkonné složky státně-bezpečnostní služby a přísluší jim proto v jejich obvodech:

- a/ Vyšetřovati a stíhati veškeré trestné činy, spadající pod pojem státně-bezpečnostní služby tak, jak jest vymezen v článku I. tohoto organizačního řádu.
- b/ Vedení evidencí státně-bezpečnostních.
- c/ Preventivní potírání trestné činnosti směřující proti státu.
- d/ Provádění potřebné technické služby, která bude upravena společně pro veřejno-bezpečnostní /kriminální/ službu dohodou a kriminální ústřednou.
- e/ Sbírat a soustřeďovati veškeré zprávy, týkající se ohrožování bezpečnosti státu; o svých poznatcích jsou povinny OStB předkládati zprávy odboru Z a své příslušné ZStB.
- f/ Ve zvláště důležitých případech se stanoviska zájmu státu, jakož i v případech většího rozsahu, je povinna OStB podati telefonické hlášení odboru Z a ZStB.
- g/ Rovněž tak je povinna OStB okamžitě telefonicky hlásiti odboru Z a ZStB, státně-bezpečnostní události, které vzhledem k svému obsahu nebo rozsahu mají význam celostátní.
- h/ OStB je povinna dále udržovati se stanoviska státně-bezpečnostního stálý styk se všemi složkami národní bezpečnosti své oblasti a s jejich přispěním sledovati veškerou státu nepřátelskou činnost ve svém obvodě.
- i/ OStB je povinna kromě zpráv o jednotlivých ji vyšetřovaných a stíhaných případech předkládati jednou měsíčně přehledné zprávy o své činnosti, jakož i zprávy o významných událostech státně-bezpečnostních odborů Z a ZStB. Tyto zprávy musí býti předkládány pravidelně počátkem každého měsíce; lhůta k předložení těchto zpráv bude stanovena pro celou zemi jednotně příslušnou ZStB.

Čl. VIII.

OStB je místně příslušná vyšetřovati a stíhati veškeré státně-bezpečnostní záležitosti své oblasti.

Pokud by vyšetřování a stíhání některého státně-bezpečnostního případu zasahovalo do obvodu sousední oblasti, jest ku projednání příslušna ona oblast, která případ dříve počala vyšetřovati v dohodě s oblastí, jejíhož obvodu se dotýčný případ také dotýká.

Došlo-li by ku sporu, rozhoduje ZStB a jednalo-li by se o spor oblastí dvou různých mezi, odbor Z.

Pobočky oblastních úřadoven státní bezpečnosti.

Čl. IX.

Pobočky oblastních úřadoven státní bezpečnosti budou zřízeny odborem Z v místech, kde to bude vyžadovati důležitý zájem státu, vyvolaný požadavky státně-bezpečnostními, hospodářskými, průmyslovými nebo jinými /viz též čl. III., písm r/.

Ve věcech hospodářských, osobních a výkonu služby budou pobočky podléhati oblastním úřadovnám státní bezpečnosti.

Poměr ku zpravodajské službě.

Čl. X.

Státně-bezpečnostní služba není myslitelná bez zpravodajské služby. Právě tak zpravodajská služba předpokládá vždy výkonnou složku, která zpravodajsky získané a zhodnocené zprávy vyšetří z trestně-právního stanoviska.

Vzhledem k tomu je příslušnost státně-bezpečnostních orgánů dána tím okamžikem, kdy protistátní činnost dostoupila takového stupně, že ji lze zahrnouti pod jakýkoliv trestně právní předpis. Přísluší tedy státně-bezpečnostní službě provádění výsledků, domovních prohlídek, zabavování věcí, zatýkání osob atd., podle platných zákonných předpisů. Zpravodajští orgánové podle potřeby zúčastní se těchto úkonů.

Státně-bezpečnostní služba je povinna sdělovati zpravodajské službě všechny svoje poznatky zpravodajského rázu /a to tak, že OStB vyrozumívá přímo oblastní úřadovnu ZOB II, a ZStB ZOB II pokud jde o zprávy, získané vlastními orgány/ a umožniti jí přístup ke všem pramenům těchto svých poznatků.

Je-li v zájmu zpravodajské činnosti nutné provésti služební výkon, náležející do výlučné příslušnosti státně-bezpečnostní služby, požádá zpravodajský orgán tuto o provedení tohoto výkonu. Státně-bezpečnostní služba jest povinna ihned této žádosti vyhověti a o provedení zpravodajskou službu vyrozuměti.

Poměr ku správním úřadům.

Čl. XI.

Ministerstvo vnitra, zemské a okresní národní výbory jsou jako správní úřady národní bezpečnosti v oboru státně-bezpečnostní služby orgány vedoucími a řídícími. Jejich poměr k výkonné složce jest dán vládním nařízením č. 4/1945 Sb. ze dne 5. května 1945 ve znění vyhlášky č. 45/1945 ze dne 24. srpna 1945, které v §3 odst. /3/ stanoví: „Okresní národní výbor vykonává, vedle jiných úkolů zvláštní předpisy jemu uložených, přímo, nebo svým úřadem pravomoc, kterou podle dosavadních předpisů vykonávalo okresní zastupitelstvo, okresní úřad a okresní hejtman /náčelník/“. V §4 odst. /3/ pak: „Zemský národní výbor vykonává, vedle jiných úkolů zvláštními předpisy jemu uložených, přímo nebo svým úřadem pravomoc, kterou podle dosavadních předpisů vykonávalo zastupitelstvo, zemský úřad a zemský president.“

Tímto ustanovením je dán rozsah podřízenosti výkonných složek národní bezpečnosti, tedy i státně-bezpečnostní složky příslušným národním výborům, resp. jejich bezpečnostním referentům. Jedině těmto přísluší usměrnění státněbezpečnostní služby v jejich obvodech.

Spolupůsobení státněbezpečnostní služby ve správním řízení podle čl. I f/ bude upraveno podrobnými předpisy.

Vzájemný poměr jednotlivých složek národní bezpečnosti.

Čl. XII.

Všichni orgánové bezpečnostní služby bez ohledu, o kterou složku jde, jsou ze zákona povinni zakročiti a prováděti nejnutnější opatření ve všech případech, ve kterých byl porušen zákon.

Proto právě tak, jako všichni orgánové státně-bezpečnostní služby, jsou povinni zakročovati a prováděti nejnutnější opatření ve všech případech, byť i tyto spadly do působnosti složky pořádkové, nebo kriminální, jsou povinni i orgánové těchto složek zakročovati v záležitostech státně-bezpečnostních, t. j. učiniti nejnutnější opatření a hlásiti pak věc místně příslušné oblastní úřadovně státní bezpečnosti ku projednání a vyšetření věci.

V tomto směru jsou také orgánové těchto bezpečnostních složek povinni upozorňovati oblastní úřadovny státní bezpečnosti na veškeré zjevy a skutečnosti, které by mohly porušiti, nebo se dotknouti zájmu státu a jeví se tedy důležitými se stanoviska státně-bezpečnostní služby.

Je proto přirozené, že pokud jde o výkon státně-bezpečnostní služby, mají stanice sboru národní bezpečnosti povinnost, vyhovovati přímému dožádání příslušné úřadovny státně-bezpečnostní služby, řídit se jejich pokyny a poskytnouti jim neb jejich orgánům potřebnou pomoc.

Hlášení o státně-bezpečnostních případech podávají stanice SNB kromě předepsané služební cesty, zároveň též přímo příslušné oblastní úřadovně /pobočce/ StB.

Ustanovení závěrečná.

Čl. XIII.

Všichni státní zaměstnanci jsou ze zákona služební přísahou zachovávatí úřední tajemství; zaměstnanci státně-bezpečnostní služby nad to jsou povinni zachovávatí o úředních věcech naprostou mlčenlivost a neprozraditi ničeho, vzhledem k důvěrné, neb tajné povaze projednávaných záležitostí a zejména pak vzhledem k nebezpečí, které vyzrazením těchto záležitostí široké veřejnosti nebo nepřátelské cizině by mohlo státu vzniknouti. Podobné jednání toho zakládá skutkovou podstatu trestných činů podle zákona na ochranu republiky.

Čl. XIV.

Tento organizační řád jest povahy tajné, jest vydán v určitém počtu očíslovaných a musí býti uschován bezpečně v nedobytných skříních.

Čl. XV.

Vnitřní organisace, úřadování, vedení evidencí, atd., jsou neb budou upraveny v zájmu jednotnosti zvláštními směrnicemi, které budou postupně v nejbližší době vydávány a které tvoří, resp. budou tvořiti nedělitelnou součást tohoto organizačního řádu.

Čl. XVI.

Veškeré až dosud vydané rámcové předpisy, které odporují tomuto prozatímnímu organizačnímu řádu, pozbývají platnosti dnem 1. prosince 1946.

Dne 22. října 1946.

Ministr:
Nosek v. r.

AMV, fond 302–538–6

Ministerstvo vnitra, k rukám dr. Hory, Praha

Na vědomí a k případnému vydání příslušného výnosu orgánům StB.

Za správnost:
pplk. gšt. J. Šebor.

Přednosta 5. odděl. hl. štábu:
pplk. pčh. B. R e i c i n, v. r.

Pro nepochopení právních zásad, vymezujících pravomoc jednotlivých orgánů voj. obranného zpravodajství, došlo v několika případech k nesprávným a nevhodným zákrokům a opatřením vůči občanským osobám, které nepodléhají vojenské trestní pravomoci.

Na př.

1./ důstojník 5. oddělení štábu vyšší jednotky provedl domovní prohlídku u občanské osoby a její byt zapečetil.

2./ DOZ ve stejnokroji v doprovodu dvou ozbrojených vojnů zúčastnil se s orgány StB domovní prohlídky v bytě civilní osoby a též jejího zatčení, aniž se předem o důvodech a oprávněnosti zákroku přesvědčil. Tím způsobil, že veřejnost nabyla dojmu, že šlo o zákrok vojenských orgánů vůči civilní osobě.

3./ DOZ dal orgánům StB rozkaz k zajištění civilní osoby, aniž oznámil důvody. Když vyšetřování prokázalo bezpodstatnost zákroku, namítali orgánové StB oprávněné, že jednali na rozkaz DOZ, ale že by byli odmítli provedení rozkazu, kdyby jim byla podstata věci známa.

4./ Orgánové vojenského obranného zpravodajství na rozkaz svého nadřízeného předali určité případy civilních osob orgánům StB, ale nařídili jim, aby provedli zatčení a odmítli dokonce dáti jim informace, přesto, že orgánové StB o tyto informace žádali.

5./ Orgánové vojenského obranného zpravodajství předali určitý případ sice podle rozkazu příslušným orgánům StB a vyrozuměli ho, že jsou a budou prováděny určité zákroky, mylně se však domnívali, že to stačí, čímž se dopustili těchto zásadních nesprávností:

a/ Zajistili civilní osobu, ač zajištění měli provést orgánové StB;

b/ Uzavřeli ji ve vojenských objektech, ač měla být odevzdána do vězení občanských bezpečnostních orgánů;

c/ Provedli její převoz sami, ač měla být převezena občanskými bezpečnostními orgány;

d/ Uvěznili ji ve vojenské věznici, ač měla být odevzdána do vazby StB.

Případy nezodpovědného a neoprávněného přetřechování kompetence, přiznané orgánům vojenského obranného zpravodajství zvláště vůči civilním osobám,

n e s m í s e n a p ř í š t ě v ů b e c o p a k o v a t i .

Proto nařizují:

Prohlídky, zajištění, zatčení, veřejné zákroky proti civ. osobám a podobná opatření

n e p r o v á d ě j í orgánové vojenského obranného zpravodajství p r o s t ř e d n í c t v í m orgánů státní bezpečnosti, nýbrž takováto opatření výhradně orgánové StB sami, při plné odpovědnosti.

Jakmile zpravodajsky zjištěný a sledovaný případ dospěje do stádia, které vyžaduje konkrétního zákonného zákroku, (zajištění osob) vyrozumí zúčastnění orgán voj. obranné

zpravodajství ředitelství resp. příslušné orgány StB, případ jim předá k dalšímu řízení, informuje je o meritů věci, dá jim k dispozici veškeré podklady a podstatný materiál, který získal a svědomitě s nimi sdělí své poznatky. Do případu přímo více nezasahuje. Vyžaduje-li toho vlastní zpravodajský zájem, vyhradí si účast při výsledcích a oznamování jich výsledků a může se zúčastnit jako poradce dalšího neveřejného řešení případu. Zakazuje orgánům vojenského obranného zpravodajství, až na výjimečné případy osobní účast při zákrocích orgánů StB. Ve výjimečných případech je potud, pokud je veřejnost vyloučena a to způsobem nenápadným a v občanském oděvu, a kdy zpravodajsky důležitý zájem vyžaduje prohlédnutí stop, věci a pod., které z místa ohledání nelze přenést. Jinak mají možnost prohlédnouti si materiál získaný domovní prohlídkou přímo u úřadů StB.

Nastane-li však případ velmi závažný, který vyžaduje bezodkladného zákroku pro nebezpečí z prodlení a na místě je po ruce pouze nižší podřízený orgán StB, jemuž orgán vojenského obranného zpravodajství nemůže věc předati a jehož nemůže zpravodajsky informovat, zařídí toto:

Neprodleně a nejrychlejším způsobem vyrozumí v Čechách 5. odd. hlavního štábu, na Moravě a na Slovensku 5. oddělení velitelství oblastí, která informuje o případu. Toto oddělení urychleně zařídí u složky StB, s níž je ve styku, aby byl ex presidio dán onomu nižšímu podřízenému orgánu StB rozkaz k okamžitému provedení žádaného bezpečnostního zákroku.

Upozorňují, že příslušné přednosta 5. oddělení i podřízené orgány obranného zpravodajství činím osobně zodpovědnými za přesné dodržování tohoto rozkazu.

Neuposlechnutí tohoto rozkazu by měl pro provinivší se orgán trestní sankce pro neoprávněné omezování osobní svobody.

Tento výnos založte do svazku výnosů trvalé platnosti.

Výše uvedeném nařízení náčelníka 5. odd. HS MNO pplk. Bedřicha Reicina bylo výsledkem soustavných stížností občanů i bezpečnostních orgánů Ministerstva vnitra na postup příslušníků OBZ, kteří v rozporu s tehdy platnými zákony zatýkali, zadržovali a vyšetřovali civilní osoby.

AMV, fond 302–541–17

Dohoda o zpravodajské ochraně průmyslu

HS OBZ – 5. oddělení

D o h o d a,

sjednaná na poradě zástupců ministerstva národní obrany, ministerstva průmyslu. Ústřední rady odborů a Ústředního svazu průmyslu, konané dne 13. prosince 1945 v ministerstvu průmyslu o způsobu provádění zpravodajské služby orgány ministerstva národní obrany v podnicích důležitých pro obranu státu.

Porady se zúčastnili:

Za ministerstvo národní obrany: major Pavlík a major Bičík,

za Ústřední radu odborů: tajemník Michal Alois,

za Ústřední svaz průmyslu: gen. tajemník Dr. Sottner,

za ministerstvo průmyslu: pres. šéf. Dr. Müller a odb. rada Dr. Böhm.

I.

Právní podklad.

Zástupci ministerstva národní obrany, ministerstva průmyslu, Ústřední rady odborů a Ústředního svazu průmyslu uznávají jednak zákonný nárok, opírající se o ustanovení par. 24, odst. 1 a 3 zákona o obraně státu č. 131/1936 Sb a par. 26 vlád. nař. č. 197/1936 Sb., jednak o praktickou nutnost zavedením zpravodajské služby MNO. V některých podnicích důležitých pro obranu státu.

II.

Rozsah.

1/ Zpravodajská služba může být zavedena ve všech podnicích důležitých pro obranu státu, na něž se vztahuje ustanovení per. 1. vlád. nař. č. 197/1936 Sb.

2/ MNO. zavede tuto službu zatím

a/ ve všech podnicích pro výrobu zbrojní, výbušnin a výrobu zbrojní, doplňujících /chemické látky pro zbrojní výrobu, bojové ochranné prostředky/,

b/ v podnicích t. zv. klíčového průmyslu, kterýžto pojem se kryje zásadě s pojmem znárodněného podle dekretu presidenta republiky č. 100/1945 Sb. /resp. č. 101/1945 Sb./, pokud podnik svým významem a rozsahem má zvláštní důležitost pro obranu státu.

III.

Formy zpravodajské služby.

1/ Ve velkých průmyslových podnicích a pro obranu státu zvláště důležitých závodech budou ustanoveni MNO. jako zpravodajské orgány aktivní důstojníci

2/ V ostatních podnicích, v nichž MNO uzná potřebu zavedení zpravodajského orgánu, bude tímto úkolem pověřen zaměstnanec závodu záložní-důstojník. Nebude-li v některém závodu takový vhodný zaměstnanec po ruce, bude tam umístěn záložní důstojník jako zaměstnanec podniku prostřednictvím úřadu ochrany práce.

3/ MNO může ustanovit stejným způsobem /jak uvedeno pod bodem 1/ a 2// jeden zpravodajský orgán pro několik závodů společně.

IV.

Úkoly zpravodajského orgánu.

1/ Úkolem zpravodajského orgánu bude zabránění výzvědné činnosti zpravodajských orgánů cizích států, záškodnické činnosti, sabotáží, teroru a škodlivé propagandě.

2/ Pro své zpravodajské orgány vydá ministerstvo národní obrany zvláštní směrnice, které budou tajné.

3/ Zpravodajské orgány nebudou mít v závezech samostatné pravomoci nařizovací.

4/ Při své činnosti budou se obracet jen na ředitele podniků /národní správce/ a na předsedu závodní rady, jichž prostřednictvím bude zpravodajský orgán prováděti veškeré potřebné úkony nutné k zabezpečení ochrany závodu s hlediska obrany státu. Jen tyto dva členové podniku budou informováni o zpravodajské činnosti orgánů MNO a proto budou zavázáni přísnou mlčenlivostí. Budou výslovně upozorněni na trestnost porušení této povinnosti podle par. 39, resp. podle hlavy VIII. zákona o obraně státu č. 131/1936 Sb.

5/ Správa závodu umožní zaměstnanci - zpravodajskému orgánu vykonávání jeho úkolů zařazením na místo, které svou povahou umožňuje nenápadný pohyb a orientaci v závodě.

V.

Odměny.

1/ Zpravodajské orgány - aktivní důstojníci budou placeni MNO.

2/ Zpravodajské orgány - záložní důstojníci budou placeni závodem, ježto jejich práce pro závod bude svým rozsahem zpravidla převažovati nad jejich zpravodajskou službu. Výše platu vzhledem k vícepráci bude určena po vzájemné dohodě správou závodu na základě návrhu předsedy závodní rady a ředitele podniku /národního správce/, podle vzdělání, schopností a zařazení orgánu v závodě. V tomto případě jsou směrodatné směrnice o platech vydané ministerstvem ochrany práce a sociální péče.

VI.

Postavení zpravodajského orgána.

1/ Zpravodajský orgán podléhá v této své funkci bezprostředně ministerstvu národní obrany nebo jemu podřízeným velitelstvím. Do zpravodajské činnosti tohoto orgána nesmí zasahovati ani ředitel podniku /národní správce/, ani předseda závodní rady.

2/ V případech, kdy podle názoru ředitele podniku nebo předsedy závodní rady je činnost zpravodajského orgánu škodlivá, oznámí ředitel podniku společně s předsedou závodní rady závady ministerstvu národní obrany, které provede opatření k odstranění závady. Vybočí-li zpravodajský orgán z rámce své kompetence a zasáhne-li do práv ředitele, obrátí se tento bezprostředně na ministerstvo průmyslu, vybočí-li zpravodajský orgán ze své pravomoci a zasáhne-li do práv závodní rady, obrátí se předseda závodní rady přímo na Ústřední radu odboru.

Ministerstvo průmyslu a Ústřední rada odborů projednají tyto stížnosti v dohodě s ministerstvem národní obrany.

V Praze dne 13. prosince 1945.

mjr. Pavlík v. r., mjr. Bičík v. r., tajemník Michal Alois v. r., dr. Müller v. r., dr. Sotner v. r.,
dr. Böhm v. r. AMV, fond 302-579-9

1/ K informaci:

Zároveň s pensionováním navrhl ministr NO prezidentovi, jako vrchnímu veliteli, v listopadu t. r. ustanovení různých generálů na uprázdněná velitelská místa. President návrhy schválil až na dva a to:

1./ ustanovení gen. Kolaříka velitelem pěchoty místo odcházejícího gen. Hoška;

2./ ustanovení gen. Drnce velitelem dělostřelectva místo odcházejícího gen. Hudečka.

Stalo se tak v důsledku zásahů a intrik

a/ gen. Hasala, Píky a spol.,

b/ strany nár. soc.,

ač oba návrhy ministr udělal podle usnesení armádního poradního sboru, jehož členy Hasal i Píka jsou.

Strana nár. soc. "ovlivnila" oba navržené, že jsou komunisty /což není pravda – Kolařík je neorganizovaný/, a její předsednictvo se usneslo udělat vše, aby na tato místa důležitá byli prosazeni členové strany nár. soc. a konkrétně.

gen. R a k o v č í k na místo velitele pěchoty,

gen. K l í m a nebo M r á z e k na místo velitele dělostřelectva.

Oba jmenování armádní poradní sbor vzal sice také v úvahu, ale s odborných hledisek se rozhodl pro gen. Kolaříka a Drnce.

Na schůzi branné komise ústředí nár. soc. dne 9. prosince t. r. prohlásil její předseda, poslanec Gustav L o u b a l, že president jim namáčel pero, aby podepsal, ale strana tomu zabránila.

Dne 3. nebo 4. prosince byla deputace nár. soc. u náčelníka hl. štábu /posl. Loubal a Jirásek/ a žádala m. j. změny v návrzích na ustanovení s tím, že prý gen. Kolařík je komunista.

Dne 5. prosince t. r. byl K r a j i n a u ministra nár. obrany a žádal, aby „jim ministr prosadil na pěchotu Rakovčíka“. Když byl otázan, co má proti Kolaříkovi, přiznal, že ví, že Kolařík není komunista. Přesto zakončil slovy: „Alespoň toho Rakovčíka nám tam dejte!“

President do dnešního dne návrhy nepodepsal a vyžádal si nové návrhy.

Věc se stala veřejným tajemstvím, o níž už mezi voj. gážisty mluví kdekdo. Na velitelství pěchoty i poslední rotmistr. Na velitelství dělostřelectva je situace ještě trapnější, neboť gen. Drnec funkci přebíral, ale dosud nebyl ustanoven.

2/ Navrhuje se k přednesení nahoře:

Stalo se všeobecně známým, že vysocí důstojníci, ač navrženi jako nejlepší odborníci armádním sborem na velitelská místa, nebyli ustanoveni a je proti nim vedena akce politické strany, která chce bez ohledu na odbornou stránku věci obsadit tato místa svými členy. Tím byla nastoupena cesta, která by mohla vážně ohrozit jednotu a soudržnost armády.

Jedna ze zpráv, které dostával Klement Gottwald od Bedřicha Reicina

SÚA A ÚV KSČ, fond 100/24, sv. 56 a. j. 903

MINISTERSTVO VNITRA

PRAHA VII. TŘÍDA KRÁLE JIŘÍHO VI. 69. — TELEFON 777 41-9. LINKA.....

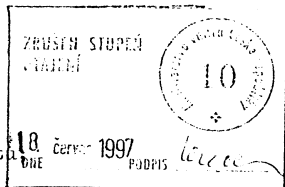
č. VII-C-14102 taj.-47.

Při odpovědi uvést vždy toto číslo jednací.

V FRAZE dne 4. listopadu 1947.

Ministerstvu národní obrany,
5. odd. hlavního štábu
v F r a z e .

T A J N Ě .

Předmět: Závody důležité pro obranu státu
dohled - závady.

Přílohy: Ø

Podle § 33 zákona o národní bezpečnosti č. 149 z r. 1947 přísluší státně-bezpečnostní složce sboru národní bezpečnosti, kromě jiných úkolů, také vyšetřovati a stíhati průmyslové a hospodářské vyzvědačství, záškodnictví a jiné plotichy proti hospodářským zájmům státu. Jest proto přirozené, že v první řadě je věnována zvýšená pozornost znárodněnému průmyslu.

Většina znárodněného průmyslu je však pojata do seznamů podniků, důležitých pro obranu státu a podléhá ve smyslu ustanovení zákona č. 131/1936 Sb. z. a n. kontrole ministerstva národní obrany. Tato kontrolu provádí MNO důstojníky zvanými "orgán pro vnitřní a vnější obranu". Jsou tudíž povolány k ochraně takovýchto podniků dvojí orgány. Orgány vojenské, jejichž činnost opírá se o citovaný zákon o obraně státu, mají ovšem přednost, rozhodují o tom, kdo může být vpuštěn do závodu, povolují vstup do závodů i orgánům státní bezpečnosti, jen po předchozím souhlasu a tak při vyšetřování konkrétních případů, dochází k zbytečným průtahům, jež mohou mít za následek nemožnost objasnění případu a dopadení pachatelů.

Z druhé strany ovšem jsou-li orgánům státní bezpečnosti činěny jakékoliv potíže při vstupu do podniku, buď to v nich jen podezření, že v podniku není vše v pořádku.

Toto podezření v poslední době je zesilováno tou skutečností, že orgány pro vnější a vnitřní obranu závodů vstupují postupně do služebního poměru ku kontrolovaným podnikům s platem několikanásobně vyšším, než je jejich plat jako příslušníků armády, takže lze mít za to, že bude jejich zájem, spíše vycházeti v dobrém s ředitelstvem závodů, než dbáti svých povinností, jako orgánů MNO.

Podrobnou zprávu o těchto poměrech předložila ministerstvu vnitra expositura zemské úřadovny státní bezpečnosti v Ostravě, která jako příklad těchto poměrů uvedla Josefa JURÍCU, orgána pro vnitřní a vnější bezpečnost u Vítkovických železáren v Ostravě, který je zaměstnancem těchto závodů s měsíčním platem 14.000 Kčs. V podobném postavení však je i orgán MNO v Třineckých železárnách a v nejbližší době má přejít do služebního poměru k ostravským chemickým závodům, zde ustanovený dozorčí orgán MNO Ludvík PŠČOLKA. Při vyšetřování konkrétních případů jsou patrné na těchto orgánech rozpaky, zejména když se jedná o případy, v nichž padá podezření z nedostatku péče na vedoucí podniku.

Nevhodným zdá se býti i požadavek těchto orgánů, aby jim výsledek byl zasílán na jejich soukromé adresy, kde by snadno záležitosti povahy důvěrné, nebo i tajné, mohly přijíti do nepovoláných rukou.

Ministerstvo vnitra zasílá obsah této zprávy na vědomí s upozorněním, že by bylo záhodno zjednatí nápravu, zejména pokud jde o spolupráci orgánů MNO s orgány státní bezpečnosti a o upravení otázky vstupu státně-bezpečnostních orgánů do průmyslových podniků, jsoucích pod dozorem MNO.

Za ministra: *25*

MNO	
Dr. H o r a	
Datum: 6. XI. 1947	
Číslo: 2433	Podpis: <i>D</i>

Z hlášení J. Vodičky o pozicích KSČ v SNB

Loni v létě byli jen dva oblastní velitelé v Čechách, organisovaní v KSČ, na Moravě 2 KSČ.

V Čechách získáme v nejbližší době další dvě funkce oblast. velitelů pro členy strany.

- 6/ Poslední dobou pracujeme k zlepšení poměrů ve SNB v Praze – prvním krokem k tomu je obsazení přednostenského místa osobního odd. místního velitelství SNB Praha našim soudruhem /bylo provedeno k 1. 7. 1947 mjr. Poledník/ – v nekratší době bude pensionován dosavadní velitel Prahy plk. H a v e l - na jeho místo bude jmenován plk. T r o c h á č e k, který ač neorganisován ve straně, bude s námi spolupracovat.
- 7/ Připravujeme řadu dalších personálních změn při vyšších velitelstvích, tak, jak to kádrová politika, kterou provádíme, vyžaduje.
- 8/ Ve všech krajích fungují krajští bezpečnostní referenti a komise – do krajů jezdíme svolaným komisím referovat.
- 9/ V současné době se zabýváme celkem s úspěchem řešením problému finanční stráže – zřizováním jednotného pohraničního sboru k ostraze hranic.
- 10/ Zřídili jsme subkomise požárního sboru – se zástupci se radíme a je prováděno zlepšení požárních sborů nejen co do výstroje i výzbroje, ale i výcviku – při oblastech SNB byli jmenováni příslušníci SNB s odborným hasičským výcvikem za výše uvedeným cílem.
- 11/ Navštěvujeme pravidelně jednou čtrnáctidenně s. ministra vnitra. Referujeme mu o našich závažných zjištěných, radíme se o bezpečnostních otázkách vůbec – a po dohodě jsou opatření prováděna.

Praha, dne 10. června 1947

J. Vodička – vlastnoruční podpis

SÚA A ÚV KSČ, fond 100/1 sv. 42, a. j. 305

Plán k rozvinutí podzimmního nástupu strany na pracovním úseku odboru pro evidencií.

1. Politické náměty:

- a. V přijatém zákonu o národní bezpečnosti je také paragraf o zpravodajské službě. V tomto §34 se říká:
"Pokud jde o službu zpravodajskou, bylo uloženo vládě, aby výkon a organizaci této služby upravila vláda usnesením".

Ostatní politické strany prosazují, aby zpravodajská služba byla organizována u předsednictva vlády a tak vyvážena z kompetence ministerstva vnitra. Takto nově vytvořený úřad by se měl skládat z příslušníků všech politických stran NF a měl by se jmenovat "koordinační orgán zpravodajské služby".

Abychom předešli případným návrhům jiných politických stran, vypracoval naše komise návrh na provádění § 34. Tento návrh po definitivním zredigování bude předložen předsednictvu strany k rozhodnutí, kdy má být přednesen ve vládě buď ministrem vnitra, či ministrem národní obrany nebo předsedou vlády.

Návrh obsahuje paragraf zásedního rázu, ve kterém se říká:

"Zpravodajská služba v zájmu utajení a úspornosti bude působit výhradně v rámci již existujících úřadů a zvláštní zpravodajské úřady či úřadovny se nezřizují".

Při vypracování tohoto návrhu byla komise vedena snahou aby zpravodajská služba a její organizace zůstala nezměněna a proti návrhům jiných politických stran připustila strana jako maximální ústupek zřízení "koordinačního orgánu zpravodajské služby" při předsednictvu vlády, jehož pravomoc by byla oproti návrhům ostatních stran značně omezena.

Kdyby k ústupku došlo a "koordinační orgán" byl zřízen, návrh naší komise spočívá v tom, že by se jednalo o úřad, který by sbíral výsledky všech resortů, případně by předkládal rámcové požadavky, nikoliv však řídil činnost zpravodajské služby.

Je pravděpodobné, že ostatní politické strany v době velmi krátké obnoví svůj zájem kolem organizace zpravodajské služby. Je zjištěno, že soc. dem. mají již kandidáta na šefa tohoto úřadu. Podle jejich plánu tento úřad má především řídit veškeré orgány zpravodajské služby. Úmysl tohoto plánu je jasný - omezit vliv KSČ na úseku zpravodajské služby.

Provedení: Zajištění včasného podání návrhu ve vládě, který by vyšel z našich rukou jako návrh iniciativní provede komise, která podrobí návrh konečné redakci. Tento návrh bude do 20. září předložen předsednictvu strany. Zodpověden s. Š v á b .

2., Agitace.

- A., Seřadit a dodat kulturně-propagačnímu oddělení a tisku k využití materiál z našeho archivu:
- a., ze zápisů předsednictva nár.soc. strany z doby předmnichovské;
 - b., o agrární reakci ve stranách Národní fronty - o minulosti i současné politické činnosti vedoucích činitelů býv. agrární strany;
 - c., o útocích reakce na linii čsl.zahraněční politiky - podle projevů na toto téma na veřejných či vnitrostranických schůzích ostatních stran;
 - d., o poškozování znárodněného sektoru, sabotážích a ochraně kapitalistického majetku před znárodněním;
- Shromáždit a seřadit materiál do konce září - odpověden Hořčík.
- B., Zjistí prostřednictvím ministerstva financí podle majetkových přiznání majetkové poměry všech význačných politických činitelů.
Provést do konce října - zajistí Pros.

3., Schůze a porady.

Za účelem zesílení stranického vedení a kontroly komunistů na úseku Z a zamíření jejich činnosti k nadcházejícím úkolům organisovat:

- a., poradu s krajskými tajemníky o práci v ostatních politických stranách. !Po dohodě s org.odd.,!
 - b., porada našich spolupracovníků v jednotlivých odděleních ústředního sekretariátu !jednou měsíčně !
 - c., poradu s našimi spolupracovníky v pražském kraji do 20. září!
 - d., důvěrné aktivity s pracovníky Z-slужby: a.vojáci ! vždy v první polovině měsíce; b. VII.odbor MV ! vždy v druhé polovině měsíce!;
- ! Zodpověden - Závodský!

4., Kádrové otázky.

- a., pokračovat v rozhovorech o kádrech VII.odboru se zvláštním zřetelem na oblasti.
- b., zahájit rozhovory o kádrech 5. a 2. odd.
- c., V zájmu rozšíření a upevnění posic KSC v VII.odboru provést poradu !dle potřeby více! s vedoucími soudruhy VII.odboru s cílem vyzdvihnout lidi, kteří se osvědčili místo lidí politicky nespolehlivých nebo se neosvědčivších;
- d., pokračovat ve školení vyšších důstojníků - komunistů 5. oddělení;
- e., zahájit politické školení aktivistů VII.odboru MV.

! do konce roku 4 přednášky !

! Zodpovědna - Synková !

5. K zvýšení odběru Rudého Práva:

Prostřednictvím našich soudruhů v Z-sluzbě zjistit odběr denních listů a týdeníků všech politických stran v jednotlivých krajích, okresech a místech, k 1. říjnu a 1. prosinci.

! Zajistí - Závořský !

6. Organizační.

Dokončit evidenci komunistů-důstojníků 5. odd. se zvláštním zřetelem na oblasti. ! do konce října odpovídá Synková

7. Otázka ostatních politických stran.

Pro tento úsek práce byl vypracován speciální plán, který byl již v červnu předložen s. Švábem.

Poznámka: Návrh plánu byl vypracován v nepřítomnosti vedoucího odboru 'dovolená'. Je proto nutno předpokládat že v návrhu budou provedeny určité změny a že bude případně doplněn.

25. srpna 1947

Závořský

Návrh směrnic pro vedení státně nespolehlivých osob

818/taj. zprav. 1947.

Směrnice pro vedení evidence

státně nespolehlivých voj. osob - návrh.

Praha, 14. června 1947.

Sběrač k čj. 1129/Taj. –C–hl. št. odděl. 47.

Ministerstvo národní obrany,

hlavní štáb – 5. oddělení,

P r a h a.

K výše citovanému výnosu předkládám tyto návrhy k podchycení a vedení osob státně nespolehlivých:

V zásadě navrhuji, aby materiál, jež by sloužil za podklad pro rozhodnutí, zda ta neb ona osoba má být vedena jako státně nespolehlivá, byl předkládán voj. správě orgány ministerstva vnitra, konkrétně stanicemi SNB a ne okresními národními výbory /OSK/. Tím by byla větší záruka, že předložený materiál byl by věcný, bez vlivů osobní zaujatosti. Stanice SNB také při své služební činnosti mají nejlepší možnost sledování činnosti všech osob v jejím obvodu a tím by bylo také dosaženo maxima utajení této akce.

Po provedeném odvodu u branců odvedených, by DOV, které odvod provedlo, zaslalo příslušným stanicím SNB stručné dotazníky /viz příloha/, které by po vyplnění stanice SNB ke stanovenému termínu vrátily tomuto DOV nejpozději do 15. VI. každého roku, resp. u osob odvedených, do 14ti dnů po provedeném odvodu. Zde by byly dotazníky prostudovány a ty dotazníky, kde by byly zjištěny po stránce státní a národní spolehlivosti námitky nebo nejasnosti by byly předloženy 5. odděl. VO.

5. odděl. VO by takto předložené dotazníky po stránce obranně-zpravodajské vyhodnotilo, ve sporných případech by bylo provedeno důkladné prověření údajů. Po konečném vyhodnocení by 5. odděl. VO zaslalo doplňovací službě VO tyto dotazníky, s označením osob, jež nutno vésti v evidenci osob státně nespolehlivých. Veškeré práce by musily být provedeny tak, aby doplňovací služba VO měla seznam branců státně nespolehlivých včas, t. j. nejpozději do 30. VI. t. r., aby tyto brance mohla již v repatriaci vtělit k vhodným útvarům.

Při provádění zjišťování státně nespolehlivých osob, navrhovaným způsobem je také maximální záruka, že osoba označená za státně nespolehlivou by se o tom nedozvěděla.

Označení voj. osob státně nespolehlivých lze provést tím způsobem, že za jeho jméno v osobním záznamu a v korespondenci se vsune určité písmeno. Toto písmeno by se psalo obyčejně inkoustem, takže by věc byla nenápadná. Ovšem při pročítání osobních dat by každý informovaný toto označení nemohl přehlédnouti. Jiné označení, provedené nápadným způsobem /na příklad červený inkoust, černý okraj, atd./ nedoporučuji, neboť tímto označením je zbytečně přitahována pozornost osob, před kterými má tato skutečnost zůstatí utajena.

Přednosta 5. oddělení štábu:

pplk. gšt. Josef Mirovský:

AMV, fond 302–541–3

4. Pplk. T o m č í k a řeč posl. Slánského o rmádě.

V pátek 9.I.1948, jakmile se v RP objevila zpráva o schůzi vojenských gažistů-komunistů a výtah z řeči posl. S l á n s k é h o , ztropil pplk. T o m č í k , tajemník min. národní obrany, ve své kanceláři a ve všech okolních kancelářích před důstojníky a civ. zaměstnanci velký hysterický pokřik proti posl. S l á n s k é m u a komunistům. Rozkřikoval se, že řeč /resp. tvrzení v řeči obsažená/ jsou nepravdivá, že předseda branného výboru nesmí takto mluvit, že R.P. jako list největší vládní strany nesmí na MNO takto útočit, že v každém pořádném, demokratickém státě by z takového psaní mohl být vypozen důsledek jen jeden, t.j. demise ministra, že ministr by měl podat demisi atd. atd. Na nějaké argumenty těch, kteří jeho křik slyšeli nereagoval, jen je překřikoval zvýšením hlasu. Pak navštívil v této věci ministra.

Když v neděli vyšel na 1. straně Svobodného slova článek posl. G. L o u b a l a, proti MNO, u pplk. T o m č í k a nebylo pozorováno nic z toho, co vyváděl po článku v R.P.

T o m č í k napsal za ministra článek, který vyšel v č. 2 "Světa práce" a jménem ministra nařídil dne 12.I.1948 mjr. Š m e j k a l o v i z redakce "Obrany lidu", aby, až článek ve Světě práce vyjde, v O.L. na upozornil a části článku přetiiskl, což se stalo 14.I. A-5

- . -

5. H a j d ů V. ze Zamini a jeho styky s gen. P i k o u .

Mezi důstojníky na štábu se tvrdí, že H a j d ů je gen. P i k o v i velmi zavázán. Je zjištěno, že gen. P i k a volá H a j d ů na porady v Zamini nebo

naopak H a j d ů pozve P i k u . Dne 12.IX. žádal P i k a H a j d ů , aby poslal na MNO prý jen formální přepis, ve kterém se doporučuje, aby na cestu do Německa na prošetření různých komisí byl s H a j d ů u vyslán P i k a . Dále P i k a radil, že spis nemusí podepsat ministr zahraničních věcí. 18.IX. skutečně oba do Německa jeli. / 2. oddělení vědělo o cestě až post festum/. Hony v Židlochovicích byly často záležitostí H a j d ů - P i k a . Kanadský plk. P o o p byl snad na zákrok H a j d ů pozván do Prahy.

H a j d ů jako přednosta odd. M na Zamini / mírové smlouvy/ má s 2. odd. hl. št. spolupracovat. Při jednání s H a j d ů 2. odd. hl. št. však zjistilo, že H a j d ů je často již P i k o u informován. Příklad s pamětním spisem J a k s c h e / nebo že H a j d ů se obrací na P i k a bez 2. odd. Prostě 2. odd. má dojem, že mezi 2. odd. a Zamini - odd. M, H a j d ů je vsunut P i k a .

Orgány 2. odd. MNO o H a j d ů zjistily toto:
H a j d ů je min. radou a je přednostou odd. M. Před
válkou byl koncipientem u stát. tajemníka Clementise
v Bratislavě. V době okupace byl v zahraničí. Je sloven-
ské národnosti a je členem KSC.

Je dobrý přítel P i k y, mezi úředníky na Zamini není
oblíben pro svoji aroganci a nadřazuje příslušníkům
nár. scc. Prosazuje bezohledně svoje lidi. Podrývá dokonce
i autoritu ing. B o r k a , nehlédíc na ~~stavu~~ před-
sedu závodní rady, a jeho jednání vzbuzuje krajní
podezření, zejména jeho prosazování lidí bez ohledu na
stranické a státní zájmy.

A-5

- . -

Gen. P e l i c h .

=====

Gen. P e l i c h v rozmluvě prohlásil, že komunisté
mají převážný vliv ve vedení Sokola, Čsl. červeného
kříže, SCM, SNB, Svazu brannosti a v armádě. Lidová
strana si nyní vezme za úkol, aby ve výše uvedených
korporacích zjednala nápravu, pokud jde o vliv a vedení.
O armádě se vyjádřil, že si tuto složku vzal sám
na starost a chce dosáhnout toho, aby vliv KSC v armádě
byl zlomen. Jak to chce provést, nechtěl říci, později
vsak ukázal dodatek k bodu o armádě. Má v něm přehledně
zachycena všechna oddělení hl. štábu a odbory MNO
s obsazením a označením, který odbor nebo oddělení je
vedeno důstojníkem, organizovaným v KSC. / Jsou tam
uvedeni i jiní důstojníci v odděleních a odborech a
označeno u nich, že jsou příslušníky KSC.

Vyjádřil se, že ve zjišťování politické příslušnosti
důstojníků bude pokračovat a totéž si zjistí i u oblastí,
divisí, sborů a jednotek. Chce tím dokázat, že v armádě
je převážná část důstojníků příslušníky KSC. Tento svůj
poznatek hodlá pak dát k dispozici vojenské kanceláři
presidenta republiky a přimět presidenta k projevu,
který by byl zaměřen na to, aby odvrátil příslušníky
armády od KSC. Projev presidenta má být zatím zachycen
na pás nebo gramofonovou desku a až bude vhodná doba
má býtti zveřejněn, třeba i po smrti presidentově.

A-5

- . -

14.I.1948

Seznam generálů, kteří byli bezprostředně po uchopení moci
komunistickou stranou propuštěni z armády

1) arm. gen.	INGER Sergej	2. 9. 1894
2) arm. gen.	LIŠKA Alois	20. 11. 1895
3) div. gen.	HRABČÍK František	30. 11. 1894
4) div. gen.	NEUMAN Bedřich	3. 4. 1891
5) div. gen.	RNDr. JANOUŠEK Karl	30. 10. 1893
6) div. gen.	PIKA Heliodor	3. 7. 1897
7) div. gen.	KUDLÁČEK Čeněk	19. 7. 1896
8) div. gen.	KUTLVAŠER Karel	27. 1. 1895
9) brig. gen.	Ing. ČERMÁK Jan	8. 9. 1893
10) brig. gen.	RAKOVČÍK František	27. 3. 1893
11) brig. gen.	HAVEL František	4. 7. 1896
12) brig. gen.	JEMLKA Jan	1. 9. 1895
13) brig. gen.	MRÁZEK	19. 8. 1897
14) brig. gen.	MORAVEC František	23. 7. 1895
15) brig. gen.	KALLA Josef	14. 3. 1895
16) brig. gen.	KRISTIN Josef Martin	18. 1. 1897
17) brig. gen.	AMBRUŽ Jan	1899
18) brig. gen.	KLÍMA Jaroslav	18. 4. 1893
19) brig. gen.	Ing. KRATOCHVÍL Jindřich	10. 8. 1890
20) gen. just.	JUDr. KORBEL SAMUEL	26. 4. 1909
21) gen. just.	JUDr. TREBICHA VSKÝ Ivan	23. 4. 1910
22) gen. int.	DANIELOVIČ Vojtěch	14. 7. 1904
23) brig. gen.	BARTÍK Josef	1897
24) brig. gen.	MARKO Josef	1904
25) brig. gen.	PELICH Anton	1894

AMV, fond 302–289–3

**Seznam důstojníků a rotmistrů odeslaných
rozhodnutím APS na dovolenou – sledování**

1. arm. gen. **INGR Sergej**, bydlíště neznámo, Holandsko, Anglie nebo USA. Důvod odeslání na dovolenou prokázána nedůvěra k SSSR.
2. div. gen. **HRABČÍK František**, bydlíště Praha XIX. Svatovítská 3. Západnická orientace, odpor k lidově-demokratickému zřízení a v důsledku toho špatný vliv na podřízené.
3. div. gen. **NEUMAN Bedřich**, bydlíště Praha VXIII. U třetí baterie 12. Odpůrce lidově-demokratického řádu a zahraničně politická orientace ČSR. Závadná činnost v Anglii v letech 1940–1945.
4. div. gen. **PIKA Heliodor**, bydlíště Praha XIX. Kahlerova 11, telefon bytu 71690. Nesouhlas s lidově demokratickým zřízením státu, s vnitřní a zahraniční politikou. Záporný postoj ke komunismu a socialismu.
5. div. gen. **KUDLÁČEK Čeněk**, bydlíště Praha XIX. ulice Národní obrany 31, telefon bytu 72653. Neupřímný postoj k lidově-demokratickému zřízení a zahraniční orientaci ČSR. Časté styky se zpravodajskými orgány západních mocností.
6. div. gen. **ČERMÁK Jan**, bydlíště Praha XIX. třída maršála Tita 25. Telefon bytu 70056. Po osvobození přijat do armády teprve po 7 měsících. Negativní postoj k lidové demokracii, odpůrce socialismu a znárodnění.
7. brig. gen. **KALLA Josef**, bydlíště Praha XIX, Důrychovo náměstí 2. Jeho sekretářka, Angličanka absolvovala kurs SIS, o čemž musel vědět. Opatření s Němci v roce 1945 nazval barbarstvím. Západně orientován, udržuje rozsáhlé styky s cizinci. Je protisovětského smýšlení.
8. brig. gen. **KRISTIN Josef**, bydlíště Bratislava. Byl šéfem osobního oddělení štábu Hlinkových garg. Již před Mnichovem organisován v Hlinkově ludové straně. V říjnu 1938 plánoval s Čatlošem vytvoření slovenských jednotek. Trestuhodná činnost ve slovenské přijímací komisi, za což byl suspendován z předsednictví.

- 9. brig. gen. KRATOCHVIL Jindřich**, bydliště Hradec Králové, Jungmannova 731. Zaujat proti lidově demokratickému zřízení v republice a proti zahraničně politické situaci.
- 10. gen. just. KORBEL JUDr. Samuel**, bydliště Praha XIX. Na Pískách 7. Je autorem fašistické předmluvy k voj. trestnímu řádu. Spolupráce s Němci. Poškodil dobré jméno vojska v aféře Kargulově.
- 11. gen. just. TREBICHOVSKÝ JUDr. Ivan**, bydliště Praha XIX, Šárecká 23. Angažován proti retribučnímu dekretu, případ Častloš. Účast na aféře Kargulově. Zaujat proti lidově-demokratickému zřízení v ČSR.
- 12. brig. gen. BARTÍK Josef**, bydliště Praha XVI. Na Hřebenkách 6. Byl v roce 1946 propuštěn ze služeb min. vnitra protože vyvinul činnost namířenou proti SSSR. Důvěry našeho spojence SSSR nepožíval již mnohem dříve. V poslední době udržoval styk s rozkolníky Národní fronty.
- 13. brig. gen. MARKO Josef**, bydliště Praha XIX. ulice gen. Janiny 3, telefon bytu 73405. V roce 1945 pronesl štvavou řeč proti Čechům na sjezdu SVOJPOV v B. Bystrici, proti velení čs. armády a od té doby trvale působil rozvratně proti jednotě Čechů a Slováků, proti partyzánům a zahraničním vojákům. Kompromitoval se podlízavým chováním k důstojníkům cizí armády, které nepříznivě informoval o vnitřní situaci ČSR. Důstojníkovi cizí zprav. služby haněl důstojníky čs. zprav. služby. Byl důvěrníkem a informátorem reakčních politiků, Ursíny. V hlavním štábu vytvářel skupinu reakčně smýšlejících slovenských důstojníků.
- 14. pplk. gšt. ANDREAS Štěpán**, bydliště Praha XIX. Zelená ulice 5. Příslušník býv. vládního vojska. Nosil rakousko-uherská vyznamenání. Nehlásil styky s politiky cizí moci. Byl členem propagační komise politické strany, která způsobila vládní krizi v únoru 1948.
- 15. plk. gšt. ROSÍK Vítězslav**, bydliště Praha II. Gottwaldovo nábřeží 14.
- 16. plk. gšt. KAŠPAR Jaroslav**, bydliště Praha XIX. Komornická 11. Manželka národnosti maďarské, podezřelá ze zprav. činnosti. Je protisocialistického a protidemokratického smýšlení. Udržuje styky s angl. voj. attaché, spolupracoval s příslušníky americké, anglické a francouzské zprav. služby.
- 17. plk. gšt. DYK Viktor**, bydliště, Praha XVII, Plzeňská 207. Odpůrce lidově demokratického zřízení. Nedovede se zžít s novými

politickými a sociálními poměry. Napomáhá reakčním živlům ve VŠV. Je odpůrcem socialismu.

- 18. plk. gšt. NÁPRSTEK Karel**, bydlíště Hradec Králové I., Jiřikova třída 402. Krajní odpůrce SSSR. Projevuje fašistické tendence. Je vedoucím zpátečnických živlů na VŠV.
- 19. plk. gšt. ŠIMANDL Josef**, bydlíště Praha XII. Italská 16. Má negativní poměr k lidově-demokratickému zřízení. Za okupace obdivovatel německého Wehrmachtu, exponovaný příslušník reakční politické strany. Jeho syn, redaktor časopisu „Rozlet“ je podezřelý ze zprav. činnosti se západními mocnostmi. Působil negativně na profesorský sbor a frekventanty ve VŠV.
- 20. plk. gšt. ŽAMPACH Otakar**, bydlíště Praha XVI. Bělohorská silnice 2453. Zcela negativní nepřítel SSSR. Neohlásil své styky s cizinci. Nebyla mu pro závadné chování povolena cesta do ciziny.
- 21. pplk. gšt. JIROUT František**, bydlíště Praha XVI. Švédská 27. Nesouhlasí s lidově-demokratickým zřízením, veřejně kritisoval SNB a vedení našeho státu. O našich spojencích se vyjadřoval urážejícím způsobem. O naší výzbroji prohlásil, že je brakem a hnojem, který nutno vyhodit. Zásadní opozičník bez jakéhokoliv kladného zaměření.

Důstojníci posluchači VŠV- vyloučení

Ministerstvo národní obrany,
hl. št. 3. odděl., – do rukou přednosty
P r a h a.

Pan ministr národní obrany na doporučení APS dne 2. 3. 1948 rozhodl, že níže uvedení důstojníci, posluchači vysoké školy válečné a vysoké školy intendantské mají býti neprodleně z dalšího studia vyloučeni, neboť svým smýšlením a jednáním neodpovídají požadavkům, kladeným na příští důstojníky generálního štábu.

Tito důstojníci projevovali trvale nepochopení pro budovatelské úsilí státu, zaujímalí záporný postoj k lidově demokratickému zřízení a zejména ke spolenectví s SSSR.

Níže uvedený důstojníci budtež přemístěni k útvarům zbraní, nikoliv k MNO, hl. štábu, velitelstvím VO a ke štábům vyšších jednotek, nebo do škol a kursů jako učitelé a pokud to bytové poměry dovolí, nikoliv k oněm útvarům, kde jsou dosud kmenově příslušni. Při propuštění z VŠV poučí velitel vysoké školy válečné a vysoké školy intendantské odcházející důstojníky o příčinách vyloučení a uvědomí je, že MNO nebude mítí námitek proti jejich znovupřijetí do VŠV do příslušného ročníku, který opustili, po zkušební době nejméně 1 roku, v níž prokáží svůj naprosto loyální postoj k vnitřní a zahraniční orientaci Československa.

Vyloučení a odeslání důstojníků proved'te urychleně a u všech současně.

I. ročník:

- 1/ škpt. pěch. ČUČKA Ivan,
- 2/ škpt. děl. HANUŠ Bohumil,
- 3/ škpt. děl. RÝGL Rudolf,
- 4/ škpt. žen. BURŠÍK Vilém.

II. ročník:

- 1/ mjr. pěch. ČERNÝ Karel,
- 2/ mjr. pěch. GOLD Zdeněk,
- 3/ mjr. děl. JÁNSKÝ Josef,
- 4/ mjr. děl. SEDLÁČEK Josef,
- 5/ mjr. tank. VACHUTKA Ferdinand /nikoliv do VA/
- 6/ mjr. let. ONDRŮJ Vlastimil,
- 7/ mjr. žen. SVOZIL Bořivoj Ing.,
- 8/ škpt. pěch. BALCAŘÍK Josef.
- 9/ škpt. pěch. NOVÁK Cyril,
- 10/ škpt. let. HAVEL Jaroslav,
- 11/ škpt. spoj. ERÖS Imrich,
- 12/ kpt. tank. SOUČEK Josef,
- 13/ kpt. tank. ŠPAČEK Antonín.

III. ročník:

- 1/ pplk. let. OBUCH Teodor,
- 2/ mjr. pěch. DRBOHLAV Rudolf,
- 3/ mjr. pěch. CIHLÁŘ Vladimír,
- 4/ mjr. pěch. KUČERA František,
- 5/ mjr. pěch. OREL Jan,
- 6/ mjr. pěch. OSTRÝ František,
- 7/ mjr. pěch. PLÁNSKÝ Miloš,
- 8/ mjr. děl. GRAF Karel,
- 9/ mjr. děl. POKORNÝ Antonín,
- 10/ mjr. děl. ROZUM Jaroslav,
- 11/ mjr. let. PENK Viktor,
- 12/ mjr. let. REIMAN Rudolf,
- 13/ škpt. děl. MIČUŠÍK Emil,
- 14/ škpt. děl. MODRÁNSKÝ Jan,
- 15/ škpt. děl. ŠOUKAL František.

Intendanti:

- 1/ škpt. pěch. MÁDER Josef,
- 2/ škpt. hosp. KARHÁNEK Josef,
- 3/ škpt. hosp. VRZÁČEK Bohumil.

Za správnost:

Náčelník hlavního štábu:
arm. gen. Bohumil B O Č E K v. r.

Praha, 3. březen 1948.

Důstojníci posluchači VŠV -vyloučení.

Ministerstvo národní obrany,
hl. št. 5. odděl.,
P r a h a .

Na vědomí a k uvědomění DOZ útvarů kam vyloučení důstojníci budou přemístěni za účelem pozorování a podání zprávy o chování vyloučených po uplynutí zkušební doby.

Za správnost:

Náčelník hlavního štábu:
arm. gen. Bohumil BOČEK v. r.

AMV, fond 302–289–3

Věc: Gen. Liška Alois - drobné zprávy.

Pramen: Spolehlivý informátor.

1./ Dne 22. 3. 1948 po výslechu gen. Lišky u DOZ ve VŠV odebral se gen. Liška k hospodáři, plk. Kunstovi, kterého požádal, jestli by mu nevyzvednul z vkladní knížky peníze, které tam měl uleženy. Celkem 16.000.- Kčs.

2./ V době, kdy dostal gen. Liška rozhodnutí o tom, že jde na dovolenou ve večerní hodině byl zaslechnut výstřel. Podle názoru obyvatel vily, kde také bydlí gen. Liška vyšla tato rána z okna bytu gen. Lišky. Byl krátce po ráně cítit spálený střelný prach. Můj informátor měl za to, že se L. zastřelil.

Šetřením jsem zjistil, že gen. Liška má ve svém bytě italský trofejní samopal. Údajně do něj nemá střelivo. Není vyloučeno, že zbraň toho dne zkoušel, protože byl doma a měl otevřené okno.

Zjistil jsem též, že gen. Liška již před časem do samopalu sháněl střelivo.

3./ Dne 22. 3. 1948 jsem narazil na gen. Lišku spolu s pplk. Nyčem, který byl v civilu. Zarazilo mně, že gen. Liška, ač věděl, že jej vyhledáme byl neobyčejně rozrušen.

Dodatečně jsem si zjistil, že to bylo tím, že předpokládal, že pplk. Nyč, kterého neznal jej přišel zajistit.

Dalším pátráním jsem si ověřil jeho poměr k jeho vlastní ženě. Nabyt jsem přesvědčení, že jeho poměr s ní je naprosto lhostejný a je gen. L. na obtíž. Od rozvodu L. zrazovalo jednak jeho postavení, jako arm. generála, jednak dcera /provdaná za pplk. gšt. Pelikána/ a konečně naprostý klid a velká solidnost jeho manželky, která mlčky přihlíží a snad po dobu celého jejich manželství přihlížela k milostným pletkám, které gen. L. měl a má.

Dobrý znalec jejich rodinných poměrů, můj informátor /spolehlivý/ mně sdělil, že by se nedivil, kdyby gen. Liška utekl do zahraničí.

Tyto drobné zprávy podávám proto, aby všem našim orgánům, kteří již v důsledku posledních šetření jsou více zasvěceni do případu než já usnadnil práci.

23. 3. 1948.

Jeden z mnohých záznamů o sledování gen. A. Lišky. AMV, fond 302–291–1

Část výpovědi plk. Richarda Mysíka po zatčení gen. B. Reicina – vyjádření k případům emigrace gen. A. Hasala a gen. M. Ferjenčíka

Plk Richard Mysík,

elitel děl. pl. 44 Holešov,

bytem Praha XII - Přemyslova 11.

1. Záhadné mi je odstranění generála Drgače, býv. náčelníka hlavního štábu, neboť pokud je mi známo, nebylo vcelku proti němu nic, až snad jen to, že je poněkud měkký. Záhadné je také to, že ač byl odstraněn, nebylo zařízeno jeho hlídání, t. j. nebyla obava, že by utekl.

2. Útěk generála H a s a l a : Někdy v červnu 1948 dostal jsem se na ministerstvo vnitra /na Letenské náměstí/ k radovi Pokornému, abych zde zařídil vytažení z kartotéky policejních přihlášek kartičku Reicina a armádního generála Svobody /dostal jsem na to rozkaz od generála Klena/. Při této návštěvě jsem zastihl u Pokorného Klena, prof. Milena, Smolka /z vnitra/. Pokorný a ještě dva další příslušníci vnitra. Tuším, že mezi přítomnými byl i dr. Plaček. Zde mě zadržel Klen, abych vyslechl, co má vnitro pro nás. Milen tehdy sdělil, že mají zprávu naprosto věrohodnou, že v nejbližších dnech hodlá uprchnout do zahraničí generál Hasal a generál Ferjenčík. Já jsem na to řekl, že není nic tak těžkého v zabránění jejich útěku, když bude provedeno policejní hlídání, které zařídím našimi orgány. Milen na to, že to nesmíme dělat, že bu tím byl prozrazen jejich důvěrník /z řeči jsem si udělal dojem, že by se mohlo jednat o Ransdorfa, který je na plánovaný útěk upozorňuje/. Vnitro ještě tvrdilo, že generálové jsou zahraničím vyzýváni k útěku. Po příchodu na hl. št. jsem Klenovi opět tvrdil, že nejlépe bude, když zřídím policejní hlídání našimi lidmi a to ke každému generálovi dvě auta a do každého auta dva vozy. Klen pak přišel od Reicina s tím, že hlídání je možné pouze agenturním způsobem. To mě tehdy dopálilo a tvrdil jsem, že oba utečou jak budou chtít a já za to nemohu brát žádnou zodpovědnost. Abych svému vystoupení dal váhu, položil jsem legitimaci na stůl. Svědkem toho byla sl. Uhlířová. Přesto mně nebylo policejní hlídání povoleno a bylo mě nařízeno hlídat pouze agenturně. To jsem provedl, ale oba utekli jak chtěli, jak jsem já tvrdil. Moje zpráva o útěku obou nebyla nijak přijata s nějakým rozčilením, ale klidně a nebylo též nijak proti mně zakročováno.

3. Někdy v roce 1948 na jaře zavolal mě generál Reicin a předal mě zlatou tabatěrku s gravírováním /ornamenty/ s tím, abych mu ji nechal zvážít a ohodnotit. To jsem provedl prostřednictvím policejního soudního znalce. Vážila něco kolem 200g a cena odhadnutá asi na 100.000 - 120.000 Kčs. Když jsem ji druhý den vracel Reicinovi bylo u něj přímo několik civilních mužů. Já jsem odhadoval, že jsou od vnitra /od nás nebyli, neznal jsem je/. Reicinovi bylo moje předání zřejmě nepřijemné. Tvrdil jsem přítomným, že ji dostal od SSSR vyslanectví. Mně je jen divné to, že by vyslanectví předávalo tabatěrku bez pouzdra /etue/ a jen v kuse papíře.

4. As na podzim v roce 1947 dostal jsem rozkaz od Klena, abych opatřil fingované přiletové potvrzení a fingované potvrzení o ubytování asi na 14 dnů v kterémkoliv hotelu. To jsem

opatřil ve velmi krátké době a Klen mě při tom vyslovoval od Reicina pochvalu. Při tom mě tvrdil, že prý je to pro SSSR.

5. Když byla vyšetřována Mostecká aféra, se kterou přišlo, pokud je mě známo vnitro, nebyl jsem k výslechům připuštěn. Poslali mě pouze k provádění zákroku, t. j. k zatýkání. Tehdy se čekalo, že se bude střílet. Výslech řídil plk Nyč. Pokud se pamatuji, vyslýchali tehdy mj. Souček, pplk Přecechtěl, plk Harlender. Na ostatní se již nepamatuji. Z náznakových řečí vyslýchajících jsem nabyl názor, který se nikdo nesnažil mi ani vyvrátit/, že celá akce je sehrána a že je to provokace vnitřní.

VÚA, fond 100/52, sv. 33, a. j. 234

Z P R A V O D A J S K Ý R O Z K A Z č í s . 3 .**Praha, dne 27. 4. 1948.**

Nařizují, aby při všech prováděných šetřeních zběhnutí vojenských osob a útěků význačných civilních osob do zahraničí byl dodržován následující jednotný postup:

A./ Postup při zběhnutí voj. gážístů v činné službě:

- 1./ Vyšetřete ihned u rodinných příslušníků, příbuzných a voj. osob s kterými se zběh stýskal, kde se gážista zdržuje, kam odjel a co jest známo o jeho odchodu. Za celé vyšetřování je odpovědný vždy ten orgán, z jehož útvaru gážista zběhl, i kdyby se vyšetřování odehrávalo zcela jinde.
- 2./ Podejte hlášení nadřízeným orgánům OZ nejrychlejším pojitkem se zprávou, která musí obsahovati tyto údaje:
 - a./ jméno, příjmení, hodnost, přidělení,
 - b./ osobní data, přesný popis osoby, poslední bydliště, adresy příbuzných, známých, kde se může zběh zdržovati před útekem za hranice,
 - c./ pravděpodobný směr útěku,
 - d./ další osoby, které o útěku věděly, k útěku napomáhaly, nebo útek přes hranice usnadní a provedou.

- 3./ Podejte ihned hlášení o zběhnutí nadřízenému veliteli dotyčného gážisty s tím, aby bylo podáno oznámení o zběhu a trestní oznámení příslušnému voj. soudu.

U těch vojenských osob, které zběhly do zahraničí je třeba trestní oznámení rozšířiti podle §2 a 6 zák. čís. 50/1923, zákona na ochranu republiky, neboť všechny osoby po ilegálním překročení hranic byly podrobeny výslechu zprav. orgány cizí moci a prozradily data, která mají zůstatí utajena pro ochranu republiky a vstupují v zahraničí ve styk s protistátními emigrantskými organisacemi, jejímž cílem je násilím změnití ústavu republiky.

- 4./ Opatřete a zašlete ihned hl. št. 5. odděl. fotografie zběha a to buď 6 kusů a nebo jednu fotografii ostrých obrysů, podle kterého možno poříditi jasné kopie.
- 5./ Proveďte komisionelní důkladnou prohlídku bytu, úředních místností /kanceláře/ a pátrejte po dokladech, které dotyčného usvědčují z protistátní činnosti a které objasňují důvod jeho zběhnutí, styky a osoby, které o útěku věděly event. v útěku napomáhaly.
- 6./ Vyslechněte protokolárně rodinné příslušníky, příbuzné, voj. osoby, které se se zběhem stýkaly.
- 7./ Po skončeném šetření podejte hl. št. 5. oddělení služ. postupem podrobnou zprávu, která musí obsahovati:
 - a./ Jméno, příjmení, hodnost, přidělení, osobní data.
 - b./ Kdy uvedený zběhl, kým bylo podáno hlášení o zběhu, kdo a kdy podal trestní oznámení pro zběhnutí, zda bylo trestní oznámení rozšířeno o jiné trestní činy.

- c./ Kým byla provedena domovní prohlídka, jaký byl výsledek domovní prohlídky a úředních místností, zpravodajské vyhodnocení nalezených dokladů t. j. usvědčení z protistátní činnosti, styky, pomahači v útěku a pod.
Konkrétní materiál, usvědčující z protistátní činnosti nebo z jiných trestných činů, zašlete příslušnému voj. soudu s návrhem na rozšíření trestního oznámení.
- d./ Při útěku celé rodiny nebo svobodných gážístů hlaste co bylo zařízení s jejich majetkem, zda majetek nebyl před útekem dán do úschovy jiným osobám. Pokud uprchlé osoby byly majiteli osobních aut zjistěte a hlaste co se s auty, zda byla zajištěna a předána voj. správě. V případě, že se o autu neví, hlaste jeho poznávací značku a typ, aby mohlo být zařízení ústřední pátrání po vozidle.
- e./ Opatřete a zašlete ukázky písma a podpisy uprchlého. Pokud možno opatřete otisky prstů uprchlého z dosažitelných dokladů, občanské legitimace, býv. voj. legitimace a pod.
- f./ Jména a bydliště příbuzných, t. j. rodičů, sourozenců, příbuzných a přátel, s kterými se zběh stýkal a s kterými mohl by si dopisovati.
- g./ Ostatní poznatky o uprchlém, jeho charakteristiku, sklony a pod.
- 8./ Při zběhnutí více osob zasílejte zprávy o každém samostatně.
- 9./ Předkládejte hl. št. 5. odděl. všechny další získané poznatky o pohybu zběha na území ČSR, překročení hranic a pobyt v zahraničí, se sdělením pramene a jeho hodnověrnosti.

B./ Postup při zběhnutí poddůstojníků a vojinů v činné službě:

- 1./ O poddůstojnících a vojínech, kteří zběhli, předložte hl. št. 5. odděl. ihned po zjištění zprávu podle čl. A./ ad 1. - 2. a to nejrychlejším pojitkem.
- 2./ Opatřete a zašlete fotografie zběha podle nařízení v čl. A./ ad 4./
- 3./ Po skončeném pátrání podejte hl. št. 5. odděl. služ. postupem podrobnou zprávu, která musí obsahovati:
 - a./ jméno, příjmení, hodnost, přidělení, osobní data,
 - b./ kdy zběhl, kdy a kým bylo podáno trestní oznámení pro zběhnutí,
 - c./ zjištěné důvody zběhnutí a kam,
 - d./ zjištěné styky a pomahači,
 - e./ výsledek prohlídky zanechaných věcí a zprav. vyhodnocení,
 - f./ zda bylo zařízení šetření u rodičů, příbuzných, známých zběha, adresy uvedených a výsledek šetření,
 - g./ zda trestní oznámení bylo rozšíření i o jiné trestní činy.

C./ Postup při útěku do ciziny voj. gážístů v záloze:

O voj gážístech v záloze, kteří utekli do ciziny podejte zprávu, ve které uveďte:

- 1./ jméno, příjmení, hodnost, přidělení, osobní data a popis osoby,
- 2./ kdy uprchl do ciziny, které bezpeč. civ. orgány prováděly šetření, zda byla civ. bezpeč. orgány provedena domovní prohlídka, jaký byl výsledek, zprav. vyhodnocení nalezených dokladů, komu bylo učiněno trestní oznámení a pro jaké trestní činy,
- 3./ zjištěné důvody útěku za hranice a kam,
- 4./ zjištěné styky a pomahači

5./ ke zprávě přiložte fotografii uprchlého gážisty v zál.

D./ Postup při zběhnutí poddůst. a vojínů v záloze - útěk do ciziny:

Obdobně jako u voj. gážistů v záloze předložte hlášení podle čl. C ad 1 – 5.

E./ Postup při hlášení voj. osob v činné službě a v záloze, podezřelých z přípravy útěku do zahraničí:

- 1./ Po získání zprávy tuto ihned prověřte, podejte zprávu hl. št. 5. odd. s udáním pramene a hodnověrnosti, s následujícími daty:
 - a./ jméno, příjmení, hodnost, přidělení,
 - b./ osobní data a přesný popis osoby,
 - c./ důvod podezření, od koho zpráva získána a její hodnověrnost,
 - d./ s kým se stýká a osoby, které jsou v podezření, že budou v útěku napomáhati,
 - e./ jaká opatření jste učinili sami a u osob v záloze, jaká opatření byla učiněna se strany bezpeč. orgánů.
 - f./ ostatní poznatky, jeho charakteristika, sklony a pod.
 - g./ fotografie jako v čl. A ad 4./

F./ Postup při útěku do zahraničí významných civilních osob t. j. politicky a jinak veřejně činných:

V zjištěných případech podejte hlášení jako v čl. C ad 1–5.

G./ R ů z n ě :

- 1./ DOZ provedou ve svých obvodech pátrání po voj. osobách v záloze, ve výslužbě a býv. voj. gážistech čs. armády do r. 1939, které bydlely v jejich obvodu a o kterých je v místech pobytu známo, že uprchly do zahraničí v roce 1945 - 1947 anebo odešly do zahraničí před květnem 1945 a zůstaly tam.
O zjištěných podejte hl. št. 5. odděl. hlášení podle čl. C a D.
- 2./ O všech osobách, o kterých bylo již podáno hlášení o zběhnutí, podejte podrobné hlášení jak nařizeno, mimo zaslání fotografií, pokud tyto byly již zaslány.
- 3./ Orgány OZ zařídí u všech útvarů, které odeslaly podle rozhodnutí MNO na dovolenou voj. gážisty, aby velitelé upozornili tyto na povinnosti hlásiti každou změnu bydliště nebo vzdálení se z bydliště, s udáním nové přesné adresy, aby jim mohla být doručována úřední pošta. Současně je upozorní, že v případě nedodržení této povinnosti a při nemožnosti zjištění jejich pobytu útvarem, budou podle platných předpisů považováni za zběhy a voj. správa provede proti nim veškerá opatření podle platných předpisů.

Přednosta 5. odděl. hl. št.:
plk. pěch. Bedřich REICIN

Věc: Zpráva o šetření proti některým příslušníkům býv. HIS.

Soudruh ministr národní obrany

V příloze předkládám předběžnou zprávu o vyšetřování, jež provádí nižší vojenský prokurátor v Praze proti některým příslušníkům býv. 5. oddělení Hl. štábu, později HIS, v souvislosti s jejich činností, kterou napomáhali R e i c i n o v i a společníkům v provádění jejich protistátní činnosti.

Vyšetřování jest teprve v začátcích, protože VVZS dodalo závažné protokoly se s. Dagmar Marešovou – které v opise rovněž pro Vaši informaci připojuji – v polovině srpna t. r. Z dosavadního šetření vyplývá podezření na osoby ve zprávě uvedené, že připravily několik justičních vražd, jimiž odklidily nepohodlné osoby, dále že dohnaly svými vyšetřovacími metodami několik osob k sebevraždě a že páchaly i další těžké protistátní činy. Potvrzuje se, že vedoucí funkcionáři vojenské justice, pokud bylo zatím zjištěno – dr Vaš, Vieska, Tichý, Vaněk – o jejich činnosti věděli a tuto kryli.

Další zprávu o vyšetřování podám.

Přílohy: protokol s s. Marešovou o 77 listech,
zpráva niž. voj. prok. o 4 listech.

Náčelník HSS

plk. práv. dr Jaroslav K o k e š

Pořízeno ve 3 výtiscích o 1 listě, odesláno:

výtisk č. 1 pro soudruha ministra národní obrany

" " 2 Hlavní politickou správu

" " 3 Spis.

zpracoval: mjr. dr Kohout

evidence rozmnožených spisů, poř. č.: 1697

opsala: čet. Stehnová

**Z p r á v a
pro s. ministra národní obrany.**

U Nižší vojenské prokuratury v Praze vede se vyšetřování proti příslušníkům bývalého 5. odděl. hl. štábu, později HIS. Důvodem trestního stíhání jsou nesčetná zneužití služební moci, hlavně sadistické vyšetřovací metody.

Mimo jiné jsou ve vazbě:

1./ škt. František P e r g l, býv. správce věznice 5. odděl. hl. št. v Praze IV.

Důvodem jsou nesčetné případy sadismu spáchaného na osobách svěřených jeho

moci. Toto násilí páchal jednak na rozkazy svých představených, jednak o své vlastní újmě. Rychlý postup z rotmistra na štábního kapitána ve třech letech svědčí o tom, jak vysoce byly jeho metody přípravy pro výslech generálem Musilem a generálem Reicinem ceněny.

- 2./ pplk. Karel B o h a t a, který vystřídal zatčeného plk. Součka ve vedení výslechového oddělení. Za vinu se mu klade, že při výsleších soustavně užíval nejbrutálnějšího násilí, tloukl vyslýchané býkovcem po hlavě, lil jim vodu do obličeje a škrtil je, necháváje je při tom spoutané.
- 3./ plk. Richard M y s í k, býv. velitel pátracího oddělení HIS. Toto oddělení pod jeho vedením podle přání generála Reicina a generála Musila inscenovalo provokacemi situace na jejichž základě bylo mnoho osob zatčeno, vyšetřováno a odsouzeno. Provokace byly pomocí příslušníků HIS prováděny tak, že provokatér v rozhodném zmizel a věc v trestním oznámení byla vyličeena takovým způsobem, že provokace byla zastřena.

Pro další zatčení přicházejí v úvahu zejména:

- 1./ Tak zvaná popravičí četa, to je skupina důstojníků pátracího oddělení HIS, která se sama tímto názvem označila.
- a/ škpt. František R e m t a,
- b/ škpt. Jan P e l e š k a,
- c/ kpt. Josef S k ý v a,
- d/ kpt. František Z e m a n.

Tato skupina obcházela výslechové místnosti a opatřena obušký a holemi nabízela své služby vyslychajícím orgánům. Často i bez dotazu u vyslychajících a bez znalosti průběhu vyšetřování sadistickým způsobem mučila vyšetřovance. Jest i zavazování očí při bití, kolotoč, používání naškrobeného ručníku na hlavu, škrcení, vrážení prstů pod uši atd.

- 2./ mjr. T u r e k,
- 3./ mjr. Václav V a n ě k,
- 4./ škpt. Jaroslav R ů ž i č k a,

všichni výslecháři, kteří se při výsleších dopouštěli soustavně násilí anebo jiným způsobem zneužili svoji služební moc.

Výsledky vyšetřování budí dojem, že v pátracím a výslechovém oddělení býv. 5. odděl. hl. štábu budoval si gen. Reicin mocný, sobě naprosto a slepě oddaný aparát. Jeho úkolem bylo na pouhý pokyn gen. Reicina zatýkat důstojníky jemu nepohodlné a zneškodňovat. Gen. Reicin vytvářel před stranou a velením armády dojem o svých skvělých zpravodajských schopnostech, při čemž se nerozlišovalo, zda šlo o skutečné nepřátele státu či případy vykonstruované. Při tom dokázal pro tyto složky získat prakticky nestíhatelnost a nekontrolovatelnost. Pokud byl v ojedinelých případech nějaký orgán 5. odděl. hl. št. vydán ke stíhání, stalo se tak jen proto, že se jednalo o osoby na nichž pro další službu už nebyl zájem nebo které měly být odstraněny.

Dalším úkolem zmíněných oddělení bylo pravděpodobně obsazení klíčových pozic v armádě, jak o tom svědčí Reicinův rozkaz k likvidaci týlové stolice VVÚ. Totéž platí o likvidaci velení paradesantního vojska, o zásahu proti spojovacímu vojsku a o pokusu

Informace mjr. Václava Vaňka, příslušníka výsledkové skupiny 5. odd. HŠ MNO (HIS)

Pokud je mi známo, byly šetřeny u 5. odd. E – skupiny, později R – oddělení tyto provokační případy:

<u>mjr. Claudius Šatana</u>	– šetřil jej mjr. Vaněk – náčelník E – skupiny byl mjr. Bohata rozsudek – trest smrti, který byl vykonán
<u>Eva Dvořáčková</u>	– šetřil pplk. Raban – náčelník Bohata / E – skupina / rozsudek – 20 let
<u>Jaroslav Jonáš</u>	– šetřil pplk. Raban – náčelník E – skupiny Bohata – rozsudek – 20 let
<u>Milan Jonáš</u>	– šetřil pplk. Raban, pplk. Langkrammer, E – skupina Bohata – rozsudek – 25 let
<u>npor. Radovan Věženský</u>	– šetřil škpt. Růžička, náčelník E – skupiny Bohata – rozsudek 25 let
Týlová stolice	– šetřil – mjr. Vaněk, mjr. Bohata, náčelník mjr. Bohata E – skupina
plk. Slabý	– rozsudek 2 1/2 roku
pplk. Beran	– rozsudek 3 roky
pplk. Janura	– rozsudek 3 roky
pplk. Holba	– rozsudek 3 roky
pplk. Ing. Liška	– šetřil mjr. Turek – náčelník E – skupiny pplk. Souček – rozsudek 3 roky
Ing. O. Drbal	– šetřil mjr. Turek, náčelník E – skupiny pplk. Souček – rozsudek 3 roky
Helena Víková	– byla dána do ústavu choromyslných
mjr. Teska	– 5 let vězení
por. Mazanec	– šetřil mjr. Turek, škpt. Růžička a por. A. Straka – náčelník E – skupiny byl pplk. Souček – rozsudek 4 roky

Pokud je mi známo, byly šetřeny u 5. odd. a později u R – oddělení tyto případy, kde nebyla žádná trestní činnost – bezdůvodně.

gen. Paleček	– šetřil mjr. Turek – náčelník Bohata + Souček – rozsudek 9 let
pplk. Krzák	– šetřil mjr. Turek – náčelník Bohata + Souček – rozsudek 9 let
škpt. Bartejs	– šetřil mjr. Turek – náčelník Bohata + Souček

– rozsudek 6 let
 npor. J. Klemeš – šetřil mjr. Turek – náčelník Bohata + Souček
 – rozsudek 3 roky
 plk. Štajner - Veselý – šetřil pplk. Souček – náčelník Bohata
 – rozsudek 5 let
 škpt. Štefan Vajda – šetřil Vokurka – náčelník Bohata

Od roku 1948 do dnešní doby byly, respektive vyskytly se u 5. odd. skupiny E, resp. později i R – oddělení tyto sebevraždy:

voj. zběh Miroslav Barák – 1. 6. 1948 - náčelník plk. Harlender, vyslýchající pplk. Souček
 por. René Jánský – 24. 2. 1950 – náčelník mjr. Bohata, vyslýchající – pplk. Lepší a pplk. Vladimír Bukva
 plk. Stanislav Straka – 7. 8. 1950 - náčelník pplk. Souček, vyslýchající npor. Tušer a npor. Řičica

Pokusy o sebevraždy:

pplk. Ludvík Macháček – 4. 12. 1948 – náčelník plk. Harlender, vyslýchající plk. Harlender
 pplk. Theodor Pokorný – koncem března 1949, vyslýchající Bohata – náčelník pplk. Souček
 por. Antonín Husník – září 1950, vyslýchající mjr. Turek – náčelník mjr. Bohata
 por. JUDr. Šoltys – červenec 1950, vyslýchající por. A. Straka – náčelník pplk. Souček

VÚA, fond 100/52, sv. 33, a. j. 234

Obsah

Úvod	5
1. Londýnská čs. emigrační vláda mimo hru	7
2. Souvislosti vzniku vojenského obranného zpravodajství (OBZ)	20
3. Vojenská část vládního programu v režii komunistické strany	29
4. OBZ v rozporu s Košickým vládním programem	41
5. Ministerstvo vnitra v rukou komunistů	52
6. První očista, součást zápasu o armádu	67
7. Vojenské obranné zpravodajství ve druhé polovině roku 1945	84
8. Změny v organizační struktuře a působení OBZ od začátku roku 1946	96
9. Výsadní postavení OBZ – Státní bezpečnost a finanční stráž	118
10. Zpravodajská ochrana průmyslu	131
11. Zdroje důležitých informací pro vedení KSČ.	140
12. Důvěrné osobní informace – základ pro rozmísťování kádřů, druhá očista důstojnického sboru	155
13. Příprava k rozhodujícímu střetnutí	172
14. Uchopení moci komunistickou stranou v únoru 1948, výsledek nerovného zápasu	184
15. Poúnorová „očista“ důstojnického sboru armády, tábory nucených prací	207
16. Provokace, nezákonné metody vyšetřování, vykonstruované procesy	219
Závěr	233
Archivní prameny	237
Bibliografie	239
Noviny a časopisy	243
Seznam použitých zkratk	245
Resumé	247
Přílohy – seznam dokumentů	275

František Hanzlík

**VOJENSKÉ
OBRANNÉ ZPRAVODAJSTVÍ
V ZÁPASU O POLITICKOU MOC
1945–1950**

Edice Svědectví

Pro Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu
vydává Themis, nakladatelství Tiskárny MV, p. o.
Hyberská 2, 110 00 Praha 1
jako svou 117. publikaci

Obálka Ivan Urbášek
Grafická úprava Petr Bednář
Jazyková úprava Hana Kratochvílová

Tisk Tiskárna MV, p. o., Bartůňkova 4, 149 01 Praha 415

Vydání 1. Praha 2003
ISBN 80-7312-028-3

